VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
Fakulta mezinárodních vztahů

DOKTORSKÁ DISERTAČNÍ PRÁCE

2010 PhDr. Radoslav Štefančík

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
Fakulta mezinárodních vztahů
Katedra politologie

Politické aspekty migrácie v Českej republike a na Slovensku

(doktorská disertační práce)

Vypracoval: PhDr. Radoslav Štefančík
Školitel: prof. PhDr. Michal Klíma, M.A., CSc.

Doktorský studijní program: Politologie
Studijní obor: Politologie

Praha 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem doktorskou disertační práci na téma *„Politické aspekty migrácie v Českej republike a na Slovensku“* vypracoval samostatně. Použitou literaturu včetně vlastních autorských prací a ostatní podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu literatury.

V Praze, 9. duben 2010 ……..

PhDr. Radoslav Štefančík

P o ďa k o v a n i e

Na tomto mieste by som chcel vyjadriť úprimné poďakovanie svojmu školiteľovi Prof. PhDr. Michalovi Klímovi, M.A., CSc. za cenné rady, podnety a pripomienky pri spracovávaní tejto dizertačnej práce, ale aj za ochotu a pomoc pri realizácii doktorského štúdia. Zároveň by som sa chcel poďakovať ostatným členom katedry politológie FMV VŠE za ich obetavý prístup.

Abstrakt v českém jazyce

Centrální hypotéza dizertační práce vychází ze zjištění, že podobně jako v zemích západní Evropy pod vlivem různých okolností, pozorujeme odklon od původně proklamovaného multikulturního konceptu integrace směrem k individuálním-občanské integraci také v České republice. Cílem práce nebylo jen verifikovat předpokládaný trend ve vývoji migrační politiky, ale také hledat příčiny její modifikace. Formulování hypotézy, která by se vztahovala rovněž na Českou republiku i na Slovensko, bylo komplikovanější. Zatímco tvorba migrační politiky v oblasti začleňování přistěhovalců do autochtonní společnosti má v České republice delší tradici i vzhledem k vyšší počet přistěhovalců, na Slovensku je dosud ve svých počátcích. Dokonce některé teprve nedávno přijaté výstupy veřejné politiky proklamovali uplatňování multikulturního rozměru ve vztahu k cizincům. Skutečná politika vypověděla úplně o jiném přístupu. Hlavní hypotéza práce tak byla doplněna o subhypotézu vztahující se k podmínkám Slovenska: Multikulturní rozměr přístupu k přistěhovalcům v minulosti existoval pouze v proklamativní rovině a pouze v dílčích dokumentech. Vzhledem k nedávnému přijetí konceptu integrační politiky, která není založena na principech multikulturalismu, jsou zmínky o něm reziduálním projevem předchozí nesystematické úpravy migrace a integrace ve výstupech veřejné politiky. V reálných podmínkách bylo provedeno několik kroků bránících aplikování principů tohoto modelu.

V případě České republiky byla zaznamenána změna již v oblasti přistěhovalecké politiky v souvislosti s hospodářskou krizí. Stejně byl prokázán obsahový posun v přístupu k integraci cizinců. Na Slovensku byla politika v oblasti migrace a integrace cizinců do roku 2009 charakteristická výrazným nezájmem ze strany státních orgánů. V případě České republiky je během několika let zřejmý posun od multikulturního modelu k individuální občanské integraci. Za hlavní prostředek integrace se považuje ovládání jazyka. V případě Slovenské republiky byl původně proklamovaný multikulturní přístup jen pozůstatek nesystematické a nahodilé úpravy integrační politiky a v reálném životě přistěhovalců nic neznamenal. Na Slovensku prakticky do roku 2009 neexistovala integrační politika. Posun v pohledu na migraci zaznamenávají ve svých obsahových dokumentech i politické strany. Podobně jako ve výstupech veřejné politiky, byl posun od multikulturalismu zaznamenán v předvolebních programech českých politických stran.

Abstract in English

The central hypothesis of this dissertation is based on the finding that, like in the countries of Western Europe under the influence of various circumstances, in the Czech Republic, too, there is a shift from the originally proclaimed multicultural concept of integration towards individual civic integration. The objective of the treatise is not only to verify the anticipated trend in the development of the migration policy, but also to seek causes of its modification. The formulation of a hypothesis that would apply equally to the Czech Republic and Slovakia was more complicated. While the formation of migration policies in the area of integration of immigrants into an autochthonous society enjoys a longer tradition in the Czech Republic – also due to the higher number of immigrants – in Slovakia it is in its beginnings so far. Even some of the recently adopted outcomes of public policy proclaimed the objective to implement the multicultural dimension vis-à-vis foreigners. The actual policies, however, bore witness to a completely different approach. The core hypothesis of this treatise has thus been complemented by a subhypothesis relating to the conditions of Slovakia: the multicultural dimension of the approach to immigrants in the past only existed at a theoretical level, and only partially. Given the recent adoption of the concept of integration policy, which is not based on the principles of multiculturalism, references to it represent a residual manifestation of the preceding non-systematic treatment of migration and integration in the outcomes of public policy. In real life, several steps hindering the application of this model's principles have been undertaken.

Content analysis and diachronic comparative method applied on the documents under review show that there is a change occurring in the Czech Republic in the area of immigration policies. Whereas prior to the financial crisis the government would willingly employ foreigners, the impact of the crisis has led it to a restrictive immigration policy. Demonstrated was also a content shift in the approach to the integration of foreigners. As regards the formation of Slovak migration policies, the process of policy development proved to be more complicated to follow. Public policies in the area of migration and integration of foreigners since 2009 and the stance of the governmental bodies towards them have been largely indifferent.

The Czech Republic clearly displays, over the course of the past several years, a shift from the communitarian/multicultural model toward the individual civic integration. The command of the language is considered to be the main vehicle of integration. The Slovak Republic declared multiculturalism only as a remnant of the non-systematic treatment of integration policies, with virtually nothing changing in the real life of immigrants. There had been practically no integration policy in Slovakia up to 2009. Similarly to the outcomes of public policies, the shift in the perspectives on migration away from multiculturalism has occurred in the political programs of Czech political parties as well. The issue of migration in Slovakia has so far not affected election campaigning. Slovak political parties do not have a clear idea of the possibilities of related to the integration of immigrants.

OBSAH STRANA

1. Úvod 10

1.1 Formulovanie problému a štruktúra práce 12

1.2 Stav doterajšieho výskumu a metodológia 16

2. Migrácia – definovanie pojmu 20

2.1 Explanácia pojmov migrant a migrácia 20

2.2 Typológia migrácie 23

2.3 Dôsledky migrácie 27

2.3.1 Demografické a sociálne dôsledky migrácie 27

2.3.2 Ekonomické a kultúrne dôsledky migrácie 29

2.3.3 Bezpečnostné a politické dôsledky migrácie 33

3. Migračná politika 37

3.1 Migrácia vo výskume politológie 37

3.2 Úrovne migračnej politiky 41

3.3 Faktory s vplyvom na tvorbu migračnej politiky 45

3.3.1 Normatívne východiská 46

3.3.2 Národná identita 49

3.3.3 Iné faktory s vplyvom na tvorbu migračnej politiky 50

3.4 Prisťahovalecká politika 51

3.5 Integračná politika 53

3.5.1 Modely integračnej politiky 55

3.5.1.1 Asimilačný model 56

3.5.1.2 Etnicko-exkluzivistický model 58

3.5.1.3 Multikultúrna spoločnosť 59

3.5.1.3.1 Multikulturalizmus vo Veľkej Británii 62

3.5.1.3.2 Multikulturalizmus v Holandsku 63

3.5.1.3.3 Kritika multikulturalizmu a nový model individuálno-občianskej integrácie 64

3.6 Migračná politika na príklade Európskej únie 69

4. Migrácia v podmienkach Československa a jeho dvoch nástupníckych štátov 79
4.1 Československo 79
4.1.1 Vietnamci v Československu 79
4.2 Migrácia v nástupníckych štátoch Československa 82
4.2.1 Česká republika 84
4.2.2 Slovenská republika 87
4.2.2.1 Imigrácia 90
4.2.3 Migrácia Rómov 93
4.2.4 Ako ďalej? 96

5. Migračná politika 98
5.1 Česká republika 98
5.1.1 Prisťahovalecká politika 98
5.1.2 Azylová politika 105
5.1.3 Integračná politika 108
5.1.3.1 Integrácia moslimov 113
5.1.3.2 Integrácia na úrovni samosprávy 116
5.1.3.3 Mimovládne organizácie v procese integrácie 119
5.2 Slovenská republika 120
5.2.1 Prisťahovalecká politika 120
5.2.2 Azylová politika 125
5.2.3 Integračná politika 126
5.2.3.1 Multikulturalizmus v podmienkach Slovenska? 130

6. Podmienky pre integráciu cudzincov v Slovenskej republike 139
6.1 Metodológia výskumu 139
6.2 Vyhodnotenie výskumu 144
6.2.1 Osvojovanie jazyka 149
6.2.2 Spolunažívanie s väčšinovým obyvateľstvom 152
6.2.3 Skúsenosti na trhu práce 156
6.2.4 Politická integrácia 158
6.2.5 Byrokracia 160
6.3. Závery 162

7. Migrácia v politike straníckych subjektov 165

7.1 Antiimigračné strany? 170

7.2 České politické strany so zastúpením v Poslaneckej snemovni 175

7.3 Vybrané politické strany bez zastúpenia v Poslaneckej snemovni 183

7.4 Slovenské politické strany zo zastúpením v Národnej rade Slovenskej republiky 188

7.5 Vybrané politické strany bez zastúpenia v Národnej rade Slovenskej republiky 191

8. Záver a prognóza 194

9. Pramene a literatúra 203

10. Zoznam skratiek 223

11. Zoznam tabuliek, grafov a schém 224

12. Zoznam príloh 225

1. ÚVOD

So systémovou zmenou na konci osemdesiatych rokov, otvorením hraníc smerom na západ, následnou demokratizáciou spoločnosti a s postupnou transformáciou národných ekonomík musia štáty bývalého socialistického bloku čeliť spoločenským problémom, ktorých dôsledky sa v politickej diskusii a rovnako vo verejnej politike štátov západnej Európe vyskytujú už dlhé desaťročia. Jedným z nich sú následky presídľovania veľkých skupín obyvateľstva rozličných národností, kultúr, zvykov a tradícií do iných štátov, ich následná integrácia alebo neintegrácia, či prispôsobovanie sa sociálnym, kultúrnym, politickým a iným inštitúciám v novom prostredí.

Fenomén presídľovania obyvateľstva, teda migrácia, je stará ako ľudstvo samo. Nie je len výrazom súčasného globalizovaného sveta, jej korene možno nájsť už pri počiatkoch existencie ľudskej bytosti. Z rozličných príčin, v rôznych historicky špecifických formách, individuálne alebo hromadne, opúšťali ľudia svoje rodisko, aby v novom svete našli iné podmienky na život. Počet migrujúceho obyvateľstva narastá aj na počiatku 21. storočia ako odraz globalizácie a rýchleho rastu celosvetovej populácie. Technický pokrok umožnil migrantom prekonávať čoraz väčšie vzdialenosti v čoraz kratšom čase. V roku 2009 žilo na celom svete až 192 miliónov migrantov, čo tvorilo cca. 3,1 percenta celosvetovej populácie.[1]

Migrácia je dnes spájaná s rôznymi aspektmi ľudskej činnosti. Uvažuje sa o nej aj v súvislosti s populačnými zmenami a nedostatkom pracovných síl v ekonomicky vyspelých krajinách Európskej únie. Počet novonarodených detí sa v mnohých európskych štátoch z roka na rok znižuje, ale dĺžka života sa naopak predlžuje. Niektoré západoeurópske krajiny majú dnes problém zabezpečiť prirodzenú reprodukciu obyvateľstva. Dokonca upozorňujú na postupné vymieranie svojej populácie.[2] Na Slovensku by podľa odhadov malo byť v roku 2012 viac ľudí vo veku nad 65 rokov ako detí.[3] Objavujú sa informácie poukazujúce na nebezpečenstvo zrútenia zastaraných systémov dôchodkového zabezpečenia v prípade, ak sa nepodarí zastaviť tento negatívny

[1] Údaje získané z portálu Medzinárodnej organizácie pre migráciu. International Organization for Migration (2005): *Migrant population*. On: http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/facts-and-figures/regional-and-country-figures (12.3.2008).

[2] Pozri Thränhardt, D. (1997): *Zuwanderungspolitik im europäischen Vergleich*. In: Angenendt, S., (ed.): Migration und Flucht, Aufgaben und Strategien für Deutschland, Europa und die internationale Gesellschaft. München, Bundeszentrale für politische Bildung, s. 137-153, tu s. 137.

[3] Pozri Interview s Borisom Vaňom z Výskumného demografického centra. In: Pravda, 11.12.2009. On: http://peniaze.pravda.sk/do-troch-rokov-bude-na-slovensku-viac-dochodcov-ako-deti-pjv-/sk_dochodky.asp?c=A091211_094756_sk_dochodky_p01 (12.12.2009).

demografický proces. Práve o prisťahovalectve obyvateľstva z iných krajín sa uvažuje ako o možnom spôsobe zmiernenia negatívnych demografických zmien a zaplnení medzier na pracovnom trhu členských štátov Európskej únie.

Medzinárodná migrácia stála dlhé roky mimo hlavného výskumu odborníkov z oblasti politických vied.[4] Neznamená to však, že by vo vede zostala nepovšimnutá. Jej interdisciplinárny charakter predurčoval, aby stála v centre pozornosti predstaviteľov rôznych vedných odborov. Venovali sa jej a naďalej ju stále bádajú sociológovia, ktorých zaujíma najmä jej dopad na človeka a spoločnosť. Geografi si všímajú priestorové rozmiestnenie migrujúcej populácie. V centre pozornosti ekonómov stoja ekonomické účinky na hospodársky rast a zamestnanosť tak na krajiny pôvodu, ako aj na cieľové štáty. Demografi skúmajú jej vplyv na vývoj a štruktúru obyvateľstva, právnici analyzujú normatívne právne akty upravujúce legislatívne postavenie emigrantov. Etnológov zaujímajú zvyky prisťahovalcov pochádzajúcich z iných kultúr alebo civilizácií, pedagógovia sa zas zaoberajú postavením detí v pedagogickom procese a možnosťou multikultúrnej výchovy mladej generácie. Fenomén migrácie si ale všimli aj antropológovia alebo psychológovia.[5] Skôr než sa migrácia dostala aj do záberu českých a slovenských politológov, skúmali migračné skupiny odborníci zastupujúci iné vedné disciplíny. Na počiatku výskumu migrácie rovnako v Českej republike (Dušan Drbohlav) ako aj na Slovensku (Boris Divinský) stáli hlavne geografi.

Politológovia by nemali stáť mimo výskumu zahraničnej migrácie. S pribúdajúcim počtom migrantov reagujú na tento novodobý fenomén aj inštitúcie na národnej, európskej a svetovej úrovni početnými aktivitami. Od občianskych organizovanými mimovládnymi organizáciami, cez prijímanie celého množstva právnych predpisov, nariadení, vyhlášok, koncepcií a opatrení potrebných na jej zvládnutie štátnymi orgánmi resp. medzinárodnými organizáciami. Postoj k prisťahovalcom sa stáva bazálnou súčasťou programových vyhlásení európskych vládnych kabinetov a výročných správ amerických prezidentov. Plány na riešenie migračnej politiky sa objavujú v prioritách predsedníctiev Európskej únie. Migranti už nie sú len témou predvolebných kampaní do národných parlamentov, sú stredobodom politickej diskusie aj na úrovni komunálnych volieb európskych miest. Sú príčinou rýchlo rastúcej popularity marginálnych strán a naopak úpadkom dlhodobo

[4] Pozri Hollifield, J. F. (2000): *The Politics of International Migration: How Can We 'Bring the State In'?* In: Brettel, C. B. ; Hollifield, J. F. (ed.): Migration Theory: Talking Across Disciplines. New York a Londýn: Routledge, s. 137-185, tu s 137.

[5] Pozri Treibel, A. (2003): *Migration in modernen Gesellschaften. Soziale Folgen von Einwanderung, Gastarbeit und Flucht*. Weinheim: Juventa Verlag, s. 17-18.

zakotvených straníckych formácií. Politológia si tak dnes nemôže dovoliť ponechať fenomén medzinárodnej migrácie neprebádaným.

1.1. FORMULOVANIE PROBLÉMU A ŠTRUKTÚRA PRÁCE

Z vyššie uvedeného možno konštatovať, že vzťah migrácie a politiky sa dá skúmať z troch pohľadov. Prvý nazerá na politiku ako príčinu migračných procesov, z druhej perspektívy je migračná politika reakciou na cezhraničný pohyb obyvateľstva a nakoniec tretí vníma mobilitu ako inštitucionálny rámec a normatívny diskurz, od ktorého sa odvíja legitimita štátnej migračnej politiky.[6] V prvom prípade podľa Bauböcka predstavuje politika nezávislú premennú. K politike ako príčine sa viaže nedemokratický charakter režimu v štáte pôvodu, rôzne národnostné konflikty alebo štátom vynútené vysťahovanie celých etnických skupín. V cieľových krajinách ide o podmienky upravujúce vstup cudzincov do prijímajúcej krajiny a prístup na trh práce, podmienky spojené s usadením sa, vrátane možností na trhu s realitami a nakoniec normatívy upravujúce získanie štátneho občianstva. Závislá premenná, teda dôsledok migrácie, je stelesnená v migračnej politike na úrovni verejnej politiky (policy). Ako závislá premenná je považovaná aj miera a charakter politickej diskusie na úrovni politického procesu (politics). Otázne je, ako dokáže migrácia ovplyvniť stranícku súťaž alebo verejnú diskusiu medzi aktérmi politiky. Ako sa migrácia politizuje, kedy a za akým účelom. Napokon tretiu úroveň výskumu politiky tvorí analýza inštitucionálnych aspektov politiky (polity). V tomto prípade ide o skúmanie vplyvov ústavných tradícií alebo tradičných koncepcií národných identít (etnický alebo politický národ, krajina prisťahovalcov alebo starousadlíkov) na vytváranie migračnej politiky.[7] V centre pozornosti predloženej práce stojí v poradí druhý predstavený rozmer vzťahu migrácie a politiky. Na politiku je v tejto súvislosti nazerané ako na závislú premennú, t.j. politiku ovplyvnenú migráciou. Jej rozsahom, charakterom prekračovania hraníc, osobnostným zložením aktérov migrácie, správaním sa prisťahovalcov v cieľovej krajine, ich ochote rešpektovať kultúrne, politické a právne tradície a hodnoty prijímajúceho štátu. Nie sú to ale len okolnosti migrácie ovplyvňujúce migračnú politiku.

[6] Pozri Bauböck, R. (2003): *Migrationsforschung aus der Sicht der Politikwissenschaft*. In: Bauböck, R.; Perchinig, B. (ed.): Migrations- und Integrationsforschung in Österreich – Ansätze, Schnittstellen, Kooperationen. Working Paper Nr. 1. Wien: Kommission für Migrations- und Integrationsforschung , s. 30-34, tu s. 31.
[7] Pozri tamtiež, s. 31-32.

Do skupiny faktorov patria rovnako bezpečnostné, demografické a ekonomické podmienky cieľového štátu.

V rámci migračnej politiky sa riešia najmä okolnosti prisťahovalectva, azylu a integrácie cudzincov. Zatiaľ čo začiatkom deväťdesiatych rokov stáli v Československu v centre pozornosti migračnej politiky najmä otázky spojené s procesom azylu, s rastom národných hospodárstiev to boli predovšetkým okolnosti spojené s imigráciou pracovnej sily. Vysoký počet cudzincov s neobmedzeným pobytom spôsobil presun pozornosti tvorcov migračnej politiky do oblasti integrácie. Kombináciou rôznych faktorov sa v krajinách západnej Európy v priebehu 20. storočia vytvorili tri ideálne modely začleňovania cudzincov do autochtónnej spoločnosti – etnicko-exkluzivistický, multikultúrny a asimilačný. V ostatných rokoch sme svedkami postupného odklonu od uvedených troch konceptov smerom k novému, ktorý je založený na individuálnej občianskej integrácii. Otázne je, či tento odklon od pôvodných konceptov možno pozorovať aj v prípade Českej republiky a Slovenska. V tejto súvislosti tak bude najskôr potrebné zadefinovať pôvodný stav migračnej politiky a následne sledovať jej vývoj. Pozornosť si zasluhujú okolnosti dopadov finančnej krízy na charakter imigračnej politiky a následne integrácia cudzincov. Centrálna hypotéza práce je položená na konštatovaní, že podobne ako v krajinách západnej Európy pod vplyvom rôznych okolností pozorujeme odklon od pôvodne proklamovaného konceptu integrácie smerom k individuálno-občianskej integrácii aj v Českej republike. K zmenám dochádza rovnako v rámci imigračnej politiky, kde sledujeme odklon od liberálnej k reštriktívnej politike. Cieľom práce tak nebude len verifikovať predpokladaný trend vo vývoji migračnej politiky, ale aj hľadať príčiny jej modifikácie. Sformulovanie hypotézy, ktorá by sa vzťahovala rovnako na Českú republiku i na Slovensko, sa javí ako komplikované. Zatiaľ čo tvorba migračnej politiky v oblasti začleňovania prisťahovalcov do autochtónnej spoločnosti má v Českej republike dlhšiu tradíciu aj vzhľadom na vyšší počet prisťahovalcov, na Slovensku je doteraz vo svojich začiatkoch. Dokonca niektoré len prednedávnom prijaté výstupy verejnej politiky proklamovali uplatňovanie multikultúrneho rozmeru vo vzťahu k cudzincom. Skutočná politika vypovedá úplne o inom prístupe. Hlavná hypotéza práce je tak doplnená o subhypotézu vzťahujúcu sa k podmienkam Slovenska: Multikultúrny rozmer prístupu k prisťahovalcom v minulosti existoval len v proklamatívnej rovine a len v čiastkových dokumentoch. Vzhľadom k nedávnemu prijatiu konceptu integračnej politiky, ktorá nie je založená na princípoch multikulturalizmu, sú zmienky o ňom reziduálnym prejavom predchádzajúcej nesystematickej úpravy migrácie a integrácie vo

výstupoch verejnej politiky. V reálnych podmienkach bolo uskutočnených viacero krokov brániacich aplikovaniu princípov tohto modelu.

Na verifikovanie predstavenej hypotézy resp. subhypotézy je potrebné uskutočniť niekoľko krokov. V prvom rade sa za dôležité považuje predstaviť termín migrácia a jej dôsledky. Práve dôsledky migrácie na krajinu pôvodu majú rozhodujúci vplyv na celkovú podobu migračnej politiky. V prípade predpokladu vážnych bezpečnostných dôsledkov nadobúda migračná politika iný rozmer, než v krajinách, kde prisťahovalci nepatria k bezpečnostným rizikám. Podobne sa dá predpokladať, že na migráciu budú nazerať inak v štátoch s negatívnym demografickým trendom a naopak s vysokým reprodukčným potenciálom vlastného obyvateľstva, resp. s ekonomicky rastúcim krajinám s nedostatkom pracovnej sily v určitých odvetviach.

Nakoľko centrálna hypotéza práce je založená na predpoklade posunu v migračnej politike (a to tak prisťahovaleckej ako aj integračnej) Českej republiky i Slovenska, v nasledujúcej časti je potrebné predstaviť základné teoretické východiská skúmania migračnej politiky a predstaviť modely integračnej politiky – multikultúrny, asimilačný a etnicko-exkluzivistický. Nakoľko oba skúmané štáty sú od roku 2004 súčasťou Európskej únie a podliehajú v niektorých oblastiach spoločnej európskej politike, patrí záverečná časť tejto kapitoly stručnému prehľadu tvorby migračnej politiky na úrovni Európskej únie. Je pravdepodobné, že tvorba migračnej politiky v niektorých svojich oblastiach nebude len dôsledkom výlučnej kompetencie národných štátov, ale rovnako bude priamo vychádzať zo spoločných záverov európskeho spoločenstva.

Nasledujúci krok smerom k overeniu predstavenej hypotézy a prípadnému hľadaniu dôvodov posunu v integračnej politike tvorí znázornenie migračných trendov a prisťahovaleckej štruktúry v podmienkach oboch skúmaných štátov. Je pravdepodobné, že v spoločnostiach charakteristických vysokou mierou religiozity obyvateľov katolíckeho vierovyznania budú pôvodní obyvatelia nazerať inak na cudzincov z moslimských štátov ako na imigrantov rovnakého vierovyznania. Rovnako bude nazerané na prisťahovalcov zo štátov Európskej únie ako na príslušníkov tretích krajín. Štruktúra prisťahovalcov z hľadiska národnostnej a náboženskej príslušnosti tak môže predstavovať dôležitý faktor vo vývoji migračnej politiky.

Obsahom kľúčovej kapitoly v procese verifikovania predstavenej hypotézy bude analýza verejnej politiky oboch skúmaných štátov. V tejto časti práce by mal byť v prípade Českej republiky potvrdená modifikácia z liberálnej na reštrikčnú prisťahovaleckú politiku a odklon od pôvodného uvažovaného zámeru integračnej politiky smerom k občianskej

integrácii prisťahovalcov. V prípade Slovenska pôjde o analýzu nového dokumentu integrácie cudzincov a spochybnenie v minulosti deklarovaného zámeru pristupovať k cudzincom formou multikultúrneho modelu.

Osobitnú časť práce tvoria výstupy kvalitatívneho výskumu formou pološtandardizovaných rozhovorov o podmienkach integrácie cudzincov v Slovenskej republike. Na rozdiel od Českej republiky sa výskum migrácie na Slovensku stále nachádza vo svojich začiatkoch. Cieľ rozhovorov je zameraný na verifikovanie domnienky doteraz nedostatočnej a nesystematickej úpravy integračnej politiky a zároveň poukázanie na súčasných resp. budúcich primárnych adresátov výstupov verejnej politiky v oblasti integrácie cudzincov.

Obsah záverečnej časti je zameraný na analýzu postojov straníckych subjektov a verejnej diskusie medzi predstaviteľmi politickej elity. Práve postoje politických strán a prípadný posun vo vnímaní tohto fenoménu môžu byť indikátorom ďalšieho vytvárania verejnej politiky na poli migrácie. V prípade odklonu resp. odmietania multikulturalizmu rovnako v politike straníckych formácií je možné predpokladať, že tento postoj sa následne odrazí aj vo výstupoch verejnej politiky. Zvláštna pozornosť je venovaná krajne pravicovým straníckym subjektom, pretože negatívny postoj k prisťahovalcom sa v západných demokraciách stal výťahom k popularite takto orientovaných strán. Ako príklad slúžia Slobodní v Rakúsku a v Holandsku, Front National vo Francúzsku alebo Ľudovci vo Švajčiarsku. Mená ako Jörg Haider, Pim Fortuyn a po jeho smrti najmä Geert Wilders, Christoph Blocher, Jean-Marie Le Pain či Giovanni Alemanno sú dnes tradične spájané s protiprisťahovaleckou politikou. V centre pozornosti tak stojí otázka, či rezervovaný postoj verejnosti má nejaký vplyv aj na programové zmeny českých a slovenských krajne pravicových strán.

Ťažiská výskumu ako predpoklad overenia predstavenej hypotézy podľa načrtnutého obsahu práce ležia na:

- predstavení terminológie výskumu migrácie a jej dôsledkov vo verejnej politike,
- definovaní migračnej politiky a jej súčastí – prisťahovaleckej, azylovej a integračnej politiky,
- analýze migračnej politiky v Českej republike a na Slovensku,
- analýze podmienok integrácie cudzincov na Slovensku
- analýze migračnej politiky politických strán.

1.2. STAV DOTERAJŠIEHO VÝSKUMU A METODOLÓGIA

Nakoľko hlavnou metódou práce je analýza migračnej politiky Českej republiky a Slovenskej republiky, primárne zdroje výskumu tvoria pramene vo forme dokumentov štátnych orgánov, volebných programov a oficiálnych vyhlásení straníckych subjektov. V teoretickej časti tvoria základný zdroj literatúry najmä pôvodné práce autorov z krajín západnej Európy a amerického kontinentu, teda zo štátov s dlhoročnou skúsenosťou s riešeniami spojenými s fenoménom modernej migrácie. Jedným z najkvalitnejších nositeľov poznatkov z doterajšieho výskumu medzinárodnej migrácie je časopis *International Migration Revie*w. Časopis má interdisciplinárny charakter, ponúka výsledky výskumu z prostredia tak sociológov, geografov, politológov, demografov, ekonómov ako aj historikov a juristov.

Jeden z podrobne prepracovaných prístupov k teórii migrácie ponúkajú editori kolektívnej monografie Caroline B. Brettell a James F. Hollifield.[8] Podrobne rozpracované teoretické znázornenie migrácie v nej predstavuje skupina autorov z viacerých spoločensko-vedných oblastí: histórie, demografie, ekonómie, sociológie, antropológie a práva. Vzhľadom na tému tejto práce je prínosný najmä Hollifieldov politologický pohľad. Migrácia bola vo výskume politických vied dlhé roky marginalizovanou témou a Hollifield patrí k mála americkým politológom staršej generácie, ktorí sa tejto téme venujú systematicky. Teoretickým spracovaním faktorov vyvolávajúcich medzinárodné sťahovanie obyvateľstva sú obsahovo hodnotné aj state autorov pod vedením Douglasa S. Masseya[9] a nemeckých predstaviteľov výskumu Ludwiga Priesa[10] a Gerharda Lebharta[11]. Obsahovo kvalitný je rovnako zborník nemeckých autorov editovaný Steffenom Angenendtom.[12]

V porovnaní s autormi z krajín s vyšším počtom prisťahovalcov objem ponuky českej a slovenskej monografickej literatúry na tému migrácia a migračná politika dlhé roky ďaleko zaostával. Vysvetlenie možno nájsť v nižšom počte prisťahovalcov žijúcich v Českej republike a na Slovensku, nevýraznými požiadavkami moslimskej komunity, ale aj nepatrným vplyvom tejto témy vo verejnej diskusii. S rastúcim počtom migrantov sa

---

[8] Pozri Brettell, C. B.; Hollifield, J. F. (ed.) (2000): *Migration Theory*. New York; Londýn: Routledge.
[9] Pozri Massey, D. S. a kol. (ed.): *Theories of International Migration. A Review and Appraisal*. In: Population and Development Review. Volume 19, číslo 3. September 1993, s. 431-466.
[10] Pozri Pries, L. (2001): *Internationale Migration*. Bielefeld Transcript Verlag
[11] Pozri Lebhart, G. (2002): *Internationale Migration*. In: Demographie aktuell, číslo 19, Berlín.
[12] Angenendt, S. (ed.) (1997): *Migration und Flucht. Aufgaben und Strategien für Deutschland, Europa und die internationale Gemeinschaft*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

predpokladá častejšie nastoľovanie otázok spojených so životom prisťahovalcov v cieľovej krajine a s tým spojené prenikanie tejto témy do pozornosti vedeckej obce. Podrobnú správu mapujúcu stav doterajšieho výskumu na poli migrácie a integrácie cudzincov v Českej republike predložili vo svojej výskumnej správe Zdeněk Uherek a Jan Černík.[13] Zo správy vyplýva, že k prvým zástupcom výskumu cudzincov žijúcich vo vtedajšom Československu patrili etnológovia a etnografi resp. Vietnamisti. „Na začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia sa záujem akademickej obce začal sústreďovať na migráciu z území bývalého ZSSR, ktorá sa stala v deväťdesiatych rokoch najvýraznejšia, či už vo forme pracovnej migrácie alebo v podobe žiadateľov o azyl.“[14] Do objektívu výskumného záberu patrili Gréci a Macedónci, neskôr predovšetkým Vietnamci. Jednotlivé aspekty migrácie ale neboli skúmané systematicky, výskumné výstupy mali zväčša difúzny charakter. Dušan Drbohlav si všíma výskum migračných motivácií a konštatuje, že pred rokom 1989 „v krajinách východnej Európy (okrem Poľska) nebola zatiaľ celkovo venovaná problematike migračnej motivácie, oblastným, resp. sídelným preferenciám náležitá pozornosť. Príspevky na túto tému sa objavovali len náhodne, bez spojitosti a vzájomného vzťahu.“[15] K súčasným autorom systematicky skúmajúcim problematiku migrácie patrí celý rad autorov, z ktorého vyberám mená ako Dušan Drbohlav, Milan Lupták, Andrea a Pavel Baršovci, Milada Horáková, Csaba Szaló, Zdeněk Uherek a Ivan Gabal z Českej republiky a Michal Vašečka, Ján Liďák, Boris Divinský, Zuzana Bargerová a Silvia Letavajová zo Slovenska. Hoci počet autorov, ktorí sa venujú cezhraničnému pohybu obyvateľstva narastá, nachádza sa medzi nimi len nepatrné množstvo pôvodných zástupcov politických vied. Spomedzi autorov kolektívnej monografie pod vedením Dušana Drbohlava z roku 2008[16] prevládajú geografi, nasledujú právnici a sociológovia, a len jeden český autor (Milan Lupták[17]) uvádza, že pôsobí na politologickom pracovisku. Zo skupiny slovenských autorov, ktorí sa cezhraničnému pohybu venujú systematicky, pôsobí ako pracovník katedry politológie[18] len priekopník

---

[13] Pozri Uherek, Z.; Černík, J. (2004): *Výzkumné zprávy a studie o integraci cidzinců na území České republiky*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR.
[14] Tamtiež, s. 4.
[15] Drbohlav, D. (1990): *Migrační motivace, regionální a sídelní preference obyvatelstva – teoretická východiska v československé a zahraniční literatuře*. In: Sociologický časopis, 1990, č. 5, s. 358-374, tu s. 358.
[16] Drbohlav, D. (ed.) (2008): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Unverzita Karlova v Praze.
[17] Pozri Lupták, M. (2009): *„Push“ faktory pracovní migrace do zahraničí z území dnešní Ukrajiny*. In: Drbohlav, D. (ed.) (2008): Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). Praha: Unverzita Karlova v Praze, s. 225-232.
[18] Ekonomická univerzita v Bratislave.

slovenského výskumu migrácie Ján Liďák, Boris Divinský sa radí ku geografom a Silvia Letavajová je etnologičkou. V minulosti sa migrácii venovali aj pracovníci Policajnej akadémie, ale ich predmetom záujmu bol predovšetkým azyl a podmienky prekračovania hraníc, migračnú politiku vo svojej komplexnosti neskúmali.

Najprepracovanejšiu monografiu v prostredí slovenskej vedy obsahujúcu aj analýzu verejnej politiky na poli migrácie ponúka Boris Divinský pod titulom *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Stav, trendy, spoločenské súvislosti.*[19] Divinský v nej predstavuje komplexnú analýzu otázok spojených so zahraničnou migráciou na Slovensku (právne, sociálne, inštitucionálne, ekonomické, bezpečnostné). Vzhľadom na charakter menovanej publikácie sa autor nevenuje niektorým otázkam, ktorých riešenie je ambíciou tejto práce. Ide najmä o predstavenie podmienok integrácie vyplývajúce z originálneho kvalitatívneho výskumu formou individuálnych rozhovorov s prisťahovalcami. K novším a jedinečným publikáciám slovenských autorov patrí titul *Integrácia migrantov v Slovenskej republike. Výzvy a odporúčania od tvorcov politík* pochádza od rovnomenného autora a Zuzany Bargerovej, ktorá tvorí nosnú konštrukciu koncepcie integračnej politiky Slovenskej republiky.[20] Ostatnou publikáciou od Borisa Divinského je titul *Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ (2004-2008)*[21], v ktorej autor analyzuje dostupné štatistiky v oblasti zahraničnej migrácie smerom na Slovensko. Nepatrný záujem o túto tému na Slovensku nie je len odrazom reality v oblasti migrácie, ale aj dôsledkom zaostávania vývoja politológie ako vedeckej disciplíny. Slovenská politická veda aj po dvadsiatich rokoch od svojho konštituovania prešľapuje na jednom mieste a len sporadicky reaguje na aktuálne trendy politologického bádania vo svete. Centrálnu oblasť výskumu tvoria prevažne statické inštitúcie politického systému národného štátu alebo Európskej únie, ľudské práva, politické strany, zahraničné vzťahy, autochtónne menšiny a problematika prechodov od nedemokratického k demokratickému režimu. Len sporadicky sa objavujú odborne spracované monografie na nové témy, ktoré tvoria súčasný záber výskumu politológov zo Spojených štátov amerických štátov, krajín západnej Európy alebo Českej republiky. Politologický diskurz obdobný tomu zo stránok zahraničných karentovaných časopisov na Slovensku prakticky neexistuje

[19] Divinský, B. (2005): *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Stav, trendy, spoločenské súvislosti*. Bratislava: FES – SFPA.
[20] Bargerová, Z.; Divinský, B. (2008): *Integrácia migrantov v Slovenskej republike. Výzvy a odporúčania od tvorcov politík.* IOM – Medzinárodná organizácia pre migráciu.
[21] Pozri Divinský (2009): *Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ (2004-2008).* Bratislava: IOM.

Napriek nízkemu počtu individuálnych monografií narastá v oboch krajinách veľmi rýchlo počet štúdií uverejnených vo vedeckých časopisoch a konferenčných zborníkoch.[22] Jedným z nich je zborník editovaný Petrou Hirtlovou, Jánom Liďákom a Vladimírom Srbom s názvom *Mezinárodní migrace v evropském kontextu*[23], a už vyššie menovaná publikácia autorov pod vedením Dušana Drbohlava. Tento trend je dôkazom rýchleho preniknutia témy migrácie a integrácie do spoločensko-vedného diskurzu aj v krajinách s menším množstvom prisťahovalcov, ale s perspektívou rýchleho rastu ich počtu. Stúpajúci počet migrantov, prenikanie nových kultúrnych vzorcov do autochtónnej spoločnosti a reakcie domáceho obyvateľstva, neraz donúti autorov s odstupom času na prehodnotenie svojich pôvodných postojov. Na ilustráciu, pôvodne vyzdvihovaný model multikultúrnej integrácie prisťahovalcov, ktorý bol pred 11. septembrom 2001 v niektorých krajinách (Kanada, Veľká Británia, Holandsko) populárny, autori postupne prehodnocujú a prichádzajú k novým záverom.

Dôležitý zdroj použitého materiálu tvoria dokumenty získané z internetu. Ide predovšetkým o pramene v podobe zákonov, zmlúv, nariadení kabinetov a ministerstiev a straníckych programových dokumentov. Z metodického hľadiska môžu vznikať problémy najmä pri hodnotení migračnej politiky politických strán. Jednotlivé strany totiž nevnímajú problém migrácie v rovnakej miere, navyše využívajú na jej prezentáciu rôzne zdroje, od jednoduchých vyhlásení na straníckych tlačových konferenciách po detailne znázornenú politiku vo svojich volebných programoch. Významný prameň empirických dát tvoria údaje štatistických úradov Slovenskej republiky a Českej republiky, ako aj štatistiky Svetovej organizácie pre migráciu, či iných medzinárodných organizácií. Na získanie originálnych dát a verifikovanie niektorých tvrdení sú použité informácie získané prostredníctvom individuálnych rozhovorov s kompetentnými pracovníkmi príslušných štátnych úradov, organizácií a súkromných firiem. V prípade Slovenskej republiky sú dopady inegračnej politiky zisťované formou individuálnych pološtrukturovaných rozhovorov so samotnými prisťahovalcami.

[22] Pozri aj Leontiyeva, Y.; Vojtková, M. (2007): *Výzkum migrantů v ČR – víme jak na to?* In: Sociologický webzin, 12/2007. On: http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=253&lst=115 (2.1.2008).
[23] Hirtlová, P.; Liďák, J.; Srb, V. (ed.) (2008): *Mezinárodní migrace v evropském kontextu.* Kolín: Academia Rerum Civilium – Vysoká škola politických a společenských věd, s.r.o.

2. MIGRÁCIA – DEFINOVANIE POJMU

2.1. EXPLANÁCIA POJMOV MIGRANT A MIGRÁCIA

V spoločenských vedách existuje celý rad teoretických konceptov vysvetľujúcich podstatu, príčiny a dôsledky migrácie, alebo vyjadrené inými slovami, sťahovania obyvateľstva. [24] Obdobne je to aj pri definícii výrazu migrant. V nasledujúcom texte je pod pojmom migrant vnímaný každý nositeľ fenoménu cezhraničného pohybu obyvateľstva bez ohľadu na rozmanité dôvody, ktoré ho vedú k opusteniu krajiny pôvodu, hoci sa v odbornej literatúre stretneme aj s ich ďalšou kategorizáciou na: emigrantov, imigrantov, utečencov, gastarbeitrov, falošných utečencov a transmigrantov. Posledné dva výrazy sa spájajú s modernou cezhraničnou mobilitou. Zatiaľ čo Organizácia spojených národov definuje utečenca ako človeka nachádzajúceho sa mimo krajiny pôvodu a zo strachu pred prenasledovaním z dôvodu rasy, náboženstva, národnosti, etnika, členstva v určitej sociálnej skupine alebo politického presvedčenia bez možnosť návratu[25], falošným utečencom sa rozumie o azyl žiadajúci cudzinec pochádzajúci zo štátov, ktoré v demokratickom svete nie sú označované za rizikové. Za deklarovaným záujmom získať azyl sa môžu skrývať iné dôvody. Môže k nim patriť lákavý systém štátnej sociálnej pomoci, bezplatný zdravotný systém alebo jednoduchší prístup na pracovný trh krajiny pôvodu. Názorné príklady falošných utečencov možno nájsť v opakujúcich sa postupoch slovenských a českých Rómov žiadajúcich na počiatku 21. storočia o azyl v niektorých štátoch západnej Európy a v Kanade. Napríklad v roku 2005 žiadali orgány Českej republiky o azyl slovenskí občania z dôvodu negatívnych dopadov sociálnych reforiem druhej Dzurindovej vlády na ich životnú úroveň. Rovnaký problém bol opakovane pozorovaný aj u českých občanov. Napríklad medzi 1. novembrom 2007 a koncom marca 2008 požiadalo v Kanade o azyl 267 občanov rómskeho etnika.[26] V júli 2009, práve ako dôsledok zvýšeného záujmu prevažne rómskych žiadateľov o azyl v Kanade, miestna vláda zaviedla vízovú povinnosť s Českou republikou. V priebehu roku 2009 a 2010 liberálne kanadské imigračné zákony využili Rómovia z Maďarska. Žiadatelia o azyl majú v Kanade jednoduchší prístup k pracovnému trhu, bezplatnú lekársku starostlivosť a nárok majú aj na

[24] K teoretickým aspektom príčin migrácie viac v nasledujúcej kapitole.
[25] OSN (1951): *Convention relating to the Status of Refugees*. On: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/-o_c_ref.htm (21.5.007).
[26] Pozri TASR (2008): *V Kanade požiadalo o azyl 267 českých Rómov*. In: Denník SME, 9.5.2008.

sociálne dávky a v prípade zamietavého stanoviska k žiadosti o azyl hradia deportáciu do krajiny pôvodu kanadské úrady.

V klasickom ponímaní je za utečenca považovaný človek, ktorý opustí krajinu pôvodu pretože:

- má reálne dôvody sa obávať o svoj život,
- v krajine vládne režim, ktorý nedbá na dodržiavanie základných ľudských a občianskych práv,
- nedokáže dostatočne uspokojiť základné životné potreby,
- uteká pre odcudzením, hľadá svoju identitu a zmysel života.[27]

Podľa Galtuna v prvých dvoch prípadoch ide o politických utečencov, v treťom o utečenca ekonomického charakteru. Štvrtú skupinu tvoria tzv. „kultúrni utečenci“, napríklad ľudia moslimského vierovyznania brániaci sa svetskému spôsobu života.

Pri definovaní rôznych typov nositeľov fenoménu migrácie sa stretneme aj s pomerne novým termínom environmentálni utečenci, hoci tento typ migrantov existuje dlhodobo. Objavujú sa v regiónoch s vážnym poškodením životného prostredia v dôsledku intenzívnej priemyselnej, či poľnohospodárskej produkcie. Romancov považuje za environmentálneho utečenca „človeka, ktorý bol donútený dočasne alebo natrvalo opustiť svoje pôvodné bydlisko v dôsledku významného narušenia životného prostredia, ktoré ohrozovalo jeho existenciu, alebo vážne ovplyvnilo kvalitu jeho života.“[28] Poškodenie životného prostredia nie je ale dôsledkom výlučne prírodných javov, ale aj ľudskej činnosti resp. spojením oboch faktorov.

Druhý vyššie uvedený výraz, transmigranti, sa používa na označenie migrujúcich osôb, ktorých životný priestor sa neobmedzuje výlučne do dvoch štátov – pôvodu a cieľa – , ale prostredníctvom udržiavania aktívnych sociálnych vzťahov na svojich príbuzných a priateľov, žijúcich v iných krajinách, je ich život organizovaný v širokom transnacionálnom prostredí.[29] Za svoj domov môžu považovať rôzne krajiny, nemajú

[27] Pozri Galtun, J. (2006): *Globale Migration*. In: Butterwegge, Ch.; Hentges, G. (ed.): Zuwanderung im Zeichen der Globalisierung. Migrations-, Integrations- und Minderheitenpolitik. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 9-22, tu s. 14.

[28] Romancov, M. (2005): *Utečenestvo a vnútorné presídlenie – príčiny, dopady a perspektívy*. In. Waisová, Š. a kol.: *V tieni modernity – Perspektívy a problémy rozvoja*. Plzeň: Aleš Čeňek, s. 134.

[29] Pozri Janků, K. (2006): *Moderní migrace. Stěhování se zvláštním výrazem*. In: Sociální studia, 1/2006, s. 13-27, tu s. 17-18.

vytvorený emočný vzťah výlučne len k jednej kultúre a často sú aktívni v rôznych politických, sociálnych a profesijných vzťahoch.[30]

Niekedy sa k pojmu migrant používa ako synonymum cudzinec. Použitie tohto výrazu je však otázne. Nezahŕňa totiž dostatočne všetky osoby nepatriace k príslušníkom autochtónnej spoločnosti. Z právneho hľadiska by mal byť totižto cudzincom iba ten, kto nedisponuje štátnym občianstvom cieľovej krajiny. V rôznych krajinách ale právne normy umožňujú prisťahovalcom, alebo ich potomkom, získať po splnení určitých podmienok status štátneho občana. Pre zachovanie politickej korektnosti tak napríklad v nemeckej úradnej štatistike začali používať výraz *osoby s migračným pozadím* (Personen mit Migrationshintergrund).[31] Do tejto kategórie spadajú osoby s nemeckým štátnym občianstvom, z ktorých mladšia generácia sa už narodila v Nemecku, ale vzhľadom na svoj odlišný vzhľad, farbu pokožky alebo materinský jazyk, sú stále vnímaní ako cudzinci. Špecifický výraz používa aj štatistika Holandského kráľovstva. Pojmom alochtónny označujú všetky osoby, ktorých aspoň jeden z rodičov sa narodil mimo hraníc Holandska.[32] Obdobne vo Francúzsku existuje rozlišovanie medzi cudzincami (étrangers) a prisťahovalcami (immigrés). Prisťahovalci sú osoby narodené v zahraničí ako cudzinci a žijúci vo Francúzsku nezávisle od ich momentálnej štátnej príslušnosti. Do tejto kategórie ale nepatria Francúzi, ktorí sa narodili v zahraničí a v súčasnosti žijú vo Francúzsku.[33]

Tak ako pojem migrant, aj termín migrácia (etymologický pôvod z latinského „migrare“ resp. „migratio“ – putovať, chodiť, sťahovať sa) je možné vysvetliť z rôznych uhlov pohľadu.[34] Vo všeobecnosti býva definovaná ako „akákoľvek zmena trvalého bydliska“[35] v rámci hraníc jedného štátu alebo medzi nimi.[36] Ako fyzický prechod človeka alebo celej skupiny z jednej spoločnosti do druhej, resp. z jednej politickej oblasti do

---

[30] Pozri Hamar, E.; Szaló, C. (2007): *Osm migrujúcich žen a jejich transnacionální sdílený svět*. In: Sociologický časopis. Volume 43, č. 1, s. 69-88, tu s. 72.

[31] Pozri Statistisches Bundesamt (2007): *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit. Bevölkerung mit Migrationshintergrund –Ergebnisse des Mikrozensus 2005*.

[32] Pozri Ersanili, E. (2007): *Niederlande. Länderprofil*. In: Focus Migration, č. 11, november 2007. On: http://www.focus-migration.de/uploadds/tx_wilpubdb/LP11_Niederlande.pdf (20.8.2008); Prins, B. (2005): *Konec nevinnosti. Úskalí multikulturního soužití v Nizozemsku*. Brno: Barrister & Principal.

[33] Pozri Currle, E. a kol. (2004): *Migration in Europa. Daten und Hintegründe*. Stuttgart: Lucius & Lucius, s. 90.

[34] K definovaniu pojmu migrácia pozri aj: Liďák, J. (2008): *Medzinárodná migrácia v Európe v jej historickom kontexte*. In: Almanach. Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky. Ročník III, číslo 2, s. 14-31.

[35] Pozri Wagner, M. (1989): *Räumliche Mobilität im Lebensverlauf: Eine empirische Untersuchung sozialer Bedingungen der Migration*. Enke: Stuttgart, s. 26.

[36] Pre iné definície pozri napr. Treibel, A. (2003): *Migration in modernen Gesellschaften. Soziale Folgen von Einwaderung, Gastarbeit und Flucht*. Weinheim: Juventa Verlag, s. 19.

inej.[37] Priestorové hľadisko je určite podstatnou premennou pri definovaní migrácie, nie je však jedinou. Premenné slúžiace na vymedzenie jednotlivých typov migrácie sú v nasledujúcom texte rozdelené do troch základných skupín: okrem už uvedených priestorových znakov, je potrebné uviesť aj časové a kauzálne. Takéto trojdelenie je ale len jednou z možných alternatív, preto sú pre doplnenie uvedené aj ďalšie skupiny.

2.2. TYPOLÓGIA MIGRÁCIE

Prvou premennou typologizácie migrácie je priestor. Podľa neho sa rozlišuje medzi vnútroštátnou a medzištátnou resp. medzinárodnou migráciou. Z pohľadu priestorovej vzdialenosti ide o pohyb obyvateľstva medzi jednotlivými administratívno-správnymi alebo územno-správnymi jednotkami (obec, mesto, okres, kraj, región). V prípade, ak je územnou jednotkou štát, hovoríme o medzinárodnej migrácii. V takomto prípade definícia migrácie zahŕňa predpoklad pohybu obyvateľstva cez politické hranice a zmenu trvalého bydliska, pričom nejde len o krátkodobú zmenu pobytu.[38]

Priestorové hľadisko zahŕňa aj rozdelenie migrácie podľa smeru pohybu. Podľa neho ju možno rozdeliť na migráciu medzi východom a západom, východom a východom, severom a juhom, juhom a juhom a pod.[39] Migrácia medzi východom a západom sa spája tak s obdobím studenej vojny, ako aj s rokmi po systémovej zmene v bývalých európskych socialistických krajinách, ale aj s rozšírením Európskej únie v roku 2004. Obdobne aj migrácia medzi juhom a juhom sa používa v dvoch významoch. Prvý charakterizuje geografický pohyb obyvateľstva z jedného južného do iného rovnako na juhu ležiaceho štátu. V druhom, prenesenom slova zmysle, znamená sťahovanie obyvateľstva z jednej rozvojovej krajiny do iného podobne rozvojového štátu. Pojem „juh“ sa v tomto význame používa ako metafora pre výraz „rozvojový“.[40] V minulosti išlo napr. o migráciu obyvateľov Indie smerom do Južnej Afriky, alebo Číňanov smerujúcich do vtedajšieho Siamu. V súčasnosti ide o masový vnútrokontinentálny pohyb afrického obyvateľstva spôsobený vojnovými konfliktami alebo hladomorom. Migrácia medzi východom

[37] Pozri Velikonja, J. (1958): *Postwar Population Movements in Europe*. In: Annals of the Association of American Geographers. Vol. 48, No. 4, (December 1958), s. 458-472, tu s. 458.
[38] Pozri Bilsborrow, R. E. (1998): *The State of the Art and Overview of the Chapters*. In: Bilsborrow, R. E. (ed.): Migration, Urbanization and Development: New Directions and Issues. New York: UNPF a Kluwer Academic Publishers, s. 1-56, tu s. 3.
[39] Pozri Düvell, F. (2006): *Europäische und internationale Migration. Theorie, Empirie, Geschichte*. Münster: Lit, s. 11.
[40] Pozri Düvell: *Europäische und internationale Migration*, s. 49.

a východom sa okrem pohybu obyvateľstva v rámci bývalého socialistického bloku, spája aj s uvoľnením politických a hospodárskych pomerov v Sovietskom zväze a následným odchodom obyvateľov Číny do Ruska, najmä do jeho východných, ekonomicky vyspelejších oblastí.

Pri typologizácii migrácie by sa nemalo zabúdať na jej časový charakter. Zatiaľ čo Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) definuje medzinárodnú migráciu ako viac než ročný pobyt v nejakom inom štáte[41], Oucho o migrácii hovorí už v prípade mobility v rámci jedného mesiaca.[42] Časový aspekt zahŕňa aj frekvenciu zmeny cieľa (jednorázová migrácia, remigrácia, dočasná mobilita). V prípade krátkodobého, väčšinou opakovaného pohybu bez zmeny miesta pobytu, hovoríme skôr o pendlovaní alebo cirkulácii. Ak je teda zmena bydliska podstatným faktorom migrácie, pendlovanie (kvôli pravidelnému dochádzaniu do práce alebo školy) alebo cirkulácia do tejto kategórie nepatria, pretože k zmene trvalého pobytu nedochádza. Obdobne možno nazerať aj na migrovanie za účelom sezónneho zamestnania.

K temporálnym typom cezhraničného pohybu obyvateľstva radí Düvell aj tzv. migračné reťaze.[43] Vyznačujú sa tým, že zo štátu A migrujú obyvatelia do štátu B, zatiaľ čo zo štátu B smeruje obyvateľstvo do štátu C. Spravidla vznikajú kvôli postupnému nárastu priemerných miezd v určitých sektoroch väčšinou v susediacich štátoch, hoci malá vzdialenosť medzi štátmi nie je podmienkou. Ako názorný príklad slúži súčasná pracovná mobilita českých lekárov a zdravotných sestier uplatňujúcich sa v Nemecku a slovenský zdravotnícky personál hľadajúci prácu kvôli lepším platovým podmienkam v Českej republike. Do tejto reťaze možno pripojiť aj ukrajinských lekárov, ktorí si našli prácu v slovenských nemocniciach, hoci ich počet nie je vysoký[44] a časť z nich cestou na západ od Ukrajiny Slovensko vynechá.

Pod kauzálnymi faktormi migrácie sa rozumejú príčiny, ktoré migráciu vyvolávajú. Možno na ne nazerať z ekonomického (rozdiely v platovom ohodnotení, v šanci na kariérny rast, v miere nezamestnanosti), sociálneho (podmienky sociálneho zabezpečenia, úroveň univerzitného vzdelávania, zdravotníckych služieb, zblíženie rodinných príslušníkov) a politického (stav dodržiavania ľudských práv, rasové alebo náboženské

---

[41] Pozri IOM: *About Migration*. On: http://www.iom.int/jahia/Jahia/lang/en/pid/3 (12.3.2007).

[42] Pozri Oucho, J. O. (1998): *Recent Internal Migration Processes in Sub-Saharan Africa: Determinants, Consequences, and Data Adequacy Issues*. In: Bilsborrow, R. E. (ed.): Migration, Urbanization and Development: New Directions and Issues. New York: UNPF a Kluwer Academic Publishers, s. 89-120.

[43] Pozri Düvell: *Europäische und internationale Migration*, s. 53.

[44] Na začiatku októbra 2008 bolo na Slovensku registrovaných 23 lekárov s ukrajinských štátnym občianstvom. Zdroj: Slovenská lekárska komora.

prenasledovanie, úroveň demokracie) hľadiska, hoci uvedený typ výskumu len ťažko aplikovať na migráciu zavinenú prírodnými katastrofami, či zmenami životných podmienok vyvolanými ľudskými zásahmi (výbuch atómovej elektrárne v Černobyle alebo zemetrasenie, výbuch sopky). Kauzálne faktory rovnako zahŕňajú okolnosti migrácie, t.j. či sa migrácia uskutočňuje dobrovoľne (pracovná migrácia, migrácia študentov, zmena trvalého bydliska dôchodcov) alebo z donútenia (prírodné katastrofy, hladomor, politické, náboženské a etnické prenasledovanie, zotročovanie)[45] Do tejto kategórie je možné zaradiť aj tzv. remigráciu alebo návratovú migráciu, teda návrat do vlasti po určitom období. Dochádza k nej, pokiaľ pôvodné motívy, vyvolávajúce opustenie krajiny pôvodu, zanikli alebo ich prekonali iné priority. Ide o návrat politických utečencov po zmene režimu, vojnových utečencov po ukončení konfliktu, študentov po získaní vzdelania alebo pracovných migrantov po odznení výhod ekonomickej migrácie.

Z pohľadu formy a rozsahu sa rozlišuje migrácia individuálna, skupinová, kolektívna, masová; organizovaná a neorganizovaná. Celkový počet migrujúcich závisí podľa Leeho od viacerých faktorov.[46] Jedným z nich je heterogenita oblastí na určitom teritóriu. Z pohľadu tohto faktoru je dôležité, aby sa na novom území nachádzalo dostatok vhodných podmienok na život pre prichádzajúcich obyvateľov. Ďalším faktorom s vplyvom na rozsah migrácie je heterogenita spoločnosti krajiny pôvodu. V prípade, ak sa jej obyvatelia líšia rasovo, etnicky alebo nábožensky, existuje väčší predpoklad, že budú vo väčšej miere podliehať k sklonom k migrácii. Tie budú navyše silnieť, ak koexistencia jednotlivých spoločenských segmentov nie je založená na konsenze, ale naopak na diskriminácii. Rovnako dôležitú úlohu zohrávajú ťažkosti s prekonávaním prekážok spojených s mobilitou obyvateľov. Po odstránení určitej prekážky spravidla narastá počet migrujúceho obyvateľstva. Túto hypotézu možno z historickej skúsenosti doložiť celým radom príkladov. Napr. počet pracovných migrantov zo strednej a východnej Európy narástol po ukončení studenej vojny, alebo po vstupe niektorých krajín do Európskej únie. Cieľom migrujúcich pracovníkov po roku 2004 tak boli spravidla krajiny, ktoré pre nové členské štáty neprijali prechodné obmedzenia v oblasti voľného pohybu pracovnej sily.[47] Faktorom s výrazným vplyvom na rozsah migrácie nájdeme v hospodárskom rozvoji tak krajiny pôvodu ako aj cieľového štátu. V období hospodárskej expanzie firmy rozširujú svoje produkčné možnosti, vytvárajú nové pracovné miesta, priťahujúce pracovníkov

[45] K príčinám vyvolávajúcim pohyb obyvateľstva viac v príslušnej kapitole.
[46] Pozri Lee, E. S. (1972): *Eine Theorie der Wanderung*. In: Széll, G. (ed.): Regionale Mobilität. Mníchov: Nympfenburger Verlagsanstalt, s. 115-129, tu s. 121-124.
[47] Pre mnohých Poliakov sa stala obľúbenou destináciou najmä Veľká Británia.

s migračným sklonom. Naopak v časoch ekonomickej depresie sa firmy zbavujú nadbytočnej pracovnej sily, rastie nezamestnanosť, ktorá znižuje záujem o pracovnú mobilitu. V neposlednom rade počet migrujúcich obyvateľov rastie v závislosti od technologického rozvoja. Pokrok v rozvoji komunikačných technológií umožňujúcich udržiavať čulý kontakt medzi migrantmi a krajinou pôvodu, modernizácia prostriedkov skracujúcich čas potrebný na prekonávanie väčších vzdialeností, ale aj výhodné ceny za dopravu dostupné pre široké masy, vytvorili priaznivé podmienky pre ďalší rozvoj fenoménu migrácie. Rozsah migrácie tak súvisí aj s technickým rozvojom jednotlivých regiónov vo svete.[48]

Ako ďalšie premenné pre typologizáciu migrácie možno uviesť:

- charakteristiku regiónu pôvodu a cieľového regiónu (centrum – periféria),
- spôsob a právny status vstupu do cieľovej krajiny (legálnu a nelegálnu, pozvanie, verbovanie pracovnej sily zo strany štátnych orgánov, nevítané prisťahovalectvo, vstup do krajiny cez zelenú hranicu; s legálne vyhotovenými dokumentmi, s falošným cestovným pasom),
- profesná charakteristika (typ dosiahnutého vzdelania, pracovných skúseností),
- osobnostné vlastnosti migrantov (sklon k migrácii, napojenie na sociálne prostredie, povahové vlastnosti)
- pôvod migrantov (národnosť, etnikum, štátna príslušnosť),
- ale aj ďalšie znaky ako pohlavie, vek, náboženské vierovyznanie.[49]

Slovo migrácia sa niekedy mylne zamieňa termínom mobilita. Hoci pod pojmom migrácia Wagner rozumie „každú zmenu trvalého pobytu“,[50] migráciu je potrebné vnímať len ako jednu z foriem priestorovej mobility. Eva Feldman-Wojtachnia z nemeckého Centra pre aplikovaný výskum politiky, z pracovnej skupiny Mládež a Európa, upozorňuje na vnímanie rozdielov medzi migráciou a mobilitou na príklade mladých ľudí z krajín V4 (Česká republika, Slovensko, Maďarsko a Poľsko).[51] Zatiaľ čo migrácia je v očiach mladšej generácie vnímaná negatívne, pričom dôvod na jej vznik možno nájsť najmä v ekonomickej rovine, mobilita naberá v očiach mladých obyvateľov stredoeurópskeho regiónu pozitívny rozmer. Avšak aj tento pojem interpretujú mladí ľudia rôzne. Kým

[48] Pozri Lee: *Eine Theorie der Wanderung,* s. 124.
[49] Pries, L. (2001): *Internationale Migration*. Bielefeld Transcript Verlag, 37.
[50] Pozri Wagner, M. (1989): *Räumliche Mobilität im Lebensverlauf: Eine empirische Untersuchung sozialer Bedingungen der Migration*. Stuttgart: Enke, s. 26.
[51] Pozri Feldmann-Wojtachnia, E. (2007): *Mittelosteuropa: Jugend zwischen Mobilität und Migration*. On: http://www.cap.lmu.de/download/2007/2007_Mobilitaet.pdf (12.7.2008).

mladá generácia v Nemecku spája mobilitu s časovo obmedzenými výmennými programami spojenými so štúdiom a vzdelaním, mladšie ročníky v krajinách strednej Európy definujú tento termín o. i. ako šancu pôsobiť aj dlhodobo na inom mieste Európskej únie s cieľom vlastného hospodárskeho prospechu. Obe skupiny však spájajú mobilitu s možnosťou ďalšieho vzdelávania.[52] Nemecký autor Dietrich Thränhardt rozumie pod termínom mobilita vnútroštátny pohyb obyvateľstva. Migráciou je tak pre neho výlučne pohyb obyvateľov cez hranice národných štátov.[53]

2.3. DÔSLEDKY MIGRÁCIE

Cezhraničný pohyb obyvateľstva má širokospektrálne dôsledky. Pozitívne alebo negatívne postihujú jednotlivé osoby, krajiny pôvodu a rovnako cieľové štáty. Majú charakter demografický, ekonomický, sociálny, kultúrny, bezpečnostný a politický.

2.3.1. DEMOGRAFICKÉ A SOCIÁLNE DÔSLEDKY MIGRÁCIE

Z demografického pohľadu má migrácia vplyv na rozdelenie, zloženie a charakter spoločnosti. V ostatných rokoch sme v priemyselných krajinách na jednej strane svedkami predlžovania priemerného veku človeka, na strane druhej poklesu počtu narodených detí. Starnutie obyvateľstva môže viesť k situácii, kedy niektoré krajiny bez prisťahovania cudzincov nebudú pravdepodobne schopné plniť požiadavky svojich ekonomických sektorov.[54] Zatiaľ čo v prípade predlžovania priemerného veku možno hovoriť o pozitívnom trende, pokles narodených detí vyvoláva obavy, obzvlášť, ak celkový počet narodených detí je dlhodobo nižší, ako počet úmrtí. V krajinách pôvodu migrácia negatívne zasahuje do prirodzeného vývoja spoločnosti, v cieľových štátoch (najmä v Európe) môže v dôsledku starnúcej autochtónnej spoločnosti pomôcť prirodzenému nárastu obyvateľstva. Podľa Berlínskeho Inštitútu pre obyvateľstvo a rozvoj by sa do roku 2050 mal bez prisťahovalcov znížiť celkový počet obyvateľov európskych krajín o cca. 50 miliónov. Priemerný vek by sa mal naopak zvýšiť z dnešných 38,9 (2005) na 47,3 rokov.

[52] Pozri: tamtiež.
[53] Pozri Thränhardt, D. (2003): *Der Nationalstaat als migrationspolitischer Akteur*. In: Thränhardt, D.; Hunger, U. (ed.): Migration im Spannungsfeld von Globalisierung und Nationalstaat. Sonderheft 22/2003, s. 8-34, tu s. 8.
[54] Pozri Drbohlav, D. (1994): *Hlavní důvody a důsledky mezinárodní migrace obyvatelstva*. Sborník České geografické společnosti, zväzok 99, č. 3, s. 151–162, tu s. 153.

Len štvrtina zo všetkých európskych regiónov by do roku 2030 mala zachovať rovnakú úroveň populácie reprodukciou vlastného obyvateľstva. Pri súčasnej pôrodnosti cca. 1,5 dieťaťa na jednu žena je každá ďalšia generácia v Európskej únii menšia o jednu štvrtinu. Na druhej strane v mimoeurópskych regiónoch stále rastie počet narodených detí. Podľa Berlínskeho inštitútu by sa tak Európa neodvratne mala pripraviť na riešenie problémov spojených s globálnym fenoménom negatívnych demografických zmien.[55] Zatiaľ čo v cieľových štátoch s postupne starnúcim obyvateľstvom môže príchod mladých ľudí zmierniť negatívny demografický trend, problémy môže spôsobiť v krajinách pôvodu, pokiaľ populácia vykazuje podobne sklony k starnutiu resp. vymieraniu. Tento trend zodpovedá konceptu Organizácie spojených národov tzv. „replacement migration“, ktorý predpokladá využitie migrácie na zabránenie celkového počtu obyvateľov v určitom regióne.[56]

V súvislosti s negatívnym demografickým trendom experti pravidelne prinášajú informácie o počtoch cudzincov, ktorí sú pre národné štáty nevyhnutne potrební na zabezpečenie ich základných ekonomických funkcií. Pre ilustráciu, podľa odhadov odborníkov potrebuje Nemecko na zastavenie poklesu a následnú stabilizáciu počtu produktívneho obyvateľstva ročne 400 000 prisťahovalcov.[57] Podobne v Českej republike môže pozitívne migračné saldo na určitú obmedzenú dobu kompenzovať očakávaný nepriaznivý vývoj populácie a zabrániť poklesu obyvateľov pod hranicu 10 miliónov.[58] S prisťahovalcami sa počíta aj pri zapĺňaní medzier na pracovnom trhu, vyvolanými starnúcim obyvateľstvom a nízkym počtom narodených detí. 23. októbra 2007 na zasadnutí ministrov vnútra členských štátov Európskej únie navrhol európsky komisár pre spravodlivosť a bezpečnosť Franco Frattini riešiť nedostatok pracovných miest v členských štátoch Európskej únie zriadením tzv. „modrých kariet“, ktoré by po vzore amerických „zelených kariet“ umožnili vysokokvalifikovaným príslušníkom nečlenských štátov ľahšie uplatnenie na pracovnom trhu.[59] V novembri 2008 Európsky parlament projekt modrých kariet schválil. Rozhodnutie sledovalo uľahčenie príchodu vysokvalifikovanej pracovnej

---

[55] Pozri Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung (2008): *Die Demografische Zukunft von Europa. Wie sich die Regionen verändern*. Mníchov: Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung.

[56] UNO-Abteilung für Bevölkerungsfragen (2000): *Ohne Einwanderung wird die Bevölkerung in fast allen europäischen Ländern schrumpfen*. On: http://www.un.org/esa/population/publications/migration/-pressger.pdf (12.1.2010).

[57] Pozri Wöhlcke, M. (2001): *Grenzüberschreitende Migration als Gegenstand der internationalen Politik*. In: Politik und Zeitgeschichte, č. 43, ročník 2001, s. 31-39, tu s. 32.

[58] Pozri Horáková, M.: *Obyvatelstvo, trh práce a migrace v České republice*. S. 1. On: http://www.vupsv.cz/-montreal_cz.pdf, (20.12.2006).

[59] Pozri BBC News (2007): *Migrants are good, says Brussels*. 13. september 2007. On: http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/6993405.stm (23.10.2007).

sily do členských štátov Európskej únie. Štátne orgány Českej republiky už na iniciatívu Frattiniho reagovali novelou zákona o zamestnanosti z augusta 2008, ktorou sa do zákona zapracováva projekt tzv. zelených kariet pre pracovníkov zo zahraničia. Na Slovensku je proces zamestnávania cudzincov zatiaľ v rukách výlučne zamestnávateľov. Je to však len otázkou času, kedy bude musieť otázky súvisiace so zamestnávaním cudzích štátnych príslušníkov riešiť aj slovenská vláda.

Zmena trvalého pobytu medzi dvomi štátmi môže mať rovnako aj sociálne dôsledky. Okrem túžby po lepšom živote, dochádza k migrácii aj po nejakom osobnom alebo pracovnom zlyhaní – nezamestnanosť, neschopnosť splácať dlhy – po zmene rodinných pomerov – rozvod, konflikt v rodine, úmrtie blízkej osoby. Zmena životného priestoru môže pôsobiť na ďalší osobnostný rozvoj pozitívne, ale aj negatívne. Ovplyvňuje pohyb na sociálnom rebríčku smerom hore i dole. Napr. absolventka vysokej školy sa rozhodne pracovať v zahraničí ako opatrovateľka detí alebo domácich zvierat, ale na druhej strane vzdelaný jednotlivec perzekvovaný za svoje názory v autoritárskom režime môže emigráciou okrem získania slobody nájsť aj vhodné podmienky na svoj profesionálny rozvoj. Alebo prevodom ušetrených peňazí do krajiny pôvodu môže profitovať rodina emigranta nielen v ekonomickej rovine. Finančný príjem môže pomôcť deťom pri štúdiu na vysokej škole a tým zabezpečiť postup na sociálnom rebríčku. Porovnaním zmien sociálneho statusu podľa krajiny pôvodu a cieľového štátu sa dá konštatovať, že zatiaľ čo v cieľovej krajine migranti zväčša klesajú na sociálnom rebríčku, finančným prilepšením získavajú po návrate do vlasti.[60] Návrat do vlasti, najmä po dlhšom období, však môže na druhej strane spôsobovať problémy s opätovným začlenením do spoločnosti krajiny pôvodu. Návrat je komplikovanejší, ak migrant pochádza z kultúrne odlišného prostredia a v cieľovej krajiny si už osvojil kultúrne vzorce správania miestneho obyvateľstva.

2.3.2. EKONOMICKÉ A KULTÚRNE DÔSLEDKY MIGRÁCIE

Z ekonomického hľadiska predstavujú migranti zdroj nízko- i vysokokvalifikovanej a čo je dôležité lacnej pracovnej sily. Migrácia pracovnej sily vplýva tak na krajinu pôvodu, ako aj na cieľový štát, v ktorých môže vyvolať pozitívne alebo negatívne dôsledky. Negatívne pôsobí na krajinu pôvodu v prípade, ak ju masovo opúšťajú vysokokvalifikovaní

[60] Pozri Düvell: *Europäische und internationale Migration*, s. 158.

a talentovaní pracovníci, vedci a študenti, ktorí sa po absolvovaní štúdia rozhodnú zotrvať v zahraničí. Odlev mozgov (brain drain) sa pre krajinu pôvodu negatívne neodráža len v absencii pracovnej sily. Rovnako negatívne pôsobí strata investícií, ktoré štát vložil do vzdelania emigrujúcich občanov.[61] Chýbať však môžu krajine pôvodu aj menej vzdelaní pracovníci, pokiaľ ich je na domácom pracovnom trhu nedostatok. Naopak migrácia má pre hospodárstvo krajiny pôvodu pozitívny vplyv, pokiaľ do zahraničia odchádzajú pracovníci, ktorých je na domácom pracovnom trhu prebytok. Znížená ponuka pracovnej sily môže viesť k rastu konkurencie s pozitívnym dôsledkom na rast miezd, avšak s negatívnym vplyvom na rast hospodárstva. Pozitívny efekt zanecháva migrácia v prípade, ak emigrujúci občania posielajú časť svojich zárobkov (remitencie) svojim príbuzným a po určitom čase sa vrátia späť do vlasti s novými vedomosťami a pracovnými skúsenosťami. Objem takýchto peňazí dosahuje niekedy výrazné rozmery a tak môže krajinám pôvodu slúžiť ako významný zdroj devíz s celkovým pozitívnym dopadom na finančnú bilanciu. Transferné platby podporujú domácnosti príbuzných, ale kladú aj základy na tvorbu kapitálu pre neskoršie obdobie po prípadnom návrate domov a zároveň prispievajú k rastu národného hospodárstva.[62] Tento predpoklad však platí len v prípade, ak sú remitancie využívané efektívne. Drbohlav upozorňuje na autorov, podľa ktorých tieto finančné zdroje väčšinou nemajú formu investícií, ale prostriedkov využitých prevažne na kúpu tovarov krátkodobej či dlhodobej spotreby. Z pohľadu jednotlivca tak síce ide o momentálne naplnenie jeho potrieb, v makroekonomickom ponímaní sa ale remitencie môžu odraziť v raste inflácie a zvyšovaní rozdielov v príjmoch produktívneho obyvateľstva.[63]

Rôzne ekonomické dôsledky vyvoláva migrácia v cieľových štátoch. Pomáha zapĺňať medzery na pracovnom trhu v určitých odvetviach, čo sa však vďaka väčšej konkurencii môže negatívne odraziť na raste miezd. Štáty získavajú kvalifikovanú pracovnú silu bez toho, aby predtým museli investovať do jej vzdelávania. Zásluhou lacnejšej pracovnej sily imigrantov dokážu niektoré odvetvia udržiavať pracovné miesta, ktoré sú kvôli podpriemerným mzdám neatraktívne pre domáce obyvateľstvo. Výhodou je rovnako nárast počtu daňových poplatníkov v produktívnom veku, ktorý sa pozitívne odráža v dôvere voči priebežnému dôchodkového systému. Pozitívne vplýva migrácia aj na sociálny systém s celkovým dôsledkom na stav verejných financií. Predpokladá sa totiž, že

[61] Pozri Langthaler, M.; Hornof, S. (2008): *Braindrain und seine Auswirkungen auf Entwicklungsländer*. Workingpaper 20. Wien: Österreichische Forschungsinstitut für internationale Entwicklung, s. 12-13.
[62] Pozri Seifert, W. (2000): *Geschlossene Grenzen, offene Gesellschaften? Migrations- und Integrationsprozesse in westlichen Industriestaaten*. Frankfurt am Main: Campus, s. 196.
[63] Pozri Drbohlav: *Hlavní důvody*, č. 3, s. 156.

najmä pracovní migranti využívajú sociálne služby štátu v oveľa menšej miere, ako starší ľudia cieľovej krajiny.[64] Táto domnienka však bude platiť len v prípade, ak migrujúcu populáciu tvoria prevažne mladí a zdraví pracovníci a ich kroky smerujú do štátov s rastúcim hospodárstvom. V modernej histórii európskej migrácie sme však napriek ekonomickým problémom prijímajúcich štátov boli svedkami cezhraničného pohybu o. i. aj nepracujúcich manželiek a detí s cieľom zlučovania rodín pracovných migrantov.

Pre spoločnosti cieľových krajín predstavuje migrácia aj spôsob kontaktu s kultúrne, etnicky a nábožensky odlišnými spoločnosťami a jednotlivcami. Interakciami medzi kultúrami dochádza k zmenám na oboch stranách. Prvky jednotlivých kultúr splývajú, pričom vznikajú nové modely a celé kultúrne komplexy, alebo naopak, menej výrazné prejavy zanikajú na úkor dominantných. Výsledkom interakcie rozličných kultúr je buď súlad a harmónia, alebo vznik nedorozumení a kultúrnych konfliktov. Základom takejto interakcie je prirodzená obava voči neznámemu a cudziemu, ktorá pramení z pocitu ohrozenia vlastnej kultúry a vyznávajúcich hodnôt.[65] Spolužitie založené buď na konflikte alebo na konsenze závisí na jednej strane od historických skúseností domáceho obyvateľstva s prijímaním cudzej kultúry a od postoja k svojej vlastnej. Na strane druhej pre harmonické spolužitie je rovnako dôležitý postoj migrantov k udržiavaniu svojich tradičných zvyklostí v novom prostredí. Živnou pôdou konfliktu je situácia, ak migranti ovplyvnení napríklad hlbokým vzťahom k náboženským inštitúciám, odmietajú prijať kultúrne vzorce autochtónneho obyvateľstva, ktoré je rovnako ako alochtónne, pevne spojené s náboženskými tradíciami. V súčasnosti sme svedkami celého radu rôznych konfliktov, ktoré tak v Európe, ako aj vo svete, vznikajú práve neochotou akceptovať cudziu kultúru buď zo strany migrantov alebo príslušníkov autochtónnej spoločnosti. Ide najmä o konflikty vychádzajúce z náboženských – najmä kresťanských a moslimských - pohľadov na spoločnosť, demokraciu, ľudské a politické práva, najmä slobodu prejavu.[66] V prvej polovici 20. storočia sa z radov moslimského obyvateľstva nachádzali v Európe najmä študenti z islamských krajín a európski konvertiti, proces dekolonizácie a vlny pracovnej migrácie a s ňou spojené neskoršie zlučovanie rodín rozšíril počty moslimov aj z iných sociálnych skupín. Podľa odhadov dnes len v západne Európe žije približne 12

[64] Pozri tamtiež, s. 158.
[65] Pozri Letavajová, S. (2004): *Etnické a náboženské stereotypy*. In: Lenč, J. a kol. (ed.): Perspektívy štúdia a výskumu v spoločenských vedách. Trnava: UCM, s. 110-116, tu s. 110.
[66] Pozri napr. Huntington, S.P. (1996): *Střet civilizací*. Praha: Rybka Publishers.

miliónov obyvateľov moslimského vierovyznania.[67] Hoci samotná štatistika ešte nič nehovorí o miere religiozity prisťahovalcov a ich ochote rešpektovať kultúrne, politické a právne tradície európskych demokracií, vysoký počet moslimov je predpokladom existencie skupín ortodoxných veriacich, ktorí nemusia akceptovať kultúru autochtónnej spoločnosti. Na ilustráciu uvediem pobúrené reakcie moslimského obyvateľstva po zverejnení karikatúr proroka Mohameda v dánskej tlači v roku 2005 alebo rok predtým zavraždenie holandského režiséra Thea van Gogha po uvedení filmu *Podriadenie*, ktorý kriticky nazeral na postavenie žien v islamskej spoločnosti.

Konflikty medzi kultúrami sa odrážajú v negatívnom pohľade verejnosti na migrantov, ktoré v extrémnej podobe môžu vyústiť do násilných činov páchaných na prisťahovalcoch. V takomto prípade sa problém následne prenáša do politickej roviny. Pokiaľ prisťahovalci nedokážu akceptovať kultúrno-politické tradície európskych štátov, hľadanie konsenzu bude náročné. Problematická oblasť sa ukazuje najmä vo vnímaní vzťahu medzi štátom a náboženstvom. Zatiaľ čo štát v západnej Európe je vo svojej ideálnej podobe sekularizovaný, demokratický a založený na suverenite ľudu, niektorí prisťahovalci z iných nábožensko-kultúrnych regiónov odmietajú myšlienku striktnej deľby politiky a náboženstva. Bassam Tibi v tejto súvislosti poukazuje na vzťah moslimov k štátnej suverenite. Podľa niektorých vykladačov islamu pochádza suverenita výlučne od Alaha. V európskych podmienkach akceptovaná nadradenosť ľudu je v islame považovaná za „suspendáciu absolútneho postavenia Alaha.“[68] Uznávanie bezvýhradnej pozície náboženskej bytosti ako alternatívy voči suverenity ľudu tak patrí k významným faktorom, ktoré brzdia hľadanie konsenzu medzi kultúrami žijúcimi v európskych prisťahovaleckých krajinách. Náboženstvo ako jednu z rozhodujúcich príčin vznikajúcich konfliktov medzi moslimským obyvateľstvom a európskou verejnosťou vníma aj Marwan Abou Taam. Práve poukázaním na nepoje v Dánsku upozorňuje na hlbokú priepasť medzi náboženskými tradíciami časti prisťahovalcov a liberálno-demokratickou tradíciou európskej spoločnosti[69]. Problém, postihujúci pôvodne vzťah náboženskej menšiny moslimov a väčšiny dánskej spoločnosti bez rozdielu k náboženskej príslušnosti, postupne rozrástol do globálneho bezpečnostného problému.

---

[67] Pozri Landman, N. (2005): *Westeuropa*. In: Ende, W.; Steinbach, U. (ed.): Der Islam in der Gegenwart. Mníchov: C.H. Beck, s. 560-571, tu s. 561.

[68] Tibi, B. (1995): *Die Revolte gegen den Westen in der neuen internationalen Umwelt: Das Beispiel der islamischen Zivilisation*. In: Kaiser, K.; Maull, W. (ed.): Deutschlands neue Außenpolitik. Band 2 Herausforderungen. Oldenbourg: DGAP, s. 61-80, tu s. 71.

[69] Pozri Taam, M. A. (2007): *Deutsche Sicherheit im Spannungsfeld des internationalen Terrorismus und der Weltordnungspolitik*. Hamburg, Münster: Lit Verlag, s. 224.

2.3.3. BEZPEČNOSTNÉ A POLITICKÉ DÔSLEDKY MIGRÁCIE

Medzinárodná migrácia má rovnako dosah tak na vnútornú, ako aj vonkajšiu bezpečnosť cieľového štátu. Po teroristických útokoch z 11. septembra 2001 narástla nedôvera voči migrantom najmä z arabsko-islamského sveta, hoci migrácia sa bezpečnostné riziko považovala už pred útokmi v USA. Po útokoch z jesene 2001 náboženské prejavy, dovtedy vnímané ako metafory, „začali byť považované za vážne bezpečnostné riziko.“[70] Pocit ohrozenia bezpečnosti narástol po ďalších vykonaných alebo pripravovaných útokoch teroristických buniek pôsobiacich v Európe, politických vraždách v Holandsku, nepokojoch v chudobných častiach Francúzska i po vyhrážkach dánskym autorom zverejnených karikatúr islamských náboženských postáv v miestnej tlači. Podľa londýnskeho Medzinárodného inštitútu pre strategické štúdia ohrozuje migrácia vnútornú bezpečnosť cieľových štátov v oveľa väčšej miere, než vojenské alebo teroristické hrozby.[71]

Steffen Angenendt rozlišuje tri dimenzie vzťahu migrácie a vnútornej bezpečnosti.[72] Prvým je riešenie kriminality cudzincov, druhým kriminality domáceho obyvateľstva voči cudzincom, vrátane aktivít pravicových extrémistov rázne vystupujúcich proti cudzincom. Činnosť extrémistov predstavuje nebezpečenstvo vzhľadom na ich ciele. Okrem eliminovania počtu cudzincov k nim patrí aj odstránenie existujúceho demokratického politického poriadku. Odpor voči cudzincom môže byť vhodným prostriedkom na získanie podpory verejnosti. Riziko popularity extrémistických formácií narastá, ak sa štátu nedarí eliminovať nelegálnych ekonomických prisťahovalcov, ktorí na trhu práce predstavujú konkurenciu pre domáce obyvateľstvo. Hoci je vplyv pravicových extrémistov v štátoch Európskej únie nízky, rastie podpora veľkých politických strán, ktoré sa k imigrácii aj zo strachu zo straty voličskej podpory stavajú negatívne. Napokon tretím aspektom vzťahu migrácie a vnútornej bezpečnosti je politický extrémizmus prisťahovalcov. V tomto prípade ide o aktivity organizácií, ktorých násilná činnosť je namierená proti politickému poriadku demokratických krajín. Potenciálne riziko tvoria najmä prisťahovalci prichádzajúci z problematických území. Existuje totiž predpoklad, že imigranti udržiavajú čulé kontakty so svojou pôvodnou krajinou a niektorí z nich s ochotou

---

[70] Nuscheler, F. (2004): *Internationale Migration. Flucht und Asyl*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 22.
[71] Pozri tamtiež, s. 23.
[72] Pozri Angenendt, S. (2004): *Problembereiche von Migration*. Berlín: DGAP. On: http://www.weltpolitik.net/Sachgebiete/Globale%20Zukunftsfragen/Migration/Analysen/Fortsetzung%202%3A%20Problembereiche%20von%20Migration.html (12.10.2008).

pristupujú k plneniu aktivít pre organizácie vystupujúce proti liberálnym demokraciám. Cieľové štáty môžu poskytovať vhodný priestor na prípravu alebo vykonávanie teroristických útokov. Hoci je takéto uvažovanie na úrovni špekulácií a podľa Angenendta nie je empiricky dokázateľné[73], existujú prípady príprav teroristických útokov zo strany imigrantov. Napríklad v Nemecku pôsobili členovia hamburskej bunky teroristickej organizácie al-Káidy Muhammad Atta, Marván Šihhí a Zijád Džarráh, ktorí participovali na prípravách a uskutočnení útoku zo septembra 2001 v New Yorku a Washingtone. Na jeseň 2007 prišla nemecká televízia ZDF s verziou, že za prípravou útokov na americké ciele na území Nemecka stál občan Uzbekistanu. Cudzinci mali stáť aj za teroristickými útokmi v Madride v marci 2004 a v Londýne v júli 2005. K útokom v Madride došlo len tri dni pred parlamentnými voľbami. Nemožno vylúčiť, že mali vplyv na ich výsledok. Napriek početným prípadom nelegálnych aktivít smerujúcich k ohrozeniu politického poriadku a bezpečnosti domácich obyvateľov nemožno všetkých prisťahovalcov spájať s terorizmom.

Vplyv na vonkajšiu bezpečnosť štátu môže mať migrácia v prípade, ak dochádza k masívnym prisťahovaleckým vlnám z jedného štátu do susedného. Na rozdiel od Afriky takáto forma migrácie v štátoch Európskej únie v ostatných rokoch nebola zaznamená. Ohrozenou oblasťou by mohol byť juhozápad Európy, ktorý aj dnes čelí náporu nelegálnych prisťahovalcov z afrických štátov. Napr. Španielsko sa v ostatných rokoch zaradilo medzi krajiny s rýchlym počtom imigrantov. Iným aspektom vonkajšej bezpečnosti sú bilaterálne vzťahy medzi cieľovým štátom a krajinou pôvodu.[74] Medzinárodné konflikty, napr. studená vojna, sú živnou pôdou pre vytvorenie statusu utečenca, ale aj samotní utečenci môžu byť príčinou konfliktu.[75] Snaha o riešenie problémov spojených s migráciou môže byť jednostranne vnímaná ako zásahy jedného štátu do vnútorných záležitostí iného štátu. Demokratické štáty spravidla umožňujú utečencom z nedemokratických krajín verejne vystupovať a prezentovať svoj postoj k politickým pomerom vo svojej vlasti. Verejná činnosť politických utečencov otvorene akceptovaná vládou prijímajúcej krajiny však môže vyvolať antagonistické vzťahy medzi dvomi subjektmi medzinárodných vzťahov. K zhoršeniu bilaterálnych vzťahov rovnako prispieva, ak sa prijímajúci štát prezentuje aktívnou politikou na podporu demokracie v krajinách, z ktorých utečenci pochádzajú. Politickí emigranti sa tak stávajú prostriedkom

[73] Pozri tamtiež.
[74] Pozri tamtiež.
[75] Pozri Weiner, M. (1992-1993): *Security, Stability, and International Migration*. In: International Security, Vol. 17, Nr. 3, s. 91-126, tu s. 106.

na vyhrotenie vzťahov medzi dvomi alebo viacerými štátmi. Príčinou zhoršujúcich bilaterálnych vzťahov sa však môžu stať aj pracovní migranti, najmä ak žijú v demokratickej krajine, a ich vlastná vláda používa na politický boj represívne metódy.[76] Weiner ako príklad uvádza zhoršený vzťah Číňanov žijúcich v zahraničí k svojej vlasti po zásahu represívnych zložiek na námestí Tiananmen. Mnohí Číňania po tomto násilnom akte začali intenzívnejšie pomáhať disidentskému hnutiu a vyvíjať tlak na vlády hostiteľských krajín, aby prestali podporovať Čínu. Naopak čínska vláda začala vnímať Číňanov žijúcich v zahraničí ako svojich nepriateľov.[77]

Z politického hľadiska ovplyvňuje migrácia najmä rozhodnutia cieľových štátov a medzinárodných organizácií, ku ktorým dotknuté štáty patria. Na úrovni obsahovej politiky (policy) a normatívnej politiky (polity) sa migrácia odráža v charaktere migračnej politiky a noriem upravujúcich pobyt a postavenie rôznych kategórií migrantov. V prípade, ak je migrácia dôležitou témou politickej diskusie, ovplyvňuje rozhodnutia aktérov naprieč politickým spektrom: voličov, politikov, politické strany, mimovládne organizácie. Trojnásobné víťazstvo Švajčiarskej ľudovej strany (SVP), dlhé desaťročia najmenšieho straníckeho subjektu v Spolkovej rade, je pripisované najmä jej aktívnej politike zameranej proti prisťahovalcom.[78] Téma migrácie sa na prelome tisícročí stala vo Švajčiarsku jednou z dominantných tém ostatných predvolebných a niektorých referendových kampaní. SVP, podobne ako mnoho ďalších pravicovo-populistických straníckych subjektov v krajinách západnej Európy, postavila svoju politiku na permanentnom poukazovaní na problémy spojené s migráciou. V roku 2009 napríklad iniciovala referendum o zákaze minaretov v krajine a prekvapivo získala podporu verejnosti na svoju stranu. Nielen vo Švajčiarsku sa tak postoj verejnosti ku globálnej migrácii stáva výzvou pre občiansku verejnosť. Nezodpovedanou zostáva otázka, či úspech SVP je záležitosťou výlučne alpskej krajiny, alebo po vzore švajčiarskych ľudovcov získajú na popularite strany kritizujúce migrantov aj v iných vyspelých krajinách Európy či sveta. Volebné úspechy Slobodných v Rakúsku, Ľudovcov v Dánsku, Národného frontu vo Francúzsku, Strany slobody v Holandsku, teda antiimigračne naladených politických strán, sú potvrdením tézy o migrácii ako jednej z hlavných tém, ktoré majú momentálne v krajinách západnej Európy výrazný vplyv na parlamentné zastúpenie pôvodne marginálnych straníckych subjektov. Rastúci počet

[76] Pozri tamtiež, s. 107.
[77] Pozri tamtiež, s. 108.
[78] Pozri Štefančík, R. (2005): *Schweizerische Volkspartei – Ursachen der Wahlerfolge*. In: Slovenská politologická revue, číslo 3, ročník 2005.

prisťahovalcov, ale aj promiigračné postoje niektorých vysokých predstaviteľov Európskej únie, vyvolávajú otázniky, či podobné stranícke zoskupenia budú mať úspech aj v krajinách bývalého socialistického bloku. Na druhej strane, ak politické strany vystupujú k prisťahovalectvu pozitívne, prípadne nasadia na kandidátnu listinu naturalizovaných cudzincov, môžu získať voličov z radov prisťahovalcov s už prideleným štátnym občianstvom. Výskum možností a limitov politickej participácie cudzincov je výzvou pre ďalšie skúmanie migrácie, nakoľko táto téma nie je v Českej republike a na Slovensku dostatočne zastúpená.

Okrem dopadov na domácu politiku má migrácia vplyv na zahraničnú politiku národných štátov ako aj organizácií, ku ktorým prináležia. Na ilustráciu slúži príklad migračnej politiky Európskej únie, ktorá sleduje cieľ vytvoriť spoločné predpisy pre všetky členské štáty. Vývoj spoločnej európskej migračnej politiky je znázornený v nasledujúcej kapitole.

3. MIGRAČNÁ POLITIKA

3. 1 MIGRÁCIA VO VÝSKUME POLITOLÓGIE

Otázky spojené s migráciou nestáli až do obdobia na prelome tisícročí v popredí záujmu výskumníkov z radov politológov. Ak sa niekto z nich predsa len venoval cezhraničnému pohybu obyvateľstva, väčšinou nachádzal priaznivcov v prostredí geografov, ekonómov, sociológov, antropológov, demografov, etnológov a historikov.[79] Dostatočný záujem o jeho teoretické spracovanie v oblasti politickej vedy chýbal.[80] Ani v zborníku editora Györgya Széllа publikovanom v roku 1972 nefiguruje vedecký záujem o výskum politických aspektov migrácie (pozri tabuľku 1).

Tabuľka 1: Témy záujmu v oblasti výskumu migrácie

Záujem	**Materiál**	**Forma výskumu**
Demografický	Štatistiky	Opis
Historický	Záznamy historických udalostí	Opis
Geografický	Mapy	Výskum regiónov a geografických priestorov
Lexikálny	Literatúra	Sekundárna literatúra
Teoretický	Vhodná literatúra, zistenia	Modely, teoretické koncepty
Sociologický, psychologický	Literatúra, štatistika	Modely, teórie
Rozvoj obyvateľstva	Modely	Prognózy, projekcie

Zdroj: Széll, G. (1972): *Regionale Mobilität als Forschungsgegenstand*. In: Széll, G. (ed.): Regionale Mobilität. Mníchov: Nymphenburger Verlagshandlung, s. 12-40, tu s. 15.

Nezáujem o migráciu dokazuje americký politológ Freeman súčtom článkov v popredných amerických časopisoch v oblasti medzinárodnej politickej ekonómie a politiky. Medzi rokmi 1980-1995 boli v časopisoch *World Politics* a *International Organization* publikované len dva články o migrácii, v priebehu ďalších piatich rokov to bolo už päť a medzi rokmi 2000 a 2003 ďalšie dva články. Obdobne vyzerala štatistika v časopise *American Political Science Review* len s dvomi článkami z obdobia medzi rokmi 1981 a 2003. Príčinu nezáujmu vidí Freeman predovšetkým v jej interdisciplinárnom charaktere, ktorý sa odrazil v pozornosti o migráciu z prostredia odbornej obce iných vedných disciplín. Dôvod vidí aj v charaktere politickej vedy, ktorej

[79] Pozri Freeman, G. P. (2004): *Political Science and Comparative Immigration Politics*. In: Bommes, M.; Morawska, E. (ed.): International Migration Research: Constructions, Omissions and the Promises of Interdisciplinarity. Aldershot, s. 111-128, tu s. 111.
[80] Pozri Hollifield: *The Politics of International Migration*,, s. 137-185.

v minulosti chýbal zmysel pre teoretické podanie skúmaných skutočností. Politológia mala byť založená na deskriptívnom prerozprávaní bez ambície o analytický rozmer. Nedostatkom predloženej hypotézy však môže byť skutočnosť, že neberie do úvahy iné časopisy, do ktorých mohli politológovia prispievať. Napriek tomu Freemana tvrdí, že „najdôležitejšie a najvplyvnejšie práce v oblasti výskumu prisťahovaleckej politiky a štátneho občianstva, ktoré by vlastne mali tvoriť jadro záujmu politologického výskumu, vytvorili nepolitológovia.“[81]

V minulosti bol vzťah výskumu migrácie a politológie charakterizovaný deficitom teoretického konceptu. Migrácia bola predstavovaná skôr deskriptívne než analyticky. Absencia pozornosti bola spôsobená aj nedostatkom presných štatistických údajov o medzinárodnom pohybe obyvateľstva. Otázky spojené s migráciou vzbudili pozornosť politológov až krízou v azylovej politike na európskom kontinente a rastom popularity antiimigračne naladených straníckych formácií. Napriek tomu, že sa Freeman neodvoláva na hodnoverné zdroje, jednoduchým pozorovaním zisťuje, že mnohí z autorov zameraných na výskum migrácie pochádzajú z prvej alebo druhej generácie prisťahovalcov.[82] V centre ich pozornosti resp. v centre politologického výskumu stojí otázka, ako sa „dá vysvetliť na jednej strane liberálna a expanzívna prisťahovalecká politika, a na strane druhej pretrvávajúci prevažne negatívny postoj autochtónneho obyvateľstva k imigrantom. Tento jav sa vo výstupoch politológov označuje termínom *gap-hypothesis*.“[83] Takto stanovená otázka sa dotýka len jednej oblasti migračnej politiky, politiky prisťahovaleckej. V centre záujmu politológie však stoja rovnako okolnosti úpravy integrácie cudzincov žijúcich na území národného štátu.

Postupne zvýšený záujem o migráciu zo strany politológov sa samozrejme odrazil v pokuse o jej teoretické vymedzenie aj v prostredí politických vied. Hoci prostredníctvom konceptu faktorov priťahovania a vytláčania (pull a push faktory) nie je možné vysvetliť napríklad nesúlad medzi prisťahovaleckou politikou cieľového štátu a jej odrazom vo verejnej mienke, dá sa aplikovať pri definovaní príčin cezhraničného pohybu jednotlivcov i skupín, pokiaľ tieto majú politickú povahu. K politickým faktorom priťahovania migrantov patrí stabilná (parlamentná alebo prezidentská) demokracia, politická stabilita, dodržiavanie základných ľudských práv a slobôd, akceptácia národnostných a etnických

[81] Freeman: *Political Science*, s. 113.
[82] Pozri Freeman: *Political Science*, s. 113-115.
[83] Hollifield: *The Politics of International Migration*, s. 143-144; Kolb, H. (2003): *Die „gap-Hypothese“ in der Migrationsforschung und das Analysepontential der Politikwissenschaft: eine Diskussion am Beispiel der deutschen „Green Card*“. In: IMIS-Beiträge, 22/2003, s. 13-38, tu s. 14.

menšín z pohľadu štátu, ale aj z pohľadu bežného občana, či celková legislatíva upravujúca postavenie prisťahovalcov v krajine (ochrana pred politickým prenasledovaním a etnickou diskrimináciou, priaznivá azylová politika). K tejto skupine faktorov môžeme zaradiť aj beztrestnosť ilegálneho prisťahovania. Naopak k politickým faktorom vytláčania patria predovšetkým nestabilné politické prostredie v určitom regióne t.j. vojny či vojenské nepokoje, terorizmus, nedemokratické režimy a s tým súvisiace porušovanie základných ľudských práv a slobôd, vrátane politického a rasového prenasledovania. Migrácia z politických dôvodov má zväčša dlhodobý charakter. Zvyčajne ide o jednosmerný pohyb, pretože podobne ako pri ekonomických alebo sociálnych faktoroch migrácie, neexistuje záruka návratu migrujúcich obyvateľov po konsolidácii politických pomerov v krajine pôvodu. Drbohlav poukazuje na českých a slovenských politických emigrantov, ktorí sa aj napriek zmene režimu po roku 1989 zväčša nevrátili do svojej vlasti. Počas azylu sa stali súčasťou spoločnosti cieľovej krajiny, navyše obvykle s vyššou životnou úrovňou ako v nástupníckych krajinách Československa.[84]

Odborníci v rámci výskumu verejnej politiky v oblasti migrácie sústreďujú svoju pozornosť v prvom rade na úlohu štátu resp. vlád v procese migrácie, napr. pri kontrole hraníc a usmerňovaní prisťahovaleckých a vysťahovaleckých tokov, všímajú si ako medzinárodné organizácie usmerňujú cezhraničný pohyb obyvateľstva, ďalej sa venujú úlohe mimovládnych organizácií participujúcich na podpore prisťahovalcom v procese integrácie do autochtónnej spoločnosti, zaoberajú sa aj konzekvenciami migrácie na zahraničnú a bezpečnostnú politiku štátu, resp. medzinárodných organizácií. V centre pozornosti politickej vedy stoja nástroje verejnej politiky upravujúce migráciu a následnú integráciu prisťahovalcov v spoločnosti cieľovej krajiny. Na fenomén migrácie sa teda nenazerá len ako na problém národných štátov, ale ako na globálny problém súčasnej doby.

Podľa Hollifielda by sa politika medzinárodnej migrácie (*politics of international migration*) ako samostatná oblasť výskumu cezhraničného pohybu obyvateľstva mala venovať trom hlavným témam.[85] Prvou by mali tvoriť otázky spojené s kontrolou, t.j. s úlohou štátu vytvárajúceho pravidlá pre vstup a výstup z krajiny. Druhá téma spadá do oblasti medzinárodných vzťahov. Ide o otázky vplyvu migrácie na suverenitu a bezpečnosť národných štátov a z toho plynúci vzťah medzi migráciou a zahraničnou politikou. Tretiu tému tvorí otázka začlenenia prisťahovalcov, špeciálne dosah migrácie na normy

[84] Pozri Drbohlav: *Hlavní důvody*, s. 156.
[85] Pozri Hollifield: *The Politics of International Migration,*, s. 137-138.

upravujúce poskytovanie štátneho občianstva, politické správanie a verejnú politiku. V rámci nej by politika medzinárodnej migrácie mala sledovať dopady prisťahovalectva na politické správanie jednotlivcov patriacich tak k autochtónnej, ako aj alochtónnej spoločnosti.

Freeman navrhuje nazerať na migráciu z troch perspektív: záujmov, práv a inštitúcií.[86] Záujmy stoja v centre pozornosti politickej ekonómie, ktorá liberálnu a expanzívnu prisťahovaleckú politiku vysvetľuje ako výsledok zoskupenia záujmov. Ide najmä o výsledok politiky lobystických skupín. Štát z tejto perspektívy zohráva len úlohu výkonného orgánu efektívne organizovaných záujmov. Freemanom zvolený model spočíva na téze, že politické opatrenia vyvolávajú v spoločnosti určité reakcie a očakávania, ktoré sa nakoniec odrazia v ďalšom procese rozhodovania. Rozhodujúcim je pri tom objektívne alebo subjektívne rozdelenie nákladov a výnosov verejnej politiky (policy*)*, ktorá vedie k rozličným reakciám politických aktérov (politics*)*. Freeman rozpoznáva empirické rozloženie „koncentrovaných výnosov“ a „difúznych nákladov“.[87] Toto špeciálne rozloženie spoločenskej distribúcie nákladov a výnosov základom modelu tzv. klientskej politiky (client politics). Podľa nej tí, ktorí z prisťahovaleckej politiky získajú nejaký profit, majú väčší záujem organizovať svoje vlastné záujmy smerom k legislatívnym a exekutívnym orgánom ako tí, ktorí na prisťahovalectve strácajú. Ako príklad aktérov presadzujúcich liberálnu a expanzívnu prisťahovaleckú politiku uvádza Freeman predovšetkým podnikateľské subjekty v určitých hospodárskych odvetviach a etnické skupiny, ktoré majú záujem rozširovať sa v cieľovej krajine. Naopak k postihnutým skupinám patria obyvatelia, ktorí vnímajú prisťahovalcov ako konkurenciu na trhu práce alebo na trhu s nehnuteľnosťami. Difúzne náklady vznikajú veľkej časti obyvateľstva tým, že výdavky spojené s liberalizáciou prisťahovaleckej politiky sú zväčša financované zo štátneho rozpočtu, teda z príspevkov daňových poplatníkov. Avšak na rozdiel od skupín profitujúcich z migrácie, nie sú ich záujmy artikulované v dostatočnej miere. Prisťahovalecká politika je tak vnímaná len ako prostriedok na presadenie záujmov dobre organizovaných skupín. Politickí aktéri sú do procesu tvorby migračnej politiky zahrnutí len do tej miery, aby im ich rozhodovanie neohrozilo pozitívny výsledok v nasledujúcich voľbách. Preto ústretovo vystupujú voči požiadavkám relevantných záujmových organizácií. Štát v tomto procese vystupuje len ako orgán realizujúci záujmy určitých

[86] Pozri Freeman: *Political Science*, s. 117.
[87] Pozri Freeman, G. P. (1995): *Modes of Immigration Politics in Liberal Democratic States*. In: International Migration Review, Nr. 4, Vol 29, s. 881-902, tu s. 886.

skupín spoločnosti. Na druhej strane odporcovia liberálnej prisťahovaleckej politiky v takýchto podmienkach nemajú dostatok prostriedkov na presadenie svojich záujmov.

V centre druhej perspektívy stoja ľudské práva. Freeman sa pri nej opiera o Hollifieldovu analýzu vzťahu medzi politikou práv a imigračnou politikou.[88] Podľa neho našla imigračná politika priaznivé prostredie práve v liberálnych demokraciách. Spôsobuje to najmä snaha o dodržiavanie a rozširovanie ľudských práv, ku ktorým sa štáty zaväzujú v medzinárodných zmluvách. Akákoľvek snaha o reštriktívnu prisťahovaleckú politiku je vo vzťahu k ľudským právam vnímaná negatívne. Štáty sa tak dostávajú do viac menej pasívnej roly a pokusy realizovať požiadavky verejnej mienky smerom k reštriktívnej politike sú značne obmedzené.[89] Dôkazom platnosti tohto pohľadu je rastúci počet prisťahovalcov v západnej Európe v osemdesiatych a deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia. Obmedziť príchod rodinných príslušníkov už usadených cudzincov bránilo najmä uplatňovanie Európskej sociálnej charty, ktorá v článku 19, odseku 6, predpokladá ústretový prístup vlád pri zlučovaní rodín, pokiaľ rodinní príslušníci žijú v rôznych krajinách.

Tretie Freemanove politologické hľadisko zahŕňa inštitucionálny aspekt. Prvé dve uvedené perspektívy nazerali na štát ako na aktéra závislého od konania iných subjektov, či už sociálnych skupín alebo medzinárodných organizácií. Vo výskume migrácie sa však venovala len malá pozornosť vzťahom medzi inštitucionálnym usporiadaním štátu a imigračnou politikou, hlavne ak sa predpokladá, že inštitucionálna štruktúra štátu bude mať dopad na charakter imigračnej a integračnej politiky.[90]

3.2 ÚROVNE MIGRAČNEJ POLITIKY

Pri skúmaní fenoménu zahraničnej migrácie by sa pozornosť nemala zameriavať výlučne na okolnosti, ktoré migrantov vytláčajú z krajiny pôvodu, alebo ich priťahujú do cieľového štátu. Rovnaký záujem si zasluhujú nástroje rozhodovania štátu, za akých podmienok umožní občanom iných krajín prekročenie hraníc a prístup na svoje územie. Komplex nástrojov štátu v oblasti migrácie upravujúce vstup cudzincov na svoje územie, podmienky pobytu a ich integráciu do spoločnosti spadá pod migračnú politiku. Mary M. Kritz vidí

[88] Pozri Freeman: *Political Science*, s. 120.
[89] Pozri Kolb: *Die „gap-Hypothese“* s. 16.
[90] Pozri Freeman: *Political Science*, s. 122.

pod migračnou politikou „pohľad národných štátov na pohyb populácie cez svoje hranice.“[91] Gary P. Freeman definuje migračnú politiku ako „úsilie štátu o reguláciu a kontrolu vstupu na svoje národné teritórium a o určenie podmienok na pobyt ľudí, ktorí hľadajú trvalé bydlisko, sezónnu prácu alebo politický azyl.“[92] Takto poňatá definícia však vykazuje určitý deficit. Predpokladá totiž len jednosmerný pohyb obyvateľstva, zatiaľ čo do komplexu migračnej politiky spadajú aj ustanovenia upravujúce opačný pohyb. Patria sem napríklad pravidlá hostiteľského štátu pri navracaní utečencov do krajiny pôvodu, ak zanikli okolnosti na jej opustenie, alebo podporné opatrenia motivujúce pracovných migrantov na návrat do vlasti, pokiaľ ich zamestnávanie nie je viac východné pre hospodárstvo cieľového štátu.

Migračná politika je svojej podstate politickou oblasťou s dosahom na štátnu suverenitu. Migranti z určitých krajín s prevažne moslimským obyvateľstvom sú najmä po teroristických útokoch islamských fundamentalistov na civilné ciele v Spojených štátoch amerických ako aj v Európe považovaní za nebezpečenstvo pre národné štáty v oblasti vnútornej i vonkajšej bezpečnosti. Pocit ohrozenia môže zosilnieť, pokiaľ sú národné vlády nútené presunúť rozhodovacie kompetencie na transnacionálne organizácie a prísť o možnosť regulovať migračné pohyby na svojom území vlastnými nástrojmi.

Hoci je migrácia právom považovaná za interdisciplinárnu oblasť vedeckého výskumu, v centre politologického bádania stoja regulácia a kontrola migrácie na teritóriu určitého štátu alebo organizácie skupiny štátov. V rámci migračnej politiky by sa nemalo zabúdať ani na spôsoby integrácie cudzincov pri dlhodobejšom resp. definitívnom zotrvaní v hostiteľskej krajine. Súbor postupov, obecných cieľov a procedúr na ich úspešné dosiahnutie tvoria obsahový rámec migračnej politiky. Netvorí ju len vytváranie a aplikovanie normatívnych právnych aktov, ale aj rôznych odvetvových politík v ekonomickej, sociálnej, zdravotnej, kultúrnej, vzdelávacej, environmentálnej, bezpečnostnej a inej sfére v súlade s úlohami národných vlád a celospoločenskými záujmami.[93]

Termín migračná politika sa vo všeobecnosti používa na označenie troch oblastí migrácie: prisťahovalectva, azylu a integrácie cudzincov. V podmienkach španielskeho výskumu migračných procesov sa pred niekoľkými rokmi do tejto oblasti zahŕňala aj

[91] Kritz, M. M. (1987): *International Migration Policies: Conceptual Problems*. In: International Migration Review, zima 1947, 947-964, tu s. 947.
[92] Freeman, G. P. (1992): *Migration Policy and Politics in the Receiving States*. In: International Migration Review. Vol. 26, Nr. 4., s. 1144-1167, tu s. 1145.
[93] IOM (2003): *World Migration 2005: Costs and benefits of international migration*. Medzinárodná organizácia pre migráciu, Ženeva.

problematika vysťahovania a vnútornej migrácie, od deväťdesiatych rokov však aj tu prevažujú otázky prisťahovania cudzincov a ich integrácie do spoločnosti.[94] Podľa Borisa Divinského sa za migračnou politikou skrýva úprava troch špecializovaných politík: imigračnej, azylovej a integračnej[95], hoci všetky tri oblasti sú navzájom úzko prepojené. Štruktúru migračnej politiky neskôr dopĺňa aj o politiku návratovú, vízovú a naturalizačnú.[96] V tejto práci vízová a naturalizačná politika nebudú definované ako samostatné politiky, nakoľko poskytovanie víz, teda povolení na pobyt, sú chápané ako jeden zo základných nástrojov prisťahovaleckej politiky. A podobne, podmienky na poskytnutie občianstva sú vnímané ako nástroj integračnej politiky.

Štruktúra migračnej politiky je podobná aj u ďalších autorov. Niektorí z nej vynímajú azylovú politiku a nazerajú na ňu ako na samostatnú kategóriu verejnej politiky. Napríklad Jürgen Fijalkowski poníma migračnú politiku ako zjednocujúci termín pre „prisťahovaleckú politiku a integračnú politiku“, pričom obe kladie na rovnakú úroveň. Zatiaľ čo v rámci prisťahovaleckej politiky si vlády cieľových krajín kladú otázku komu, za akým účelom a na akú dobu umožnia vstúpiť na územie štátu, v rámci integračnej politiky sa budú vlády pýtať, ako budú zaobchádzať s osobami, ktoré sa rozhodli usadiť v cieľovej krajine a postupne, aj napriek rozdielnym kultúrnym vzorcom správania, sa stanú súčasťou domácej spoločnosti.[97] S podobnou schémou sa stretávame aj u českých autorov Andrei Baršovej a Pavla Baršu, ktorí termínom migračná politika ponímajú „politiky smerujúce k priamej či nepriamej regulácii a riadeniu pohybu ľudí cez medzinárodné hranice“.[98] Imigračná a integračná politika sú teda spolu s politikou azylovou jednotlivými súčasťami migračnej politiky.

Okrem troch uvedených oblastí tvorí súčasť migračnej politiky aj výsledok spolupráce medzi štátmi v procese tvorby nástrojov regulujúcich cezhraničný pohyb obyvateľstva, ktoré spadajú pod tzv. zahraničnú migračnú politiku. Nakoľko sa jedná o predpisy upravujúce politiku v oblasti imigrácie, napr. azylového práva, jej akceptácia ako samostatnej súčasti migračnej politiky je otázna. Nástroje spadajúce do tejto oblasti verejnej politiky môžu byť prijímané buď ako výsostné právo jednotlivých štátov, alebo

---

[94] Pozri Birsl, U. a kol. (2003): *Migration und Interkulturalität in Großbritannien, Deutschland und Spanien. Fallstudien aus der Arbeitswelt*. Opladen: Leske+Budrich, s. 32.
[95] Pozri Divinský: *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike*, s. 166.
[96] Pozri Divinský: *Integrácia migrantov v Slovenskej republike*, s. 21.
[97] Pozri Fijalkowski, J. (1997): *Integrationspolitik im europäischen Vergleich*. In: Angenendt, S. (ed.): Migration und Flucht, Aufgaben und Strategien für Deutschland, Europa und die internationale Gesellschaft. München, s. 154-169, tu s. 154.
[98] Baršová, A., Barša, P. (2005): *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, s. 9-11.

ako výsledok činnosti transnacionálnych organizácií, ku ktorým štáty patria a svojim členstvom sa zaväzujú uplatňovať dohodnuté predpisy aj na svojom území. Migračná politika tak zahŕňa právne predpisy národných štátov a transnacionálnych organizácií v oblasti vstupu, pobytu a integrácie cudzincov do hostiteľskej spoločnosti. Súčasťou migračnej politiky na úrovni verejnej politiky podľa Horákovej sú:

a) právne predpisy upravujúce vstup a pobyt cudzincov na území štátu, vrátane pasovej a vízovej politiky voči osobách iných národných štátov,
b) právne predpisy v oblasti azylovej politiky,
c) právne predpisy o zamestnávaní cudzincov,
d) právne predpisy upravujúce podnikanie cudzincov,
e) právne predpisy v oblasti sociálnej a zdravotnej starostlivosti,
f) právne predpisy v oblasti slobodného prístupu na trh s nehnuteľnosťami,
g) právne predpisy v oblasti vzdelávania a prípravy na povolanie,
h) právne predpisy v oblasti národnostnej politiky,
i) právne predpisy zabezpečujúce rovnosť príležitostí,
j) bilaterálne dohody o vzájomnom zamestnávaní občanov,
k) medzinárodné zmluvy podpísané národnými štátmi.[99]

Z uvedeného vyplýva, že pod pojmom migračná politika rozumieme systematický komplex nástrojov štátu v oblasti imigrácie, azylu a integrácie, ktorého prijímanie na národnej úrovni je koordinované vybraným orgánom (orgánmi) štátnej správy. Takto poňatá migračná politika platí najmä pre štáty s dlhodobou skúsenosťou s prisťahovalectvom. V štátoch, kde migrácia kvôli nízkemu počtu cudzincov nemá výrazný dopad na chod spoločnosti, môže migračná politika existovať v podobe samostatných čiastkových dokumentov schvaľovaných nesystematicky bez vzájomnej spolupráce štátnych orgánov. Okrem dokumentov prijatých na národnej úrovni spadajú do migračnej politiky aj výsledky rozhodovania nadnárodných organizácií, pokiaľ sú prijaté ustanovenia záväzné pre členské štáty.

V súvislosti s vyrovnávaním rozdielov medzi krajinami pôvodu a cieľovými štátmi resp. ukončením dôvodov migrovať vzniká ešte jedna oblasť migračnej politiky – politika návratová. Táto môže mať dve roviny. Prvú rovinu predstavuje prístup cieľového štátu, pokiaľ si uvedomí, že na jeho území sa nachádzajú cudzinci, ktorých pre uspokojenie svojich potrieb viac nepotrebuje. Napr. po odznení ekonomického rastu vyvstáva otázka,

[99] Podľa Horáková, M. (2002): *Srovnávací analýza migračních politik*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, s. 3. On: http://www.cizinci.cz/files/clanky/110/SrovAn.pdf (20.12.2008).

akým spôsobom zabezpečiť odchod prebytočnej zahraničnej pracovnej sily do krajiny pôvodu. Do tohto typu politiky patria aj opatrenia upravujúce návrat utečencov po ukončení dôvodov na útek. Návratová politika sa dotýka rovnako zdrojovej krajiny. Napr. v prípade vyrovnania ekonomických rozdielov medzi štátmi a z toho plynúcich hromadných návratov, vláda krajiny pôvodu musí čeliť zvýšenej ponuke pracovnej sily na domácom pracovnom trhu.

Podľa toho, ako štát k migrantom pristupuje, je možné vo všeobecnosti rozdeliť migračnú politiku do dvoch ideálnych typov – liberálnu a reštrikčnú. Podľa liberálneho konceptu pristupuje štát k migrantom ústretovo, vidí v nich ekonomický a demografický potenciál, vytvára programy pre verbovanie pracovnej sily zo zahraničia. Naopak v prípade reštrikčnej politiky štát obmedzuje prístup prisťahovalcov na svoje územie a podporuje ich návrat do vlasti. V niektorých prípadoch môže svoj postoj zmierniť rôznymi ústupkami. Napríklad v oblasti azylovej politiky môže uľahčiť poskytnutie ochrany pre obyvateľov určitého štátu, alebo v rámci prisťahovaleckej politiky môže povoliť vydávanie pracovných povolení pre vybrané profesijné skupiny. Vlády sa riadia najmä národným záujmom s cieľom vyťažiť z migračnej politiky čo najväčší osoh pri čo najnižších nákladoch. Nakoľko je migračná politika zložitým komplexom ďalších subpolitík, nemusí byť takéto členenie presné. Na úrovni prisťahovaleckej politiky môže štát reagovať na dopyt po pracovnej sile v určitých odvetviach pozývaním cudzincov, ale v prípade azylovej politiky môže pôsobiť opačne smerom k redukcii udelených azylov.

3.3 FAKTORY S VPLYVOM NA TVORBU MIGRAČNEJ POLITIKY

Na tvorbu migračnej politiky vplývajú rôzne ekonomické, kultúrne, demografické a politické záujmy cieľových krajín. Podľa Heiduka môže mať migračná politika na jednej strane výlučne protekcionistický charakter, t. j. prostredníctvom regulácie a kontroly prisťahovalectva sledovať svoje vlastné záujmy, alebo môže byť orientovaná na integráciu cudzincov do prijímajúcej spoločnosti bez ohľadu na ich príslušnosť k socioekonomickým skupinám.[100] Tento predpoklad však platí len v prípade, ak sa štát stavia k imigrácii pozitívne, t. j presadzuje expanzívnu prisťahovaleckú politiku. Otázne je, kde možno hľadať iné, než hospodárske a demografické vplyvy na tvorbu migračnej politiky národných štátov.

[100] Pozri Heiduk, G. S. (2005): *Außenwirtschaft. Theorie, Empirie und Politik der interdependenten Weltwirtschaft*. Heidelberg: Physica-Verlag, s. 280.

3.3.1 NORMATÍVNO-FILOZOFICKÉ VÝCHODISKÁ

Faktory ovplyvňujúce súčasný charakter migračnej politiky siahajú až do obdobia budovania národných štátov, ktoré boli vo vzťahu k ľudským právam vytvárané na dvoch princípoch: nacionalizme a univerzalizme.[101] Zatiaľ čo prvý zabezpečoval dobro pre vybranú kolektívnu entitu, druhý bol spojený s rešpektovaním práv všetkých jednotlivcov. Jednalo sa teda o dva vo svojej podstate protichodné princípy. Nacionalizmus dbal o blaho určitého národa, univerzalizmus zabezpečoval rešpektovanie ľudských práv pre každého bez ohľadu príslušnosti k nejakému národu. Štát založený na nacionalizme je partikularistický, jeho primárnym cieľom je ochrana národa, zatiaľ čo liberálny štát založený na univerzalizme zastrešuje ochranu práv všetkých ľudí bez ohľadu na národnosť. V napätí medzi nacionalizmom a univerzalizmom nachádzajú Baršová s Baršom jeden z faktorov ovplyvňujúcich podstatu migračnej politiky. Podľa princípu, ktorý prevažuje, môžeme hovoriť o otvorenom alebo uzatvorenom prístupe k prisťahovalcom.[102] Štáty západnej Európy sa väčšinou nachádzajú v rovnováhe medzi obomi princípmi, ich vychýlenie k univerzalistickému princípu sa odráža v liberálnej politike alebo naopak, vychýlenie k nacionalistickému princípu vedie k reštriktívnej migračnej politike.

Toto ponímanie Baršová s Baršom ďalej rozvíjajú a podľa toho, ktorý princíp prevláda, rozlišujú medzi štyrmi typmi migračnej politiky: založenej na „libertarianizme, liberalizme, komunitarizme a realizme.“[103] V libertariánskom štáte patrí sloboda pohybu k najvyšším hodnotám každého jednotlivca, považuje sa totiž za súčasť práva na vlastníctvo. Podľa libertariánskej tradície by možnosť sťahovať sa z jedného štátu do druhého nemala byť obmedzená prekážkami. Jednotlivci zároveň predpokladajú príchod ďalších osôb a nevytvárajú obmedzenia pre ich slobodný pohyb. Liberálny štát už predpokladá rozdielny prístup vo vzťahu k právam prisťahovalcov. Vychádza z predpokladu, že všetci majú rovnaké práva, ale najskôr bude uprednostňovať občanov patriacich do spoločenstva. Až keď budú zabezpečené práva vlastným občanom, začne byť štát ústretový aj k cudzincom.

[101] Pozri Baršová; Barša: *Přistěhovalectví a liberální stát*, s 19-20.
[102] Pozri tamtiež, s 19-20.
[103] Tamtiež.

Na dva odlišné pohľady vo vzťahu k právam občanov upozorňuje vo svojej eseji aj Charles Taylor.[104] Jeho kritika smeruje voči ponímaniu liberalizmu ako smeru, ktorý zaobchádza so všetkými ľuďmi ako s rovnými a zabúda pritom na individuálne odlišnosti jednotlivcov. Práve v úcte voči osobitostiam vidí Taylor nevyhnutnú podmienku ochrany identity členov iných kultúr v prostredí multikultúrnej spoločnosti. Podľa Taylora môže byť spoločnosť liberálna len vtedy, ak je „schopná rešpektovať rozmanitosť, zvlášť v prístupe k tým, ktorí nezdieľajú jej spoločné ciele, a pri predpoklade, že môžu ponúknuť adekvátne záruky základných práv".[105] Dôležitým predpokladom na uznanie rozmanitosti inej kultúry je skúmanie jej hodnôt. Iná kultúra by tak nemala byť skúmaná z pohľadu našich zaužívaných hodnotových stereotpyov, ale z pohľadu hodnôt pre ňu vlastných. V prípade uvažovania Charlesa Taylora tak nejde len o spor medzi zástancami ochrany ľudských práv na jednej strane a predstaviteľmi univerzalistickej koncepcie rovnosti na strane druhej, ale ide o „správnu" definíciu podstaty liberálnych princípov. Jürgen Mackert opierajúc sa o Stevena Lukesa tento rozpor ďalej rozvíja rozlišovaním dvoch princípov: „politiky rovnakej dôstojnosti" a „politiky uznania".[106] Oba označujú vo svojej podstate egalitárne normatívne princípy politickej morálky, vychádzajúce z toho, že štát pristupuje ku všetkým obyvateľom ako k rovnocenným občanom. Tento predpoklad je však oboma princípmi rôzne interpretovaný. „Politika rovnakej dôstojnosti" ako abstraktný, nezaujatý a rozdiely si nevšímajúci princíp požaduje zaobchádzať so všetkými ľuďmi ako s rovnými bytosťami a pristupovať k ich individuálnym predstavám dobrého života rovnako. Tento princíp má niekoľko dôsledkov: 1. nikto z ľudí nesmie byť prinútený k nejakej určitej forme života, 2. vyžaduje sa neutralita štátu, jeho politika nesmie byť ospravedlnená tým, že uprednostňuje určitú formu dobrého života, 3. jednotlivci nesmú byť diskriminovaní kvôli svojim odlišným životným zvyklostiam, 4. vyžaduje sa nestranné hodnotenie verejných rozhodnutí oslobodené od špecifických záujmov a 5. tento princíp zahŕňa individualistický princíp, t.j. robí z indivídua adresáta politiky. „Politika uznania" vystupuje ako menej abstraktný a zaujatý princíp, ktorý dbá na rozdiely, predovšetkým identity jednotlivca alebo skupiny. Nie to je dôležité, čo ľudí spája, ale práve ich rozdiely sú dôležité a rozhodujúce. Podobne ako prvý princíp aj tento má svoje dôsledky: 1. aj tu je prítomná absencia donútenia, ale nie preto, že by donútenie mohlo obmedziť autonómiu,

[104] Taylor, Ch. (2001): *Politika uznání*. In: Gutmanová, A. (ed.): Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání. Praha: Filosofia, s. 41-90.
[105] Tamtiež, s. 76.
[106] Pozri Mackert. J. (2006): *Staatsbürgerschaft. Eine Einführung*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 75.

ale preto, že donútenie potláča autenticitu, t.j. špecifický výraz partikulárnych hodnôt skupiny, 2. odmieta princíp požiadaviek neutrality hodnotenia konania a popiera možnosť hodnotení a vysvetlení založených na rozdieloch, 3. záujmy znevýhodnených menšín môžu byť zabezpečené a presadené len pozitívnou diskrimináciou, 4. vyžaduje sa princíp zaujatosti, a 5. tento princíp nie je individualistický do tej miery, pokiaľ sa jednotlivci vnímajú ako členovia určitého kolektívu a nositelia kolektívnych vlastností.[107]

Na rozdiel od prvých dvoch na liberalizme založených typov štátov, v prípade komunitárneho štátu má pred jednotlivcom prednosť spoločné dobro národa. Podstatu komunitaristického myslenia tvorí konkrétne spoločenstvo ako spoločenstvo hodnôt, ktoré má slúžiť pre orientáciu ľudí. Súdržnosť spoločnosti pozostávajúcej z jednotlivých indivíduí existuje len vtedy, pokiaľ tvoria jej neoddeliteľnú súčasť. Preto musí byť záujem spoločnosti v určitých prípadoch prednejší, než záujem jednotlivcov.[108] Len vďaka dobrovoľne vytvorenej spoločnosti sa môže rozvíjať aj jednotlivec, ten však musí tvoriť súčasť národa. Vlastnosti ako spoločná kultúra, jazyk a náboženské presvedčenie sú prostriedkami na prežitie národa aj v budúcnosti. Vybočenie zo zaužívaných zvyklostí by mohlo viesť k dezorientácii spoločnosti. Vzťahy medzi príslušníkmi spoločnosti by nemali byť založené výlučne na právnom základe, ale hlavne na vyznávaní spoločných hodnôt.[109] Podľa komunitaristického myslenia spoločnosť nemá povinnosti voči príslušníkom iných národov. Pomoc sa poskytuje len v tom najnutnejšom prípade. Vo vzťahu k migrácii komunitarizmus predpokladá ústretový prístup len voči prisťahovalcom, ktorí boli k migrácii prinútení z dôvodov ako prírodné katastrofy, vojnové konflikty, terorizmus. Napokon, podobne ako v komunitarizme, aj v prípade realizmu stojí pred jednotlivcom záujem národa. Rozdiel však spočíva v tom, že realistický prístup nesmeruje svoj záujem k spoločnému dobrému životu celej spoločnosti, ale k zabezpečeniu poriadku a bezpečnosti. Až po ich zaistení nasleduje zaistenie všeobecných zásad ľudskosti, záujem národa je však prioritný. Migrantom sa poskytuje pomoc len v prípade, pokiaľ to vyhovuje národu, napríklad pri nedostatku pracovnej sily.[110]

---

[107] Pozri tamtiež, s. 75-76.
[108] Pozri Neubert, S.; Roth, H.-J.; Yildiz, E. (2002): *Multikulturalismus – ein umstrittenes Konzept*. In: Neubert, S.; Roth, H.-J.; Yildiz, E. (ed.): Multikulturalität in der Diskussion. Neure Beiträge zu einem umstrittenen Konzept. Opladen: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 9-30, tu s. 11.
[109] Pozri tamtiež, s. 11-12.
[110] Pozri Baršová; Barša: *Přistěhovalectví a liberální stát*, s. 21-25.

3.3.2 NÁRODNÁ IDENTITA

Ďalší z faktorov s vplyvom na vzťah štátu k prisťahovalcov treba hľadať v spôsobe dejinného vytvárania národov. Predpokladá sa, že spoločnosti, ktoré boli vytvorené dlhodobým prisťahovalectvom, budú k imigrantom pristupovať ústretovejšie, než národy bez skúsenosti s migračnými pohybmi. Baršová s Baršom si pri výskume migračnej politiky všímajú vzťah medzi odlišným národným sebadefinovaním vytvoreným v priebehu budovania národného štátu a s ním spojenej národnej identity a odlišnými súčasnými prístupmi vládnych kabinetov k prisťahovaleckým politikám – teda prístup založený na otvorenosti alebo naopak prístup založený na uzavretosti.[111] Tento model však nemá univerzálny charakter, odráža len realitu jedného historického obdobia. Obaja autori na základe pozorovania spôsobov vzniku národných štátov vytvorili typológiu národných identít. Ich model spočíva na dvoch protikladoch. Prvý je založený na protiklade medzi národom *prisťahovalcov-osadníkov* a národom *starousadlíkov*, teda medzi národom „exogénnym“ a „endogénnym“. Druhý je protikladom medzi národom *občianskym* a národom *etnickým*.

V prípade národa prisťahovalcov-osadníkov bola spoločnosť dlhodobo budovaná formou prisťahovalectva a osídľovania nových krajín pôvodne cudzími štátnymi príslušníkmi. V takomto prípade sa predpokladá otvorenejší prístup k imigrantom, ktorí sú spoločnosťou vnímaní ako budúci spoluobčania. V druhom prípade ide o národ potomkov pôvodných obyvateľov, ktorí na určitom území žili po stáročia bez alebo len s malými skúsenosťami s novými migračnými vlnami.

Okrem formy vytvárania domácej populácie zohráva pri tvorbe migračnej politiky podľa Baršovej a Baršu aj charakter príslušnosti k štátotvornému národu. Oproti sebe tak stoja národy etnické a národy občianske. V prípade etnických národov je kritérium príslušnosti „pokrvné príbuzenstvo k etnickej skupine“. Ide o štáty, kde bolo alebo je štátne občianstvo udeľované na základe pokrvného príbuzenstva k rodičom (princíp ius sanguinis). V prípade občianskych národov príslušnosť k inštitúciám určitého štátu. V tomto type štátov sa štátne občianstvo prideľuje na základe miesta narodenia (princíp ius soli). Na základe uvedených kritérií vytvorili štyri modely národnej identity a podľa historickej skúsenosti vývoja moderného štátu k nim priradili sedem štátov (pozri tabuľku 2).

[111] Pozri tamtiež, s. 30-34.

Tabuľka 2: Štyri modely národnej identity

	Národ prisťahovalcov-osadníkov	Národ starousadlíkov
Občiansky národ	USA, Kanada, Austrália	Francúzsko, Veľká Británia
Etnický národ	Izrael	Nemecko

Zdroj: Baršová, A.; Barša, P. (2005): *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, s. 31.

Z tabuľky 2 vyplýva, že v najväčšom kontraste stáli voči sebe Nemecko – teda etnický národ starousadlíkov s uzatvorenou prisťahovaleckou politikou a USA, Kanada a Austrália – teda občiansky národ prisťahovalcov-osadníkov s otvorenou politikou multikulturalizmu.[112] Francúzi, ako národ starousadlíkov, vychádzajú z princípu univerzalizmu so svojimi koreňmi vo Francúzskej revolúcii. Podmienkou na otvorené prijatie cudzincov je však schopnosť prijať francúzsku národnú kultúru. Na rozdiel od Veľkej Británie, ktorá je rovnako ako Francúzsko národom starousadlíkov, s prihliadnutím na otvorený postoj k cudzincom je však jej imigračná politika zaradená do inej kategórie.

3.3.3 INÉ FAKTORY S VPLYVOM NA TVORBU MIGRAČNEJ POLITIKY

Migrácia je pomerne zložitým fenoménom a orientovať svoju pozornosť len na dve vyššie uvedené oblasti, obmedzuje pohľad na jej ďalšie súčasti. Na predstavenie zložitosti tvorby migračnej politiky je vhodný model Ursuly Birsl a jej autorského kolektívu. Podľa tohto modelu je jadrom migračnej politiky prístup na teritórium určitého národného štátu a jeho politický priestor. Ten závisí od motívov a záujmov piatich sfér verejnej politiky: politiky pracovného trhu, hospodárskej politiky, vnútornej politiky, zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Tento záujmový okruh je obkolesený politicko-kultúrnymi faktormi, ku ktorým patria verejná debata o prisťahovalectve a azyle, stranícko-politická diskusia a postoj verejnosti. Nakoniec vonkajší štvorec je vložený do historicky podmieneného migračného systému cieľových štátov.[113] Migračným systémom sa jednotlivé európske štáty v minulosti odlišovali vzhľadom na ich rozdielne vzťahy medzi krajinami pôvodu a cieľa. Tie vychádzali napríklad z koloniálnych a postkoloniálnych medzištátnych vzťahov alebo zo skúsenosti s vyhnanstvom a utečenectvom v dôsledku vojny a nacizmu. S rozvojom hospodárstva a nedostatku pracovnej sily, ktorý sa odrazil vo

[112] Viac Baršová; Barša, P.: *Přistěhovalectví a liberální stát*, s. 30-34.
[113] Pozri Birsl: *Migration und Interkulturalität*, s. 35-36.

verbovaní lacných pracovníkov tretích krajín, dochádza k približovaniu pôvodne rozličných migračných systémov v štátoch západnej Európy. Z uvedeného vyplýva, že aj v prípade, ak budú existovať tlaky medzinárodných organizácií na úzku spoluprácu, národný štát zostane tou poslednou inštanciou, na ktorej sa bude rozhodovať o finálnej podobe migračnej politiky. Záujmy národného štátu vyzdvihuje aj Mary M. Kritz, podľa ktorej „štáty formulujú migračnú politiku na základe svojich národných záujmov a tradícií než podľa demografických potrieb.“[114]

Schéma 1: Oblasť migračnej politiky národných štátov

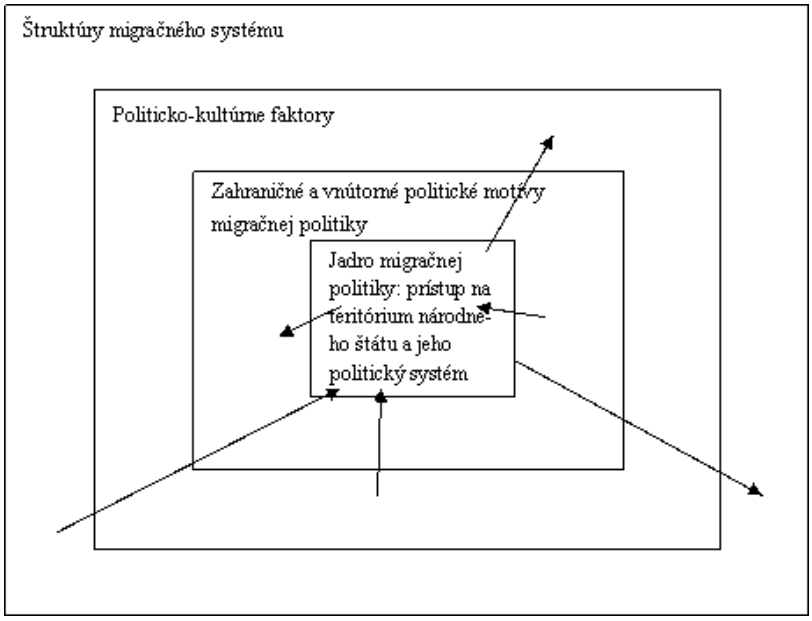

Zdroj: Birsl, U. a kol. (2003): *Migration und Interkulturalität in Großbritannien, Deutschland und Spanien. Fallstudien aus der Arbeitswelt*. Opladen: Leske+Budrich, s. 35-36.

3.4 PRISŤAHOVALECKÁ POLITIKA

Prisťahovaleckou politikou sa rozumejú „všetky opatrenia upravujúce vstup do krajiny, dĺžku pobytu a právne postavenie cudzinca v cieľovej krajine.“[115] Predpokladá sa, že liberálnu prisťahovaleckú politiku budú z ekonomických a demografických dôvodov presadzovať najmä tradičné prisťahovalecké krajiny. Štáty s problematickým demografickým trendom nie sú schopné zabezpečiť prirodzenú reprodukcia svojho

[114] Kritz, *International Migration Policies*, s. 948.
[115] Vogel, D. (1994): *Sozialpolitische Integration als zuwanderungspolitisches Steuerungsinstrument*. In: Forum Demographie und Politik, Nr. 5, s. 132-155, tu s. 134.

obyvateľstva, ani trvalý ekonomický vývoj. Ústretová politika v oblasti imigrácie znamená pre ne zároveň spôsob riešenia vlastných problémov. Z pohľadu ekonomických záujmov môžeme v druhej polovici dvadsiateho storočia v západnej Európe pozorovať dve fázy prisťahovaleckej politiky. Prvú fázu predstavuje obdobie hospodárskeho rozmachu po II. svetovej vojne do roku 1973, počas ktorého riešili niektoré štáty západnej Európy problémy s nedostatkom pracovnej sily, o. i. aj zamestnávaním najatých pracovníkov zo zahraničia. Zmena z pozitívneho prístupu k pracovnej imigrácii smerom k reštrikčnej migračnej politike bola vyvolaná až negatívnymi následkami ropnej krízy na ekonomiky národných štátov v sedemdesiatych rokoch. Riešenie dôsledkov výpadku na trhu práce je však len jedným z mnohých aspektov ovplyvňujúcich charakter migračnej politiky, v nasledujúcej časti sú predstavené ďalšie z nich.

Podľa Dity Vogel štáty disponujú určitými politickými nástrojmi, ktorými môžu ovplyvniť charakter a intenzitu imigrácie. Dva z nich sú spojené s podmienkami vstupu, teda priamo s prisťahovaleckou politikou, ďalšie štyri sa vzťahujú už viac na status prisťahovalca.

1. Prvým nástrojom je definovanie kategórií cudzincov, ktoré bude štát preferovať. V rámci nich si štát stanoví, kto môže pricestovať a usadiť sa, napríklad v závislosti od pôvodu krajiny pôvodu alebo od situácie na domácom trhu práce. Pri rozhodovaní koho prijať zohrali v druhej polovici dvadsiateho storočia významnú úlohu historicko-kultúrne súvislosti. Napr. pre štáty s minulosťou koloniálnych mocností bolo vzhľadom na ovládanie jazyka výhodné zamestnávať obyvateľov zo svojich bývalých závislých území. Ďalšími inštrumentmi štátnej politiky v oblasti imigrácie sú:
2. Stanovenie maximálneho počtu prichádzajúcich cudzincov.
3. Stanovenie maximálneho obdobia, počas ktorého je ich prítomnosť v cieľovej krajine vítaná, resp. podmienok jej predĺženia.
4. Definovanie podmienok na právo pobytu, napr. prostredníctvom štúdia, uzavretia manželstva, pracovných zmlúv a pod.
5. Stanovenie podmienok upravujúcich práva a povinnosti prisťahovalcov.
6. Stanovenie podmienok, v rámci ktorých sa z prisťahovalca stáva imigrant s rovnakými právami a povinnosťami ako domáci občan – získania štátneho občianstva.[116]

[116] Pozri Vogel, *Sozialpolitische Integration*, s. 135.

Prisťahovaleckú politiku ovplyvňujú rovnako povinnosti, ktoré štátom prináležia z členstva v rôznych medzinárodných organizáciách (napr. z príslušnosti štátu k schengenskému priestoru), z dôvodu zaväzujúcich medzinárodných zmlúv (napr. zlučovanie rodín cudzincov)[117] alebo zo schopností firiem uspokojiť dopyt po pracovnej sile z radov domáceho obyvateľstva.

3.5 INTEGRAČNÁ POLITIKA

Pod integračnou politikou sa rozumie komplex postupov štátu zameraných na úspešné začlenenie a prispôsobenie prisťahovalcov na život v novom prostredí. Predpokladá vytvorenie adekvátnych podmienok spojených s bývaním, zamestnaním, kariérnym rastom, možnosťou ďalšieho vzdelávania resp. rekvalifikácie, prístupom k zdravotným, sociálnym a iným službám poskytovaným zo strany štátu. Prisťahovalci sú po odchode z krajiny pôvodu konfrontovaní s novými životnými podmienkami, čo ich znevýhodňuje v porovnaní s domácim obyvateľstvom. Divinský definuje integračnú politiku ako „dlhodobý, multidimenzionálny a dynamický obojstranný proces založený na recipročnom rešpektovaní práv a povinností imigrantov, ako aj majoritnej spoločnosti.“[118] Obsahom integračnej politiky by malo byť úsilie včleniť cudzincov do spoločnosti tak, aby po určitom čase neboli viac odkázaní na podporu štátu, dokázali rešpektovať právny a politický systém, kultúru, zvyky, tradície, a ovládali úradný jazyk príslušníkov väčšinovej autochtónnej spoločnosti. To znamená, že úspešná integrácia migrantov predpokladá aktívnu participáciu oboch strán. Štátu, ktorý aktívnou politikou vytvára vhodné podmienky na život imigrujúceho obyvateľstva a prisťahovalcov, ktorí s cieľom rýchlej integrácie si osvojujú, alebo aspoň rešpektujú, právne a kultúrne tradície autochtónnej spoločnosti.

Jedným z cieľovej integračnej politiky je politická integrácia prisťahovalcov. Podľa Martinielliho obsahuje štyri dimenzie: Prvá je spojená s prístupom k právam, ktoré cieľová krajina zaručuje imigrantom. Možno tak povedať, že čím vyšším počtom práv disponujú, o to viac sú integrovaní v novej spoločnosti. Druhá úroveň je spojená s identifikáciou prisťahovalcov s prijímajúcou krajinou, teda čím viac sa s ňou identifikujú, o to viac sú

[117] Pozri Seifert: *Geschlossene Grenzen, offene Gesellschaften?*, s. 98.
[118] Bargerová, Z.; Divinský, B. (2008): *Integrácia migrantov v Slovenskej republike. Výzvy a odporúčania pre tvorcov politík*. Bratislava: IOM, s. 14.

integrovaní. Tretiu úroveň tvorí prijatie noriem a hodnôt autochtónnej spoločnosti a napokon štvrtá dimenzia zahŕňa politickú participáciu, mobilizáciu a reprezentáciu.[119] Pod politickou participáciou rozumie aktívnu dimenziu občianstva, inými slovami rôzne spôsoby aktívnej účasti na spravovaní vecí verejných. Politickú mobilizáciu predstavuje ako proces vytvárania kolektívneho aktéra a kolektívnej identity. A nakoniec na politickú reprezentáciu nazerá ako na vykonávanie moci prostredníctvom skupiny ľudí legitimizovaných k vládnutiu slobodnými voľbami.[120]

Rozdiely vo vnímaní politickej integrácie nachádzajú aj Will Kymlicka a Wayne Norman. Podľa nich je možné rozdeliť politickú integráciu do štyroch úrovní: 1. „*citizenship status*“ v zmysle formálnej a právnej rovnoprávnosti, 2. „*citizenship identity*“ ako výraz identifikácie občanov so spoločenstvom, 3. „*citizenship activity*“ v zmysle politickej participácie, napríklad vo voľbách, v politických stranách alebo združeniach a napokon ako 4. „*citizenship cohesion*“, teda ako výraz národnej súdržnosti.[121] Jednotlivé úrovne nie sú na seba naviazané, môžu sa prejavovať aj osobitne. Prisťahovalec bez štátneho občianstva tak môže byť stotožnený so spoločenstvom intenzívnejšie ako naturalizovaný cudzinec s prideleným občianstvom cieľovej krajiny.

Dieter Oberndörfer považuje za najvyšší politický cieľ integrácie cudzincov v demokratickom štáte identifikáciu prisťahovalca „s politickými hodnotami od ústavy, právneho poriadku po politické inštitúcie.“[122] Identifikáciu však považuje za ideálny cieľ, nakoľko nikdy nie je dosiahnutá úplne, a to nie len zo strany imigrantov, ale aj zo strany domáceho obyvateľstva. Jej hlavným predpokladom je právne garantovaná záruka občianskej, sociálnej a kultúrnej rovnosti zo strany autochtónnej spoločnosti. Postoje obyvateľov cieľovej krajiny tak zohrávajú nevyhnutnú podmienku úspešnej integrácie. Bez nej nemožno očakávať identifikáciu imigrantov s hodnotami, právnym a politickým poriadkom ústavného štátu. Zatiaľ čo sociálna a občianska rovnoprávnosť má byť podľa Oberndörfera dosiahnutá garanciou rovnakých práv ako má domáce obyvateľstva, kultúrnu

---

[119] Pozri Martinielli, M. (2005): *Political Participation, Mobilisation and Representation of Immigrants and their Offspings in Europe*. Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations, 1/05, Malmö University, s. 2-3.
[120] Pozri tamtiež, s. 3-4.
[121] Kymlicka, W.; Norman, W. (2000): *Citizenship in Diverse Societies*. Oxford: Oxford University Press citované podľa Baringhorst, S.; Hunger, U.; Schönwälder, K. (2006): *Staat und Integration. Forschungsperspektiven zur politischen Intervention in Integrationsprozesse von MigrantInnen*. In Baringhorst, S.; Hunger, U.; Schönwälder, K. (ed.): Politische Steuerung von Integrationsprozessen. Intentionen und Wirkungen. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 9-26, s. 16.
[122] Oberndörfer, D. (2001): *Integration der Ausländer im demokratischen Verfassungsstaat: Ziele und Aufgaben*. In: Rat für Migration (RfM) (ed.): Integration und Illegalität in Deutschland. Onstabrück: Selbstverlag, s. 11-29, tu s. 11.

rovnoprávnosť možno docieliť poskytnutím práva prisťahovalcom uchovávať si svoje typické kultúrne vzorce správania aj v cieľovej krajine, samozrejme v súlade s princípmi právneho štátu.[123] Požiadavka kultúrnej rovnoprávnosti je v súlade s princípmi multikulturalizmu, ale ten, ako následne ukážem, nie je v súčasnosti preferovaným spôsobom integrácie cudzincov. Skúsenosti z niektorých západoeurópskych štátov ukazujú, že akceptovať v plnej miere kultúrne tradície imigrantov je pre domáce obyvateľstvo problémom a môže viesť k disharmonickému vzťahu medzi prisťahovalcami a autochtónnou spoločnosťou. Úspešný proces integrácie by mal byť založený predovšetkým na požiadavke ovládania jazyka a akceptovaní kultúrnej identity a politických hodnôt hostiteľskej krajiny zo strany cudzincov. Výborné znalosti jazyka by mali byť bazálnou podmienkou na udelenie užšieho okruhu politických práv (aktívneho a pasívneho volebného práva). Širší okruh politických práv resp. možnosti na občiansku a politickú participáciu môžu byť garantované aj bez podmienky ovládania jazyka. Do tejto kategórie patrí v prvom rade právo na združovanie v občianskych ale aj politických organizáciách (politické strany, odbory, mimovládne združenia, cirkvi). Poskytnutiu politických práv však najskôr predchádza garantovanie ekonomickej a sociálnej rovnosti. Práve slobodný prístup na pracovný trh je východiskovým bodom pre úspešný proces integrácie. Prostredníctvom práce sa cudzinec zbavuje závislosti na pomoci od štátu. Pracovný kolektív slúži ako primeraný prostriedok na osvojovanie si domáceho jazyka. V pracovnom prostredí si cudzinec vytvára úzke väzby na sociálne prostredie a podľa správania kolegov vytvára obraz o kultúre domácej spoločnosti. Integrácia je preto obojstranný proces, ktorý počíta aj s aktívnym prístupom autochtónneho obyvateľstva.

3.5.1 MODELY INTEGRAČNEJ POLITIKY

V odbornej literatúre sa stretneme s rôznymi členeniami integračných politík v štátoch západnej Európy na konci dvadsiateho storočia.[124] Väčšina z nich vychádza z dvoch resp. troch základných modelov: francúzskeho, britského (resp. holandského alebo švédskeho) a nemeckého. Nemecký autor Dietrich Tränhart rozlišuje len dva základné typy integračnej politiky v európskom prostredí – francúzsky (republikánsky) a britský (multikultúrny).[125]

[123] Pozri tamtiež, s. 12.
[124] Pozri napr. Baršová.; Barša: *Přistěhovalectví a liberální stát.*; Divinský: *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike*.
[125] Pozri Thränhardt, D. (2005): *Integrationspolitik richtet sich nach der Tradition*. In: Tera cognita, 7/2006, s. 88-93.

Baršová s Baršom sa prikláňajú k trojdeleniu modelov integračnej politiky. Podľa nich sa v priebehu druhej polovice dvadsiateho storočia vytvorili tri ideálne koncepty integrácie prisťahovalcov: etnicko-exkluzivistický, asimilačný a pluralistický. Dana Hellová predstavuje aj tzv. britský imperiálny model, podľa ktorého prebiehala integrácia menšinových skupín do multietnických skupín s akcentom na kultúrnu dominanciu jednej národnej skupiny.[126] Nakoľko tento model ukončil svoju existenciu zrušením občianstva Britského impéria v roku 1962 a v dvoch skúmaných krajinách sa o ňom nezmieňuje ani odborná verejnosť ani politická elita, nebude objektom ďalšieho uvažovania.

3.5.1.1 ASIMILAČNÝ MODEL

V asimilačnom modeli sú migranti vnímaní od začiatku ako rovnoprávni členovia pôvodnej spoločnosti, za predpokladu, že prijmú za svoje kultúrne vzorce hostiteľskej krajiny. Asimilácia nie je proces okamžitý, predpokladá viacero úrovní.[127] Za prvú úroveň asimilácie považuje Thomas Faist akulturáciu resp. kultúrnu asimiláciu. To znamená, že prisťahovalci a ich potomkovia preberú reč, normy a ideály autochtónnej spoločnosti. Po akulturácii nasleduje sociálna integrácia resp. štrukturálna asimilácia. Pod týmto termínom sa rozumie participácia imigrantov na rôznych inštitúciách cieľovej krajiny. Na tretej úrovni, identifikácie resp. identifikačnej asimilácie, pociťujú imigranti, najskôr ako spoločenstvo a potom aj na individuálnej úrovni, pocit spolupatričnosti k väčšinovej spoločnosti. Rozhodujúcimi stupňami asimilácie sú prvé dve. Až po ich realizácii môže dôjsť k harmonickému splynutiu prisťahovalcov s ostatnými členmi spoločnosti. Asimilačný model bol najmä v období rozkvetu konceptu multikulturalizmu značne kritizovaný najmä kvôli jeho jednostrannosti. Tento model totiž predpokladá, že aktivita v procese integrácie bude prenesená takmer výlučne na plecia prisťahovalcov. V ostatnom období, najmä po teroristických útokov islamských fundamentalistov, sa opäť objavujú hlasy, ktoré volajú po návrate najmä prvých dvoch stupňov asimilačného modelu. Dôležitým faktorom integrácie je teda ovládanie jazyka, akceptovanie právneho systému a hodnôt autochtónnej spoločnosti.

---

[126] Pozri Hellová, D. (2008): *Integrácia imigrantov. Analýza multikultúrneho modelu vo Veľkej Británii*. In: Středoevropské politické studie. Ročník X., č. 2-3, s. 113-132, s. 116.

[127] Pozri Faist, T. (2004): *Staatsbürgerschaft und Integration in Deutschland: Assimilation, Transstaatlichkeit und kultureller Pluralismus*. In: Bizeul, Y. (ed.): Integration von Migranten. Französische und deutsche Konzepte im Vergleich. Wiesbaden: Deutscher Universitäts-Verlag, s. 84-85.

Prototyp asimilačného modelu predstavovala integračná politika vo Francúzsku. Na rozdiel od iných industrializovaných krajín, bolo Francúzsko v 18. a 19. storočí typické skôr prisťahovalectvom cudzincov než emigráciou svojich obyvateľov. Svoju prisťahovaleckú politiku tak začalo uskutočňovať ešte v období, keď sa z iných európskych štátov sťahovali do Ameriky státisíce nezamestnaných. Nedostatok pracovnej sily riešili Francúzi na začiatku 20. storočia podpisom dohôd o poskytnutí pracovníkov, o. i. z Talianska, Španielska, Belgicka, Poľska, a po vzniku štátu aj z Československa.[128] Napriek vysokému počtu imigrantov sa Francúzsko spočiatku nedefinovalo ako krajina prisťahovalcov. Ešte na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov vnímala vláda pracovnú migráciu ako časovo obmedzenú. Až v osemdesiatych rokov začala prisťahovalectvo definovať ako trvalý proces.[129]

Počiatky riadenej imigrácie sa presadili v priebehu trvania III. republiky. Prebiehali tak ruka v ruke s vytváraním moderného francúzskeho národného štátu, v ktorom akékoľvek ideologické, náboženské, jazykové a kultúrne rozdiely boli vnímané ako ohrozenie národnej jednoty.[130] Politický koncept národa sa tak zakladal na presadení jedného jazyka a jednej kultúry. Model integrácie cudzincov vychádzal z myšlienok republikánskej rovnosti a univerzalizmu francúzskej revolúcie, teda na hesle rovnosti pre všetkých.[131] Vrchol rovnosti bol stelesnený v zákaze nosiť pokrývku hlavy ako aj iné náboženské symboly na pôde školy. Vzdelávacie inštitúcie, založené na zásade náboženskej nezávislosti, sa tak stali nástrojom odstraňovania rozdielov nielen medzi pôvodnými členmi francúzskej spoločnosti, ale aj medzi prisťahovalcami a domácim obyvateľstvom. Veľmi dôležitým aspektom rovnosti bol už v roku 1889 zavedený princíp získavania štátneho občianstva – ius soli. Na základe neho získal štátne občianstvo každý, kto sa narodil na území štátu. Francúzsko tak bolo voči cudzincom síce otvorené, ale len pod podmienkou, že príjmu novú kultúru a vzdajú sa svojich pôvodných vzorcov správania. Tento model tak cudzincov avšak výrazne asimiloval.

---

[128] Pozri Engler, M. (2007): *Frankreich. Länderprofil*. In: Focus Migration, č. 2, marec 2007, s. 1. On: http://www.focus-migration.de/uploads/tx_wilpubdb/LP02_Frankreich_v2_01.pdf (20.8.2008).
[129] Pozri Heckmann, F. a kol. (2000): *Integrationspolitische Aspekte einer gesteuerten Zuwanderung*. Bamberg: Europäisches Forum für Migrationsforschung, s. 80.
[130] Pozri tamtiež, s. 79.
[131] Pozri Thränhardt: D. (2005): *Integrationspolitik richtet sich nach der Tradition*. In: Tera cognita, /7/2006, s. 88-93, tu s. 88.

3.5.1.2 ETNICKO-EXKLUZIVISTICKÝ MODEL

Etnicko-exkluzivistický model[132] je založený na minimalizácii kontaktov migrantov s príslušníkmi autochtónnej spoločnosti. Migrácia je vnímaná ako dočasná. Minimálna integrácia migrantov predpokladá vyšší stupeň pravdepodobnosti ich návratu. Podľa Baršovej s Baršom typickým predstaviteľom tohto modelu je Nemecko, hoci nemecký autor Dietrich Tränhart integračnú politiku Spolkovej republiky neradí k nejakému všeobecne uznávanému modelu.[133] Napriek tomu jeho popis nemeckého prístupu k prisťahovalcom vykazuje spoločné znaky s analýzou českých autorov. Stojí tak na pomedzí asimilačného a multikultúrneho konceptu, ktorého korene hľadá Tränhart v Herderovej myšlienke zachovania vlastnej identity. Nemecká vláda po druhej svetovej vojne v dôsledku nedostatku pracovnej sily najímala pracovníkov (gastarbeitrov) z krajín juhozápadnej Európy a Turecka.[134] V období hospodárskej recesie na začiatku sedemdesiatych rokov prijala reštrikčné opatrenia s úmyslom zastaviť príchod migrantov a usadených cudzincov motivovať k návratu do krajiny pôvodu. Túto možnosť však využili len obyvatelia štátov patriacich do Európskeho hospodárskeho spoločenstva. Väčšina obyvateľov tretích krajín zostala v Nemecku z obavy, že sa už nebudú môcť vrátiť späť. Napriek reštrikčným snahám spolkových vlád, počet cudzincov aj vďaka prisťahovaleckým vlnám ich rodinných príslušníkov narástol. Ku koncu roku 2008 sa pohyboval na hranici cca. 15 566 000 osôb s migračným pozadím.[135] Zvýšený počet cudzincov donútil nemeckú vládu k zmenám v integračnej politike. Jedným z prvých krokov bola zmena v poskytovaní štátneho občianstva z princípu *ius sanguinis* platného z roku 1913 *na ius solis*.[136] Podľa novej normy tak všetky novonarodené deti na území Nemecka, bez ohľadu na etnickú príslušnosť svojich rodičov, získavajú nemecké občianstvo, pokiaľ aspoň jeden z rodičov žije v Nemecku nepretržite osem rokov a disponuje právom neobmedzeného povolenia na pobyt.[137] Ďalším dôležitým znakom

---

[132] Nazývaný v literatúre aj „diskriminačný“. Pozri napr. Drbohlav, D. (2001): *Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt (Alenka v kraji divů)*. In: Šišková, T. (ed.): Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikultúrní společnosti 21. století. Praha: Portál, s. 25.

[133] Pozri tamtiež, s. 91.

[134] K histórii prisťahovalectva v Nemecku pozri Herbert, U. (2003): *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

[135] Stav k 31.12.2008. Zdroj Statistisches Bundesamt.

[136] Pozri Mammey, U. (2005): *Der Integrationsbegriff in der Sozial- und Politikwissenschaft.* In: Hauf, S.; Diehl, C. (ed.): Aspekte der Integration. Eingliederungsmuster und Lebenssituationen italienisch- und türkischstämmiger junger Erwachsener in Deutschland. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 23-49, tu s. 34.

[137] Deutsches Bundesministerium der Justiz. Staatsangehörigkeitsgesetz, §4, odsek 3.

zmeny kurzu v oblasti integrácie cudzincov je uznanie Nemecka za krajinu prisťahovalcov (Einwanderungsland).[138] Nepredpokladá sa teda viac návrat pracovných migrantov do krajiny pôvodu, skôr sa vláda venuje spôsobom, ako prisťahovalcov, najmä z iného než európskeho prostredia, integrovať do väčšinovej spoločnosti.

3.5.1.3 MULTIKULTÚRNA SPOLOČNOSŤ

Jedným často vyslovovaným a zároveň kritizovaným pojmom v súčasnej politickej diskusii je multikulturalizmus resp. multikultúrna spoločnosť. Multikulturalizmus nepredpokladá vytváranie nátlaku na prisťahovalcov, aby si osvojili kultúrne vzorce správania domácej spoločnosti, naopak uznáva legitimitu rozličných kultúr a rovnosť etnických menšín. „Štát preberá úlohy spojené s integráciou obyvateľov, pričom reflektuje ich odlišný kultúrny a sociálny pôvod.“[139] Je spájaný v rôznych kontextoch, často sa používa ako synonymum harmonického spolužitia rôznych kultúr. V nasledujúcom texte bude predstavený najmä jeho politický rozmer.

Hoci je zrod pojmu „multikultúrna spoločnosť“ spájaný so Spojenými štátmi americkými[140], nemecký autor Alf Mintzel hľadá jeho korene v Kanade.[141] Podľa neho je síce pravda, že adjektívum „multikultúrny“ bolo prvýkrát zaznamenané v roku 1941 v románe amerického autora Edwarda F. Haskella „*Lance: A Novel About Multicultural Men*“, slovné spojenie „multikultúrna spoločnosť“ však uzrelo svetla sveta až na prelome rokov 1964/65 v Kanade. Haskellov pojem sa vzťahoval výlučne na osobu, ktorá v románe stojí ako protiklad k úzkoprsému nacionalizmu. Nevzťahoval sa na spoločnosť, ani na typ spoločnosti. A nepresiahol hranice beletrie V tom období sa v odbornej literatúre používal pojem „kultúrny pluralizmus“. Autorstvo termínu „multikultúrna spoločnosť“ pripisuje Mintzel americko-kanadskému profesorovi sociológie Charlesovi Hobartovi, ktorý ho prvý krát použil v roku 1964 vo Winnipegu na označenie kanadskej spoločnosti. Na jeho

---

[138] Pozri Bericht der Unabhängigen Kommission „Zuwanderung“ (2001): *Zuwanderung gestalten, Integration fördern*. On: http://www.bmi.bund.de/cln_028/nn_165090/Internet/Content/Common/-Anlagen/Themen/-Zuwanderung/-DatenundFakten/Zuwanderungsbericht__pdf,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/-Zuwanderungsbericht_pdf.pdf (12. .2 2007).

[139] Stýskalíková (Stojarová), V. (2005): *Der Einfluss des EU-Beitrittes auf die tschechische Integrations- und Migrationspolitik*. In: Salimi-Asl, C.; Wrasse, E.; Schuch, G. (ed.): Die Transformation nationaler Politik. Europäisierungsprozesse in Mitteleuropa. Budapest DGAP, s. 137-156, tu s. 139.

[140] Pozri napr. Hirt, T. (2005): *Svět podle multikulturalismu*. In: Hirt. T.; Jakoubek, M. (ed.): Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., s. 9-76, tu s. 14.

[141] Pozri Mintzel, A. (1997): *Multikulturelle Gesellschaften in Europa und Nordamerika*. Passau: Wissenschaftsverlag Rothe, s. 21.

rozšírení mal nemalý podiel z Ukrajiny pochádzajúci profesor slavistiky Paul Yuzyk, ktorý s Hobartovým pojmom v roku 1965 spojil nový typ politiky charakteristický pre Kanadu.[142] Yuzyk odmietol myšlienku bikultúrnej Kanady, zloženej výlučne z frankofónneho a anglicky hovoriaceho obyvateľstva a vzhľadom na prítomnosť ďalších etnických skupín, ale aj rôznorodej etnicity obyvateľov s koreňmi vo Veľkej Británii označil Kanadu za multikultúrnu.[143] Multikulturalizmus sa podľa Yuzyka nevzťahoval len na severoamerický kontinent. Multikultúrnymi mali byť v šesťdesiatych rokoch Belgicko, Švajčiarsko, Rakúsko, Juhoslávia a rovnako aj Československo. Voči označeniu socialistických krajín za multikultúrne by zrejme namietal Giovanni Sartori. Sartoriho podmienkou multikulturalizmu je totiž otvorená spoločnosť založená na pluralizme. „V zatvorenej spoločnosti sa totiž multikulturalizmus buď neutvára vôbec, alebo len v mŕtvej forme. Môže sa síce vyskytovať v akomsi latentnom stave, práve preto však zostáva realitou skrytou a nepoznanou.“[144] Rozdelenie Československa krátko po zmene režimu, problémy spolužitia Slovákov a Maďarov a prejavy rasizmu voči Rómom dokazujú, že multikulturalizmus bol v Československu počas režimu komunistickej strany len klamlivou predstavou, resp. vôbec neexistoval, nakoľko nespĺňal Sartoriho základnú podmienku a to existenciu otvorenej spoločnosti.

Preniknutím problematiky migrácie do politickej roviny prebrali uvedený pojem do svojho slovníka aj politickí aktéri. Na začiatku sedemdesiatych rokov spojil kanadský ministerský predseda Pierre Elliot Trudeua svoju krajinu s politikou multikulturalizmu.[145] O desaťročie neskôr sa v Spojených štátoch amerických dostáva do popredia záujmu verejnosti otázka multikultúrnej výchovy. V tom istom období sa tento pojem objavuje aj v Európe. Na začiatku osemdesiatych rokov najskôr nemeckí cirkevní predstavitelia prirovnali Spolkovú republiku Nemecko k multikultúrnej spoločnosti, o niečo neskôr sa tento pojem objavuje aj v slovníku generálneho sekretára CDU Heinera Geißlera.[146] Z uvedeného vyplýva, že tejto pojem sa používal v rôznych kontextoch, či už v zmysle národnostne a etnicky heterogénnej spoločnosti, alebo v zmysle prístupu štátnych orgánov k integrácii prisťahovalcov.

---

[142] Pozri Mintzel, A. (1997): *Multikulturelle Gesellschaften in Europa*, s. 22.
[143] Pozri Yuzyk, P. (1965): *Canada: A Multicultural Nation*. In: Canadian Slovonic Papers VII. Uverejnené pre Canadian Association of Slavists by the University of Torono Press. Millwood; New York: Kraus Reprint 1976, s. 23-31, tu s. 25.
[144] Pozri Sartori, G. (2005): *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha: Dokořán, s. 47.
[145] Pozri Mintzel: *Multikulturelle Gesellschaften*, s. 24.
[146] Pozri Mintzel: *Multikulturelle Gesellschaften* , tamtiež, s. 25.

Reakciou na nový termín v oblasti politiky bolo zvýšenie záujmu o novú oblasť výskumu aj v prostredí spoločenských vied. Multikulturalizmus bol postupom času v niektorých krajinách (Kanada, Austrália, Veľká Británia, Holandsko, Švédsko) prijatý za oficiálnu doktrínu štátu, v iných (USA) sa stal „jednou zo súperiacich interpretácií národnej identity".[147] V európskom prostredí sa uplatňoval najmä v Holandsku, Veľkej Británii a vo Švédsku.[148] O multikulturalizme ako prijateľnej doktríne integrácie cudzincov sa diskutovalo aj v Českej republike. Požiadavka na multikulturalizmus v oblasti výchovy a vzdelávania odznela aj v politickom a odbornom diskurze na Slovensku.

Multikulturalizmus ako politický koncept integrácie cudzincov obsahuje vnútorné diferencie. Birgit Rommelspacher rozlišuje medzi konzervatívnym a liberálnym modelom multikulturalizmu.[149] Konzervatívny model multikulturalizmu nazerá na jednotlivé etnické skupiny ako relatívne uzatvorené jednotky a priznáva im za určitých podmienok relatívnu autonómiu. V tomto modeli nejde o rovnocennú spoluprácu rôznych skupín, ale o koordináciu rôznorodých skupín pod taktovkou štátu. Naopak liberálny model multikulturalizmu vníma vo väčšej miere vzájomné pôsobenie rozličných faktorov a tým aj spoločné a rozdielne znaky medzi etnicky rozličnými skupinami. Tento koncept sa viac snaží o striktné oddelenie štátnej sféry od privátnej. Pritom vychádza z myšlienky, že so zreteľom na všeobecne politické princípy sú všetci ľudia rovní, v súkromnej sfére ale odlišní a štát, do tej miere, v akej je v tejto oblasti zodpovedný, túto rozmanitosť musí zaručovať.[150]

Podobne ako Rommelspacher aj Tomáš Hirt rozlišuje niekoľko foriem multikulturalizmu: pluralistický, liberálny a kritický.[151] V pluralistickom multikulturalizme sú kultúry vnímané ako do seba uzatvorené entity viazané na konkrétne pospolitosti. Základnou jednotkou spoločenského usporiadania je skupina alebo komunita. Skupina je charakterizovaná vedomím kolektívnej identity a jednou kultúrou. Kultúrne rozdiely sú hlboko zakorenené a neprekonateľné. Komunity majú právo na politické sebaurčenie v kontexte jednotlivých štátov. V liberálnom multikulturalizme je normatívnym ideálom

---

[147] Baršová.; Barša: *Přistěhovalectví a liberální stát*, s. 32.

[148] K švédskemu multikulturalizmu pozri napr. Runblom, H. (1994): *Swedish Multiculturalism in a Comparative European Perspective*. In: Sociological Forum, Vol. 9., Nr. 4, s. 623-640.

[149] Pozri Rommelspacher, B. (2002): *Anerkennung und Ausgrenzung. Deutschland als multikulturelle Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Campus, s. 180-181.

[150] Pozri tamtiež, s. 180-181.

[151] Pozri Hirt, T. (2007): *Přehled myšlenkových proudů a kritik multikulturalismu*. In: Rosůlek, P. a kol.: Politická filozofie. Aktuální problémy. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 42-62, tu s. 50-58 alebo Hirt, T. (2008): Multikulturalimus: uzavřená kapitola, nebo aktuální politická vize? In: Šubrt, J. a kol.: Soudobá sociologie III. Praha: Karolinum, s. 294-315, tu s. 301-310.

integrácia jednotlivcov do občianskej spoločnosti ako rovnoprávnych osôb. Jeho podstatou je revízia liberalizmu a poukázanie na skutočnosť, že politický a symbolický rozmer partikulárnej kolektívnej príslušnosti nie je v rozpore s myšlienkou občianskej rovnosti. Hlavným oponentom liberálneho multikulturalizmu je nacionalizmus, pretože práve ten vyčleňuje určitých jednotlivcov z plnohodnotnej občianskej participácie. Cieľom tohto prístupu je zachovanie individuálnej občianskej rovnosti rôznych skupín pri zachovaní ich kolektívnej identity. A napokon v kritickej koncepcii multikulturalizmu stojí v centre pozornosti presvedčenie, že romantické oslavy kultúrnej diverzity a rôzne politické zvýhodňovanie minoritných identít, neriešia širšie kontextuálne príčiny nerovnomerného zaobchádzania s konkrétnymi ľuďmi. Hlavný problém spočíva v chudobe a oddelenosti od moci. Kritický multikulturalizmus stojí na požiadavke rekonštruovať konceptuálne, politické a praktické nástroje rozvíjané pod nálepkou multikulturalizmu, pričom chce skúmať, aké rozdiely sú otázkami diferenciácie v životoch rôznych jednotlivcov a ako sa dynamika moci odohráva v každodennom živote v určitej kultúre.[152]

3.5.1.3.1 MULTIKULTURALIZMUS VO VEĽKEJ BRITÁNII

Podobne ako v prípade iných koloniálnych mocností, aj Veľká Británia zažila po druhej svetovej vojne nápor prisťahovaleckých vĺn zo svojich bývalých kolónií. Prístupnými sa stali ostrovy aj vďaka jednoduchému získaniu štátneho občianstva založeného na princípe ius solis. Tento spôsob mal svoje korene tak v období feudalizmu (každý, kto sa narodil na území feudála, sa stal jeho poddaným) ako aj imperializmu (všetci, čo sa narodili v rámci hraníc britského impéria, boli jeho štátnymi občanmi).

Ešte pred druhou svetovou vojnou bola asimilácia považovaná za najlepší nástroj integrácie cudzincov, pričom niektoré postoje k cudzincom vychádzali z rasizmu.[153] V šesťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia sa začal presadzovať nový typ politiky založený na dobrých rasových vzťahoch. V centre pozornosti však nestáli vzťahy medzi jednotlivcami, ale medzi skupinami. Upravené boli v antidiskriminačnom Zákone o vzťahoch medzi etnickými skupinami (Race Relations Act). Rasovej diskriminácii však bránil len na verejných miestach, nie na pracovisku, v bankách alebo na trhu nehnuteľností. Až úpravou tejto normy o tri roky neskôr bola odstránená diskriminácia aj na uvedených miestach. Novela priniesla štátnu podporu činnosti výboru pre etnické

[152] Pozri tamtiež.
[153] Pozri Hellová: *Integrácia imigrantov*, tu s. 118.

vzťahy, ktorého hlavným cieľom malo byť vyšetrovanie prípadov etnickej diskriminácie. Najvýraznejšou zmenou prešla norma v roku 2000, kedy bola antidiskriminačná politika rozšírená do všetkých oblastí spoločenského života (vrátane prístupu k univerzitnému vzdelaniu či služby u polície). Nevzťahovala sa len na parlament, bezpečnostné sily a prisťahovalecké úrady.[154]

Britský multikulturalizmus, populárny najmä v období nástupu vlády Tonyho Blaira, spočíval na troch princípoch: 1. uznanie reality, že britská spoločnosť je spoločnosťou rôznych kultúr, 2. pozitívne vnímanie multikulturalizmu, 3. myšlienka, že stať sa občanom Veľkej Británie neznamená zároveň vzdať sa svojich pôvodných kultúrnych vzorcov správania.[155] Aj tu však platia určité výnimky. Jednou z nich je ovládanie spoločného anglického jazyka bola definovaná ako základná požiadavka vo vzdelávaní cudzincov.[156] Druhou je sféra náboženstva. V Británii nie sú náboženstvo a štát oddelené, navyše z ústavy vyplýva výsostné postavenie Anglikánskej cirkvi. Ostatné cirkvi sú tak v porovnaní so štátnym náboženstvom v druhoradom postavení.[157]

3.5.1.3.2 MULTIKULTURALIZMUS V HOLANDSKU

Ešte v prvej polovici 20. storočia bolo Holandsko typické vysťahovaleckými vlnami. V druhej polovici sa tento trend zmenil. Začali sem smerovať obyvatelia Surinamu, ako aj pracovní migranti zo severnej Afriky a Turecka. Migranti, prichádzajúci do Holandska z jeho bývalých kolónií alebo pracovní migranti, nachádzali v novom prostredí vynikajúce podmienky na uchovanie vlastnej kultúry, nakoľko vláda sa domnievala, že väčšina migrantov sa po čase vráti do krajiny pôvodu. Ústretový prístup k uchovaniu kultúrnych zvyklostí prisťahovalcov vychádzal zo samotnej podstaty politického systému Holandského kráľovstva – konsociačnej demokracie.[158] Tak ako každý „stĺp“ holandskej spoločnosti mal vybudovanú vlastnú infraštruktúru, rovnako aj prisťahovalci si mohli uchovať svoje kultúrne zvyklosti. Zamestnanci mali nárok na sociálnu pomoc štátu, deťom vláda umožnila prehlbovať vedomosti v rodnom jazyku. Cieľom takejto politiky mal byť neskorší hladký návrat cudzincov domov. Postupom času však bolo zjavné, že aj napriek

[154] Pozri Hansen, R. (2007): *Vereinigtes Königreich. Ländeprofil*. In: Focus Migration, č. 12, december 2007, s. 6. On: http://www.focus-migration.de/uploads/tx_wilpubdb/LP_12_Vereinigt_Koenigreich.pdf (20.8.2008).
[155] Pozri Hansen: *Vereinigtes Königreich*, s. 5.
[156] Pozri Heckmann,: *Integrationspolitische Aspekte einer gesteuerten Zuwanderung*, s. 83.
[157] Pozri Hellová: *Integrácia imigrantov*, s. 123.
[158] Pozri Ersanili: *Niederlande. Länderprofil*, s. 6.

vynikajúcim podmienkam na uchovávanie vlastných kultúrnych vzorcov správania, žili cudzinci v zlých životných podmienkach. V priebehu sedemdesiatych rokov prijala vláda sériu opatrení smerujúcich k integrácii cudzincov do autochtónnej spoločnosti, ktoré vyústili do realizácie politiky multikulturalizmu. Jej cieľom bola integrácia ruka v ruke so zachovaním identity prisťahovalcov. Holandsko zaviedlo vyučovanie cudzincov v ich materských jazykoch, otvorené boli moslimské a hinduistické školy. Zachovanie kultúry v súlade s princípmi konsociačnej demokracie nebolo viac vnímané ako prostriedok efektívneho návratu cudzincov do krajiny pôvodu, ale ako cesta k ich emancipácii s domácich obyvateľstvom, aktívne podporovaná zo strany štátu.[159] Po teroristických útokoch v USA a najmä po vražde holandského režiséra Thea van Gogha sa pohľad na prisťahovalcov (predovšetkým moslimského vierovyznania) a multikulturalizmus výrazne zmenil aj v Holandsku (viď nižšie).

3.5.1.3.3 KRITIKA MULTIKULTURALIZMU A NOVÝ MODEL INDIVIDUÁLNO-OBČIANSKEJ INTEGRÁCIE

Ako sa na koncept multikultúrnej spoločnosti nazerá v súčasnosti? Od deväťdesiatych rokov Baršová s Baršom pozorujú približovanie troch uvedených integračných modelov. Tento proces však neprebieha len v krajinách, ktoré predstavujú európske modely integrácie (Nemecko, Veľká Británia a Francúzsko), ale k približovaniu dochádza aj v prípade modelu multikulturalizmu v Spojených štátov amerických, najmä po 11. septembri 2001. Obyvatelia USA sa tak postupne modifikujú z národa prisťahovalcov, na národ starousadlíkov 17. a 18. storočia, ktorého kultúru musia prisťahovalci prijať za svoju.[160] V Spojených štátoch amerických rastie pod vplyvom hispánskej imigrácie podpora tzv. neonativistov, ktorí zdôrazňujú americkú identitu ako exkluzívnu identitu národa pôvodných anglofónnych osadníkov. Francúzsky asimilacionizmus, britský pluralizmus a nemecký etnický exkluzivizmus sa postupne zbližujú do nového modelu – nového poňatia „asimilácie“ resp. občianskej integrácie. Vytvára sa tak nový model individuálno-občianskej integrácie, založený na „požiadavke akceptácie politického rámca liberálnej spoločnosti zo strany prisťahovalcov a absencia zásahov štátu do ich kultúrnej identity.“[161] Podľa Baršovej príčinu odklonu od multikulturalizmu k individuálnej

[159] Pozri tamtiež, s. 6.
[160] Pozri Baršová.; Barša: *Přistěhovalectví a liberální stát*, s. 37.
[161] Tamtiež.

občianskej integrácii v európskych podmienkach nemožno vnímať ako reakciu na antiimigračné vlny krajne pravicových populistických subjektov, ale skôr ako výsledok hľadania „civilizačnej a národnej identity, spravodlivosti a bezpečnosti v európskych spoločnostiach globálnej éry“.[162] Jadrom novej politiky vo vzťahu k cudzincom je požiadavka ovládania jazyka autochtónnej spoločnosti, ako aj rešpektovanie jej základných hodnôt a právnych i kultúrnych noriem. Dôvodom zmeny sú najmä aktivity predstaviteľov islamského fundamentalizmu. Baršová teda zdôrazňuje, že príčinou prehodnotenie migračnej politiky aj v krajinách pôvodne typických svojou koncepciou multikulturalizmu (Holandsko, Veľká Británia)[163] nie je islam ako taký, ale práve len určitá skupina náboženských fanatikov, ktorých činnosť je namierená proti štýlu života obyvateľov krajín Západu, ako aj proti ich politickej a ekonomickej dominancie.[164] Hľadať príčiny zlyhania tohto konceptu integračnej politiky výlučne v časti militantných moslimov by nebolo správne. Typicky prisťahovalecké krajiny umožnili vo svojich veľkých mestách vytvárať uzatvorené komunity prisťahovalcov bez aktívneho kontaktu s domácou spoločnosťou. Obyvatelia cudzineckých get tak boli prakticky segregovaní. Tak ako neexistoval kontakt cudzincov smerom k domácim obyvateľom, neexistovalo spojenie v opačnom smere. Uzatvorené komunity bez dostatočnej kontroly zo strany štátu alebo samosprávy umožnili importovanie a prechovávanie kultúrnych vzorcov správania, ktoré neboli vždy s právnymi tradíciami hostiteľskej krajiny. Medializované aktivity priečiace sa kultúre domácej spoločnosti boli podnetom rastúcej antipatie voči prisťahovalcom.

Ani Ernst Hillerbrand nehľadá dôvody odmietania multikulturalizmu výlučne v aktivitách náboženských fanatikov. Hillerbrand upozorňuje na odlišné vnímanie základných hodnôt v porovnaní s príslušníkmi autochtónnej spoločnosti aj bežných ľudí.[165] Odvoláva sa tak na štatistiku, podľa ktorej až 40 percent moslimov žijúcich vo Veľkej Británii túži po zavedení šaríje, podľa 32 percent by sa moslimovia mali angažovať v boji za odstránenie dekadentnej západnej civilizácie, 20 percent obyvateľov moslimského vierovyznania má pochopenie pre atentáty z júla 2005 a len 17 percent z nich je presvedčená o možnosti dlhodobého mierového spolunažívania moslimov a príslušníkov

[162] Baršová, A. (2005): *Integrace přistehovalců v Evropě: od občanské intregrace k multikulturalismu a zpět?* Konference Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit, s. 1. On: http://www.varianty.cz/-download/doc/texts/4.pdf (20.12.2007).
[163] K problematike holandského konceptu multikulturalizmu pozri napr. Uherek, Z. (2005): *Migrace a formy soužití v cílových prostorech*. In: Hirt, T.; Jakoubek, M. (ed.): *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., s. 258-274, tu s. 271.
[164] Pozri tamtiež, s. 5-6.
[165] Pozri Hillebrand, E. (2006): *Dicke Luft in Londonistan*. Informationen der Friedrich-Ebert-Stiftung. Mai 2006, s. 1. On: http://library.fes.de/pdf-files/bueros/london/03686.pdf (20.6.2008).

iného vierovyznania. Napokon, až jedna štvrtina domáceho obyvateľstva si vie predstaviť podporu pre pravicovú radikálnu stranu v parlamentných voľbách. Poukázaním na výsledky prieskumov verejnej mienky tak Hillebrand naznačuje zlyhanie konceptu multikulturalizmu v britských podmienkach, minimálne v oblasti integrácie moslimského obyvateľstva.[166] Svoju kritiku podčiarkuje citáciou pôvodom indického intelektuála Kenana Malika, podľa ktorého „multikulturalizmus síce nevytvoril islamský radikalizmus, ale poskytol mu priestor medzi moslimským obyvateľstvom Veľkej Británie“,[167] nakoľko atentátnici zo 7. júla 2005 neboli naverbovaní z inej krajiny, ale mali pochádzať z radov domácich moslimov.

Dana Hellová vníma zmenu pohľadu britskej autochtónnej spoločnosti na koncept multikultúrnej spoločnosti cez analýzu postojov dvoch relevantných strán. Negatívne stanovisko prezentuje väčšina konzervatívcov, ktorí sa k podpore odlišností stavajú skepticky. Zmeny vo vnímaní nachádza aj v prístupe ľavice, hoci labouristi sa multikuturalizmu zatiaľ definitívne nevzdali.[168]

Výraznou zmenou vzťahu k prisťahovalcom prešli aj Holanďania. Zatiaľ čo pôvodná integračná politika bola založená na zachovaní kultúrnej rozmanitosti, dnes je rôznosť kultúr vnímaná ako prekážka integrácie holandskej spoločnosti.[169] Na zlyhanie holandského multikulturalizmu upozornila vo svojej autobiografii aj Aayan Hirsi Ali, holandská politička somálskeho pôvodu.[170] Podľa nej multikulturalizmus pomáhal konzervovať aj tie zvyky a tradície prisťahovalcov, ktoré protirečia právnym a kultúrnym tradíciám holandskej spoločnosti. Tento systém integrácie vlastne pomáhal udržiavať stav existujúci v krajinách pôvodu. Ak napríklad v moslimských krajinách pôvodu existovalo násilné správanie sa mužov voči ženám a bolo spoločnosťou tolerované, cieľová krajina, v tomto prípade Holandsko, neurobila dostatočné kroky na jeho odstránenie. Politická emigrácia do slobodnej krajiny paradoxne slobodu neprinášala. Odklon od multikulturalizmu k občianskej integrácii sa v Holandsku prejavil v obmedzení vzdelávania prisťahovalcov v ich materských jazykoch. Naopak začal sa uprednostňovať nový prístup zdôrazňujúci aktívnejší prístup prisťahovalcov na socio-ekonomickej integrácii.[171] V popredí stála požiadavka vyučovania všetkých detí v jazyku príslušníkov

[166] Pozri tamtiež, s. 1.
[167] Pozri Malik, K. (2005): *Born in Bradford*. In: Prospect, 10/2005. In: Hillebrand: *Dicke Luft in Londonistan*, s. 3.
[168] Pozri Hellová: *Integrácia imigrantov*, s. 125-126.
[169] Pozri Ersanili: *Niederlande*, s. 8.
[170] Ali, A. H. (2008): *Rebelka*. Praha: Ikar.
[171] Pozri Geddes, A. (2003): *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: SAGE, s. 113.

autochtónnej spoločnosti. Ovládania holandského jazyka sa stalo bazálnym predpokladom úspešnej integrácie. Po 11. septembri 2001 narástlo napätie medzi pôvodným obyvateľstvom a prisťahovalcami. Moslimovia sa stali terčom verbálnych ale aj fyzických útokov, mešity cieľom podpaľačov (najmä po vražde umelca Thea Van Gogha v novembri 2004). Zmeny vo vnímaní imigrantov najmä iného (predovšetkým moslimského) vierovyznania sa odrazili v zavádzaní nových opatrení v rámci integračnej politiky. Dôležité je najmä absolvovanie testu, v ktorom prisťahovalci preukazujú jazykové vedomosti, ale aj znalosti z oblasti kultúry.[172] V neposlednom rade narástla podpora verejnosti pravicovým populistom. Vo voľbách do Európskeho parlamentu v roku 2009 skončila Strana slobody Geerta Wildersa s takmer 17 percentami na druhom mieste. Wilders o. i. požaduje zastavenie prisťahovalectva z moslimských krajín, odobratie občianstva a následné vyhostenie kriminálnikov z radov prisťahovalcov, zákaz moslimských symbolov, zatvorenie islamských škôl. Podľa neho nie je islam náboženstvom, ale totalitnou ideológiou rovnajúcou sa fašizmu alebo komunizmu.[173] Dedičstvo antiimigračne naladeného Pima Fortuyna neprebral do svojho programu len Geert Wilders, ale aj dlhodobo etablované stranícke formácie. Udalosti v Holandsku napokon vyvolali otázniky, či niekedy bolo krajinou úspešnej realizácie multikultúrneho modelu, dokonca či holandská spoločnosť je alebo vlastne niekedy bola tolerantnou voči cudzincom.[174]

Problémy s prisťahovalcami však na prelome storočí nezaznamenali len krajiny typické svojou politikou multikulturalizmu. Zmenami pohľadu na prisťahovalcov prešli aj aj vo Francúzsku a v Nemecku, teda v štátoch s odlišnými konceptmi integračnej politiky. Vo Francúzsku so svojim asimilačným konceptom na jednej strane narástol počet kriminálnych skutkov páchateľov z radov cudzincov (hlavne na jeseň 2005), na strane druhej narástla podpora voličov pravicovým extrémistom.[175] V Nemecku sa pri diskusii o integračnej politike objavujú témy ako nútené sobáše, vraždy rodinných príslušníkov zo cti, nosenie prikrývok hlavy, turecké gymnázium, či zavedenie vyučovania islamu pod

---

[172] Jeden z učebných materiálov tvorí audiovizuálny nosič s názvom (Naar Nederland), ktorý obsahuje o. i. obrázky bozkávajúcich sa homosexuálov a opaľujúcich sa žien bez hornej časti plaviek. Pozri viac on: http://www.naarnederland.nl (20.8.2008).

[173] Pozri Ross, A. (2009): *„Eine Waffe im Krieg der Islamisierung“. Interview mit Geert Wilders*. In: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 20. März 2009. On: http://www.faz.net/s/RubFC06D389EE76479E9E76425072-B196C3/Doc~E496C12DB3D6C404B910185ACA79BEF49~ATpl~Ecommon~Scontent.html (30.9.2009).

[174] Pozri Geldmacher, F.; Rauch, A. (2008): *Das Ende der multikulturellen Gesellschaft. Rechtspopulismus der Niederländer*. In: Die neue Ordnung, 1/2008, s. 65-72, tu s. 66.

[175] Pozri Engler: *Frankreich, s.* 6.

štátnym dozorom.[176] Teroristické útoky na civilné ciele v Spojených štátoch amerických si pri schvaľovaní zákona o prisťahovalectve[177] zároveň vyžiadali otvorenie otázok národnej bezpečnosti.

Znázornená situácia v krajinách s rôznymi konceptmi integrácie prisťahovalcov poukazuje na spoločný faktor – zvyšujúce sa napätie medzi príslušníkmi autochtónnej spoločnosti a prisťahovalcami vedie k prehodnocovaniu doteraz aplikovaných modelov integrácie. Teroristické útoky boli zaznamenané v Španielsku, ako aj vo Veľkej Británii, nárast pravicového populizmu možno pozorovať tak vo Francúzsku, vo Švajčiarsku i v Holandsku.

Na jednej strane vyvstáva hypotéza, že koncept multikultúrnej spoločnosti nie je primárne zodpovedný za zmenu postoja obyvateľov krajín západnej Európy k prisťahovalcom, nakoľko negatívne tendencie možno pozorovať aj v krajinách s pôvodným asimilačným a etnicko-exkluzivistickým modelom. Príčiny negatívneho vnímania cudzincov je možné nájsť v dôraznej medializácii teroristických útokov islamských fundamentalistov na civilné ciele v Spojených štátoch amerických a v európskych veľkomestách a z toho plynúci strach domáceho obyvateľstva. Vyhlásená vojna proti terorizmu je spájaná často a priori s teroristickými organizáciami, ktorých príslušníci sa hlásia k islamu. Na ilustráciu, vražda holandského politika Pima Fortuyna bola najskôr pripisovaná prisťahovalcovi, až neskôr sa zistilo, že ide o „bieleho“, holandského aktivistu z radov ochrancov prírody. K napätiu medzi jednotlivými skupinami obyvateľov prispievajú aj štatistiky o podiele kriminálnych činov prisťahovalcov. Výskumu sociálnej situácie imigrantov v európskych krajinách by prospelo, ak by dôvody kriminality cudzincov boli podrobené dôkladnejšej analýze. Prieskum by mohol odpovedať na otázku, či prisťahovalcov motivuje ku kriminalite ich náboženské vierovyznanie, alebo zlá sociálna situácia, v ktorej sa po príchode do nového prostredia ocitli, resp. úplne iné faktory.

Na strane druhej, koncept multikulturalizmu zlyháva z dôvodu neochoty prisťahovalcov akceptovať právne, kultúrne a politické inštitúcie cieľovej krajiny. Priam podporuje vytváranie uzavretých kultúrnych a etnických komunít, kde platia iné hodnoty a normy než u väčšinového obyvateľstva. Prisťahovalci žijúci v segregovaných enklávach

---

[176] Pozri Özcan, V. (2007): *Deutschland. Ländeprofil*. In: Focus Migration, č. 1, máj 2007, s. 6. On: http://www.focus-migration.de/uploads/tx_wilpubdb/LP01_Deutschland_v2.pdf (20.8.2008).

[177] K procesu prijímania zákona o prisťahovalectve pozri viac Štefančík, R. (2007): *Zákon o prisťahovalectve v legislatívnom procese Spolkovej republiky Nemecko*. In: Sociálne a politické analýzy, číslo 2, ročník 1, s. 46-62.

neprejavujú lojalitu voči štátu, niektorí prechovávajú kultúrne vzorce správania zo svojho rodiska. Vraždy zo cti, sobáše z donútenia alebo fyzické zásahy na telách detí bez medicínskeho zdôvodnenia (ženská obriezka) vyvolávajú negatívne reakcie u domácej verejnosti. Takto integrované skupiny nemajú motiváciu venovať sa záujmom celej spoločnosti. Uzatváranie sa do vlastných spoločenstiev bráni vytváraniu spoločných noriem a hodnôt i vzájomnému spoznávaniu. Ak žijú vo veľkých mestských enklávach, problém majú aj s osvojením jazyka. Deti prakticky do začiatku školskej dochádzky nemusia prísť do styku s jazykom autochtónnych obyvateľov. Zo strany prisťahovaleckých spoločenstiev rastú nároky na uznanie ich kultúrnych zvykov. Medzi tradičné požiadavky patrí rešpektovanie náboženských symbolov a odevov. Mediálne známe sú spory o nosenie šatiek na hlavách žien počas vyučovania, alebo nosenie tradičných odevov na kúpaliskách zakrývajúce celé telo. Slovensko je zatiaľ jedinou stredoeurópskou krajinou bez mešity. V západoeurópskych metropolách sú moslimské modlitebne bežnou súčasťou. Vo Veľkej Británii vláda povolila existenciu moslimského právneho systému šariá. Hoci na území Spojeného kráľovstva ide o právny systém podriadený britskému poriadku, jeho existencia svedčí o rozšírení okruhu inštitúcií importovaných z moslimských krajín pôvodu.

3.6 MIGRAČNÁ POLITIKA NA PRÍKLADE EURÓPSKEJ ÚNIE

Otázky spojené s prisťahovalectvom spočívali v európskych podmienkach dlhé roky výlučne v rukách vlád národných štátov. Rozhodnúť o vstupe a pobyte cudzincov na svoje teritórium, počte udelených azylov, o spôsobe riešenia nedostatku pracovných síl pozývaním pracovnej sily zo zahraničia boli považované za bazálny element národnej suverenity. Prístup k prisťahovalectvu a ich integrácii sa v jednotlivých európskych štátoch líšil. Rôzne koncepcie vychádzali z historicky podmienených vzťahov ku krajinám pôvodu a momentálnych záujmov národných vlád. Postupná hospodárska a politická integrácia európskych štátov, otvorenie hraníc, odstraňovanie vzájomných bariér vo voľnom pohybe tovaru, kapitálu a pracovnej sily viedli k častejším diskusiám o spoločnej politike cezhraničného pohybu obyvateľstva. Členské štáty rozhodli presunúť časť svojich pôvodne výsostných kompetencií v oblasti kontroly hraníc na supranárodné orgány. Od deväťdesiatych rokov možno pozorovať pokusy o vytvorenie spoločnej európskej migračnej politiky voči obyvateľom nečlenských krajín. Do tohto obdobia podliehali rozhodnutia v oblasti migrácie intergouvernementálnej dohode predstaviteľov ministerskej

rady, prevažne ministrov vnútra a spravodlivosti. Napriek súčasným pokusom vytvoriť spoločnú európsku migračnú politiku, je táto pôvodne považovaná za vedľajší produkt iného projektu – odstránenie prekážok vo voľnom pohybe osôb medzi členskými štátmi Európskej únie. Odstránenie vnútorných hraníc si vyžiadalo posilnenie vonkajšej hranice s cieľom eliminovať nelegálny vstup občanov tretích krajín do priestoru spoločenstva. Migračná politika získala status súčasti bezpečnostnej politiky. Menej sa v tejto súvislosti hovorilo o ekonomických otázkach cezhraničného pohybu obyvateľstva.[178] Postupne dochádza k zmenám aj v tomto ohľade. Zatiaľ čo ešte v deväťdesiatych rokoch nazerala Európska únia na migráciu predovšetkým ako na bezpečnostný problém, v období ekonomického rastu členských štátov v nej videla aj potenciál pre rast vysokokvalifikovanej pracovnej sily a zmiernenie negatívnych demografických trendov. Bezpečnostný aspekt síce kvôli teroristickým útokom islamských fundamentalistov na začiatku 21. storočia zostal v pohľade na migračnú politiku aj naďalej prítomný, únia ukázala ochotu nazerať na tento fenomén aj z iného zorného uhla. K zmene názoru ju viedlo presvedčenie, že v celosvetovej konkurencii uspeje len v prípade, ak jej ekonomická výkonnosť bude založená na kvalifikovanej pracovnej sile s konštantnou mierou reprodukcie. Napriek tomuto úsudku, jednotlivé úrovne migračnej politiky nedosahujú rovnaké pokroky vo vytváraní spoločnej politiky. Najväčší progres dosiahla azylová politika a otázky spojené s voľným pohybom obyvateľstva členských krajín v rámci Európskej únie. Ďaleko za nimi zaostáva politika spojená s prisťahovalectvom a následnou integráciou cudzincov. Na tvorbu európskej migračnej politiky v priebehu vývoja európskej integrácie vplývala na jednej strane zodpovednosť za ochranu ľudí v núdzi, na strane druhej ekonomické záujmy a zachovanie suverenity národných štátov.

V historickom procese tvorby spoločnej európskej migračnej politiky bol dôležitý prelom zaznamenaný v zmluve o slobodnom pohybe osôb – Schengenskej dohode podpísanou piatimi štátmi európskeho spoločenstva (Nemecka, Francúzska, Belgicka, Holandska a Luxemburska) už v roku 1985. Schengen nadväzoval na zmluvu medzi Nemeckom a Francúzskom zo Saarbrückenu, ktorou mali byť vyriešené nekonečné čakania vodičov kamiónov na nemecko-francúzskych hraniciach. V súčasnosti označuje pojem Schengen alebo schengenský systém dva dokumenty: Schengenskú dohodu z roku 1985 a Schengenský dohovor, prijatý o päť rokov neskôr. Schengenská dohoda uľahčila slobodný cezhraničných pohyb pre občanov členských krajín, nepožadovala ale úplné

[178] Pozri Baršová, A. (2007): *Role Evropské unie v řízení ekonomické migrace. Současný stav a výhledy*. In: Mezinárodní vztahy, 3/2007, s. 31-53, tu s. 32.

odstránenie hraničných kontrol. Schengenský dohovor[179] prispel k odstráneniu problémov pri cestovaní medzi krajinami aj pre príslušníkov tretích štátov. Podpisom oboch schengenských dokumentov bol vytvorený predpoklad, že spolupráca členských štátov v otázkach ochrany vonkajších hraníc bude pokračovať, pričom sústredí sa aj na ochranu hraníc pred nelegálnymi migrantmi.

Vstup Českej republiky a Slovenska do Európskej únie v máji 2004 neznamenal automatický vstup oboch krajín do schengenského priestoru. Museli byť najskôr splnené podmienky ochrany vonkajších hraníc spoločenstva. Spočiatku sa problematickým ukázala najmä nepripravenosť Slovenskej republiky v otázke ochrany hraníc s Ukrajinou. Hrozilo dokonca, že hranica medzi Českou a Slovenskou republikou, by po prípadnom vynechaní Slovenska, mohla tvoriť hranice schengenského priestoru. V tomto procese sa ukázala ochota Českej republiky pomôcť vláde v Bratislave pri prekonávaní existujúcich prekážok. Okrem ochrany vonkajších hraníc museli pristupujúce krajiny zlepšiť spoluprácu medzi národnými policajnými, colnými a súdnymi systémami, zriadiť Schengenský informačný systém (známy pod skratkou SIS)[180], harmonizovať normatívne právne akty v oblasti vízovej a azylovej politiky a iné normy súvisiace s prechodom hraníc. Súčasťou schengenského priestoru sa oba štáty stali v decembri 2007. Obmedzený pohyb môžu štáty opäť zaviesť v určitých výnimočných prípadoch, ak má takéto ustanovenie charakter verejného záujmu alebo je potrebné z hľadiska zachovania bezpečnosti. Kontrolu hraníc prechodne zaviedlo napríklad Rakúsko počas konania Majstrovstiev Európy vo futbale v roku 2008, aby zamedzilo vstupu problémovým fanúšikom. Diplomatickú roztržku vyvolalo nevpustenie maďarského prezidenta Lászlóa Sólyoma na územie Slovenska v auguste 2009 po rozhodnutí troch najvyšších štátnych činiteľov. Prezident, predseda parlamentu aj premiér videli v návšteve maďarskej hlavy štátu provokáciu.

Vo vnútri schengenského priestoru sa štátni príslušníci oboch štátov môžu pohybovať bez kontroly na vnútorných hraniciach. Nakoľko hraničné kontroly prakticky neexistujú, platí toto ustanovenie nielen pre občanov zúčastnených štátov, ale aj prisťahovalcov. Poloha Slovenska na vonkajších hraniciach Európskej únie si vyžaduje dôslednejšiu kontrolu hraníc s Ukrajinou. Táto môže mať v určitých prípadoch negatívny dopad na bilaterálne vzťahy oboch krajín. Napríklad v auguste 2009 došlo k vzájomnému

[179] *Schengener Durchführungsübereinkommen*. On: http://www.aufenthaltstitel.de/schengeneruebereinkommen.html (20.2.2007).

[180] Spoločný informačný systém obsahujúci databázu rôznych údajov o osobách a predmetoch. Napr. o hľadaných osobách, osobách obvinených z trestných činov, ukradnutých autách, rovnako aj biometrické údaje z cestovných pasov.

nedorozumeniu po tom, ako Ukrajina nepovolila vstup vlakových súprav na svoje územie prichádzajúce zo Slovenska. Svoje rozhodnutie odôvodnila existenciou skenera na hraničnom priechode (prístroj určený na odhaľovanie pašovaného tovaru), ktoré údajne malo poškodzovať zdravie pracovníkom ukrajinských železníc. Skener Slovensko inštalovalo ako požiadavku únie na dôkladnejšiu ochranu vonkajších hraníc schengenského priestoru pred nelegálnym importom určitých komodít (cigarety, alkohol, drogy). V prípade, ak by slovenská vláda prechodne nereagovala na požiadavku ukrajinskej vlády vypnutím prístroja, došlo by k hospodárskym škodám.

Spoločný postup členských štátov únie v oblasti azylovej politiky bol upravený v dohode z Dublinu, podpísanej už v roku 1990, s platnosťou od roku 1997. Cieľom tohto predpisu malo byť obmedzenie počtu žiadostí o azyl. Podľa dohovoru musel cudzinec podať žiadosť o azyl v prvej krajine spoločenstva, do ktorej vstúpil. Zamedzil tak viacnásobnému podávaniu žiadostí a umelé predlžovanie pobytu vo vnútri schengenského priestoru. Dohovor tak zabránil cudzincovi žiadať o azyl aj v iných členských štátoch.[181] V dohovore sa členské štáty zaväzujú vzájomne sa informovať o prijatých resp. pripravovaných opatreniach. V marci 2003 nahradil Dublinský dohovor tzv. Dublin II. Toto nariadenie upravuje zodpovednosť členských štátov za azylové konanie. Podľa neho môže cudzinec požiadať o azyl len raz. Pokiaľ požiada o azyl aj v inej členskej krajine, jeho druhá žiadosť nebude braná do úvahy a on bude následne odoslaný do príslušného štátu.[182] Takže, ak v jednom štáte azyl nezíska, nemôže požiadať o azyl v inej krajine, čím sa eliminovala tzv. azylová turistika. Kritéria, ktoré stanovujú zodpovednosť štátu za azylové konanie (obsiahnuté v III. kapitole), sú stanové tak, že za procedúru je zodpovedný ten štát, ktorý cezhraničný pohyb cudzincov podnietil, alebo mu aspoň nezabránil. V tejto súvislosti sú štáty na vonkajšej hranici schengenského systému motivované k prísnejším hraničným kontrolám, lebo práve tieto sú najviac vystavené nebezpečenstvu vstupu nelegálnych migrantov alebo utečencov. Podmienky určovania zodpovednosti štátu boli upravené tak, aby podliehali právu cudzincov na jednotu rodiny. To znamená, že cudzinec môže požiadať o azyl v krajine, kde žijú jeho rodinní príslušníci a už spadajú do kategórie žiadateľov alebo držiteľov o azyl. Dublinská dohoda zároveň obmedzila zvýšenému počtu žiadostí o azyl v krajinách s vyššou životnou úrovňou svojich obyvateľov a lepším sociálnym systémom. Pre Slovenskú republiku znamená Dublinský dohovor určité

[181] Pozri *Dublinský dohovor* (1990): On: http://www.unhcr.ch/include/fckeditor/custom/File/Protection/-EU%20Allemand/EU_Asyl_Dublin.pdf (23.2.2008).
[182] Pozri *Dublin II*. (2003): On: http://www.unhcr.de/fileadmin/unhcr_data/pdfs/rechtsinformationen/476.pdf (23.2.2008).

bremeno. Neznamená len dôkladnejšiu kontrolu východnej hranice, ale nakoľko leží na hraniciach s Ukrajinou, Česká republika a Rakúsko môžu vracať žiadateľov o azyl, ktorí prišli na Slovensku cez tento hraničný úsek. Táto oblasť si vyžaduje zvýšené požiadavky na administratívno-technické vybavenie, vrátane zvýšených kapacít záchytných táborov pre azylantov, tlmočníkov a ďalší administratívny personál.

Ďalším ďaleko významnejším dokumentom podporujúcim zbližovanie migračných politík členských štátov európskej únie predstavovala Zmluva z Amsterdamu s platnosťou od mája 1999. Pred jej prijatím bola migračná politika založená na intergouvernmentálnej úrovni spadajúca do tretieho pilieru európskeho spoločenstva. To znamená, že najdôležitejšími aktérmi v tejto oblasti verejnej politiky boli vlády členských štátov. Rozhodnutia boli prijímané jednohlasne, pričom neboli právne záväzné. Orgány na európskej úrovni v tomto prípade nezohrávali najdôležitejšiu úlohu.[183] Zmluvou z Amsterdamu sa zodpovednosť za určité oblasti migračnej politiky, prevažne v otázkach azylu a utečencov, posunula na spoločenstvo. Orgány v Bruseli tak majú právo navrhovať a následne schvaľovať normy upravujúce migračnú politiku. Zmluva na obsiahlom mieste (Hlava IV) upravuje migračnú politiku, stanovila päťročné obdobie, kedy museli byť prijaté opatrenia v uvedených oblastiach, o. i. vytvoriť spoločný priestor „slobody, bezpečnosti a práva“, ktorý zabezpečuje slobodný pohybu osôb medzi štátmi bez kontrol na hraniciach.

Výrazným momentom v tvorbe spoločnej európskej migračnej politiky v oblasti azylu bola konferencia vo fínskom Tampere v októbri 1999, ktorej výsledky sa prejavili už v ustanoveniach Amsterdamskej zmluvy. Dôležitým výstupom z konferencie bol plán vytvorenia spoločného európskeho azylového systému na základe Ženevskej konvencie, podpora integrácie príslušníkov tretích štátov žijúcich v štátoch spoločenstva a spoločný postup proti nelegálnej migrácii. Tým malo byť zabránené, aby uchádzač o azyl nebol vrátaný do krajiny, kde mu hrozí akékoľvek prenasledovanie. Migrantom bol garantovaný rovnaký prístup k svojim právam ako u občanov únie. V Tampere bolo zároveň verejne konštatované, že migranti sú pre členské štáty nevyhnutnosťou pre zachovanie pozitívnych hospodárskych a demografických trendov.

K určitým posunom v európskej migračnej politike došlo po teroristických útokoch na civilné ciele v septembri 2001. Dôsledkom týchto udalostí sa prioritou číslo jeden stala

[183] Pozri Heckmann, F.; Tomei, V.: *Europäisierung und nationalstaatliche Souverenität: Das Beispiel der Migrationspolitik.* Efms Paper Nr. 34, s. 6. On: http://web.uni-bamberg.de/~ba6ef3/pdf/efms_p34.pdf (12.3.2008).

vnútorná bezpečnosť. Tomuto cieľu museli byť podriadené aj závery z konferencie v Tampere.[184] V nasledovnom období boli prerokované a prijaté ďalšie opatrenia smerujúce k vytváraniu spoločnej európskej migračnej politiky. Jedným z nich bol Haagsky program z roku 2004. Program upravuje slobodu, bezpečnosť a právo Európskej únie na obdobie medzi rokmi 2005 až 2010. V Haagskom programe Únia pokračuje v postupnej reštrikcii azylovej a migračnej politiky dohodnutej ešte na konferencii v Tampere. Redukcia migrantov, ako aj žiadateľov o azyl, by mala byť dosiahnutá prísnejšími kontrolami na vonkajších hraniciach spoločenstva, ako aj kontrolou biometrických údajov v cestovných dokumentoch. Program zároveň predpokladá zjednocovanie vízovej a azylovej politiky prostredníctvom vybudovania informačného systému o krajinách pôvodu, boj proti medzinárodnému terorizmu a organizovanému zločinu, maximalizáciu pozitívnych dôsledkov migrácie, integrovanú ochranu vonkajších hraníc spoločenstva.[185] V predstavenom období sa hovorí predovšetkým o vytváraní spoločnej migračnej politiky v oblasti nelegálnej migrácie. Úprava legálnej migrácie zatiaľ ostáva v kompetencii národných vlád. A hoci program predpokladá aj vytvárania prisťahovaleckej politiky, tento cieľ najmä kvôli záujmom národných štátov tak skoro dosiahnutý nebude. Napriek tomuto konštatovaniu pripravila Európska komisia oznámenie ostatným európskym inštitúciám, v ktorom predstavuje základné smerovanie v integračnej politike.[186] Z uvedeného textu vyplýva záujem o občiansky model integrácie cudzincov. Zo strany prisťahovalcov predpokladá rešpektovanie základných hodnôt Európskej únie, osvojovanie jazyka a znalostí o histórii a inštitúciách hostiteľskej spoločnosti, vzdelávanie svojich potomkov. Integračný koncept zároveň predpokladá kontakty cudzincov s príslušníkmi väčšinovej spoločnosti, rovnako aktívnu participáciu prisťahovalcov na spravovaní vecí verejných najmä na miestnej úrovni. Pristupuje síce pozitívne k ochrane kultúrnych vzorcov správania importovaných z krajiny pôvodu, ale len ak neprotirečia hodnotám európskeho spoločenstva a národných štátov. Na druhej strane únia nezabúda na skutočnosť, že integrácia si vyžaduje aktívny prístup aj zo strany prijímajúceho štátu.

---

[184] Pozri Bendel, P. (2006): *Neue Chancen für die EU-Migrationspolitik? Die Europäische Union im Spagat zwischen Sicherheits-, Entwicklungs- und Außenpolitik*. In: Butterwegge, Ch.; Hentges, G. (ed.): Zuwanderung im Zeichen der Globalisierung. Migrations-, Integrations- und Minderheitenpolitik. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 123-134, s. 125.

[185] Pozri KOM: *Haagsky program: Desať priorít na nasledujúcich päť rokov Partnerstvo pre európsku obnovu v priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti*, 184, 2005. On: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/-LexUriServ.do?uri=CELEX:52005PC0184:SK:HTML (22.4.2008).

[186] Pozri Komisia európskych spoločenstiev (2005): *Spoločný program pre zahrnutie Rámec pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín do Európskej únie*. On: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?-smartapi!celexplus!prod!DocNumber&type_doc=COMfinal&an_doc=2005&nu_doc=389&lg=sk (4.8.2009).

V tejto súvislosti predpokladá prístup prisťahovalcov k inštitúciám, ako aj k súkromným a verejným tovarom a službám založený na rovnosti s občanmi autochtónnych spoločností. Okrem nich predpokladá vzájomné diskusné fóra, zlepšovanie životnej situácie v mestskom prostredí, vzdelávanie o prisťahovalcoch a ich kultúrach. Správa nevyžaduje multikultúrny rozmer integrácie. Prikláňa sa k v súčasnosti preferovanému modelu individuálnej občianskej integrácie. Súčasťou správy je predpoklad, že informácie o hostiteľských krajinách získajú prisťahovalci už v krajine pôvodu. Toto očakávanie prezrádza, že únia aj do budúcnosti počíta s prisťahovalcami ako s integrálnou súčasťou svojej spoločnosti.

Lisabonská zmluva v článku 63 predpokladá vytvorenie spoločnej prisťahovaleckej politiky Európskej únie voči imigrantom z tretích krajín v súlade s platným legislatívnym postupom. Určiť počty prijímaných štátnych príslušníkov tretích krajín, ale zatiaľ ostáva v kompetencii národných vlád členských štátov.[187] Vo vyjednaní tejto požiadavky bola aktívna najmä Spolková republika Nemecko. Iniciatíva Nemecka napovedá, že migračná politika v najbližších rokoch síce zažije proces zbližovania, ale národné štáty zostanú rozhodujúcim faktorom v tých oblastiach, ktoré by mohli mať dopad na suverenitu národného štátu, jeho bezpečnosť alebo ekonomické záujmy.

Dôležitým momentom v procese vytvárania spoločnej imigračnej a azylovej politiky EU bol zaznamenaný v Európskom pakte o prisťahovalectve a azyle, ktorý Rada Európskej pnie prijala na svojom zasadnutí v októbri 2008. Dokument apeluje na členské štáty, aby realizovali politiku zameranú na podporu bezkonfliktnej integrácie prisťahovalcov s výhľadom trvalého pobytu v cieľovom štáte.[188] V novembri 2008 schválila ministerská konferencia o integrácii vo francúzskom Vichy Deklaráciu o integrácii cudzincov. Dokument prízvukuje požiadavku na úzku spoluprácu, koordináciu a solidaritu všetkých zúčastnených aktérov v procese riešenia otázok spojených integráciou. Deklarácia upozorňuje na skutočnosť, že integračné politiky sú súčasťou globálneho prístupu k migrácii. Zodpovednosť za ňu nesú všetky členské štáty. V samotnom procese integrácie prisťahovalcov je potrebné položiť akcent na dodržiavanie hlavný hodnôt európskeho spoločenstva zo strany cudzincov, slobodný prístup k zamestnaniu, rovnoprávnosť žien, vzdelávanie prisťahovalcov a dialóg medzi kultúrami. Členské krajiny vidia v harmonickej individuálno-občianskej integrácii cudzincov

[187] Pozri Úradný vestník Európskej únie. *Lisabonská zmluva*. On: http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?-uri=OJ:C:2007:306:SOM:SK:HTML (12.4.2008).
[188] Rat der Europäischen Union (2008): *Schlussfolgerungen des Vorsitzes – Brüssel 15./16. Oktober 2008*. On: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/de/ec/103446.pdf (12.3.2009).

rozhodujúci faktor pre zachovanie sociálnej súdržnosti cieľových štátov a pre ich hospodársky rast.[189]

Boj proti nelegálnej imigrácii a cezhraničnej kriminality zintenzívnilo spoločenstvo programom EUROSUR[190] (European Border Surveillance System). V súlade s programom sa zaviedli biometrické údaje do cestovných dokladov a zosilnila sa kontrola na vonkajších hraniciach s južnými a východnými susedmi únie. Cieľ programu je zameraný na zníženie počtu nelegálnych prisťahovalcov, ktorí pri prekračovaní hraníc prichádzajú o život na mori a zvýšenie vnútornej bezpečnosti. Okrem ustanovení upravujúcich prechod hraníc a pobyt cudzincov na území členských štátov si únia predsavzala intenzívnejšiu spoluprácu s krajinami pôvodu. Prvé opatrenia voči tretím krajinám z roku 2005 sú zdokumentované v tzv. Globálnom prístupe k migrácii (Global Approach to Migration), neskôr každý rok tematicky a geografickom aktualizovanom dokumente.[191] Spoločenstvo sa tak začalo zaoberať aj externou dimenziou migračnej politiky. Počas nasledujúcich rokov boli k tomuto prístupu venované ďalšie osobitné oznámenia Európskej komisie. Z toho vyplýva, že pohľad na externý rozmer migračnej politiky je stále sa vyvíjajúcim procesom. Výsledky prístupu sa odrazili vo vytvorení centra pre informácie o migrácii a riadenie migrácie v Mali, partnerstvá v oblasti mobility uzavreté s Kapverdskou republikou a Moldavskou republikou, budovanie kapacít vnútroštátnych agentúr pôsobiacich v oblasti zamestnanosti a migrácie a v stredozemskej oblasti pôsobiaca sieť výskumných pracovníkov so zameraním na otázky migrácie.[192]

Napriek spoločnému cieľu, obmedziť prílev nelegálnych migrantov, ostáva aj naďalej otázne, či v dôsledku pretrvávajúcej ekonomickej a politickej atraktivity štátov Európskej únie na jednej strane a existujúcim konfliktným a ekonomicky menej vyspelým oblastiam vo svete na strane druhej, dokáže spoločenstvo znížiť počet migrujúceho obyvateľstva smerujúceho do oblasti západnej a strednej Európy. Uskutočnené kroky svedčia o cieli Európskej únie kontrolovať cezhraničné migračné pohyby spoločnými rozhodnutiami. K intenzívnej spolupráci európskych štátov by mohli okrem boja proti

---

[189] Presse- und Informationsamt der Bundesregierung (2008*): Böhmer begrüßt Deklaration der EU-Integrationsminister*. On: http://www.bundesregierung.de/nn_56680/Content/DE/Pressemitteilungen/BPA/2008/11/-2008-11-04-boemer.html (12.3.2009).

[190] Komisia európskych spoločenstiev (2008): *Zhodnotenie vytvorenia Európskeho systému hraničného dozoru (EUROSUR)*. On: http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/08/86&format=-HTML&aged=1&language=SK&guiLanguage=en.

[191] Pozri Komisia európskych spoločenstiev (2008): *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov - Posilnenie globálneho prístupu k migrácii: viac koordinácie, súdržnosti a synergií*. On: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?-uri=CELEX:52008DC0611:SK:NOT

[192] Pozri tamtiež.

nelegálnej migrácii prispieť aj ochota k ďalšej európskej integrácii, strach zo zneužívania svojich národných sociálnych systémov, výhody zo spoločnej ochrany hraníc, ako aj vzájomne garantovaná pomoc pri nerovnomernom zaťažení jednotlivých regiónov vlnami nových prisťahovalcov.

Jednu z prekážok spoločného postupu možno nájsť v neochote národných štátov presúvať celý komplex kompetencií v oblasti migračnej politiky na medzinárodné organizácie. Nechuť spolupracovať vychádza z presvedčenia, že cezhraničný pohyb obyvateľstva sa ich bytostne nedotýka, ale aj z pocitu, že majú túto oblasť pod vlastnou kontrolou. Hlavná prekážka spolupráce vychádza z tradičného konceptu suverenity národného štátu, založeného na presvedčení, že napriek silnejúcim globalizačným trendom a procesu európskej integrácie, zostáva štát tým najdôležitejším aktérom pri tvorbe svojej verejnej politiky. Zachovanie suverenity totiž patrí k hlavným cieľom politiky národného štátu. A migrácia je práve fenomén ovplyvňujúci vonkajšiu i vnútornú bezpečnosť, politiku kontroly hraníc, ale aj zloženie a veľkosť obyvateľstva žijúceho na určitom území.[193]

Pri zhrnutí predstavených trendov vo vytváraní spoločnej politiky v oblasti azylu a prisťahovalectva na úrovni Európskej únie, vyvstáva téza, že na jednej strane existuje ochota spoločenstva vytvoriť spoločnú migračnú politiku, tá je ale brzdená pretrvávajúcimi kompetenciami národných štátov a ich neochoty vzdať sa rozhodovacích kompetencií v oblasti, ktorú považujú za svoj vitálny záujem. Európa migrantov potrebuje, či už ako pracovnú silu alebo ako prostriedok na pozitívnu reprodukciu obyvateľstva. Otázne zostáva, kto bude rozhodovať o celkových počtoch imigrantov, a zároveň o tom, ktorý štát prijme akých prisťahovalcov. Oblasť imigračnej politiky tak zostáva aj naďalej v rukách členov národných kabinetov. Národné štáty sa s nevôľou vzdávajú svojich výlučných kompetencií v prospech supranacionálnych organizácií. Tento predpoklad platí aj v prípade prisťahovaleckej a integračnej politiky, keďže prisťahovalci tvoria dôležitý faktor pre tvorbu domácej politiky. Rovnako aj Baršová vidí v súčasnej európskej migračnej politike určité nezrovnalosti. Podľa nej má spoločenstvo právo ovplyvňovať charakter imigračnej politiky, nie je ale zadefinované, do akej miery sa toto právo vzťahuje na stanovenie podmienok pre prístup na trh práce, nakoľko sa predpokladá, že ide o okruh rozhodnutí spadajúcich do právomocí národných štátov.[194] Štáty sa vedia dohodnúť na spoločnej migračnej politike v oblasti kontroly nelegálnej migrácie, policajnej kontroly hraníc

[193] Pozri Heckmann, F.; Tomei, V. (1997): *Zur Dialektik von Kooperation und Nicht-Kooperation in der internationalen Migrationspolitik*. In: Angenendt, S. (ed.): Migration und Flucht. Aufgaben und Strategien für Deutschland, Europa und internationale Gemeinschaft. München: Oldenburg Verlag, s. 223-229.
[194] Pozri Baršová: *Role Evropské unie*, s. 34.

a v obmedzení možnosti zneužívania azylu, problematickým aj naďalej ostáva rozsah práv prisúdených cudzincom a spôsob a miera ich integrácie do autochtónnej spoločnosti. Ak sa Európska únia rozhodne pre prehĺbenie integračnej politiky, koncept integrácie bude s najväčšom pravdepodobnosťou vychádzať z individuálno-občianskeho modelu.

Prekážky v spoločnom postupe sa objavujú aj v otázkach koordinácie pracovnej migrácie. Táto situácia je typická pre Európsku úniu. Aj v prípade migračnej politiky sa nachádza kdesi medzi dvomi mlynskými kameňmi: na jednej strane stoja otázky spoločného záujmu, na strane druhej záujmy suverénnych členských štátov. V neposlednom rade bude musieť únia reagovať aj na nálady verejnej mienky. Pokiaľ bude v členských štátoch narastať vplyv pravicových extrémistov, ktorí svoju politiku založili na nepriateľstve voči prisťahovalcom, stane sa migračná politika v celej svojej komplexnosti závažnejšou oblasťou spoločného záujmu. Negatívne demografické trendy i nedostatok pracovnej sily v určitých priemyselných odvetviach alebo aj v domácich službách a ochota únie riešiť tento problém o. i. aj prisťahovalectvom predpovedajú častejšie nastoľovanie sprievodných otázok v politickej diskusii.

4. MIGRÁCIA V PODMIENKACH ČESKOSLOVENSKA A JEHO NÁSTUPNÍCKYCH ŠTÁTOV

4.1. ČESKOSLOVENSKO

V druhej polovici 20. storočia sú pre Československo charakteristické prevažne vysťahovalecké vlny. Povojnovú emigráciu v tejto oblasti počas predchádzajúceho storočia vyvolávali tak ekonomické, ako aj sociálne a politické dôvody. Dve veľké svetové vojny, hospodárska kríza medzi nimi a po porážke nacistickej diktatúry nastolenie ďalšieho nedemokratického režimu boli hlavnými príčinami veľkých vysťahovaleckých vĺn českého a slovenského obyvateľstva. „Až na dve návratové vlny po skončení svetových vojen nebolo toto územie konfrontované s rozsiahlejším prisťahovalectvom zo zahraničia.“ [195] Samozrejme, ak do tohto uvažovania nezahrnieme príslušníkov cca. polmiliónovej armády piatich štátov Varšavskej zmluvy, ktorí obsadili Československo v auguste 1968 a zotrvali až do systémovej zmeny na konci osemdesiatych rokov. Okrem migrácie Čechov a Slovákov je potrebné uviesť úbytok obyvateľstva v dôsledku násilného vysťahovania príslušníkov nemeckej menšiny v rozsahu viac ako troch miliónov obyvateľov. Hoci v období komunistickej vlády zaznamenalo Československo predovšetkým emigráciu svojich obyvateľov, prichádzali na toto územie s rôznym cieľom aj cudzinci predovšetkým z vtedajších „spriatelených“ krajín.

4.1.1. VIETNAMCI V ČESKOSLOVENSKU

Napriek dovozu pracovnej sily zo zahraničia, počet prisťahovalcov do Československa medzi rokmi 1948-1989 nebol vysoký. Jednou z najvýraznejších prisťahovaleckých komunít príslušníkov iného štátu tvorili občania Vietnamu. Za oficiálny počiatok príchodu Vietnamcov do Československa sa považuje február 1950, kedy boli nadviazané diplomatické styky medzi oboma krajinami. Československa vláda považovala Vietnamcov za výhodný zdroj pracovnej sily, naopak Vietnam uvítal získanie vzdelania

[195] Baršová; Barša: *Přistěhovalectví a liberální stát*, s. 205.

a pracovných skúseností pre svojich občanov v spriatelenej socialistickej krajine.[196] Do roku 1983 možno hovoriť o štyroch prisťahovaleckých vlnách vietnamských obyvateľov.[197] Prvú vlnu z roku 1956 tvorilo prijatie 100 detí, vojnových sirôt a detí vietnamských vojakov, umiestnených v Chrastavě. Československo ich prijalo ako jednu z foriem povojnovej pomoci povojnovému Vietnamu. Ich integrácia neprebehla úspešne vzhľadom k tomu, že boli sústredené všetky na jednom mieste. Po troch rokoch bola časť z nich na žiadosť vietnamskej strany vrátená späť, niektoré deti zostali v Československu kvôli vzdelaniu. Druhá vlna bola tvorená študentmi ekonomických a technických odborov na začiatku šesťdesiatych rokov. V roku 1974 ukončili tretiu vlnu vietnamských prisťahovalcov pracovníci v strojárenskom, metalurgickom odvetví a vo sfére spotrebného priemyslu. Vietnamskí pracovníci nahrádzali domácich zamestnancov, ktorí nemali záujem pracovať v určitých profesiách.[198] K štvrtej vlne došlo po podpísaní medzištátnych dohôd medzi rokmi 1979-1980. V roku 1983 dosahoval počet prisťahovalcov z Vietnamu hranicu 35.000, z toho dve tretiny pracovali v robotníckych profesiách.[199] Vietnamci sa prezentovali svojských spôsobom života – cestovaním, obchodovaním s drobnou elektronikou, textilom a pod., čo sa nakoniec odrazilo v predsudkoch domácej spoločnosti o Vietnamcoch ako o predavačoch tovaru pochybnej kvality.

S korodovaním starého režimu postupne dochádzalo aj k znižovaniu počtu prisťahovalcov z Vietnamu. Napriek zrušeniu medzištátnych dohôd po roku 1989 a následnom odsune vietnamských obyvateľov späť do krajiny pôvodu sa časti Vietnamcom podarilo zostať v Českej republike a vytvoriť tak samostatnú komunitu s dodržiavaním tradičných vzorcov správania. Mnohí z nich využili možnosť získať živnostenský list a podnikať s lacným textilom a elektronikou pochybnej kvality. Za účelom väčšieho dopytu po ponúkanom tovare sa sústreďovali najmä vo väčších mestách. Podobný scenár možno pozorovať aj na Slovensku, ale počet Vietnamcov nebol tak vysoký ako v Českej republike. Pôvodne znižujúci trend počtu Vietnamcov sa s rozvojom českého hospodárstva otočil a počet Vietnamcov začal opäť narastať. Výrazný nárast bol zaznamený najmä v rokoch 2007 a v 2008, kedy boli Vietnamci pozývaní do Českej republiky ako lacná pracovná sila, nachádzajúca uplatnenie prevažne vo

[196] Pozri Kocourek, J. (2006): *Vietnamci v ČR*. In: Leontiyeva, Y. (ed.): Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, s. 46-62, tu s. 46-47.

[197] Pozri Evropský rok mezikulturního dialogu. *Vietnamská kultúrni identita*. On: http://www.mezikulturnidia-log.cz/vietnamska.html (4.10.2008).

[198] Pozri Pechová, E. (2007): *Migrace z Vietnamu do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování*. Praha: La Strada, s. 16.

[199] Pozri Kocourek: *Vietnamci v ČR*, s. 48.

veľkých strojárenských podnikoch. Podľa Evy Pechovej sa dnes v Českej republike vytvárajú tri skupiny resp. komunity Vietnamcov podľa obdobia ich príchodu, tzv. starousadlíkov, porevolučných prisťahovalcov a napokon tzv. „čerstvú vlnu“ migrantov po roku 2000.[200] Stanislav Brouček rozoznáva po roku 1989 štyri imigračné vlny vietnamskej populácie smerom do Českej republiky:

1. Z Vietnamu na základe možnosti spájania rozdelených rodín,
2. Príchodom z Nemecka, najmä po roku 1993, kedy Nemecko ukončilo pracovné zmluvy s Vietnamcami. Táto skupina sa zamestnala ešte v bývalej Nemeckej demokratickej republike,
3. Príchod Vietnamcov z iných štátov, hlavne zo Slovenska, Poľska a Maďarska,
4. Ilegálnu migráciu z Vietnamu cez Rusko, kde malé skupiny zostali v Moskve až tri mesiace pri čakaní na ďalšiu cestu do Maďarska. Po príchode do Budapešti nasledoval väčšinou niekoľkotýždenný pohyb ako príprava na prekonanie hraníc medzi Maďarskom a Slovenskom a následne medzi Slovenskom a Českou republikou.[201]

Okruh Vietnamcov žijúcich v Českej republike pomáhali rozširovať najmä pracovné agentúry vyhľadávajúce pracovnú silu pre automobilový a elektrotechnický priemysel. Spôsoby náborov nových pracovníkov neboli uskutočňované vždy čestným spôsobom. Nekalé praktiky začali už v krajine pôvodu nepravdivými informáciami o možnosti rýchleho zlepšenia životnej úrovne.[202] Do Českej republiky tak mnohokrát smerovali a naďalej smerujú Vietnamci bez základných znalostí miestneho jazyka, kultúry, tradícií a právneho systému. Aktivitou pri rozširovaní komunity svojich krajanov sa vyznačujú najmä Vietnamci, ktorí v Čechách a na Morave pracovali alebo študovali pred zmenou režimu. Dobrý prehľad miestnych pomerov bol významným predpokladom, aby sa stali vodcovskými osobnosťami spoločenského a podnikateľského života vietnamskej komunity. „Práve títo Vietnamci sú najčastejšími poskytovateľmi tzv. služieb, či sprostredkovateľského servisu, t.j. ponúkajú kompletný právnický, podnikateľský a občiansko-právny servis: zariaďujú doklady k pobytu, prekladajú u lekára a v škole, sprostredkúvajú nájomné zmluvy.“[203]

---

[200] Pozri Pechová: *Migrace z Vietnamu do České republiky*, s. 17-18.

[201] Pozri Brouček, S. (2005): *Historie imigrace z Vietnamu do českých zemí*. Klub Hanoi. On: http://www.klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2005040901#1989 (23.12.2008); Brouček, S. (2003): *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, s 16-17.

[202] Pozri Čápová, H. (2009): *„Vietnamci nevědí, do čeho jdou“*. In: lidovky.cz, on: http://www.lidovky.cz/-vietnamci-nevedi-do-ceho-jdou-djc-/ln_domov.asp?c=A090214_114136_ln_domov_mtr (14.2.2009).

[203] Pechová: *Migrace z Vietnamu do České republiky*, s. 23.

Vietnamci dlhé roky žili prevažne v pomerne uzavretej komunite, dnes v dôsledku rastúcej vzájomnej konkurencii opúšťajú tradičné prostredie tržníc a otvárajú si kamenné obchody. Niektorí z nich sa, prevažne z druhej prisťahovaleckej generácie, pokúšajú integrovať do majoritnej spoločnosti.[204] Príslušníci vietnamskej komunity sú združovaní vo vlastných organizáciách[205], majú vlastné printové médiá a televíziu. Na sociálnom rebríčku sú vysoko postavení najmä majitelia veľkotržníc, ktoré predstavujú akési mikrosvety vietnamskej populácie, kde nájdu všetko potrebné pre svoj život v hostiteľskej krajine (od poskytovateľov tovarov a služieb rôzneho druhu). Dokonca niektoré súkromné firmy s domácou alebo zahraničnou účasťou pre maximalizáciu svojho zisku vytvárajú samostatné stratégie predaja svojich výrobkov pre komunitu Vietnamcov žijúcich v Českej republike.[206]

Vzťah vietnamských imigrantov k integrácii sa odlišuje od príslušnosti k mladšej alebo staršej prisťahovaleckej vlne. Príslušníci prvej z nich majú v Čechách vybudovaný dostatočný sociálny a ekonomický kapitál, ich život sa sústreďuje prevažne v prostredí tržnice. Zotrvanie v Českej republike sa prakticky odvíja od ich úspechu na trhu. Naopak proces integrácie mladšej generácie Vietnamcov je efektívnejší, sami aktívne participujú na integrácii účasťou na vzdelávacom systéme, vo väčšej miere sa identifikujú s kultúrnymi a právnymi tradíciami autochtónneho obyvateľstva. Odstup od prvej generácie vytvára aj nedostatočná schopnosť mladšej generácie komunikovať vo svojom pôvodnom materskom jazyku.[207]

4.2. MIGRÁCIA V NÁSTUPNÍCKYCH ŠTÁTOCH ČESKOSLOVENSKA

Demokratizačné zmeny po páde komunistického režimu boli hlavným dôvodom zmeny pohľadu na imigráciu aj v krajinách bývalého socialistického bloku. Uherek uvádza, že v roku 1989 žilo na území Československa 35.298 cudzincov s legálnym pobytom, z toho 7.899 s dlhodobým a 27.325 s trvalým povolením na pobyt, pričom počet cudzincov sa

[204] Pozri Martínková, Š. (2008): *Vietnamská komunita v ČR a její proměna v roce 2008*. In: Krebs, M.; Pechová, E.: Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách. Praha: La Strada, s. 7-14, tu s. 7.

[205] Napr. Zväz vietnamských podnikateľov v ČR, Zväz vietnamskej mládeže a študentov, Česko-vietnamská spoločnosť, Centrum výučby vietnamského jazyka.

[206] Pozri Interview s Martinou Málikovou z marketingového oddelenia firmy Coca-Cola ČR a SR (23.12.2008).

[207] Pozri Martínková: *Vietnamská komunita v ČR*, s. 8.

v priebehu štyroch rokov viac než zdvojnásobil na úroveň 77 668.[208] Pomer emigrovaných a imigrovaných sa tak najmä v dôsledku systémových zmien otočil. Česká republika a v prvom rade jej hlavné mesto sa stalo cieľom cudzincov nielen za účelom pracovnej migrácie, ale trvalého prisťahovalectva. Systémovou zmenou zanikli dovtedy prevažujúce politické dôvody vysťahovania (autoritársky charakter štátu a z neho plynúce uplatňovanie politickej moci) a v krajinách s razantným ekonomickým rastom začínajú prevažovať ekonomické a neekonomické (napr. kvalita vysokoškolského vzdelávania) faktory priťahovania cudzincov.

Českí autori Pavlík s Kučerom rozlišujú tri etapy migrujúceho obyvateľstva v ČR v poslednom desaťročí 20. storočia.[209] Vzhľadom na spoločné dejiny Čechov a Slovákov do roku 1993, ale aj významný pohyb slovenského obyvateľstva smerom do Českej republiky, je možné tento náčrt aplikovať čiastočne aj na Slovenskú republiku. Prvé štádium cezhraničného pohybu obyvateľstva bolo spojené so zmenou režimu na konci osemdesiatych rokov. Demokratizácia systému a s ňou spojené politické a ekonomické reformy tvorili základný predpoklad na otvorenie hraníc smerom na západ. V prípade cezhraničného pohybu obyvateľstva sa jednalo hlavne o tzv. návratovú migráciu. Do tejto kategórie spadali ľudia, ktorí opustili Československo z politických dôvodov. Patrili sem aj potomkovia českých a slovenských emigrantov z krajín bývalého Sovietskeho zväzu, najmä Ukrajiny (zvlášť z územia postihnutých haváriou Černobyľskej elektrárne) a Ruska.[210] Prvá etapa vyvrcholila česko-slovenskou migráciou spojenou s rozdelením Československa na prelome rokov 1992/1993. Migrácia obyvateľov Slovenska smerom do Českej republiky, aj vzhľadom na jej priemyselný charakter, dominovala ešte počas existencie spoločného štátu. Aj vďaka migrantom zo Slovenska rástol počet obyvateľov českej časti federácie rýchlejšie, než by zabezpečila prirodzená reprodukcia, nakoľko natalita obyvateľov Slovenska vykazovala v porovnaní s Čechmi vyššie hodnoty.[211] Rozdelenie Československa prinieslo nový pohľad na cezhraničný pohyb medzi nástupníckymi štátmi. Pôvodne vnútroštátna migrácia získala atribút medzištátnej. Nasledujúce dve migračné obdobia sú už spájané so samostatnými štátmi.

---

[208] Pozri Uherek, Z. (2005): *Integrace cizinců z hlediska etnického a etického*. S. 2. On: http://aa.ecn.cz/img-_upload/79a33131c9c4293e0fcefb50bfa263ef/ZUherek_Integrace_cizincu.pdf (3.10.2008).
[209] Pozri Pavlík; Z., Kučera, M. (2002): *Populační vývoj České republiky 1990-2002*. Praha, Katedra demografie a geodemografie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karolova v Prahe, s. 69-70.
[210] Pozri Baršová; Barša: *Přistěhovalectví a liberální stát*, s. 226-227.
[211] Pozri Horáková: *Obyvatelstvo, trh práce a migrace v České republice*, s. 2.

4.2.1. ČESKÁ REPUBLIKA

Vznik dvoch nových štátov spôsobil najväčšiu prisťahovaleckú vlnu od zmeny režimu. Takmer 80 percent prisťahovalcov tvorili migranti zo Slovenskej republiky.[212] Druhá etapa (1993-1997) bola charakterizovaná zníženým počtom prisťahovalcov zo Slovenska a zvýšeným počtom cudzincov z iných krajín. Migrantov z tretích krajín lákala do Českej republiky vzmáhajúca sa ekonomika a z toho plynúce vhodné podmienky pri hľadaní práce. Napokon v tretej etape (1997-2000) nastal postupný útlm a počet prisťahovalcov z iných krajín klesol.[213] Išlo o reakciu na postupne sa zhoršujúce sa ekonomické prostredie a následnú reštrikčnú migračnú politiku českej vlády. Mnoho Čechov začalo v tejto situácii vnímať cudzincov ako „ohrozenie hospodárskej prosperity a sociálneho zmieru".[214]

Výrazný nárast cudzincov v Českej republike bol opätovne zaznamenaný hlavne v roku 2004. Príčinu možno hľadať predovšetkým vo vstupe krajiny do Európskej únie a v s tým spojenom zjednodušení dlhodobého pobytu cudzincov z členských krajín únie. Okrem vstupu do únie však príčinou postupného rastu bolo aj splnenie podmienky desaťročného nepretržitého pobytu na udelenie povolenia k dlhodobému pobytu.[215] Prijatá právna legislatíva však nie je konečným stavom, nakoľko počet cudzincov v ČR postupne narastá.[216] Ku koncu roku 2005 bolo v Českej republike evidovaných 278 312 cudzincov s povoleným pobytom, z toho cca. jednu tretinu tvorili príslušníci členských krajín Európskej únie. Cca. 150.000 cudzincov malo úradmi potvrdené pracovné povolenie.[217] V roku 2006 na území Českej republiky žilo už 321.000 migrantov Podľa správy OECD vzrástol počet cudzincov v roku 2006 v porovnaní s predchádzajúcim rokom o cca. 13 percent[218] a zaradil tak Českú republiku k európskym krajinám s najdynamickejšie sa rozvíjajúcim nárastom počtu cudzincov. Tento trend potvrdili aj štatistiky z rokov 2007 a 2008, hoci v roku 2008 prišlo na územie Čiech a Moravy o viac než 12 tisíc občanov inej štátnej príslušnosti menej než v roku prechádzajúcom, kedy počet prisťahovalcov dosiahol úroveň 71,8 tisíc.

---

[212] Pozri Divinský: *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike*, s. 46.
[213] Pozri Pavlík; Kučera: *Populační vývoj České republiky 1990-2002*, s. 69-70.
[214] Drbohlav, D. (2000): *Die Tschechische Republik und die internationale Migration*. In: Fassman, H.; Münz, R. (ed.): Ost-West-Wanderung. Viedeň/ Kolín/ Weimar: Böhlau Verlag, 163-181, s. 166.
[215] Ministerstvo vnútra ČR (2006): *Zpráva o situacii o stave migrace na území České republiky za rok 2005*. S. 58. On: http://www.mvcr.cz/dokument/2006/migrace05.pdf (3.4.2008).
[216] Podľa vyjadrení ministra vnútra ČR získalo v roku 2007 povolenie na trvalý pobyt 50.000 cudzincov. Pozri SITA (2007): *Českí poslanci sprísnili azylový zákon*. In: SME (31. októbra2007).
[217] Pozri Pavlík; Kučera: *Populační vývoj České republiky 1990-2002*, s. 68.
[218] Pozri OECD (2008): *International Migration Outlook 2008*. Paríž, s. 236-237.

V roku 2008 prichádzali cudzinci najmä z Ukrajiny, Vietnamu a Slovenska. Ku koncu decembra 2008 bolo na území Českej republiky evidovaných 437 565 cudzincov (cca. 4,2 percent), z toho 172 191 s trvalým pobytom, 265 374 cudzincov s niektorým z typov dlhodobých pobytov nad 90 dní (t.j. prechodné pobyty občanov EU a ich rodinných príslušníkov, ďalej víza nad 90 dní a povolenie k dlhodobému pobytu občanov štátov Európskej únie. V priebehu roku 2009 celkový počet cudzincov zaznamenal vrchol a postupne nabral klesajúcu tendenciu. Na konci mája žilo v Českej republike ešte 444 410 cudzincov, zatiaľ čo na konci októbra len 436 116. Na prelome februára a marca 2010 sa tento stav znížil na úroveň 431 537. [219]

Graf 1: Trvalo a dlhodobo usadení cudzinci v ČR 1993-2010 k 31.12. daného roku

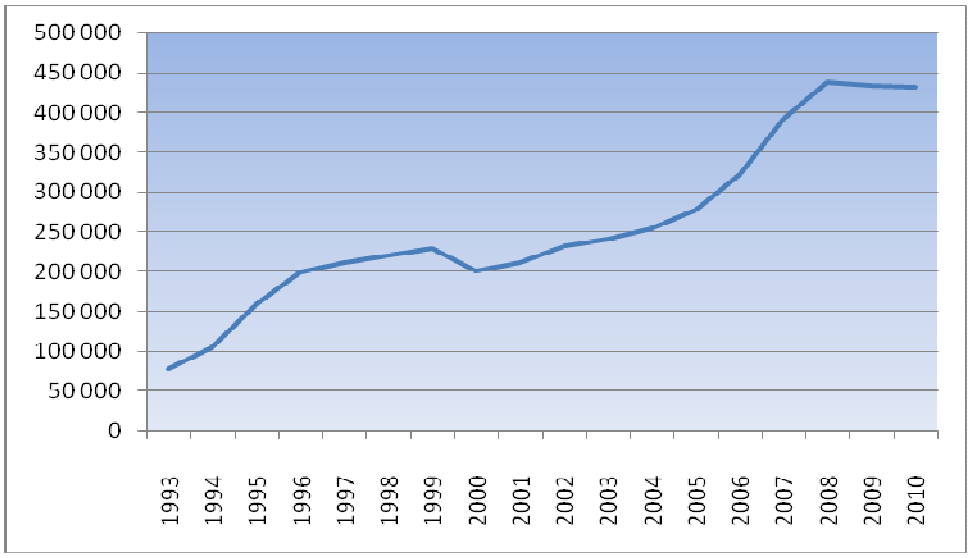

Zdroj: Český štatistický úrad
Poznámka: Údaj z roku 2010 je z 28.2.

Po vstupe ČR do Európskej únie nepotrebujú štátni príslušníci iných členských krajín osobitné pracovné povolenie, zamestnávateľ je však povinný informovať príslušný úrad, že zamestnáva cudzincov. Najpočetnejšiu skupinu, cca. jednu tretinu zo všetkých cudzincov s dlhodobým pobytom, tvoria občania Ukrajiny[220], hoci na celkovom trhu práce tvoria spomedzi cudzincov až druhú najpočetnejšiu skupinu legálne zamestnaných cudzincov. Predpokladá sa totiž, že práve veľká skupina Ukrajincov pracuje v ČR bez pracovného povolenia. Po Ukrajine nasledujú obyvatelia Slovenska (72 499 osôb), štátni príslušníci Vietnamu (61 166 osôb), Ruska (30 796 osôb) a Poľska (18 901 osôb). Celkový

[219] Pozri Český štatistický úrad (2010): *Cudzinci v ČR*. On: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/-ciz_pocet_cizincu (12.3.2010).
[220] Pozri Pavlík; Kučera: *Populační vývoj České republiky 1990-2002*, s. 58.

počet prisťahovalcov sa môže výrazne líšiť, ak zoberieme do úvahy aj nelegálne žijúcich cudzincov. Hoci sa odhady ilegálnych prisťahovalcov výrazne líšia (od 40 000 po 350.000 osôb), dokazujú rýchlu premenu Českej republiky z emigračného na typický prisťahovalecký štát.[221]

Rýchlo naštartovaný imigračný trend negatívne ovplyvnili dôsledky finančnej krízy. Dôsledok zhoršenej hospodárskej situácie sa prejavil v nezáujme o zamestnávanie cudzincov, čím sa oslabil dosť podstatný ekonomický faktor priťahovania cudzincov do Českej republiky. Lenže ani hospodárska kríza nezasiahla výrazne do migračných stereotypov určitej skupiny prisťahovalcov. Graf 2 porovnáva počet imigrantov z piatich najčastejších zdrojových štátov v období medzi 31. decembrom 2008 a koncom februára 2010. Zatiaľ čo počet prisťahovalcov z geograficky blízkych krajín – Ukrajiny, Slovenska a Poľska klesol, celkový počet Rusov a Vietnamcov stúpol. Finančná kríza v tomto prípade nemala žiadny výrazný vplyv na imigráciu obyvateľov oboch štátov. Rozhodnutie Slovákov a Poliakov opustiť Českú republiku nemusel ovplyvniť len faktor geografickej vzdialenosti, ale aj členstvo v Európskej únii oboch krajín a jednoduchší opätovný prístup na český pracovný trh. V prípade Vietnamcov zohrávajú určitú úlohu aj finančné náklady, ktoré vynaložili na cestu a na vybavenie pracovného povolenia a povolenia na pobyt, ale aj komplikovanejší opätovný vstup na územie Českej republiky.

Graf 2: Zdroje krajiny cudzincov s pobytom v Českej republike k 31.12.2008 a k 28.2.2010

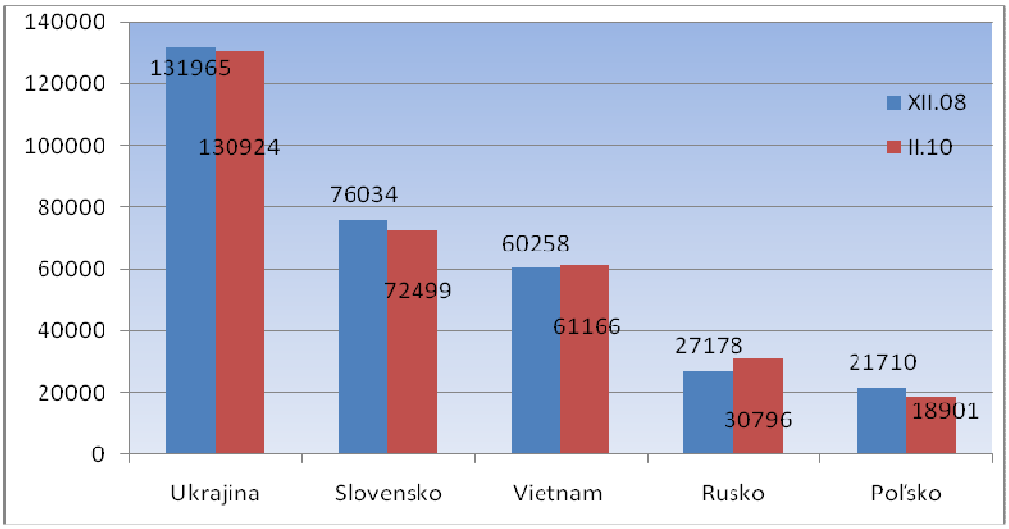

Zdroj: Štatistický úrad Českej repubiky

[221] Pozri Burcin, B.; Drbohlav, D.; Kučera, T. (2008): *Možnosti migračního řešení perspektívního úbytku a demografického stárnutí obyvatelstva České republiky*. Sociologický časopis, Vol. 44, No. 4, s. 653-682, tu s. 654.

Z pohľadu geografického rozmiestnenia ku koncu roku 2009 bolo najviac cudzincov evidovaných v hlavnom meste Praha, kde sa združuje cca. tretina všetkých prisťahovalcov (148 398). Nasledovali veľké mestá s vyššou koncentráciou priemyslu a univerzít: Brno a okolie (27 613), Plzeň a okolie (17 533), Ostrava (10 594) a Mladá Boleslav (10 142).

Rozhodujúci význam pre pohyb obyvateľstva smerom do Českej republiky dlhodobo od vzniku Československa zohrávala migrácia obyvateľov Slovenska. Možno ju vysvetliť vyššou pôrodnosťou na Slovensku, ale najmä dlhodobo lepšími životnými podmienkami v západnej časti spoločného štátu[222], a určite aj migráciou slovenských Rómov (viac nižšie). Po rozdelení Československa tento trend pokračoval a dnes je Slovensko po Ukrajine druhým najvýznamnejším zdrojom zahraničného obyvateľstva s dlhodobým pobytom v Českej republike. Vysoký počet slovenského obyvateľstva v Českej republike majú na svedomí okrem príbuznosti oboch kultúr, existujúcich rodinných a príbuzenských zväzkov, lepších podmienok na univerzitné vzdelávanie v Českej republike, predovšetkým makroekonomické faktory, ako napr. horšia životná úroveň, nižšia priemerná mzda alebo vyššia nezamestnanosť na Slovensku.[223] V súčasnej migrácii Slovákov smerom do Čiech sa tak spája aspekt sociálny s ekonomickými faktormi.

4.2.2. SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Iná situácia v pomere prisťahovania a vysťahovania v porovnaní s Českou republikou je na Slovensku. Pri hodnotení oficiálnych štatistík však narážame na problémové oblasti. Negatívne migračné saldo totiž radí Slovenskú republiku k vysťahovaleckým krajinám, hoci oficiálne slovenské štatistiky ju radia k štátom s pozitívnym migračným saldom (pozri tabuľka 3). Štatistiky totiž berú do úvahy len prisťahovaných na trvalý pobyt. Nezahŕňajú tak migrantov, ktorí odišli zo Slovenska do zahraničia bez odhlásenia z miesta trvalého bydliska na pobyt v trvaní niekoľkých mesiacov resp. rokov, či pracovných migrantov zo zahraničia hľadajúcich prácu u slovenských zamestnávateľov. Ďalší problém uvedených štatistík možno nájsť v odlišných výsledkoch v porovnaní so štatistikami iných štátov. Napríklad Český štatistický úrad uvádza v roku 2005 počet prisťahovaných zo Slovenska 10.133 a vysťahovaných na Slovensko 1.935. Podľa slovenských údajov by malo byť

[222] Pozri Horáková: *Obyvatelstvo, trh práce a migrace v České republice*, s. 3.
[223] Pozri tamtiež, s. 3.

migračné saldo opačné, navyše s úplne odlišnými údajmi.[224] Dôveryhodnými by sa tieto štatistiky stali v prípade harmonizácie metodiky sčítania migrantov všetkých porovnávaných štátov. V opačnom prípade bude mať komparácia migračných údajov medzi štátmi s odlišnou metodikou nízku resp. žiadnu výpovednú hodnotu.

Tabuľka 3: Sťahovanie cez hranice Slovenskej republiky

Sťahovanie	**1990**	**1995**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**
So zahraničím bez ČR									
Prisťahovaní	944	1558	1006	1033	1563	1953	3473	4132	4425
Vysťahovaní	867	105	501	613	962	746	924	1139	1029
Saldo	77	1453	505	420	601	1207	2549	2993	3396
S Českou republikou									
Prisťahovaní	7674	1497	1268	990	749	650	987	1144	1164
Vysťahovaní*	10073	108	310	398	449	448	662	734	706
Saldo	-2399	1389	958	592	300	202	325	410	458
Súhrn									
Prisťahovaní	8618	3055	2274	2023	2312	2603	4460	5276	5589
Vysťahovaní	10940	213	811	1011	1411	1194	1586	1873	1775
Saldo	-2322	2842	1463	1012	901	1409	2874	3403	3854

*Neúplná evidencia

Zdroj: Vaňo, B. a kol. (2007): *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2006*. Bratislava: Infostat, s. 47.

Existujúce štatistiky uvádzajú počty súčasných emigrantov zo Slovenska. Niektoré dokumenty štátnych orgánov do tohto počtu zahŕňajú aj tých, ktorí sa odsťahovali už pred niekoľkými desaťročiami. V takomto prípade je možné rozdeliť Slovákov podľa oblastí, do ktorých sa vysťahovali. V prípade zámoria a krajín západnej Európy sa členia do troch skupín.[225] Prvú tvoria potomkovia emigrantov. Vzhľadom na ich charakter je otázne, či takto definovaných migrantov možno definovať ako Slovákov. Sú značne asimilovaní v spoločnosti cieľovej krajiny, neovládajú jazyk, nemajú slovenské štátne občianstvo, spolunáležitosť k slovenskému národu prejavujú aktivitami v organizáciách zahraničných Slovákov, prostredníctvom ktorých sa niekedy zapájajú do politickej diskusie na Slovensku. Aktívni boli najmä na začiatku deväťdesiatych rokov, v období vytvárania samostatného štátu. Druhú emigračnú vlnu, prevažne pracovného charakteru, tvorili po roku 1989 príslušníci mladej a strednej generácie. Cieľové krajiny sa nachádzali na západ od Československa. Posledná fáza emigrácia sa datuje do obdobia po vstupe Slovenska do Európskej únie. V rámci nej odchádza do zahraničia v prvom rade mladá generácia

[224] Pozri Vaňo, B. a kol. (2007): *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2006*. Bratislava: Infostat, s. 48.
[225] Vláda Slovenskej republiky (2008): *Koncepcia štátnej politiky starostlivosti o Slovákov žijúcich v zahraničí do roku 2015*.

s pevnými väzbami na Slovensko a so všetkými právami, ktoré im prináležia ako príslušníkom členského štátu Európskej únie.

K obľúbeným destináciám migrujúcich Slovákov patria v súčasnosti Česká republika, Nemecko, Veľká Británia, Írsko a vzhľadom na sídla európskych inštitúcií aj Belgicko a Luxembursko. Počet emigrantov po roku 2004 závisel aj toho, či vláda cieľovej krajiny prijala prechodné opatrenia, obmedzujúce voľný pohyb pracovnej sily pre príslušníkov nových členských štátov. Okrem mladých ľudí migrujúcich smerom na západ za prácou, veľkú skupinu prevažne dočasných migrantov tvoria študenti vysokých škôl. Eva Feldmann-Wojtachnia z nemeckého Centra pre aplikovaný výskum politiky, z pracovnej skupiny Mládež a Európa, vo svojej štúdii odkazuje na výskum uskutočnený Európskou komisiou, zverejnený na začiatku roku 2006. Z neho vyplýva, že Slováci sú na jednej strane pozitívne naklonení mobilite, na strane druhej patria ku skupinám obyvateľov EÚ s najmenšou ochotou hľadať si zamestnanie mimo hraníc krajiny pôvodu.[226] Výskum zameraný na migračné sklony mladých ľudí na Slovensku uskutočnil v roku 2006 aj domáci Inštitút pre výskum práce a rodiny.[227] Z neho na jednej strane vyplýva vysoká miera ochoty hľadať si prácu v zahraničí (56,2 percent), na strane druhej je však miera reálnosti migračných zámerov u vysokoškolákov výrazne nižšia (25,7 percent). Výrazné sklony k migrácii boli zaznamenané najmä u absolventov štúdia medicíny a farmácie. Až osem z desiatich budúcich lekárov je ochotných hľadať si prácu mimo krajiny pôvodu. Odchod mladej vysokokvalifikovanej pracovnej sily má však negatívny vplyv nielen na ekonomický, ale aj demografický vývoj v krajine pôvodu. „Brain drain“ alebo „youth drain“ negatívne vplýva na rast domácej ekonomiky a nárast populácie. V prípade dlhodobého zotrvania mladej generácie v zahraničí bude musieť štát riešiť vzniknutú situáciu. Zvažovať zrejme bude aj získanie mladej a vysokokvalifikovanej pracovnej sily príchodom zahraničných pracovníkov. Jednou z možností na jej prilákanie by mali byť vynikajúce podmienky štúdia na domácich univerzitách. Nízky počet poslucháčov zo zahraničia študujúcich na slovenských univerzitách[228], ale aj nízke percento finančných prostriedkov smerujúcich do vzdelávania a vedy zatiaľ svedčia, že štát si tento spôsob získavania mladej vysokokvalifikovanej pracovnej sily nezvolil.

---

[226] Pozri Feldmann-Wojtachnia: *Mittelosteuropa: Jugend zwischen Mobilität und Migration*.

[227] Pozri Hanzelová, E.; Kostolná, Z.; Reichová, D. (2008): *Migračné sklony absolventov vysokých škôl za prácou do zahraničia*. In: Academia. Ročník XIX, 1-2/2008, s. 33-40.

[228] Na verejných vysokých školách študovalo k 31.10.2007 v dennej forme štúdia 101 (z toho len 8 študentov s trvalým pobytom na Slovensku) a v externej forme 416 (z toho 21 študentov s trvalým pobytom na Slovensku) študentov. Zdroj: Štatistiky Štátneho pedagogického ústavu.

Pozitívne pre krajinu pôvodu je podľa výskumu migračných sklonov mladých ľudí zistenie, že väčšina mladých ľudí uvažuje o vycestovaní do zahraničia len na krátke obdobie (1-5 rokov), s ochotou vrátiť sa po dosiahnutí pracovných skúseností a získaní určitého finančného príjmu späť.[229] Migrácia slovenských vysokoškolákov je tak v drvivej väčšine odôvodňovaná lepšími finančnými resp. pracovnými podmienkami. Skúsenosti a úspory získané pobytom v zahraničí môžu v konečnom dôsledku pozitívne vplývať na ekonomickú výkonnosť krajiny pôvodu.

Špeciálnou formou opustenia územia Slovenskej republiky sú dobrovoľné návraty. Celkový počet cudzincov, ktorí v roku 2009 opustili republiku je nízky. Hoci počet tohto typu emigrantov pri porovnaní rokov 2008 a v 2009 narástol z 83 na 139, nedosiahol úroveň z roku 2007.

Tabuľka 4: Prehľad dobrovoľných návratov za obdobie rokov

2005	2006	2007	2008	2009
119	128	153	83	139

Zdroj: MV SR, ÚHCP (2010): *Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike za rok 20*09, s. 63.

4.2.2.1. IMIGRÁCIA

Analyzovať aktuálne imigračné trendy smerom na Slovensko je zložité najmä z nedostatku systematického a včasného uverejňovania stavu prisťahovanej populácie štátnymi orgánmi, hlavne Štatistickým úradom a Úradom hraničnej a cudzineckej polície. Na rozdiel od Českej republiky, kde sú štatistiky na webovom portáli uverejňované priebežne za predchádzajúci mesiac, na Slovensku sú údaje publikované s odstupom niekoľkých týždňov, niekedy až mesiacov.

Z pohľadu imigrácie smerom do Slovenskej republiky najväčšiu skupinu tvoria migranti najmä z Ukrajiny, Ruskej federácie a Vietnamu, ale ich počet je v porovnaní s prisťahovalcami z Českej republiky výrazne nižší. Objem prisťahovaného obyvateľstva v porovnaní s rokom 2003 narástol v roku 2004 o cca. 71 percent (2603 v roku 2003 na 4460 v roku 2004). Nárast cudzincov s povoleným pobytom pokračoval aj v nasledujúcich rokoch. Vstup krajiny do únie sa odrazil v raste počtu prisťahovalcov

[229] Pozri Hanzelová; Kostolná; Reichová: *Migračné sklony*, s. 33-40.

najmä z pôvodných členských krajín uplatňujúcich sa na Slovensku ako vysokokvalifikovaná pracovná sila (manažéri, poradcovia, experti, učitelia, lektori, vedci). Počet štátnych občanov „starých“ členských krajín Európskej únie vzrástol z 2 853 osôb (9,8 percent z celkového počtu cudzincov s povolením na pobyt v r. 2003) na 6 927 osôb (21,5 percent) v roku 2006.[230] Ku koncu roku 2007 bolo na Slovensku evidovaných 41.000 cudzincov s povoleným pobytom.[231] Najväčšiu skupinu tvorili obyvatelia Českej republiky (5 113 z toho 4 994 s trvalým pobytom), nasledovali Ukrajinci a po nich Poliaci. Prisťahovalci z bývalých socialistických krajín zamestnanie nachádzali prevažne v stavebníctve, poľnohospodárstve, v textilnom, obuvníckom a odevnom priemysle.[232]

Na sklonku roku 2008 bolo v Slovenskej republike registrovaných na legálnom pobyte už 52 706 cudzincov včítane občanov členských štátov EÚ. Napokon k 31.12.2009 bolo na Slovensku evidovaných 58 322 cudzincov s poleným pobytom (Pozri tabuľka 5). Od vstupu Slovenska do Európskej únie v roku 2004 po koniec roku 2009 tak možno pozorovať nárast počtu cudzincov s povolením na pobyt viac než dvojnásobne. Hoci Slovensko patrí spomedzi členských štátov Európskej únie v percentuálnom vyjadrení ku krajinám s najnižším počtom cudzincov, tento počet potvrdzuje hypotézu o rastúcej atraktívnosti Slovenska pre prisťahovalcov.

Tabuľka 5: Prehľad o povolených pobytoch platných k 31. 12. jednotlivých rokov

Rok	2005	2006	2007	2008	2009
Počet cudzincov	25 635	32 153	41 214	52 706	58 322
Medziročný prírastok	15,9%	25,4%	28,2%	27,9%	10,7%

Zdroj: MV SR, ÚHCP (2010): *Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike za rok 20*09, s. 13, vlastné prepočty.

[230] Pozri Divinský, B. (2007): *Vybrané problémy zahraničnej migrácie v Slovenskej republike v súčasnosti*. S. 3. On: migraceonline.cz - http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcefb50bfa263ef/BDivinsky_-VybraneproblemyzahranicnejmigracievSR.pdf. (23.4.2008).
[231] Pozri (MV SR, Štatistický prehľad, 2007).
[232] Pozri Divinský: *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike*, s. 77.

Graf 3: Prehľad o povolených pobytoch platných k 31. 12. jednotlivých rokov

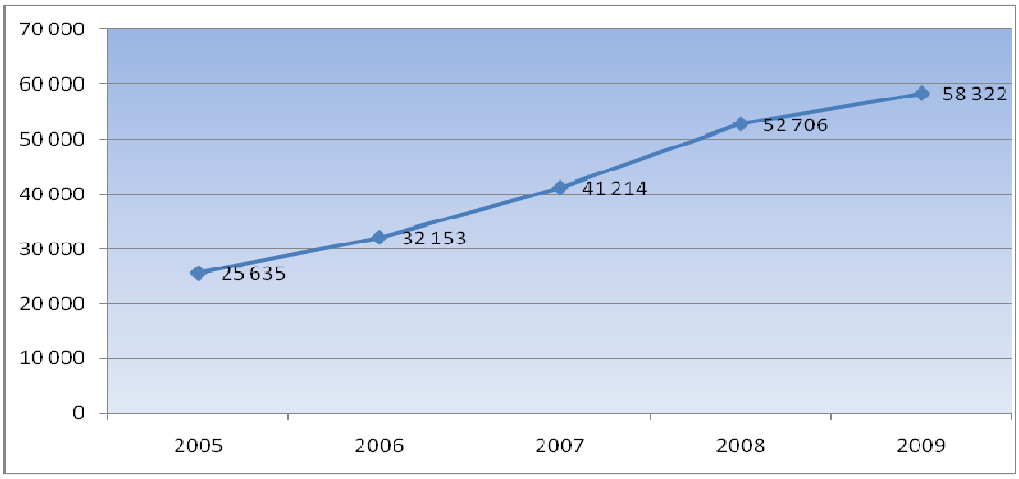

Zdroj: MV SR, ÚHCP (2010): *Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike za rok 2009*, s. 13.

Z pohľadu aktuálnej imigrácie sa v priebehu rokov 2007 a 2008 zmenila štruktúra obyvateľstva z hľadiska štátnej príslušnosti. Zatiaľ čo v pred rokom 2007 dominovali občania Českej republiky, v nasledujúcich rokoch sa na prvú pozíciu v počte prisťahovaných cudzincov dostali obyvatelia Rumunska (Tabuľka 6). Tento trend je spôsobený vstupom Rumunska do Európskej únie a a z toho plynúce zjednodušenie prístupu Rumunov na slovenský pracovný trh.

Tabuľka 6: Najdôležitejšie zdrojové štáty prisťahovaných cudzincov v rokoch 2004-2008

2004		2005		2006		2007		2008	
ČR	987	ČR	1144	ČR	1164	Rumunsko	2465	Rumunsko	2133
Ukrajina	335	SRN	742	SRN	674	ČR	1178	ČR	1405
SRN	333	Rakúsko	325	Poľsko	644	Nemecko	733	Maďarsko	924
Rumunsko	325	Poľsko	311	Maďarsko	342	Maďarsko	570	Nemecko	902
Srbs-ČH	276	Ukrajina	251	Rakúsko	317	Bulharsko	520	Poľsko	394

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

V prípade nelegálnej resp. neregulárnej migrácie došlo medzi rokmi 2005 a 2009 k výraznému poklesu. Najviac nelegálnych prechodov bolo odhalených na hraniciach s Ukrajinou. Charakteristickým znakom nelegálnej migrácie na území Slovenska je zatiaľ iba prechod cez krajinu smerom na západ, resp. využívanie azylového konania na prípravu nelegálneho prechodu do iných krajín.[233] Za výrazným znížením počtu nelegálnych migrantov treba hľadať vstup Slovenskej republiky do schengenského priestoru, zvýšenú ochrana vonkajších štátnych hraníc, zrušenie kontrol na vnútorných hraniciach, zavedenie

[233] Pozri (P PZ, Ročenka, 2006, 21).

Dublinského dohovoru, zvýšenie trestov za prevádzačstvo a aktívnejšie pôsobenie cudzineckej polície pri odhaľovaní nelegálnych prechodov cez hranice.

Tabuľka 7: Prehľad o počte nelegálnych migrantov za obdobie rokov

2005	2006	2007	2008	2009
8 049	7 620	6 761	2 355	1 785

Zdroj: MV SR, ÚHCP (2010): *Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike za rok 20*09, s. 22.

Z pohľadu regionálneho umiestnenia dominuje bratislavský kraj, v ktorom podiel cudzincov v roku 2008 dosiahol úroveň 2,54 percenta. Nasleduje trnavský a nitriansky, ktoré v uplynulých dvoch rokoch predbehli košický kraj. V oboch regiónoch je zvýšený počet cudzincov zapríčinený rozsiahlymi investíciami veľkých zahraničných firiem – predovšetkým automobilky Peugeot a výrobcu televíznych prijímačov Samsung.

Tabuľka 8: Rozmiestnenie cudzincov s povoleným pobytom na Slovensku v rokoch 2004 a 2008 podľa krajov

	BA	TT	NR	TN	BB	ZA	KE	PO
Podiel cudzincov v danom kraji zo všetkých cudzincov v kraji v SR (v %)								
2004	25,5	9,1	11,4	6,9	8,8	9,2	17,6	11,5
2008	30,1	12,9	11,9	9,1	6,9	8,9	11,8	8,3
Podiel cudzincov v danom kraji zo všetkých jeho obyvateľov (v %)								
2004	0,94	0,36	0,36	0,25	0,30	0,29	0,51	0,32
2008	2,58	1,21	0,89	0,80	0,56	0,67	0,80	0,55

Zdroj: Divinský, B. (2009): *Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ (2004-2008).* Bratislava: IOM, s. 34.

4.2.3. MIGRÁCIA RÓMOV

Osobitnú skupinu migrantov tak na Slovensku, ako aj v Českej republike, tvoria príslušníci rómskeho etnika. Špecifickou kategóriou rómskej migrácie je sťahovanie medzi západnou a východnou časťou bývalého Československa, ktorého korene aj vďaka kočovnému spôsobu života, siahajú hlboko ho histórie. Zdeněk Uherek sa vo svojej štúdii odvoláva na údaje Petra Víška, podľa ktorého české mestá absorbovali medzi rokmi 1945 a 1992 cca.

100.000 nových rómskych prisťahovalcov.[234] Nie vždy sa však jednalo o dobrovoľné sťahovanie založené na báze rodinných väzieb. Určitý podiel možno pripísať aktívnej politike režimu komunistickej strany, ktorá organizovaným rozptýlením Rómov (o. i. i do oblastí po vysídlených Nemcoch) sledovala eliminovanie oblastí s ich vysokou koncentráciou. V súčasnom období migrácia Rómov zo Slovenska smerom do Českej republiky nie je ukončená. Dôležitú úlohu v pokračujúcej migrácii zohrávajú čulé príbuzenské vzťahy, príbuznosť úradných jazykov a kultúr obyvateľov autochtónnej spoločnosti, odstránenie prekážok spojených s prechodom hraníc po vstupe do Európskej únie, resp. do schengenského priestoru, ale aj diskriminačný prístup časti slovenskej verejnosti, vrátane zamestnávateľov. Svoju úlohu zohrávajú aj rozdielne prístupy k sociálnym výhodám, nakoľko slovenským Rómom sa dnes podľa Uhereka oplatí pracovať v Českej republike prevažne len v prípade, ak sa ich pobyt kombinuje aj s príjmami zo sociálnej podpory.[235]

Migračné vlny Rómov zo Slovenska (ale aj z Českej republiky) smerom na západ boli v ojedinelej forme prítomné aj počas deväťdesiatych rokov, ale väčší mediálny ohlas vzbudili až v roku 1997, potom ako niekoľko stoviek požiadalo o politický azyl vo Veľkej Británii.[236] Postupne sa okruh krajín rozšíril o Holandsko, Fínsko, Dánsko a Nórsko. Jednalo sa tak o štáty, ktoré sa od Slovenska neodlišovali len v životnej úrovni svojich obyvateľov, ale aj v miere sociálnej pomoci zo strany štátu. „Pre rómsku azylovú migráciu platilo, že cieľová destinácia sa môže rýchlo a spontánne zmeniť so zmenou migračných podmienok.“[237] V súvislosti so žiadosťami občanov Slovenskej republiky o azyl sa toto obdobie stalo charakteristické zvýšeným záujmom o rómsku otázku zo strany verejnosti. V domácej politickej diskusii sa dokonca objavili názory, považujúce migráciu Rómov za ohrozenie integrácie Slovenska do európskych a transatlantických štruktúr a narušenie dobrých vzťahov s inými štátmi. Dotknuté štáty totiž ako reakciu na zvýšený príliv žiadateľov spomedzi Rómov zaviedli vízovú povinnosť so Slovenskom. V roku 1998 Veľká Británia, postupne Írsko, Fínsko, Nórsko a Dánsko.

Hoci sťahovanie resp. kočovanie rómskej populácie sa kedysi považovalo za jej prirodzený spôsob života, dôvody súčasných migračných procesov treba hľadať už v období vlády komunistickej strany, kedy sa rozpadajú tradičné rómske komunity.

---

[234] Pozri Uherek, Z. (2007): *Romské migrace ze Slovenska v kontextu evropských migračních trendů*. In: Sociologický časopis, Vol. 43, č. 43, s. 747-774, tu s. 754.
[235] Pozri tamtiež, s. 758.
[236] Pozri: Kotvanová, A.; Szép, A. (2002): *Rómovia v strednej Európe*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, s. 6.
[237] Uherek: *Romské migrace*, s. 764.

Výsledok sa prejavil vo vytvorení závislosti Rómov na paternalistickom štáte.[238] Dôsledky systémovej zmeny postihli túto populáciu vo väčšej miere než majoritnú spoločnosť. Nízka kvalifikácia, problémy so školskou dochádzkou a z toho plynúca vysoká miera nezamestnanosti v kombinácii s rezervovaným, ba až nepriateľským postojom väčšinovej spoločnosti, prejavujúci sa v rasovej diskriminácii, vedie Rómov k pokračujúcemu opúšťaniu krajiny pôvodu. Imrich Vašečka zhrnul príčiny masovej migrácie Rómov do nasledovných kategórií:

▪ príslušníci tzv. rómskej strednej vrstvy si uvedomujú ohrozenie svojho postavenia v spoločnosti a ich snahy o zrovnoprávnenie s väčšinovým obyvateľstvom. Medzi podnetmi emigrovať zohrali svoju úlohu neformálne poskytovaná informácia a vzájomná pomoc medzi členmi rómskych lokálnych spoločenstiev, následne sa k tomu pridružila aj kalkulácia so ziskom, ktorý možno získať, svoju úlohu zohralo aj celoplošné organizovanie migrácie;

▪ dôvody rómskej emigrácie možno nájsť aj v postojoch spájaných s fenoménom „kultúry chudoby“;

▪ dôvody sa nájdu aj vo vzájomnej nedôvere medzi Rómami a príslušníkmi väčšinového obyvateľstva. Táto nedôvera nedovoľuje ani jednej skupine skutočný stav veci, bráni vzájomnej komunikácii a vyvoláva pocit diskriminácie, resp. bezmocnosť voči skrytej diskriminácii.[239]

Okrem vyššie uvedenému zavedeniu vízovej povinnosti, reagovali niektoré štáty aj inými opatreniami, napr. Veľká Británia znížením sociálnej podpory pre žiadateľov o azyl. Ale ani tieto kroky neodradili rómsku populáciu od ďalšej migrácie. Na prahu tretieho tisícročia narástol počet žiadateľov o azyl v škandinávskych krajinách a Belgicku. Rovnako aj po roku 2000 pokračovali snahy o migráciu do krajín EÚ, do Nórska a Českej republiky. Úsilie o získanie azylu sa skončili rýchlym návratom azylantov späť do krajiny pôvodu.[240] Často sa opakovala situácia, že tá skupina, ktorá zožala úspech so svojim postupom, informovala následne tých, s ktorými ich spájajú vzájomné blízke vzťahy.[241] Forma pomoci, nabádanie k migrácii a vzájomná súdržnosť sa stali typickou formou konania rómskeho etnika. Tieto formy cezhraničného pohybu boli popudom predstaviteľov vlády na prijatie ostrejších opatrení na pozitívnu zmenu životnej situácie Rómov. Zvýšený

---

[238] Pozri Jurásková, M. (2003): *Rómovia na ceste do Európskej únie*. In: OS, jún, č. 6.

[239] Pozri: Vašečka, I. a kolektív (2000): *Sociálna a ekonomická situácia potencionálnych žiadateľov o azyl zo SR*. Bratislava: Medzinárodná organizácia pre migráciu, s. 177.

[240] Pozri: Vašečka, M. (2002): *Rómovia*. In: Kollár, Miroslav; Mesežnikov, Grigorij: Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 213- 247, tu s. 233.

[241] Pozri: Vašečka: *Sociálna a ekonomická situácia*, s. 168.

počet emigrujúcich Rómov naznačil určitú mieru ignorancie vo veciach rómskej problematiky zo strany západoeurópskych vládnych kabinetov. Absentovala potreba vnímať tento problém ako celospoločenský v celoeurópskom rámci. Cieľové krajiny rómskych žiadateľov o azyl tak neboli dostatočne pripravené riešiť vzniknuté problémy. Až zmeny v migračnej politike cieľových štátov a v neposlednom rade vstup stredoeurópskych krajín do Európskej únii obmedzili masové odchody rómskych azylantov.[242] Na druhej strane však pretrváva migrácia Rómov s cieľom uplatniť sa na trhu práce.

4.2.4. AKO ĎALEJ?

Počet migrantov žijúcich momentálne na Slovensku v porovnaní s klasickými prisťahovaleckými západoeurópskymi krajinami nie je vysoký. Tento stav ale nemusí byť trvalý. Ekonomické reformy druhej vlády Mikuláša Dzurindu v období medzi rokmi 2002-2006 (najmä daňová reforma) sa odrazili v príleve zahraničného kapitálu, vo vysokom raste domáceho produktu, klesajúcej nezamestnanosti a v nedostatku pracovnej sily v určitých priemyselných odvetviach. Zahraniční investori začali situáciu riešiť zamestnávaním cudzincov. Otázne však zostáva, do akej miery sa finančná kríza odrazí na ďalšom najímaní zahraničnej pracovnej sily. Situácia v zamestnávaní cudzincov v európskych krajinách ovplyvnená finančnou krízou bude mať zrejme vplyv aj na ekonomiku Slovenska. Niektoré firmy na Slovensku už na začiatku roku 2009 avizovali, že nebudú viac zamestnávať cudzincov a v prípade zamestnávania nových pracovníkov budú uprednostňovať domáce obyvateľstvo. Podmienky na domácom trhu práce môžu ovplyvniť aj prípadné návratové vlny pracujúcich Slovákov zo zahraničia.

Dopady finančnej krízy sa odrazili v ochote resp. neochote zamestnávať cudzincov aj v Českej republike. Do procesu znižovania počtu zahraničných pracovníkov sa na začiatku roku 2009 zapojila aktívne aj vláda. S cieľom zmierniť dopady krízy rozhodla, že bude hradiť náklady zahraničných pracovníkov na cestu do vlasti. Nakoľko Česká republika dnes patrí ku krajinám s rýchlo rastúcim počtom cudzincov, bude zaujímavé sledovať, ako sa kríza odrazí na celkovom počte. Ak sa ešte viac prehĺbi, pripadá do úvahy scenár ropnej krízy z roku 1973, po ktorej vlády západoeurópskych štátov riešili nezamestnanosť reštrikčnou migračnou politikou. Znížiť počet cudzincov sa však

[242] Pozri: Vašečka: *Rómovia*, s. 175.

nepodarilo. Cudzinci, najmä z nečlenských štátov európskeho spoločenstva, sa do krajiny pôvodu nevrátili. Naopak, pozývaním svojich rodinných príslušníkov v súlade so smernicou Európskej sociálnej charty o zlučovaní rodín a vyššou pôrodnosťou imigrantov sa celkový počet cudzincov zvýšil. Nakoľko dnes v Českej republike odhliadnuc od obyvateľov Slovenska väčšinu prisťahovalcov tvoria obyvatelia z nečlenských štátov Európskej únie (Ukrajiny, Vietnamu a Ruska) nepredpokladá sa unáhlené výrazné zníženie ich počtu. A to aj napriek aktivitám štátnych orgánov smerujúcich k podpore návratovej migrácie. Túto skutočnosť potvrdzuje graf 2. Dôkazom je aj aktivita rôznych združení vietnamských prisťahovalcov. Na získanie zamestnania v Českej republike platí obyvateľ Vietnamu sprostredkujúcim agentúram príspevok ďaleko presahujúci jeho príjem, či dokonca majetok v domovskej krajine. Z tohto dôvodu sa mnohí z nich zadlžili a ich návrh do vlasti by bol spojený s radom priam existenčných problémov.[243] Vietnamci budú hľadať rôzne možnosti, ako v krajine pôvodu zotrvať. V súvislosti s finančnou krízou nemožno vylúčiť ani zvýšenie počtu nelegálnych cudzincov. Dopady krízy totiž nepostihujú len cieľové štáty, ale rovnako aj krajiny pôvodu.

K zmenám, hoci pravdepodobne len krátkodobým, môže dôjsť v počte migrantov z krajín Európskej únie, o. i. aj zo Slovenska. Pohyb obyvateľstva medzi Českou republikou a Slovenskom však bude zrejme aj vďaka príbuznosti oboch jazyka, kultúr a členstva v EU, aj naďalej pretrvávajúcim znakom vzájomných vzťahov. Jej intenzita nebude závisieť výlučne od ekonomických daností oboch krajín. K popredným faktorom určujúcim obojstranný pohyb obyvateľstva budú určite patriť aj rozdiely v úrovni vysokoškolského vzdelávania.

[243] Pozri *Otvorený list vietnamskej komunity*. On: http://www.klubhanoi.cz/zdroj/otevrenydopis.pdf (14.2.2009).

5. MIGRAČNÁ POLITIKA

5.1 ČESKÁ REPUBLIKA

5.1.1 PRISŤAHOVALECKÁ POLITIKA

V nasledujúcej časti je migračná politika Českej republiky (a následne Slovenskej republiky) rozdelená podľa vyššie načrtnutého modelu [244] do troch oblastí: imigračnej, azylovej a integračnej. Hlavný zdroj materiálov tvoria primárne dokumenty ministerstiev vnútra a práce a sociálnych vecí a ďalších orgánov štátnej správy oboch republík, v ktorých kompetencii je riešenie otázok migračnej politiky.

Pri pohľade na nižšie predstavené dokumenty z oblasti prisťahovaleckej politiky vystupuje do popredia výrazný rozdiel medzi dvomi časovými obdobiami. Pred finančnou krízou z prelomu rokov 2008/2009 a potom, ako sa začali prejavovať jej negatívne dôsledky na domácu ekonomiku. Zatiaľ čo v období hospodárskeho rastu Česká republika podporovala zamestnávanie cudzincov, k obratu došlo v momente, ako domáce firmy ohlásili hromadné prepúšťanie. To však neznamená, že by prisťahovalecká politika do začiatku roku 2009 bola výrazne proimigračná, len otázky spojené s migráciou v oveľa menšej intenzite rezonovali vo verejnej diskusii. Proimigračnú politiku podporovali najmä zamestnávateľské skupiny. Prílev investícií si vyžiadal daň v podobe nedostatku pracovnej sily. Cudzinci boli potrební, aby kryli dopyt po určitých pracovných pozíciách, na ktoré bol problém nájsť domácich pracovníkov. Väčšina cudzincov mala prácu, pomáhali rastu domáceho produktu a stabilite dôchodkového systému. Intenzita médiami podaných informácií o živote cudzincov v Českej republike vzrástla v období finančnej krízy. A mnohé z nich boli negatívne. Rast nezamestnanosti, neochota cudzincov vrátiť sa do krajiny pôvodu, práca bez pláce, novodobé otrokárstvo, neplatné vodičské preukazy, kriminalita, mafia, kultúrne rozdiely. To je len zlomok z množstva nových problematických oblastí, ktoré musí štát v súčasnosti alebo v blízkej budúcnosti riešiť v súvislosti s fenoménom migrácie.

Téma migrácie sa do verejnej politiky dostala v Čechách pomerne neskoro. Baršová, ktorá vznik migračnej politiky datuje do obdobia konca deväťdesiatych rokov 20. storočia, vidí tri dôvody vzniku českej migračnej politiky: akúsi bližšie nešpecifikovanú

[244] Pozri Divinský: *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike*, s. 166.

„vnútornú potrebu“, ochotu ministerstva vnútra zaoberať sa otázkami spojenými s migráciou a iniciatívu Rady Európy.[245] Nepresadila sa tak ako reakcia na požiadavky širokej verejnosti vzhľadom na rastúci počet cudzincov, ale do verejnej debaty bola nastolená zhora politickou elitou a tlakom európskych inštitúcií. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že ani štáty v západnej Európe nedebatovali o spoločnej európskej migračnej politike v skoršom období. Prerazenie témy spoločnej politiky v oblasti cezhraničného pohybu obyvateľov tretích krajín do verejnej debaty bola dôsledkom Amsterdamskej zmluvy, v ktorej sa rozhodovanie v určitých oblastiach migračnej politiky presunulo z rúk národných vlád na úroveň Bruselu. Výhoda neskoršieho postupu sa v českých podmienkach mohla odraziť v zodpovednejšej príprave orgánov štátnej moci na prípadné budúce vlny migrantov smerujúcich z problémových regiónov do strednej Európy. Vláda tak na rozdiel od krajín s vysokým počtom prisťahovalcov nepripravovala svoje koncepcie pod tlakom momentálnych nálad verejnosti. Tento predpoklad platil do obdobia pred finančnou krízou. Rastúci počet nezamestnaných cudzincov a pretrvávajúce aktivity náborových firiem, ktoré vyhľadávajú pracovníkov v zahraničí, spôsobujú prebytok pracovnej sily z radov cudzincov. Napriek tomu, že sa objavujú názory o pretrvávajúcej možnosti absorbovania cudzincov na trhu práce, existuje predpoklad, že na prisťahovaleckú politiku bude mať v prípade rastúcich problémov so zamestnávaním cudzincov negatívny vplyv verejnej mienky.

Finančná kríza z roku 2009 predstavuje hranicu medzi liberálnou a reštrikčnou prisťahovaleckou politikou. Liberálna fáza tvorby verejnej politiky v oblasti imigrácie nebola podmienená len zvýšeným prílevom zahraničných investícií a z toho plynúceho nedostatku pracovnej sily. Aktívnou prisťahovaleckou politikou sa vláda prezentovala už na začiatku deväťdesiatych rokov prijatím programu presídľovania krajanov zo vzdialených alebo ohrozených regiónov, ktoré každoročne určovali ministerstvo vnútra a ministerstvo zahraničných vecí. Osoby s dokázateľným českým občianstvom mali nárok na trvalý pobyt aj s možnosťou požiadať o štátny príspevok na zabezpečenie bývania. Na začiatku deväťdesiatych rokov sa jednalo o československých občanov žijúcich v oblasti ukrajinskej jadrovej elektrárne Černobyľ. Vláda Československa po dohode so Sovietskym zväzom umožnila presťahovať sa 1812 osobám v Ukrajiny a Bieloruska. Medzi rokmi 1994-2001 sa do Českej republiky v rámci programu presídľovania prisťahovalo cca. 800

[245] Pozri Baršová: *Integrace přistehovalců v Evropě*, s. 9.

osôb.[246] Hoci tieto osoby nespadali pod kategóriu národnostných menšín alebo cudzincov, aj pri ich integrácii vystupovali do popredia najmä problémy s (ne)znalosťou českého jazyka.[247]

Na zvýšený počet migrantov smerujúcich do Českej republiky reagovala česká vláda prijatím *Zásad politiky vlády v oblasti migrácie cudzincov (ďalej Zásady)* začiatkom roku 2003.[248] Zásady tvoria základný dokument ucelenej imigračnej politiky Českej republiky. Migráciu rozlišujú na legálnu a nelegálnu, pričom nelegálnu migráciu definujú jednoznačne ako nežiaducu. Nemožno ale hovoriť o úplne reštriktívnej migračnej politike českej vlády, nakoľko Zásady vyjadrujú podporu legálnej migrácii, ktorá by bola pre štát a spoločnosť v dlhodobej perspektíve prínosom (Zásada 4).[249] Migrácia teda nie je chápaná ako fenomén s negatívnym dopadom na českú spoločnosť, ale naopak sa pri nej vyzdvihujú pozitívne vplyvy na ekonomickú výkonnosť krajiny, ale aj na nepriaznivý demografický vývoj. V súlade s migračnou politikou Európskej únie Zásady v sumáre stanovujú tri primárne ciele: odstraňovanie nelegálnej migrácie, podpora prospešným druhom cezhraničného pohybu obyvateľstva a riešenie problémov spojených s humanitárnymi krízami a odstraňovanie ich príčin.

Ochotu prijať vysokokvalifikovaných odborníkov z radov zahraničného obyvateľstva Vláda Českej republiky prejavila už v skoršom období. Už rok pred prijatím Zásad schválila pilotný projekt aktívneho výberu kvalifikovaných zahraničných pracovníkov.[250] Cieľom projektu malo byť získanie vysokokvalifikovaných odborníkov aj s rodinnými príslušníkmi na obdobie piatich rokov z Bulharska, Chorvátska, Kazachstanu, Bieloruska a Moldavska.[251] Postupne bola táto možnosť poskytnutá všetkým krajinám bez obmedzenia.[252] Podľa dokumentu vláda preferuje prijímanie cudzincov s absolvovaným vysokoškolským vzdelaním a zahraničných absolventov českých stredných škôl. Prijatie tohto dokumentu zároveň znamenalo diferencovanie zodpovednosti za integračnú politiku medzi štátnymi orgánmi. Zatiaľ čo po vzniku štátu v roku 1993 spadali kompetencie v tejto

---

[246] Pozri Ministerstvo vnútra ČR: *Třetí etapa přesídlování krajanů*. On: http://www.mvcr.cz/mvcren/article-/treti-etapa-presidlovani-krajanu.aspx (13.4.2009).
[247] Pozri Stýskalíková (Stojarová), V. (2004): *Modely integrace imigrantů a jejich projevy v české politice*. In: Středoevropské politické studie, 2-3/VI., jar-leto 2004.
[248] Ministerstvo vnútra Českej republiky *Zásady politiky vlády v oblasti migrácie cudzincov*. On: http://www.mv-cr.cz/azyl/migrace.html#zasa-dymp (12.4.2007).
[249] Pozri tamtiež.
[250] Uznesenie č. 720.
[251] Ministerstvo práce a sociálnych vecí ČR: *Pilotní projekt Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků*. On: http://imigrace.mpsv.cz/ (12.11.2007).
[252] Pozri Ministerstvo vnútra Českej republiky*: Přístup České republiky k legální migraci*. On: http://www.mv-cr.cz/azyl/migrace.html#legalni (12.4.2007).

oblasti predovšetkým do sféry ministerstva vnútra, prijímaním zahraničných pracovníkov sa pole pôsobnosti rozšírilo aj na ministerstvo práce a sociálnych vecí.

Uvedené prístupy vyšli z dielne sociálno-demokratického kabinetu, pričom európske ľavicové strany pristupujú k migrácii tradične ústretovejšie, než kresťansko-demokratické resp. konzervatívne stranícke formácie, ktoré na riešenie hospodárskych a demografických problémov migráciou nazerajú zvyčajne s nevôľou. Po výmene vlády tak vyvstávali otázniky nad budúcim smerovaním migračnej politiky. K výrazným zmenám nedošlo. Ministerstvo vnútra ČR aj niekoľko mesiacov po výmene vládnej garnitúry informovalo o schopnosti českej spoločnosti absorbovať až milión cudzincov. Na jednej strane vláda Mirka Topolánka pri tvorbe svojej migračnej politiky zohľadňovala rezervovaný názor verejnej mienky, ktorá sa k cudzincom stavia rezervovane[253], a to aj napriek tomu, že ČR zatiaľ nedosiahla percentuálnu úroveň cudzincov porovnateľnú s krajinami západnej Európy (najmä Luxemburska, Švajčiarska, Nemecka a Francúzska). Na strane druhej, postoj Topolánkovho kabinetu sa vzhľadom na rýchly ekonomický rast a vedomia ekonomických profitov zo zamestnávania cudzincov dotýkal najmä azylovej politiky. Dôležitým argumentom pre pretrvávajúci pozitívny pohľad na zamestnávanie cudzincov bol nedostatok pracovníkov na určitých pracovných pozíciách. Aj v prípade Českej republiky tak začala platiť tzv. gap-hypotéza. Ekonomické záujmy krajiny boli povýšené nad reakciu vlády, ktorá by odrážala voči cudzincom negatívne naladenú verejnú mienku.

Programové vyhlásenie vlády Mirka Topolánka sa o migrácii nezmieňovalo vôbec.[254] Zahraniční pracovníci neboli v tomto období vnímaní ako problém hodný zmienky v najdôležitejšom obsahovom dokumente nového kabinetu. Ani následne prijaté dokumenty (najmä Zásady) nemožno považovať za dostačujúce. Neobsahovali napríklad informáciu, aký počet cudzincov s akými charakteristikami (napr. vzdelanie, vek, pohlavie, krajina pôvodu) by bol pre rozvoj českej spoločnosti a rast hospodárstva prospešný, resp. v akých časových intervaloch a na aké obdobie by sa mali cudzinci usádzať na území Českej republiky. Rezervy uvedených dokumentov vláda doplnila prijatím uznesení k už

[253] Ivan Gabal síce pozoruje mierny nárast počtu ľudí s pozitívnym vzťahom k cudzincom za ostatných desať rokov, napriek tomu predpokladá aj naďalej pretrvávanie uzavretosti českej spoločnosti voči prisťahovalcom z iných štátov. Pozri Gabal, I. (2004): *Analýza postavení cizinců dlouhodobě žijících v ČR a návrh optimalizačních kroků*. Praha: Ivan Gabal Analysis and Consalting, s. 22. Pracovná verzia dostupná na: http://www.gac.cz/documents/-Analyza.doc (12.10.2007).

[254] Pozri: Vláda Českej republiky (2007): *Programové prohlášení vlády*. On: http://www.vlada.cz/scripts/-detail.php?id=20840 (18.4.2007).

uvedenému pilotnému projektu *Výber kvalifikovaných zahraničných pracovníkov*[255]. Toto uznesenie Topolánkovej vlády k pilotnému projektu podporovalo prijímanie vysokokvalifikovaných pracovníkov. Vláda rovnako súhlasila, aby v rámci motivácie mohli získať štátne občianstvo v skrátenom období po 1,5 roku v prípade vysokokvalifikovaných a 2,5 roku v prípade štandardne kvalifikovaných pracovníkov.[256] Pozývanie cudzincov spájal s možnosťou usadenia sa pre celú rodinu. Ústretové podmienky pre zlúčenie rodín zahraničných vysokokvalifikovaných pracovníkov by pomohli prispieť aj k riešeniu problémov s negatívnym demografickým trendom. Kombinácia promptného udelenia štátneho občianstva s garantovaním práce a zlúčením rodiny tak mali vytvoriť podmienky pre dlhodobé zotrvanie cudzinca v krajine. Projekt však nesplnil očakávania jeho navrhovateľov. K začiatku decembra 2007 sa ho zúčastnilo len 862 cudzincov z 12 krajín.[257] Migranti s cieľom usadiť sa tak aj naďalej uprednostnili krajiny s vyššou priemernou mzdou a do Českej republiky prúdili najmä cudzinci preferujúci krátkodobý pobyt s úmyslom návratu do vlasti.[258] Vláda tak v rámci prisťahovaleckej politiky podporovala vysokokvalifikovaných pracovníkov z vyššie uvedených krajín, ale v iných oblastiach migračnej politiky – najmä v oblasti poskytovania azylu – bol pravicový kabinet Mirka Topolánka reštrikčnejší než vláda sociálnych demokratov. Pilotná fáza projektu bola ukončená v júli 2008, o tri mesiace neskôr vláda schválila pokračovanie tohto projektu. Prihlásila sa k myšlienke uprednostňovania prevažne vysokokvalifikovanej pracovnej sily. Vysvetlenie možno nájsť v rýchlom ekonomickom raste a v načúvaní Topolánkovho kabinetu požiadavkám zástupcov veľkých priemyselných podnikov, ktorí v lacnej pracovnej sile zo zahraničia videli udržanie rastu svojej produkcie a z nej vyplývajúcej hospodárskej expanzie.

Napriek ochote českej vlády prijímať predovšetkým vysokokvalifikovanú pracovnú silu, do krajiny v období Topolánkovho kabinetu prichádzali vo veľkom najmä cudzinci s nižším vzdelaním. Jednalo sa spravidla o obyvateľov Vietnamu, ktorí nachádzali prácu najmä v priemyselnom odvetví. Skupina novo prichádzajúcich Vietnamcov pochádzala prevažne z vidieka, bez základných znalostí českého jazyka, kultúry a tradícií, bez prípravy

---

[255] Pozri: MPSV ČR: *Pilotní projekt.*

[256] Vláda ČR (2007): *Uznesenie Vlády ČR z dňa 23. mája 2007 č. 538 k Správe o realizácii pilotného projektu Výber kvalifikovaných zahraničných pracovníkov v roku 2006 a návrhu ďalších zmien*. On: http://kormoran.vlada.cz/usneseni (12.11.2008).

[257] Pozri Interview s Janom Schrothom (Medzinárodná organizácia pre migráciu): *Tschechien wird zum Zuwanderungsland*. In: Radio Praha, Český rozhlas 7, 5.12.2007. On: http://www.radio.cz/de/artikel/98337 (3.1.2008).

[258] Pozri tamtiež.

na prácu v českom priemysle a spolužitie s predstaviteľmi inej kultúry.[259] Práve s vietnamskou komunitou súvislo aj rozhodnutie vlády nesúce znaky reštrikčnej migračnej politiky. Išlo o rozhodnutie kabinetu z novembra 2008 pozastaviť vydávanie víz obyvateľom Vietnamu. Za rozhodnutím malo stáť podozrenie z nezákonného správania sa vietnamskej komunity na území Českej republiky. Jednalo sa predovšetkým o nárast organizovaného zločinu a korupčné praktiky pri vybavovaní vstupných povolení. Ministerstvo zahraničných vecí však už o niekoľko týždňov deklarovalo zámer vydávanie víz Vietnamcom obnoviť. Reštrikčná imigračná politika nabrala na intenzite najmä po prepuknutí dopadov finančnej krízy na konci roku 2008. Firmy začali hromadne prepúšťať a jednou z prvých skupín nezamestnaných sa stali cudzinci. Na situáciu reagovala vláda ČR uznesením č. 171 – *Projekt dobrovoľných návratov*, ktorý mal podporiť návrat cudzincov s legálnym pobytom do vlasti. Projekt doplnil iný program Medzinárodnej organizácie pre migráciu, ktorá od roku 1979 organizuje vo svete asistované dobrovoľné návraty bez administratívnych bariér najmä pre nelegálnych prisťahovalcov, cudzincov, ktorým bol zamietnutý azyl, prerušilo sa azylové konanie, alebo nemajú patričné dokumenty pre návrat do krajiny pôvodu. V ekonomicky motivovanom vládnom *Projekte dobrovoľných návratov* vychádzal kabinet z predpokladu, že v dôsledku krízy stratí zamestnanie viac než 10 percent cudzincov, pričom počas prvého polroku 2009 vyprší pracovné povolenie cca. 68 tisícom cudzincov – najmä obyvateľov Ukrajiny, Vietnamu, Mongolska a Moldavska.[260] Projekt mal byť zároveň aj prevenciou pred možným zhoršením bezpečnostnej situácie v prípade, ak strata zamestnania bude u migrantov viesť k zvýšeniu kriminality. Jej riešenie by výrazne zaťažila štátny rozpočet. Pilotný projekt bol zameraný na pomoc cca. dvom tisíckam cudzincov, vrátane rodinných príslušníkov, ktorí sa po prepuknutí krízy ocitli bez práce a mali záujem vrátiť sa do krajiny pôvodu, ale neboli schopní pokryť náklady na cestu domov z vlastných zdrojov. Cieľovou skupinou boli cudzinci z tretích krajín s legálnym pobytom, netýkal sa občanov členských štátov Európskej únie. Do prvej fázy projektu sa zaregistrovalo 1871 cudzincov, z toho 1220 boli občania Mongolska. Nasledovali obyvatelia Uzbekistanu (287) a až na treťom mieste sa nachádzali Vietnamci (239). Z najpočetnejšej skupiny migrantov žijúcich v Českej

[259] Pozri Martínková: *Vietnamská komunita v ČR*, s. 12.
[260] Pozri Malíková, J. (2009): *Hospodářská krize a propouštění zahraničních pracovníků*. MV ČR. On: http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vyber-z-programu-jednani-vlady-9--unora-2009-53374/ (10.2.2009).

republike, z Ukrajiny, využilo možnosť registrácie len 52 ľudí.[261] Ich prípadný návrat však nie je spojený s takými nákladmi, ako v prípade občanov Vietnamu alebo Mongolska. Podľa schváleného dokumentu vláda nevylúčila prípadný návrat týchto cudzincov späť do Čiech po stabilizácii hospodárskych pomerov. Nezatvorila definitívne dvere pred možnosťou opätovného náboru pracovnej sily zo zahraničia. Možno predpokladať, že zastavenie imigračnej vlny je len dočasné a po obnovení rastu vláda opäť zváži riešenie nedostatku pracovnej sily pozývaním zahraničných pracovníkov.

Napriek ochote vlády podporovať dobrovoľné návraty pracovných migrantov späť do krajiny pôvodu, nachádzajú cudzinci spôsoby, ako si predĺžiť legálny pobyt. Jedným z nich je zotrvanie na základe podnikateľských víz. Možnosť zostať je využívaná v podobe spoločníkov obchodných spoločností alebo členov družstiev. Cudzinci pracujúci na základe živnostenského oprávnenia majú v Českej republike jednoduchší prístup na pracovný trh. Podľa údajov cudzineckej polície za prvý polrok 2009 získalo cca. 24.000 cudzincov podnikateľské víza, na začiatku roku to bolo len 15.800 ľudí. Z celkového počtu podnikateľov a živnostníkov zo zahraničia tvorilo len cca. 4.200 obyvateľov z členských štátov Európskej únie.[262] Okrem podnikateľských víz využívajú cudzinci aj možnosť získať víza na študijný pobyt. Hoci ide o legálny spôsob, obe možnosti predstavujú len krátkodobé predĺženie pobytu. Tak v prípade podnikateľských, ako aj študentských víz, existuje jednoduchá možnosť odhaliť prípadný podvod. Obe sa totiž povoľujú len na časovo obmedzené obdobie. Podnikatelia každý rok predkladajú daňové priznanie, ktoré vypovedá o podnikateľských aktivitách. Kontrola zistí počty skutočne podnikajúcich a tých, ktorí si takto len predĺžili pobyt. Jednoduchou kontrolou môžu štátne orgány overiť aj účasť cudzinca so študijnými vízami na vzdelávacom procese. Zastaviť prílev pracovníkov z tretích krajín, najmä z Vietnamu a Ukrajiny, sa pokúsila vláda na jar 2010. Ministerstvo práce a sociálnych vecí odporučilo úradom práce dohliadať na to, aby každé obsadené miesto bolo najskôr ponúknuté obyvateľovi Českej republiky, či členského štátu Európskej únie alebo Švajčiarska, resp. aby pracovníci úradov práce pristupovali k vydávaniu pracovných povolení s väčšou obozretnosťou. V januári 2010 ministerstvo vnútra zaradilo do pripomienkového konania novelu zákona o pobyte cudzincov[263], ktorá sprísni podmienky pre udelenie podnikateľských víz cudzincom. Podľa doterajšej úpravy

[261] Pecina, M.; Haišman, T. (2009): *Dobrovolné návraty*. On: http://www.mvcr.cz/clanek/pokracovani-projek-tu-dobrovolne-navraty-cizincu.aspx (3.8.2009).
[262] Petr, M. (2009): *Z dělníků z ciziny se v Česku stávají podnikatelé*. In: Online zprávy Hospodářských novin, 1.8.2009. On: http://ekonomika.ihned.cz/c1-37944990-z-delniku-z-ciziny-jsou-podnikatele (4.8.2009).
[263] Ministerstvo vnútra ČR (2010): *Návrh zákona o pobyte cudzincov, ktorým sa mení zákon č. 326/1999 Zb., o pobyte cudzincov na území Českej republiky*.

cudzincovi na vydanie živnostenského listu stačilo požiadať kompetentné úrad. Cudzincovi potom bolo na základe živnosti poskytnuté povolenie na pobyt. Podľa novej úpravy by musel záujemca predstaviť svoj podnikateľský zámer na zastupiteľstve v krajine pôvodu. Od žiadateľov o dlhodobý pobyt sa bude vyžadovať preukázanie dostatočného množstva finančných prostriedkov na zabezpečenie seba a svojej rodiny. Úprava normy by mala zároveň zabrániť rýchlych zmenám zamestnancov na podnikateľov, pretože požiadať o zmenu ekonomického statusu bude môcť cudzinec až po uplynutí dvoch rokov.

Pripravované kroky štátnych úradov spadajú do skupiny reštrikčných krokov v prisťahovaleckej politike Fischerovej vlády. Načrtnuté postupy v súvislosti s finančnou krízou a zamestnávaním cudzincov sú odrazom prijatia najdôležitejšieho dokumentu úradníckej vlády Jana Fischera. V programovom vyhlásení sa vláda zaviazala *„priebežne monitorovať dopady hospodárskej krízy na situáciu v oblasti migrácie a prijímať adekvátne opatrenia.“*[264] Ďalším záväzkom malo byť dokončenie príprav zákona o štátnom občianstve. V priebehu niekoľkých rokov je evidentný posun k uvedomeniu si tohto problému aj u najvyšších predstaviteľov štátu. Zaradením otázok migrácie do vládneho programu získala táto oblasť verejnej politiky na svojom význame aj v Českej republike. Jedným z prvých opatrení Fischerovej vlády bola vládnym uznesením z júna 2009 prijatá podpora projektu *Pokračovania informačnej kampane na prevenciu nelegálnej migrácie mongolských občanov*. Nastolený reštrikčný kurz v oblasti prisťahovaleckej politiky sa v dôsledku vysokej miery nezamestnanosti očakáva aj po voľbách do Poslaneckej snemovne 2010 bez ohľadu na to, či vládu budú zostavovať občianski alebo sociálni demokrati.

5.1.2 AZYLOVÁ POLITIKA

Po systémovej zmene na konci osemdesiatych rokov pristupovala Česká republika v oblasti azylovej politiky ústretovo. Na postupne rastúci počet žiadateľov o azyl však vláda zareagovala reštriktívnou politikou, ktorou mala zabrániť usadeniu ďalších azylantov.[265] Z dostupných štatistických údajov vyplýva, že od roku 1990 do konca roku

[264] Vláda Českej republiky (2009): *Programové prohlášení vlády*. On: http://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/PVV-cerven-2009.pdf (29.8.2009).
[265] Pozri Stýskalíková: *Der Einfluss des EU-Beitrittes*, tu s. 145.

2008 požiadalo o medzinárodnú ochranu 87.904 cudzincov.[266] Zatiaľ čo v roku 1991 bolo udelených 776 azylov, v roku 2006 len 268 a v roku 2008 len 157. Z pohľadu žiadateľov o azyl bol najmenej priaznivým rok 2001, kedy bolo z celkovo najvyššieho počtu (18.094 žiadateľov) vyhovené len v 83 prípadoch. V priebehu osemnástich rokov bolo najčastejšie vyhovené žiadateľom z Rumunska[267] (474), Ruska (385) a Bieloruska (316).[268] Trend v znižovaní počtu žiadateľov o azyl však zodpovedá tendenciám v ostatných krajinách Európskej únie. Pri porovnaní s ostatnými členskými krajinami sa v roku 2005 ocitla v počte žiadateľov o azyl na štrnástom mieste.[269]

V ostatných rokoch pochádzalo najviac žiadateľov o azyl z Ukrajiny. Paradoxné je, že na druhom mieste sa ocitlo Slovensko. Vo všeobecnosti sa o azyl žiada spravidla z dôvodov politického prenasledovania u občanov z krajín s autoritárskym resp. totalitným režimom, alebo z humanitárnych dôvodov. Podľa českého Zákona o azyle je však ochranu možno poskytnúť aj v prípade, ak má žiadateľ odôvodnený strach z prenasledovania z dôvodu rasy, pohlavia, náboženstva, národnosti, príslušnosti k určitej skupine, alebo kvôli zastávaniu určitých politických názorov.[270] V prípade Slovenska nejde o politické alebo humanitárne dôvody opustenia krajiny, ale neuspokojenie potrieb v sociálnej a bytovej otázke.[271] Predpokladá sa, že drvivú väčšinu slovenských žiadateľov o azyl v ČR predstavujú falošní utečenci z radov príslušníkov rómskej menšiny.[272] Rómovia zo Slovenska však v určitých prípadoch nežiadali o azyl z vlastnej iniciatívy. Podľa zistení Slovenskej informačnej služby šlo spravidla o aktivity úžerníkov, ktorí podnecovali Rómov k odchodom a poskytovali im finančné pôžičky, ale jednalo sa aj o obchodníkov s falošnými cestovnými dokladmi.[273] Takúto formu migrácie len veľmi ťažko zaradiť do troch vyššie načrtnutých modelov. Napriek požiadaniu o azyl nejde o politické dôvody opustenia krajiny pôvodu. Rovnako možno vylúčiť ekonomický rozmer takejto migrácie.

---

[266] Ministerstvo vnútra Českej republiky: *Počet žadatelů o mezinárodní ochranu podle roků a měsíců zahájení řízení (červenec 1990 - prosinec 2008)*. On: http://www.mvcr.cz/clanek/mezinarodni-ochrana-983545.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d (21.2.2009).
[267] Najviac v roku 1991 (325). Posledný krát bol azyl obyvateľovi Rumunska udelený v roku 1999.
[268] Ministerstvo vnútra ČR: *Štatistické údaje MV ČR*. On: http://www.mvcr.cz/clanek/mezinarodni-ochrana-983545.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d (21.2.2009).
[269] Pozri Ministerstvo vnútra ČR: *Zpráva o situacii o stave migrace*, s. 75.
[270] Pozri *Zákon o azyle*, č. 325/1999 Sb., čl. 12. On: http://www.mvcr.cz/azyl/azyl/325_99.pdf (21.5.2007).
[271] Pozri Ministerstvo vnútra ČR: *Zpráva o situacii o stave migrace*, s. 75.
[272] Úrad Vlády SR: Spoločná informácia ministra vnútra Slovenskej republiky, ministra zahraničných vecí Slovenskej republiky, riaditeľa Slovenskej informačnej služby a podpredsedu vlády Slovenskej republiky P. Csákyho o opatreniach proti obmedzeniu odchodu Rómov do zahraničia na základe zistení, ktoré predložil riaditeľ Slovenskej informačnej služby Osobitnému kontrolnému výboru NR SR na kontrolu činnosti Slovenskej informačnej služby. On: http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/80CF4B01478D-9FCDC1256A53004C4F-AA/$FILE/Zdroj.html (27.5.2007).
[273] Pozri tamtiež.

V prípade hľadania pracovného miesta by žiadatelia o azyl postupovali štandardným spôsobom azylového konania. Ostáva tak len sociálny faktor v podobe zlej životnej situácie v krajine pôvodu. Aj tento dôvod je však značne sporný, nakoľko na zlepšenie vlastnej životnej úrovni by volili najskôr štandardný cezregionálny alebo cezhraničný pohyb migrujúceho obyvateľstva s cieľom získania uspokojujúceho pracovného miesta v regiónoch alebo štátoch s nižšou mierou nezamestnanosti. Všetky pokusy obyvateľov Slovenska o udelenie azylu v ČR boli zamietnuté, nakoľko žiadosti podávané obyvateľmi členských krajín Európskej únie sú odmietnuté ako neprípustné a niet proti nim žiadny opravný prostriedok.

Približne polovica udelených azylov v Českej republike je kvôli politickému prenasledovaniu. Z tohto dôvodu v ostatných rokoch získali azyl najmä občania Bieloruska a Uzbekistanu. Azyl je však udeľovaný aj za účelom zlúčenia rodiny alebo z humanitárnych dôvodov (najčastejšie ide o štátnych príslušníkov Ruskej federácie).[274]

Základným dokumentom upravujúcim azylový proces v Českej republike je už vyššie uvedený zákon o azyle.[275] Podľa §68 bol vytvorený Štátny integračný program. Jeho cieľom je pomoc azylantom pri ich integrácii do spoločnosti, najmä v oblasti zaistenia ubytovania, výučby českého jazyka a uplatnenia na trhu práce. Štát v súlade s programom poskytuje účelové neinvestičné dotácie až do výšky 500.000 českých korún na realizáciou projektov mimovládnych organizácií spojených s integráciou azylantov. Prioritou štátu je poskytnúť mimovládnym organizáciám príspevok hlavne na pokrytie nákladov pri zabezpečovaní ubytovania a práce cudzincom.

Na jeseň 2007 napriek odporu mnohých mimovládnych organizácií sprísnil parlament pravidlá pre pobyt cudzincov na českom území. Novela cudzineckého a azylového zákona[276] sa nevzťahovalo na štátnych príslušníkov z členských krajín Európskej únie. Upravená norma sprísnila pravidlá pre zmiešané manželstvá. Cudzinci z krajín mimo európskeho spoločenstva, ktorí uzavrú manželstvo s občanom Českej republiky, nezískajú trvalý pobyt okamžite, tak ako to bolo pred novelou, ale až po dvoch rokoch. Na získanie trvalého pobytu musia prisťahovalci preukázať dostatočnú znalosť českého jazyka. Norma tiež priniesla zmeny na zlepšenie situácie v azylovom stredisku na pražskom letisku. Žiadatelia o azyl môžu v stredisku ostať najviac 120 dní, hoci doteraz tam zostávali dlhé mesiace, kým získali odpoveď ministerstva vnútra. Pokiaľ ministerstvo

[274] Pozri tamtiež, s. 80-81.
[275] Pozri *Zákon o azyle*, č. 325/1999 Sb.
[276] Pozri Poslanecká snemovňa (2007): *Novela zákona, ktorým sa mení zákon č. 326/1999 Zb., o pobyte cudzincov na území Českej republiky*. Parlament Českej republiky.

nerozhodne, žiadateľov podľa nového zákona umiestnia v iných azylových zariadeniach na území Českej republiky. Napriek absencii migračnej politiky v programovom vyhlásení pravicového kabinetu tak občianski demokrati naplnili svoje predvolebné predsavzatia sprísniť azylové konanie.

5.1.3 INTEGRAČNÁ POLITIKA

Princípy integračnej politiky Českej republiky sa počas svojej niekoľkoročnej existencie zásadne menili. Zmeny vychádzali z rastúceho počtu cudzincov žijúcich v Čechách a vyvstávajúcich otázok spolužitia s domácim obyvateľstvom. K zmenám prispela aj modifikácia nazerania na koncepty integračných politík v západnej Európe, najmä v prípade konceptu multikultúrnej spoločnosti. Základný dokument Vlády Českej republiky v oblasti integrácie cudzincov tvoria *Zásady koncepcie integrácie cudzincov na území ČR*[277] (uznesenie Vlády ČR č. 1266 z roku 2000) a následne prijatá *Koncepcia integrácie cudzincov na území ČR*[278]. Obom dokumentom predchádzali *Zásady koncepcie integrácie cudzincov* (uznesenie vlády ČR č. 689 z dňa 7. 7. 1999). Pôvodne prvý dokument tvoriaci princípy integrácie je stručným a vágnym textom v podobe 15 základných téz integračného procesu. Predstavené sú len hlavné črty integračnej politiky bez konkretizácie jednotlivých opatrení pri jej realizácii. V zásade č. 1 a č. 2 vyjadruje dokument základnú filozofiu integračnej politiky: „Politika vlády v oblasti integrácie legálne a dlhodobo usadených cudzincov a v oblasti Koncepcie je založená na princípoch rovného prístupu a rovnej príležitosti.“ Integrácia cudzincov sa definuje ako integrácia komunít. Importovaná kultúra je vnímaná ako prínos pre českú spoločnosť. „Imigračné komunity sú považované za integrálnu a obohacujúcu súčasť spoločnosti a za plnohodnotných a nevyhnutných partnerov pri vytváraní multikultúrnej spoločnosti.“ Zásady predstavujú prvý vládny dokument, v ktorom štát prejavil záujem vytvárať v Českej republike multikultúrnu spoločnosť. V zásade č. 6 vyjadruje záruku, že umožní cudzincom uchovávať vlastnú náboženskú a kultúrnu identitu. Koncepcia predpokladá aktívny prístup vlády a spoločnosti smerujúcej k diskriminácii prisťahovalcov. V zásadách č. 11 a 12 predpokladá, že na integrácii sa nebudú podieľať len štátne orgány, ale aktívne budú aj samosprávne orgány, mimovládne organizácie, charitatívne organizácie a cirkev.

[277] Pozri Ministerstvo vnútra ČR: *Zásady koncepce integrace cizinců na území ČR*. On http://www.mvcr.cz/-azyl/integrace2/zasady/zasady.pdf (12.4.2007).
[278] Pozri Vláda ČR: *Koncepce integrace cizinců na území ČR. On*: http://www.mvcr.cz/dokumenty/-integrace/koncepce.pdf (12.4.2007).

Prijatý dokument prenáša značnú časť zodpovednosti za integráciu na plecia štátu. Hoci v zásade č. 6 predpokladá aktívnu účasť jednotlivcov na integrácii, integračný proces vníma predovšetkým cez aktívnu participáciu „imigračných komunít“.

Podľa Baršovej s Baršom v súčasnosti už nejde o vytváranie multikultúrnej spoločnosti podľa kanadského resp. amerického konceptu, skôr sa tu zdôrazňuje aspekt individualisticko-občianskej integrácie.[279] Odvolávajú sa pritom na neskôr prijatý dokument *Analýza situácie postavenia cudzincov*[280] z dielne Komisie ministerstva vnútra z roku 2003. V ňom je napríklad jazyk prisťahovalcov na jednej strane považovaný za neoddeliteľnú súčasť ich kultúry a identity, na strane druhej však ovládanie jazyka autochtónneho obyvateľstva považuje za nevyhnutnú podmienku úspešnej integrácie. Táto podmienka však bola vyjadrená až v neskôr prijatom dokumente a nevylučuje pôvodný záujem Zemanovej vlády vytvárať integračnú politiku podľa zásad multikulturalizmu. Neskôr prijaté dokumenty dokazujú posun od multikulturalizmu imigračných komunít smerom k občiansko-individualistickej integrácii. Povinnosť vykonať skúšku z českého jazyka, ako podmienky na získanie povolenia na trvalý pobyt, však platí až od januára 2009, po novelizácii zákona č. 326/1999 Zb., o pobyte cudzincov na území Českej republiky. Pozitívne možno hodnotiť, že webový portál[281] informujúci o tejto podmienke prevádzkuje Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy v spolupráci s Výskumným ústavom pedagogickým. Portál obsahuje informácie o spôsobe prípravy na skúšku, pravidlá jej absolvovania, miesto a zoznam škôl, kde je možné skúšku zložiť a ktoré pomáhajú pri príprave. Štát tak aktívne vstupuje do procesu integrácie cudzincov a pomáha pri prekonávaní jednej z ich najväčších prekážok v novom prostredí. Aj vo vyššie uvedenom dokumente, *Analýze situácie postavenia cudzincov*, zároveň ministerstvo upozorňuje, že nedostatočné ovládanie štátneho jazyka nie je znakom multikulturality, ale prejavom nedostatku integrácie, ktorá napokon vedie k fragmentácii spoločnosti a k segregácii prisťahovaleckých komunít.[282] Napokon podmienka ovládať štátny jazyk je pre záujemcov o získanie štátneho občianstva stanovená v Zákone o nadobúdaní a strate štátneho občianstva Českej republiky.[283] Práve legislatíva upravujúca získavania občianstva cudzincami patrí k indikátorom posudzovania integračnej politiky národného

[279] Pozri Baršová.; Barša: *Přistěhovalectví a liberální stát*, s. 235.
[280] Pozri Komisia ministerstva vnútra (2003): *Analyza situace a postavení cizinců dlouhodobě žijúcích na území České republiky*. On: http://www.mvcr.cz/azyl/integrace2/koncepce/zajisteni/ukoly/analyza03.pdf (11.4.2007).
[281] Čeština pro cizince: On: http://cestina-pro-cizince.cz/?hl=cs_CZ (12.4.2009).
[282] Pozri Komisia ministerstva vnútra: *Analýza*, s. 35.
[283] Pozri Zákon o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, 40/1993 Sb.

štátu. V prípade Českej republiky ide o pomerne prísny zákon, nakoľko na udelenie štátneho občianstva okrem ovládania štátneho jazyka stanovuje aj podmienku už udeleného povolenia na trvalý pobyt trvajúceho aspoň päť rokov. Prakticky tak štatút občana získava až po desiatich rokoch, pretože trvalý pobyt môže získať až po piatich rokoch pobytu prechodného.

Druhý oveľa obsiahlejší dokument priamo upravujúci integračnú politiku, *Koncepcia integrácie cudzincov na území ČR,* bol prijatý uznesením Vlády ČR v decembri 2000. Z porovnania Zásad s Koncepciou je evidentný posun od multikultúrneho konceptu integrácie komunít cudzincov smerom k občianskej integrácii jednotlivcov.[284] Koncepcia zhodnocuje doterajší stav migrácie, načrtáva budúci vývoj, určuje kroky na podporu integrácie prisťahovalcov, definuje cieľovú skupinu uskutočňovaných opatrení, odhaľuje sprievodné problémy (napr. v oblasti zamestnania alebo politickej participácie), stanovuje úlohy kompetentných ministerstiev a ďalších zodpovedných inštitúcií.[285] Vláda tak vyjadruje ochotu podporovať aktivity, ktoré napomáhajú integrácii cudzincov v spoločnosti, t.j. o. i. prehlbovanie vzájomných vzťahov medzi domácim obyvateľstvom a cudzincami, budovanie informačných centier, poskytovanie sociálneho a právneho poradenstva, vzdelávanie, prehlbovanie jazykových schopností a kvalifikácie, podpora na trhu práce, podpora kultúrneho a náboženského života, budovanie komunitných centier. Jej aktivity nesmerujú výlučne smerom k prisťahovalcom, ale rovnako aj k domácemu obyvateľstvu. Ide najmä o podporu mimovládnych organizácií, ďalšie vzdelávanie občanov a úradníkov v oblasti integrácie cudzincov, osveta v boji proti xenofóbii, rasizmu, diskriminácii a pod.[286] V tomto dokumente sa už nenachádzajú zmienky o podpore cudzincov podľa konceptu multikultúrnej spoločnosti. V časti o vzdelávaní cudzincov síce dokument hovorí o potrebe výučby tak cudzincov, ako aj domáceho obyvateľstva v multikultúrnom prostredí[287], ale v kapitole o kultúre, tradíciách a náboženstvách Koncepcia prízvukuje nevôľu tolerovať postoje a správanie cudzincov v oblasti ich tradícií dodržiavaných v krajinách pôvodu, najmä ak sú nezlučiteľné s českým právnym poriadkom. Ide o najmä o polygamiu, obmedzovanie prístupu k vzdelaniu a zdravotníctvu, vynútené sobáše, domáce násilie.[288] V tomto prípade ide o jasný dôkaz nezáujmu českej vlády integrovať cudzincov podľa konceptu multikulturalizmu.

---

[284] Pozri aj Baršová.; Barša: *Přistěhovalectví a liberální stát*, s. 235.
[285] Pozri *Koncepce*.
[286] Pozri tamtiež.
[287] Pozri tamtiež, s. 27.
[288] Pozri tamtiež, s. 29.

V jednom zo svojich dokumentov z roku 2007 v oblasti integrácie cudzincov (*Správa o realizácii Koncepcie integrácie cudzincov v roku 2006 a návrh ďalšieho postupu*)[289] sa Vláda ČR neodkláňa od prijatej Koncepcie. Aj naďalej zdôrazňuje potrebu vytvárania vhodných podmienok pre integráciu cudzincov v českej spoločnosti. Okrem štátnych inštitúcií by sa do procesu integrácie mali zapájať aj orgány štátnej správy, a rovnako aj tretí sektor. Ani v tomto prípade nemožno hovoriť o podpore myšlienke multikulturalizmu, ale skôr o koncepte integrácie cudzincov na individuálnej báze. Skôr Namiesto podpory komunít je cieľ integračnej politiky postavený na snahe zabrániť vytváraniu uzatvorených imigračných spoločenstiev, izolácii a sociálnej exklúzii prisťahovalcov.

V priebehu roka 2008 došlo k posunom v tvorbe integračnej politiky. V máji 2008 bolo prijaté uznesenie vlády č. 538[290], ktoré stanovilo inštitucionálne a legislatívne podmienky zavedenia povinnej skúšky z českého jazyka. Ovládanie češtiny je vnímané ako podmienka pre harmonické spolunažívanie s domácim obyvateľstvom, oboznámenie sa so svojimi právami a povinnosťami, sociokultúrne zorientovanie sa v spoločnosti, ale aj úspešnej integrácie na trhu práce. Naopak neznalosť jazyka môže byť príčinou marginalizácie tak v procese získavania vzdelania, ako aj pri uplatnení na pracovnom trhu. Na tvorbe koncepcie systematickej výučby českého jazyka a jej propagácii spolupracovali viaceré štátne orgány: ministerstvá vnútra, školstva a práce a Výskumný ústav pedagogický. Prijaté opatrenia vypovedajú o osobitnom záujme vlády pomáhať realizovať túto podmienku integrácie. Cudzinci sú o skúške a mieste, kde je možné ju absolvovať (viac než päťdesiat jazykových škôl), informovaní formou webového portálu, bezplatnej telefónnej linky, ale aj letákov v niektorých vybraných jazykoch (angličtine, vietnamčine, ukrajinčine a mongolčine).

Uznesením vlády č. 979 z júla 2008 bola agenda spojená s koordináciou realizácie Koncepcie integrácie cudzincov z ministerstva práce a sociálnych vecí prenesená opäť na ministerstvo vnútra. Ministerstvo sociálnych vecí plnilo funkciu koordinátora integračnej politiky od roku 2004. Dôvodom bola „snaha o opätovné prepojenie imigračnej a integračnej politiky a to predovšetkým vzhľadom k tomu, že Česká republika zažíva

[289] Pozri Ministerstvo práce a sociálnych vecí ČR (2007): *Zpráva o realizaii Koncepce integrace cizinců v roce 2006 a návrh dalšího postupu.* On: http://www.cizinci.cz/files/clanky/423/koncepce.pdf (10.5.2007).
[290] Vláda Českej republiky (2008): *Usnesení vlády České republiky ze dne 14. května 2008 č. 538 k Systému výuky českého jazyka a zkoušek pro cizince jako jedné z podmínek pro udělení trvalého pobytu.*

najvyšší medziročný nárast cudzineckej populácie.“[291] Ministerstvo vnútra v súčasnosti plní úlohu koordinátora, ale na jednotlivých aspektoch procesu sa podieľajú aj iné štátne orgány, ministerstvá: práce a sociálnych vecí, pre miestny rozvoj, kultúry, priemyslu a obchodu, školstva, mládeže a telovýchovy a ministerstvo zdravotníctva. Integračná politika je tak zložitým komplexom úloh rôznych orgánov štátnej správy, samosprávy, v spolupráci s mimovládnymi organizáciami a cirkvou. Zapojiť do procesu integrácie štátne orgány vo vyššej miere bolo nevyhnutné, nakoľko kapacity mimovládnych organizácií prestali byť dostačujúce. Integračná politika je tak považovaná za dôležitú súčasť verejnej politiky. Podľa správy o realizácii integračnej politiky boli v roku 2008 v dôsledku zvyšujúceho prírastku zahraničných migrantov zaznamenané viaceré problémy. Jednalo sa najmä o problémy absorbovať nových cudzincov na trhu práce. „Objavuje sa napätie medzi zahraničnými pracovníkmi a domácimi občanmi.“ Dopady hospodárskej krízy na české hospodárstvo sa odrazili aj v podmienkach zamestnávania zahraničných pracovníkov. Napriek ukončeniu pracovného pomeru a z toho plynúcej straty povolenia na pobyt, nevyužili všetci migranti možnosť návratu do krajiny pôvodu. V tejto súvislosti sa v Českej republike objavuje „silná tendencia k pauperizácii časti bývalých zahraničných robotníkov vrátane ich sociálnej exklúzie.“ Primárnym adresátom integračnej politiky boli pred finančnou krízou najmä obyvatelia tretích krajín s legálnym pobytom na území Českej republiky dlhším než jeden rok. V súvislosti s dopadmi finančnej krízy je potrebné túto skutočnosť reflektovať a zvážiť rozšírenie cieľovej skupiny.

Hlavnými prioritami koncepcie migrantov aj naďalej tvoria:

- harmonické vzťahy medzi prisťahovalcami a autochtónnym obyvateľstvom,
- primerané ovládanie českého jazyka,
- sociokultúrna orientácia cudzinca v spoločnosti a
- ekonomická sebestačnosť prisťahovalcov.[292]

Okrem systematického prístupu k poskytovaniu kurzov českého jazyka vláda pripravila úvodné kurzy pre cudzincov, ktorých cieľom má byť sociokultúrne zorientovanie cudzinca v hostiteľskej krajine V rámci kurzov budú cudzincom poskytnuté základné informácie o „každodennom živote, o systéme inštitúcií a úradov v Českej republike, o hodnotách majoritnej spoločnosti resp. Európskej únie, ale tiež o právnom poriadku a politickom usporiadaní Českej republiky.“

[291] Ministerstvo vnútra ČR (2009): *Zpráva o realizaci Koncepce integrace cizinců v roce 2008 a návrh dalšího postupu*. S. 3. On: http://www.cizinci.cz/files/clanky/537/usneseni16022009.pdf (12.1.2010).
[292] Tamtiež, s. 14.

V rámci tvorby českej integračnej politiky nepozorujeme len odklon od komunitárneho multikulturalizmu k individuálno-občianskej integrácii, ale rovnako posun od vágnych predpisov po podrobne prepracovanú politiku integrácie cudzincov. Česká republika sa svojim prístupom v priebehu niekoľkých rokov zaradila k štátom, v ktorých integračná politika tvorí významnú súčasť verejnej politiky. V nasledujúcom texte budú predstavené vybrané prístupy v integrácii moslimov, integrácii na úrovni samosprávy a činnosti mimovládnych organizácií.

5.1.3.1 INTEGRÁCIA MOSLIMOV

V procese tvorby integračnej politiky je potrebné jej adresátov vnútorne diferencovať. Pozitívne možno hodnotiť ochotu vlády rozlišovať medzi skupinami prisťahovalcov a podrobne mapovať ich integračný proces. Jedným z takto pripravených dokumentov, vzniknutých na objednávku ministerstva vnútra, je výskumná správa o integrácii moslimov žijúcich v Českej republike.[293] Integrácia moslimov si vzhľadom na odlišné kultúrne vzorce správania vyžaduje zvláštnu pozornosť. Ak v krajinách západnej Európy vystupujú do popredia problémy spojené s integráciou cudzincov, spravidla ide práve o moslimov. Niekedy sa dokonca hovorí o konflikte kultúr alebo civilizácií.[294] Odhliadnuc od útokov teroristických organizácií, nejde tak ani o priamy konflikt, ako skôr o rôzne politické výstupy – zákony, normy, nariadenia, obmedzujúce prienik islamu do miestnej kultúry. Tieto upravujú stavebné povolenia na výstavbu mešít, prinášajú úpravy pracovného práva, ktoré nepočítajú s prestávkami na modlenie alebo pracovným voľnom počas moslimských sviatkov, zákaz týrania zvierat pre prípad tradičných rituálov, zákaz náboženských symbolov na verejných miestach.[295] Opatrenia neobmedzujú len rozvoj moslimských tradícií, dotýkajú sa aj iných importovaných kultúr, niekedy aj domácich obyvateľov, pokiaľ ich správanie vychádza z náboženských tradícií. Napriek tomu možno predpokladať, že od útokov na civilné ciele v Spojených štátoch, Veľkej Británii a Španielsku sú zákazy namierené hlavne voči prienikom islamu do európskych spoločností.

---

[293] Pozri Topinka, D. (ed.) (2006/2007): *Integrační proces muslimů v České republice – pilotní projekt*. Ostrava: VeryVision.
[294] Pozri Huntington, S.P. (1996): *Střet civilizací*. Praha: Rybka Publishers.
[295] Pozri Klausen, J. (2006): *Europas muslimische Eliten. Wer sie sind und was sie wollen*. Campus Verlag, Frankfurt am Main, s. 140.

Odhady autorov správy o počte moslimov sa pohybujú na úrovni 10.000 až 11.000, pochádzajúcich zo 78 krajín. Hoci je počet moslimov žijúcich v Čechách oveľa nižší, dostatočne vopred pripravená koncepcia môže prípadným problémom predchádzať. Činnosť moslimských komunít začala v Českej republike naberať na intenzite až po systémovej zmene po roku 1989. Pozornosť prilákala na seba hlavne iniciatívou výstavby náboženských modlitební najskôr v Prahe, v polovici 90. rokov aj v Brne. Podľa správy sa dnes na moslimov v Českej republike nazerá skôr s dešpektom. Zväčšia nie sú vytvorené na základe osobnej skúsenosti. Formujú sa viac pod vplyvom udalostí spoza hraníc, než sociálnymi interakciami v domácom prostredí. Hoci je moslimská komunita vnútorne heterogénna, značne prispieva k imigrácii ďalších vyznávačov islamu.[296] Komunita zohráva dôležitú úlohu vo vytváraní sociálnych väzieb. Mnohí náboženstvo praktizujúci moslimovia sa s ostatnými stýkajú práve pri vykonávaní náboženských obradov v modlitebniach. Náboženský prvok tak zohráva dôležitý faktor pri ich integrácii.

Súčasťou správy o živote moslimov je predstavenie štyroch v Čechách žijúcich moslimov (dvoch žien a dvoch mužov). Práve na prvom príklade, v ktorom opisuje život prisťahovalkyňa zo Sýrie, možno ilustrovať dôsledky nedostatočne pripravenej integračnej politiky. Žena, po medzi rodičmi dohovorenom sobáši s krajanom, odchádza žiť do Českej republiky. Ani po niekoľkých rokoch pobytu neovláda jazyk, nekontaktuje príslušníkov domácej spoločnosti, televíziu sleduje výlučne v rodnej reči. Z príbehu jasne vyplýva dominancia muža nad manželkou. Žena si vytvára vo vlastnej domácnosti autonómny sýrsky svet. Navštevuje kurzy českého jazyka, ale v nedostatočnej miere. Česká republika síce neintegruje cudzincov podľa konceptu multikulturalizmu, na tomto prípade vidieť, že migranti majú dostatočný priestor pre vytváranie vlastného kultúrneho ostrova. Uchovávajú si svoje vzorce správania a preberajú minimum z českých. Hoci príklad moslimky odmietajúcej integráciu sa v správe nachádza len jeden (zo štyroch), nebolo by správne prehliadať ho. Úspešná realizácia modelu občianskej integrácie by mala viesť k osvojovaniu si českého spôsobu života v ďaleko dôslednejšej miere. Ďalšie tri príbehy sú príkladom pozitívnych dopadov integrácie, jeden z nich predstavuje dokonca úspešné zavŕšenie asimilácie. Lenže v dvoch príbehoch vystupujú ako aktéri imigrácie muži a v poslednom príbehu ide o ženu pôvodom z Uzbekistanu, teda z sčasti sekularizovanej krajiny bývalého Sovietskeho zväzu. Integrácia moslimov tak do určitej miery závisí od individuálnej ochoty cudzinca osvojiť si kultúrne vzorce správania cieľovej krajiny.

[296] Pozri Topinka: *Integrační proces*, s. 45.

Kultúrny vplyv krajiny pôvodu však môže byť natoľko silný, že miera individuálneho rozhodovania môže byť potlačená. Schopnosť individuálneho rozhodovania je totiž výsledkom okrem osobných daností aj podmienok výchovy a tradícií krajiny pôvodu. Ak si jednotlivec v procese socializácie vytvoril pozitívny vzťah k náboženským hodnotám, predpokladá sa, že sa podľa nich bude správať aj v novom prostredí.

Hoci prostredníctvom príbehov štyroch moslimov nemožno vyvodiť všeobecne platné závery, naznačujú určité pozitíva a naopak nedostatky integračnej politiky. Správa na jednej strane konštatuje, že prípady marginalizácie a separácie sa objavujú sporadicky, na strane druhej úplná asimilácia je úspešná tiež len v ojedinelých prípadoch. Podľa správy výskumníci mali problém kontaktovať moslimské ženy a robiť s nimi rozhovory osamote, bez prítomnosti manželov. Dokazuje to pretrvávajúci vplyv islamu a z neho plynúcu dominanciu muža nad ženou. Vzťah muža a ženy, otázky emancipácie žien a ich celkového postavenia v spoločnosti je v európskych krajinách diametrálne odlišný. V prípade, ak bude islam rozhodujúcim faktorom pre udržanie vlastnej identity prisťahovalcov z moslimských krajín, podmienkou najčastejších sociálnych kontaktov, možno očakávať pretrvávajúce problémy s integráciou žien do spoločnosti. Otázne zostáva, ako zareaguje verejnosť na zvyšujúci sa počet moslimov v krajine. Česká spoločnosť je značne sekularizovaná, čo môže na jednej strane pôsobiť pozitívne pre rozvoj islamu, nakoľko reakcia katolíckej cirkvi nebude tak silná, ako v prípade konfesionálnych krajín, hoci predstavitelia katolíckej cirkvi si prenikanie islamu do českej resp. európskej spoločnosti uvedomujú. Podľa Kardinála Vlka súčasnej Európe hrozí duchovné vyprázdnenie a islamizácia, ktorá nebude zapríčinená len vyššou pôrodnosťou moslimov, ale aj nárastom počtu konvertitov. *„Vojnovými zbraňami islam Európu na konci stredoveku a začiatkom novoveku nedobyl. Vtedy ich kresťania premohli. Dnes, keď sa bojuje zbraňami „duchovnými“, ktoré Európa nemá, moslimovia sú nimi dokonale vyzbrojení, je pád Európy hroziaci*.“[297] Sekularizmus môže mať aj opačné účinky. Môže pôsobiť ako vážna prekážka prenikaniu vplyvu islamu, pokiaľ je spoločnosť postavená na myšlienke nezasahovania náboženstva do verejného života a pokiaľ vzťah človeka a boha považujú za výlučne súkromnú záležitosť každého jednotlivca. Sekularizmus môže byť vhodným prostredím aj pre moslimov, ktorí emigrovali práve z dôvodov oslobodenia sa od náboženského vplyvu a túžby žiť podľa noriem západnej civilizácie. Nemožno vylúčiť ani scenár návratu českej spoločnosti k hodnotám kresťanstva, ak bude vplyv islamu

[297] Miloslav Kardinál Vlk (2009): *Bilanční rozhovor*. On: http://www.kardinal.cz/index.php?cmd=article&-articleID=397 (12.1.2010).

agresívny. Agresivita nemusí byť založená výlučne na snahe presadiť svoje náboženstvo v novom prostredí. Môže byť reakciou na momentálne pretrvávajúci negatívny pohľad európskej verejnosti na islam. Islam je dnes často zjednodušene spájaný s terorizmom, čo môže zaktivizovať k obrane hodnôt aj náboženstvo nepraktizujúcich moslimov. Prezentácie v médiách sú jednostranné, priestor na vyjadrenie aj druhej strany nie je rovnomerný. V tejto súvislosti bude reakcia autochtónnej spoločnosti závislá od prezentácie života moslimov v médiách a od nastolenia témy spolunažívania s vyznávačmi iných náboženstiev v politickej diskusii.

Najvážnejší problém integrácie cudzincov moslimského vierovyznania vidí správa v nedostatočnej znalosti jazyka. Staršiu vlnu prisťahovalcov tvorili prevažne mladí ľudia, ktorí sem prichádzali najmä za vzdelaním. Ovládanie českého jazyka bolo predpokladom dosiahnutia primárneho cieľa migrácie. Bolo zároveň podmienkou intenzívnejších sociálnych vzťahov medzi domácimi a prisťahovalcami. V súčasnosti sa tento stav začína meniť. Novo prichádzajúca vlna moslimov už vykazuje nedostatky v schopnosti dorozumieť sa.[298] Vláda bude musieť orientovať svoju pozornosť najmä do tejto oblasti. Prostredníctvom jazyka cudzinci spoznávajú históriu, geografiu, tradície, kultúru cieľovej krajiny a v neposlednom rade právny systém a hodnoty parlamentnej demokracie. Jazyk je dominantným faktorom pre vytváranie pocitu spolunáležitosti k určitej skupine. Nedostatočné znalosti z jazyka hostiteľskej krajiny môžu viesť k prehlbovaniu kontaktov výlučne vo vnútri komunity. Dôležité je venovať sa mladej generácii. Deti z radov prisťahovalcov navštevujú školy spolu s českými deťmi. Nedostatky v jazykových schopnostiach môžu byť dôvodom ich marginalizácie. Neochota českých detí prijať nových spolužiakov do kolektívu môže následne viesť k nezáujmu detí prisťahovalcov o štúdium a napokon vyústiť do prípadných sociálno-patologických javov. V neposlednom rade môže viesť k prehlbovaniu nenávisti voči kultúre domácej spoločnosti a väčšiemu upnutiu sa na vlastnú komunitu a náboženstvo.

5.1.3.2 INTEGRÁCIA NA ÚROVNI SAMOSPRÁVY

Integrácia cudzincov nie je len otázkou orgánov na republikovej úrovni. Do tohto procesu sa aktívnej zapájajú aj mimovládne organizácie a aktívnu úlohu zohrávajú aj orgány miestnej samosprávy. Sú to obecné a mestské zastupiteľstvá, ktorých sa sprievodné

[298] Pozri tamtiež, s. 62.

problémy spojené s integráciou bytostne dotýkajú. Obce a mestá sú tým miestom, kde sú cudzinci konfrontovaní so zvykmi a hodnotami väčšinovej spoločnosti. Miestom, kde dochádza ku každodenným sociálnym interakciám. Práve obce a mestá môžu prispieť k úspešnej integrácii pomocou v rôznych oblastiach – v prístupe k pracovným miestam, nehnuteľnostiam, náboženským spoločnostiam, v otázkach školskej dochádzky. Existuje komplex otázok spojených s bežným životom, ktoré štát nerieši. K úspešnej integrácii preto prospieva, pokiaľ si vláda uvedomí úlohy miestnej samosprávy a v rámci presunu kompetencií a finančných prostriedkov zo štátnej na komunálnu úroveň, umožní obciam a mestám plnenie úloh spojených s integráciou cudzincov. Obce a mestá by mali k tomuto procesu pristupovať ústretovo. Výnosy získané z úspešnej integrácie cudzincov môžu byť vyššie ako náklady z ich neintegrácie.

V predchádzajúcej časti bolo konštatované, že úspešným faktorom pri integrácii zohráva osvojenie si jazyka domácej spoločnosti. Lenže, ak sa prisťahovalci v dôsledku straty pracovného miesta ocitnú v hmotnej núdzi, osvojenie jazyka zrejme nebude patriť medzi priority. Práve obce a mestá by mali v tomto procese zohrávať aktívnu úlohu, pretože predstavitelia miestnej samosprávy a zamestnanci miestnych úradov najlepšie poznajú podmienky, v ktorých prisťahovalci žijú. Obce a mestá by mali vytvárať podmienky, sledovať a vyhodnocovať výsledky integrácie. Kontrola integračného procesu by mala pre obce patriť medzi dominantné úlohy. Prostredníctvom svojich sociálnych pracovníkov by mali kontrolovať, či deti migrantov navštevujú povinnú školskú dochádzku, či nedochádza k násiliu na ženách, či sa migranti v dôsledky straty zamestnania nedostanú do hmotnej núdze, či sami aktívne pristupujú k integračnému procesu a nevytvárajú v mestách uzavreté etnické alebo náboženské getá. Aktívna spolupráca miestnej samosprávy a štátu je pre proces integrácie nevyhnutná.

V Českej republike môže obec na základe uznesenia vlády č. 543 z mája 2008 získať od štátu dotáciu až do výšky 700.000 českých korún na rozvoj infraštruktúry (zaistenie ubytovania pre 6 a viac cudzincov).[299] Jedným z českých miest, aktívne participujúcich na integračnej politike, je Plzeň. Na jeseň 2008 tu žilo cca. 16.000 cudzincov.[300] Mnohí našli uplatnenie prevažne v strojárenskom priemysle. Na vysoký počet cudzincov pracujúcich v meste reagovala miestna samospráva celým radom opatrení

[299] Pozri Vláda Českej republiky (2008): *Uznesenie vlády ČR, č. 543 o zabezpečení integrácie azylantov a osôb užívajúci doplnkovú ochranu v roku 2008 a v rokoch nasledujúcich*. On: http://www.kr-kralovehradecky.cz/assets/SIP_Usneseni.pdf (20.2.2009).

[300] Mesto Plzeň (2008): *Projekt Plzně má zlepšit situaci cizinců*. On: http://www.plzen.eu/cz/aktuality/Projekt_na_zlepseni_situace_cizincu_20080926_01.html (14.2.2009).

podporujúcich ich úspešnú sociálnu integráciu.[301] Prostredníctvom aktívnej politiky v oblasti vzdelávania, pomoci pri sprostredkúvaní práce i ubytovania, zdravotníckej a sociálnej starostlivosti a poistenia, zabezpečení tlmočníckych a informačných služieb, právnej pomoci pri sporoch so zamestnávateľmi a pracovnými agentúrami napĺňa ciele vyplývajúce zo štátneho integračného programu. Cieľom plzenskej samosprávy je zvýšenie povedomia usadených cudzincov o živote v meste, zlepšenie ich životnej situácie a bezkonfliktné spolunažívanie s miestnymi obyvateľmi.

Aktívny prístup k integrácii cudzincov zo strany samosprávy si vyžiadalo najmä obdobie hospodárskej krízy. Práve región Plzne je jednou z tých oblastí, na území ktorej sa na jednej strane nachádzajú podniky zamestnávajúce vysoký počet prisťahovalcov, na strane druhej kvôli finančnej kríze trpia jej dopadmi a cudzincov prepúšťajú. Objavujú sa informácie, že prepustení cudzinci, prevažne z radov Vietnamcov, sa dostali do stavu hmotnej núdze, podľa informácii z českej tlače sa z nich dokonca stali bezdomovci.[302] Prisťahovalci bez práce sú živnou pôdou pre vznik konfliktov medzi domácim obyvateľstvom a cudzincami a práve v Plzni tento spor podľa Martínkovej vyústil do zákazu vstupu vietnamským obyvateľom do niektorých nočných podnikov.[303] S nevoľou nazerajú na nezamestnaných krajanov aj Vietnamci z prvej generácie. Vytváranie dvoch kategórii cudzincov vo vnútri prisťahovaleckej komunity – zamestnaných a nepracujúcich – a odstupu medzi nimi môže viesť k ďalšej marginalizácii obyvateľov nachádzajúcich sa v hmotnej núdzi a k celkovému prehĺbeniu negatívnych nálad autochtónnej spoločnosti voči cudzincom.

Napriek aktívnej politike miestnych samospráv, rozhodujúcim pre integráciu cudzincov zostáva celoštátna úroveň. Komunálna integračná politika je priamo závislá od integračnej politiky štátu (napr. v oblasti podmienok prístupu na pracovný trh, alebo na trh s komoditami). Integračná politika môže byť úspešná len v prípade, ak je na to pripravená celá spoločnosť. Pokiaľ neodolá mobilizačným aktivitám antiimigračne naladených extrémistických strán a pokiaľ si bude uvedomovať potenciál, ktorý migranti so sebou prinášajú. Úspech komunálnej integračnej politiky závisí rovnako od postoja cudzincov.

---

[301] Pozri Eberlová, T.; Kavalír, A.; Kratochvílová, N.: *Komunitní plán rozvoje sociálních služeb města Plzně na období 2008-2015*. CPKP: Plzeň, s. 197-206. On: http://www.plzen.eu/public/1b/27/ff/32375_74541_komunitni_plan.pdf (14.2.2009).

[302] Pozri napr. Pařízková, L. - ČTK (2008): *Z propuštěných Vietnamců se na Plzeňsku stávají bezdomovci*. On: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/cizinci-v-cesku/z-propustenych-vietnamcu-se-na-plzensku-stavaji-bez-domovci_97475.html (12.4.2009).

[303] Pozri Martínková: *Vietnamská komunita v ČR*, s. 12.

Ich aktivita na rozvoji obcí a miest sú vítané a pomáhajú k prehlbovaniu harmonického spolunažívania.

5.1.3.3 INTEGRÁCIA NA ÚROVNI MIMOVLÁDNYCH ORGANIZÁCIÍ

Okrem samosprávy sa do procesu integrácie aktívne zapájajú aj mimovládne organizácie. Zakladateľmi týchto združení sú tak príslušníci autochtónnej spoločnosti, cirkev, orgány samosprávy, ako aj predstavitelia cudzineckých komunít. Úloha neziskových organizácií vytvorených v prostredí prisťahovaleckých komunít okrem pozitívnych reakcií, vyvoláva aj otázniky. Na jednej strane pomáhajú novým prisťahovalcom prekonávať byrokratické prekážky spojené s dlhodobým pobytom, na strane druhej posilňujú väzby vo vnútri cudzineckých komunít a udržiavajú tak vedomie kolektívnej odlišnosti od väčšinového obyvateľstva. Silný kontakt na komunitu a slabý na väčšinovú spoločnosť neprospieva úspešnej integrácii.

Úloha domácich mimovládnych organizácií zameriavajúcich sa prevažne na pomoc nelegálnym migrantom sa v tejto oblasti podľa Vlastimila Vintra sústreďuje najmä do troch úrovní:

- prevencie rizík spojených s nelegálnou migráciou a nelegálnym zamestnávaním,
- práce s cudzincami v novom prostredí a pomoci pri riešení sprievodných problémov,
- pomoci obetiam organizátorov nelegálnej migrácie a obetiam pracovného vykorisťovania.[304]

V prípade legálnych migrantov sa jedná o podobné aktivity. Činnosť neziskových organizácií sa sústreďuje najmä na prekonávanie ťažkostí vznikajúcich pri integrácii cudzincov do autochtónnej spoločnosti, súvisiacich predovšetkým s osvojovaním nového jazyka, vedomostí o právnom a politickom poriadku prijímajúcej krajiny a kultúrnych tradícií väčšinového obyvateľstva.

Na realizácii štátneho integračného programu vyplývajúceho zo zákona o azyle v spolupráci s ministerstvom vnútra participuje celý rad mimovládnych organizácií o. i. Centrum pre integráciu cudzincov, Poradňa pre integráciu, Združenie občanov zaoberajúcimi sa emigrantmi (SOZE), Organizácia pre pomoc utečencom, Poradňa pre

[304] Pozri Vintr, V. (2008): *Úloha neziskového sektoru v oblasti nelegální migrace a nelegální práce migrantů*. In: Drbohlav, D. (ed.): Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). Praha: Unverzita Karlova v Praze, s. 193-200, tu s. 196.

utečencov, Charita Česká republika, či Asociácia utečencov v Českej republike. Tak ako ministerstvo vnútra sa na podpore mimovládnych organizácií pri integrácii cudzincov aktívne participuje aj ministerstvo práce. V rokoch 2007 a 2008 vypísalo výberové dotačné konanie pre neziskové organizácie, ktoré vykonávajú verejnoprospešnú prácu pri integrácii cudzincov. Podpora ministerstva smerovala najmä do aktivít smerujúcich k prehĺbeniu znalostí českého jazyka, k uľahčeniu prístupu na trh práce, k podpore zraniteľných skupín imigrantov, prevažne detí a žien, ďalej do aktivít zameraných na poskytovanie sociálno-právneho poradenstva a podpore rozvoja vzťahov medzi cudzincami a príslušníkmi autochtónnej spoločnosti. Analyzovať prácu všetkých mimovládnych subjektov by prekročil rámec tejto práce, preto na ilustráciu uvediem len jednu z nich.

Centrum pre integráciu cudzincov založené v roku 2003 je zamerané na poskytovanie poradenských služieb rôznym skupinám obyvateľov, najmä však cudzincom z radov azylantov, ľudí so zdravotným znevýhodnením a prisťahovalcov nachádzajúcich sa v ťažkej sociálnej situácii.[305] Aktívne sa zapája do procesu integrácie cudzincov formou asistencie pri hľadaní práce a ubytovania, výučby českého jazyka a poskytovaním právnych služieb. Podporu okrem štátu a zodpovedných orgánov Európskej únie nachádza u samosprávy mesta Prahy a Stredočeského kraja.

5.2 SLOVENSKÁ REPUBLIKA

5.2.1 IMIGRAČNÁ POLITIKA

Na rozdiel od Českej republiky neboli v priebehu prvých rokoch existencie samostatnej Slovenskej republiky vytvorené hlavné faktory priťahovania migrantov. Slovensko dlhodobo patrilo k štátom s najvyššou mierou nezamestnanosti zo skupiny súčasných členských štátov Európskej únie, priemerná mzda bola nízka, štát vykazoval reštrikčnú azylovú politiku a problémy sa prejavili aj v procese konsolidácie demokracie, predovšetkým v období tretej vlády Vladimíra Mečiara (1994-1998). Slovensko je krajinou bez veľkomesta multikultúrneho charakteru, so silným vplyvom katolíckeho náboženstva, prevažne s rurálnym obyvateľstvom. V spoločnosti sa prejavuje nepriateľstvo voči autochtónnym menšinám, maďarskej a rómskej. Postoj k Maďarom dokáže výrazne

[305] Centrum pre integráciu cudzincov (2007): *Výroční zpráva občanského sdružení Centrum pro integrace cizinců za rok 2007*. On: http://www.cicpraha.org/index.php (15.2.2009).

ovplyvniť voličské správanie veľkej časti obyvateľstva. Politici túto skutočnosť reflektujú a tzv. „maďarskú kartu“ pravidelne zneužívajú vo volebných kampaniach (napr. úspech Slovenskej národnej strany, kampaň Ivana Gašparoviča v prezidentských voľbách 2009).[306] Voči Rómom existuje skrytý rasizmus. Ekonomické, kultúrne, sociálne a politické predpoklady nemohli konkurovať výhodnejším podmienkam v štátoch strednej alebo západnej Európy. Poloha v centrálnej Európe ale predurčovala, že problematika migrácie Slovensko neobíde. Pôvodne vysťahovalecká krajina sa v priebehu niekoľkých rokov stala tranzitným územím migrujúcej populácie. Obdobie od vstupu do Európskej únie je charakteristické postupným zvyšovaním počtu cudzincov s pobytom na Slovensku. Napriek tomuto trendu sa doteraz na Slovensku nenachádzajú územia charakteristické vyššou koncentráciou až getoizáciou cudzincov. V Bratislave existuje mestská časť s vyššou koncentráciou obyvateľov ázijských krajín, nemožno ju však prirovnať k typicky čínskym alebo arabským štvrtiam európskych veľkomiest.

V skoršom období nebola migračná politika upravovaná systematicky v rámci kompetencií jednej inštitúcie. Inštitucionálne boli pre tvorbu migračnej politiky na Slovensku zodpovedné ministerstvo vnútra, kam patril migračný úrad, ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny a ministerstvo zahraničia. Okrem uvedených štátnych orgánov sa do vykonávania integračnej politiky zapájalo aj ministerstvo kultúry, ministerstvo školstva a ďalšie orgány štátnej správy, napr. Štátny pedagogický úrad. Po prijatí integračnej politiky v máji 2009 sa pozornosť predovšetkým v oblasti integrácie sústredila na ministerstvo sociálnych vecí a rodiny. Ministerstvo sa prostredníctvom svojho odboru migrácie a integrácie cudzincov stalo hlavným aktérom tvorby integračnej politiky. Z koncepcie integračnej politiky Slovenskej republiky vyplýva ich povinnosť aktívne *„podporovať informačné kampane s cieľom zvýšenia informovanosti o živote cudzincov v Slovenskej republike*.“[307]

V prvých rokoch existencie štátu na vytváraní migračnej politiky participovalo najmä ministerstvo vnútra. Prvý dokument v oblasti migračnej politiky vznikol hneď po vzniku štátu. Východiská slovenskej migračnej politiky boli pôvodne upravené v *Zásadách migračnej politiky SR* prijaté uznesením vlády SR č. 846/1993. Prijatým dokumentom sa vláda a zodpovedné inštitúcie riadili až do vstupu krajiny do Európskej únie. Po vstupe muselo dôjsť k zmenám v riešení predmetnej problematiky s cieľom zosúladiť vlastnú

[306] Pozri Štefančík, R. (2009): *Professionalisierter Wahlkampf in der Slowakei. Präsidentschaftswahlen 2009*. In: Slovenská politologická revue, ročník IX., číslo 3, s. 31-53.
[307] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (2009): *Koncepcia integračnej politiky Slovenskej republiky.*

migračnú politiku s množstvom medzinárodných dokumentov smerujúcich svojím obsahom k postupnému vytvoreniu jednotnej migračnej politiky členských štátov Európskej únie. (Schengenský dohovor, Dublinské nariadenie, Smernica Rady 2003/9ES o ustanovení minimálnych štandardov pre prijímanie žiadateľov o azyl a pod.). V roku 2005 bola uznesením vlády č. 11/2005 prijatá *Koncepcia migračnej politiky Slovenskej republiky*. Dokument reflektujúc rastúci počet cudzincov na území SR zmieňuje dovtedy prijaté opatrenia v migračnej politike so snahou zosúladiť legislatívu s medzinárodnými právnymi aktmi, ale zároveň upozorňuje aj na existujúce problémy. Koncepcia migračnej politiky SR je však veľmi všeobecný dokument, ktorý v sebe zahŕňa všetky tri inak samostatné oblasti migračnej politiky.

Koncepcia analyzuje oblasti medzinárodnej spolupráce, legálnej migrácie a sociálnej integrácie azylantov, boja proti nelegálnej migrácii, v otázkach udeľovania azylov, v problematike vzájomnej spolupráce štátnych orgánov a orgánov miestnej samosprávy, integrácii azylantov do spoločnosti a v dodržiavaní ľudských práv a slobôd vo vzťahu k cudzincom. Zároveň si vytyčuje cieľ harmonizovať právne predpisy SR s právom Európskych spoločenstiev a Európskej únie v oblasti migrácie. Napriek ochote riadiť sa komunitárnym právom si SR vytvára samostatný priestor na prijímanie zákonných postupov regulácie migrácie v súlade so záujmami Slovenskej republiky. Koncepcia zároveň predpokladá zabezpečenie rovnocenného zaobchádzania s cudzincami v oblasti vzdelávania, prístupu k zdravotnej starostlivosti, v sociálnych otázkach, ako aj v právnej oblasti. Na zabezpečenie svojich cieľov vymenúva najdôležitejšie nástroje. Predpokladá úzku spoluprácu s orgánmi miestnej samosprávy, ale aj s mimovládnymi organizáciami a IOM. V legislatívnej oblasti pripravuje ďalšie zjednocovanie národnej legislatívy s legislatívou EÚ so zámerom vytvárať flexibilný právny rámec, ktorým sa umožní pružne reagovať na všetky zmeny v oblasti migrácie na medzinárodnej, národnej a regionálnej úrovni. Dôležitým zámerom migračnej politiky SR je vytvorenie „Imigračného a naturalizačného úradu SR“ zo súčasných úradov zaoberajúcich sa problematikou cudzincov, migrácie a azylu v časovom horizonte do roku 2010 a včleniť do jeho štruktúry zainteresované organizačné subjekty tak, aby tento úrad vecne pokrýval problematiku migrácie od vstupu cudzinca na územie SR po jej konečné doriešenie. Napriek existencii tohto cieľa, vzhľadom na prezentované šetrenie v štátnej správe vládou Roberta Fica nemožno predpokladať skorý vznik obdobného úradu. Pri financovaní realizácie zámerov migračnej politiky okrem rozpočtových príspevkov počíta aj

s financiami zo zdrojov Európskej únie, ale aj zo sponzorských príspevkov, z ktorých sú financované mimovládne organizácie venujúce sa pomoci prisťahovalcom.[308]

Imigračnú politiku na Slovensku napriek jej kvalitatívnemu posunu ešte nemožno považovať za dostačujúcu. Jedným z podstatných dôvodov tohto stavu by mohla byť doterajšia nedostatočná skúsenosť s cezhraničnou mobilitou osôb v novodobej histórii. Ako dôležitý faktor tak treba uviesť národnú sebaindentifikáciu obyvateľov Slovenska a s ňou spojený vzťah k prisťahovalcom. Podľa štyroch modelov národnej identity Baršovej a Baršu je Slovensko považované za etnický národ starousadlíkov. Národný resp. etnický charakter obyvateľov Slovenska je dokonca definovaný v Preambule Ústavy Slovenskej republiky, ktorej znenie uprednostňuje národný princíp pred princípom občianskym. Etnické sebadefinovanie obyvateľov Slovenska by v budúcnosti bez patričnej osvety zo strany štátnych alebo mimovládnych organizácií mohlo viesť k otvoreným konfliktom medzi domácim obyvateľstvom a nositeľmi nových kultúrnych vzorcov správania.

Prijatá Koncepcia migračnej politiky SR je pozitívnym signálom, ktorý hovorí o záujme orgánov štátnej moci zaoberať sa touto problematikou. Nie je však konečným dokumentom. Rýchly rast životnej úrovne spojený s nárastom zahraničných investícií v čase hospodárskej expanzie spôsoboval nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily v určitých najmä priemyselných odvetviach. Zamestnávatelia pred finančnou krízou uvažovali a nakoniec aj realizovali pozývanie zahraničných pracovníkov na Slovensko.[309] K zmene došlo v období finančnej krízy, kedy sa pozývanie cudzincov zastavilo. Napriek tomu sa počet cudzincov žijúcich na území Slovenska počas roka 2009 mierne zvýšil.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR má v gescii prípravu vhodných podmienok pre integráciu ekonomických migrantov. Už dnes je pre príslušníkov členských krajín EÚ plne liberalizovaný pracovný trh, pre imigrantov podobne ako pre domácich uchádzačov o prácu sa poskytujú poradenské služby, rekvalifikačné kurzy, rovnako dôležitá je pomoc znevýhodneným skupinám prisťahovalcov, najmä azylantom a maloletým cudzincom bez sprievodu. Koncepcia nehovorí o reálnych číslach, rovnako sa nezmieňuje, o akých prisťahovalcov by malo Slovensko záujem, resp. aké kategórie migrantov (napr. podľa vzdelania, kvalifikácie, pohlavia, veku alebo podľa dĺžky pobytu)

---

[308] Pozri Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (2005): *Koncepcia migračnej politiky Slovenskej republiky*. Bratislava: MV SR.

[309] Napríklad v automobilke PSA v Trnave pracovalo v lete v roku 2007 z 3.300 zamestnancov cca. 100 rumunských občanov. Firma takto kompenzovala nedostatok domácej pracovnej sily v trnavskom regióne. (SME, 2007).

by boli prospešné napr. pre rast národného hospodárstva. Na začiatku volebného obdobia bolo otázne, či počas rokov 2006-2010 dôjde k liberalizácii a konkretizácii imigračnej politiky, nakoľko Slovenská národná strana, ako jedna z vládnych strán, dlhodobo prezententovala rezervovaný postoj k určitým skupinám prisťahovalcov. Ešte na začiatku roku 2009 žiadne ministerstvo alebo iný orgán štátnej správy neprezentoval pokrok v oblasti tvorby imigračnej politiky.

Podobne ako programové vyhlásenie Vlády Českej republiky ani program slovenskej vlády na obdobie 2006-2010 sa o migrácii takmer nezmieňoval. Jedinou poznámkou bola snaha vlády zjednocovať migračné politiky a pripraviť podmienky na vytvorenie Imigračného a naturalizačného úradu Slovenskej republiky.[310] Tento zámer sa v uvedenom volebnom období nepodarilo realizovať. Nakoľko ide o zámer vlády zahrnutý do časti *Vnútorný poriadok a bezpečnosť,* kabinet sa nevenoval iným formách migrácie, predovšetkým mobilite vysokokvalifikovanej pracovnej sily a jej usádzaniu na území SR. Budúcnosť imigračnej politiky sa však dá čiastočne anticipovať z doterajších vyhlásení vlády resp. šéfov ministerských rezortov. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR zriadilo osobitný odborný útvar migrácie a integrácie cudzincov. Útvar sa podieľal na vypracovaní stratégie migračnej a integračnej politiky cudzincov do spoločnosti. Ministerstvo zároveň nevylučuje myšlienku riešenia nedostatku pracovnej sily v niektorých odvetviach práve imigráciou. Z hľadiska riadenia legálnej migrácie za prácou má záujem zamerať sa hlavne na podporu vysokokvalifikovanej pracovnej sily z tretích krajín, ktoré by mali prispieť k zvýšeniu celkovej konkurencieschopnosti SR.[311] Čiastkové dokumenty alebo tlačové vyhlásenia vlády resp. ministerstiev nemožno považovať za koncepčné riešenie imigračnej politiky. Sú však dobrým predpokladom na zintenzívnenie procesu jej tvorby.

V súvislosti s finančnou krízou sa otvárali otázky o potrebe prijímať ďalších nájomných pracovníkov na vybrané pracovné pozície. Pri pohľade na štatistiky zahraničnej migrácie, celkové migračné saldo v roku 2009 napriek finančnej kríze zaznamenalo pozitívne hodnoty, hoci existujú možnosti asistovaného návratu do vlasti. Podobne ako v Českej republike aj na Slovensku sa realizuje koncept dobrovoľného asistovaného návratu migrantov do krajiny pôvodu. Vytvorený bol v roku 1998 a v súčasnosti

[310] Pozri Vláda Slovenskej republiky (2006): *Programové vyhlásenie vlády SR*. On: http://www.vlada.sk (20.12.2007).

[311] Pozri Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky (2007): *Tlačové správy: Viera Tomanová na konferencii ministrov o integrácii*. On: http://www.employment.gov.sk/new/index.php?SMC-=1&mod=news&news_id=77 (23.2.2008).

ho vykonáva Medzinárodná organizácia pre migráciu v spolupráci s ministerstvom vnútra. Podobný koncept realizuje uvedená organizácia aj v Českej republike. Na rozdiel od Českej republiky zatiaľ na Slovensku nevznikol obdobný koncept realizovaný vládou, ako reakcia na prejavy finančnej krízy, ktorého cieľ by bol zameraný na cielené asistovanie pri návratoch cudzincov do krajiny pôvodu.

5.2.2 AZYLOVÁ POLITIKA

Slovensko sa v ostatných rokoch, podobne ako ďalšie stredoeurópske krajiny, stalo nielen tranzitným aj cieľovým štátom migrantov. Napr. v roku 2003 počet žiadateľov predstavoval 10.358 osôb, a do 30. novembra 2004 už 10.736 osôb.[312] Napriek tejto skutočnosti, Slovenská republika patrí k štátom s najnižším počtom udelených azylov spomedzi členských krajín Európskej únie. V roku 2006 udelilo Slovensko len osem azylov z celkovo 2.871 žiadateľov.[313] V roku 2007 udelilo 14 z 2642, v roku 2008 22 z 909 a do konca júna 2009 vyhovelo siedmim žiadateľom z 345 žiadostí.[314] Načrtnutá štatistika svedčí o mimoriadne reštriktívnej azylovej politike. Táto skutočnosť predznamenáva minimálny záujem politických aktérov o problémy spojené s migráciou, ktoré sa následne odrážajú v absencii tém spojených s cezhraničnou mobilitou vo verejnej diskusii.

V oblasti azylového práva sa Slovenská republika odvoláva na normy prijaté Organizáciou spojených národov (Dohovor OSN o právnom postavení utečencov, Protokol týkajúci sa právneho postavenia utečencov). V prístupovom procese boli normy Európskej únie implementované do slovenského práva. Ide najmä o Dublinský dohovor, teda Dohovor určujúci štát zodpovedný za preskúmanie žiadostí o azyl podaných v jednom z členských štátov Európskych spoločenstiev. Jeho implementácia do národnej legislatívy mala byť uskutočnená do dňa prijatia Slovenska do Európskej únie. Na území Slovenska nakoniec nadobudol platnosť 1. septembra 2004. Najdôležitejšou domácou legislatívnou normou je zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle[315] a o zmene niektorých zákonov, ktorý naplno vstúpil do účinnosti 1. januára 2007. Zákon popisuje podmienky azylovej procedúry, definuje rôzne druhy azylu, vymenúva predpoklady na poskytnutie ochrany i na jej odopretie, stanovuje práva a povinnosti žiadateľov, azylantov a cudzincov a stanovuje spoluprácu s úradom vysokého komisára, medzinárodnou organizáciou pre migráciu, ako

[312] Pozri MV SR: *Koncepcia migračnej politiky.*
[313] Údaje Migračného úradu Slovenskej republiky.
[314] Pozri Štatistiky Ministerstva vnútra SR (2008). On: http://www.minv.sk (20.8.2998).
[315] *Zákon o azyle*, 480/2002 Z.z.

aj s mimovládnymi organizáciami. Norma rovnako upravuje integráciu azylantov do spoločnosti. Do zákona boli zahrnuté ustanovenia, ktoré umožnili odoprieť poskytnutie azylu migrantom podozrivých zo spáchania trestného činu alebo vojnových zločinov. Cieľom úpravy azylovej legislatívy bolo úsilie o priblíženie azylovej procedúry na Slovensku k podmienkam Európskej únie. Zákon bol zameraný na utečencov, ktorí sú v krajinách pôvodu prenasledovaní z politických, rasových, sociálnych, náboženských alebo iných dôvodov. Zákon o azyle bol niekoľkokrát novelizovaný. Účelom úprav bola snaha o zosúladenie normy s európskym právom v súlade s budovaním spoločného azylového systému Európskej únie.

Slovenskú azylovú politiku, podobne ako imigračnú, upravuje okrem vyššie uvedených predpisov aj Koncepcia migračnej politiky SR. Dokument upozorňuje na vysokký počet žiadostí migrantov o azyl v Slovenskej republike a z toho plynúcu potrebu reagovať na zmenené podmienky. Vláda SR, po intenzívnej kritike mimovládnych organizácií, ale aj orgánov Európskej únie, si prostredníctvom Koncepcie predsavzala reagovať flexibilnejšie. Pretrvávajúci nízky počet udelených azylov však svedčí o pokračujúcej reštrikcii v azylovej politike.

5.2.3 INTEGRAČNÁ POLITIKA

Ak prijmeme jeden z Oberndörferových predpokladov úspešnej integrácie cudzincov – pripravenosť domáceho obyvateľstva – zostáva otázne, do akej miery je na príchod zahraničných pracovníkov a s tým súvisiaci prienik nových kultúrnych vzorcov do spoločnosti pripravená slovenská verejnosť, ale aj štátne orgány Slovenskej republiky. Doterajšie slovenské vlády však od momentu získania trvalého pobytu alebo získaní občianstva venovali prisťahovalcom a ich integrácii do spoločnosti len minimálnu pozornosť. V porovnaní s Českou republikou migračná politika v oblasti integrácie cudzincov ďaleko zaostávala. Migračný úrad SR sa v tejto oblasti až do prijatia konceptu integračnej politiky v máji 2009 riadil uznesením vlády č. 105/1996 s názvom *Komplexné riešenie procesu integrácie cudzincov s priznaným postavením utečenca do spoločnosti.*[316] Už z názvu vyplýva, že dokument bol zameraný hlavne na pomoc azylantom, pričom nezohľadňoval prisťahovalcov spadajúcich do iných kategórií (ekonomických migrantov, zahraničných študentov, vedeckých pracovníkov, riadiaci personál, rodinných

[316] Pozri Migračný úrad SR (1996): *Komplexné riešenie procesu integrácie cudzincov s priznaným postavením utečenca do spoločnosti*. On: http://www.minv.sk/mumvsr (12.10.2007).

príslušníkov už usadených cudzincov). Z prijatej normy vyplýval záväzok štátu na poskytnutie pomoci cudzincom v počiatočnej fáze. Išlo najmä o otázky spojené s vyhľadávaním zamestnania, zabezpečením sociálneho ubytovania, výučby slovenského jazyka, ďalšieho vzdelávania resp. poskytnutia rekvalifikačných kurzov, sociálneho zabezpečenia, zdravotníckej starostlivosti, ako aj pomoci pri vytváraní podmienok pre prijatie utečencov do kolektívov obcí a vybraných lokalít orgánmi obce a príslušníkmi autochtónnej spoločnosti. Napriek existencii tohto vágneho a obsahovo veľmi chudobného dokumentu absentovali pravidelne predstavované správy o realizácii úloh spojených s integráciou cudzincov. V roku 2005 prijatá Koncepcia migračnej politiky Slovenskej republiky čiastočne modernizovala medzičasom zastaraný dokument. Vláda sa aj naďalej chcela zameriavať na otázky spojené s ubytovaním, zamestnaním, vzdelávaním a sociálnym zabezpečením. Na rozdiel od prijatých smerníc v Českej republike dokumenty upravujúce integráciu cudzincov neobsahovali predstavenie opatrení smerujúcich k domácemu obyvateľstvu. Predpokladom úspešnej integračnej politiky je totiž akceptácia cudzincov zo strany autochtónneho obyvateľstva. Rovnako nepredstavila možnosti zabezpečenia finančných zdrojov, či spolupráce štátnych inštitúcií s mimovládnymi organizáciami.

Podľa informácií ministerstva vnútra na začiatku roku 2010 bol najväčším úspechom migračnej politiky vlády SR vstup do schengenského priestoru.[317] Žiaden z vymenovaných „najväčších úspechov“ tohto silového rezortu ešte v marci 2010 nespadal do oblasti integračnej politiky. Výnimku tvorila finančná podpora projektu pod názvom: *Primárna a sekundárna integrácia osôb s priznaným azylom na Slovensku.* Projekt realizovala mimovládna organizácia (Spoločnosť ľudí dobrej vôle) s cieľom pomôcť pri integrácii ľuďom s priznaným azylom. Ministerstvo obracia svoju pozornosť takmer výlučne na Schengen, na vonkajšiu ochranu hraníc a do azylovej politiky. Migračný úrad svojimi doteraz uskutočnenými krokmi vôbec neakceptoval skutočnosť, že do oblasti migračnej politiky patria okrem rozhodnutí spojených s azylovou politikou, aj ustanovenia súvisiace s prisťahovaleckou politikou a politikou integrácie osôb migrujúcich z dôvodu ekonomických rozdiel medzi prijímajúcim štátom a krajinou pôvodu.

Migračný úrad pri ministerstve vnútra nebol orgánom zodpovedajúcim za integráciu prisťahovalcov. Zo Súhrnnej správy o stave plnenia úloh vyplývajúcich z rozpracovania Koncepcie migračnej politiky Slovenskej republiky na podmienky

[317] Pozri Ministerstvo vnútra SR (2008): *Najvýraznejším úspechom MV SR v oblasti migračnej politiky je vstup SR do Schengenu*. 13.6.2008. On: (2.9.2008).

jednotlivých rezortov za rok 2007[318] (ďalej len súhrnná správa) a schválenej vládou SR v roku 2008 vyplýva presun zodpovednosti za integráciu cudzincov na Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Tento rezort si podľa súhrnnej správy uvedomoval rezervy pri príprave návrhu Konceptu integračnej politiky SR a žiadal o zaradenie aj iných ministerstiev do procesu jej tvorby. Spolupracovať by mali aj samosprávne orgány miest a obcí a mimovládne organizácie. Na ministerstve bol k prvému októbru 2007 zriadený odbor migrácie a integrácie cudzincov. Na jar 2009 ministerstvo sociálnych vecí a rodiny pripravilo a predložilo na pripomienkovanie nový, pomerne rozsiahly dokument s názvom Koncepcia integrácie cudzincov SR.[319] Dokument sa zameriava predovšetkým na prisťahovalcov s povolením na pobyt za účelom práce, podnikania, zlučovania rodín, používajúcich medzinárodnú ochranu, t.j. s udeleným azylom, ďalšou skupinou sú deti a obete trestných činov spojených s obchodovaním s ľuďmi. Integrácia by sa mala uskutočňovať na viacerých úrovniach: ekonomickej, sociálnej, zdravotnej, vzdelanostnej, jazykovej, kultúrnej a náboženskej, občiansko-právnej, politickej a ľudsko-právnej. Integráciu chápe ako problematiku interdisciplinárneho charakteru, preto v tomto procese počíta so spoluprácou s inými subjektmi štátnej správy, ale aj samosprávy, medzinárodnými organizáciami, mimovládnymi organizáciami, cirkvami, združeniami cudzincov, vedeckými komunitami.

Až uznesením vlády k integrácii cudzincov zo 6. mája 2009 sa na Slovensku začína písať proces tvorby integračnej politiky. Vznik dokumentu sa spája s reakciou na oneskorený vývoj slovenskej migračnej politiky. Predchádzajúci koncept migračnej politiky bol zastaraný, nezodpovedal požiadavkám Európskej únie. Koncept vychádza zo snahy o „harmonizáciu legislatívy s právnymi predpismi Európskej únie a vytváranie spoločnej integračnej politiky EÚ.“[320] Vzhľadom k členstvu v únii bolo potrebné pomenovať partnera, ktorý bude komunikovať s inštitúciami únie a zástupcami členských štátov v tejto oblasti verejnej politiky. Podobne ako v Českej republike, koncept nevznikol ako odozva na artikuláciu požiadaviek jednotlivých komunít alebo na prípadnú verejnú diskusiu, ale ako iniciatíva predstaviteľov odboru migrácie a integrácie cudzincov ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny. Pri jej tvorbe spolupracovali zástupcovia iných ministerstiev, predstavitelia akademickej obce, vedeckých inštitúcií,

[318] Pozri Migračný úrad Ministerstva vnútra SR (2007): *Súhrnná správa o stave plnenia úloh vyplývajúcich z rozpracovania Koncepcie migračnej politiky Slovenskej republiky na podmienky jednotlivých rezortov za rok 2007*. On: http://www.minv.sk/ (2.9.2008).
[319] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (2009): *Koncepcia integrácie cudzincov v Slovenskej republike*.
[320] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (2009): *Koncepcia integračnej politiky*, s. 4.

medzinárodných organizácií, mimovládnych organizácií a komunít cudzincov. Dôležitým aktérom tvorby konceptu bola Medzirezortná expertná komisia pre oblasť pracovnej migrácie a integrácie cudzincov (MEKOMIC), existujúca pri ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny.

Vo svojom úvode dokument pomenúva základné nedostatky v slovenskej integračnej politike a to najmä zaostávanie v jej tvorbe v porovnaní s ostatnými členskými štátmi, odsúvanie problematiky na perifériu záujmu a slabá koordinácia krokov medzi jednotlivými štátnymi inštitúciami. Koncepcia vychádza z predpokladu, že migrácia je jav trvalý a neobíde ani Slovenskú republiku. V texte je pomenovaný rok 2015, ako obdobie, kedy na Slovensko začnú prichádzať imigranti vo zvýšenej miere. Nie je však vysvetlené, prečo je tým prelomovým rokom práve uvedené obdobie. Predpokladá sa, že tento rok je odhadovaným začiatkom opätovaného naštartovania ekonomiky po odznení dôsledkov finančnej krízy a vznikajúceho nedostatku pracovnej sily v určitých odvetviach. Dokument tak približuje budúce scenáre riešenia vzniknutých ekonomických problémov zamerané na dovoz pracovnej sily zo zahraničia. Autori dokumentu vychádzajú z predpokladu, že v budúcnosti budú v slovenskom hospodárstve existovať pracovné miesta, o ktoré nebude mať domáce obyvateľstvo záujem. Koncepcia integračnej politiky pomenúva skupiny prisťahovalcov, ktoré by mali byť primárnym adresátom integračnej politiky. Je ním cudzinec žijúci na Slovensku s povoleným pobytom najmenej jeden rok. Legálny a dlhodobý pobyt cudzinca na území Slovenska je preto bazálnou podmienkou pre jeho zaradenie do skupiny adresátov integračnej politiky. Definovaná skupina je v koncepcii poňatá široko. Patria do nej zamestnanci, podnikatelia, deti cudzincov, štátni občania európskeho hospodárskeho priestoru, ich rodinní príslušníci, osoby s udeleným azylom a poskytnutou doplnkovou ochranou, maloleté deti, obete trestných činov. Z textu ale nevyplýva, pri ktorej skupine je potrebné implikovať výstupy integračnej politiky okamžite, a ktoré v dlhodobom horizonte.

Aj napriek nízkemu počtu cudzincov na Slovensku je Koncepcia vítaným rozhodnutím orgánov štátnej moci v oblasti integrácie prisťahovalcov. Napriek vyššie uvedeným dokumentom slovenskú integračnú politiku nemožno považovať za úspešnú. Slabé miesta integračnej politiky sa prejavujú predovšetkým v nedostatku finančných prostriedkov na efektívne integračné programy. Nedostatky sa prejavujú aj v nepripravenosti štátnych orgánov pripraviť a realizovať úlohy vyplývajúce z koncepcie, ďalej v neuspokojivej spolupráci medzi jednotlivými štátnymi inštitúciami, medzi štátnymi orgánmi a mimovládnymi organizáciami a v slabom zapojení samotných komunít.

Prekážkou úspešnej realizácie integračnej politiky je aj prevládajúci negatívny názor verejnej mienky voči cudzincom. Podľa výsledkov výskumu Centra pre výskum etnicity a kultúry „*Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v SR*“ zo septembra 2009 na Slovensku stále pretrvávajú stereotypy o cudzincoch a napriek pozitívnym skúsenostiam s prisťahovalcami väčšina respondentov odmieta ďalší rast počtu cudzincov. Respondenti prevažne odmietali možnosť riešiť ekonomické a demografické problémy zahraničnou migráciou.[321]

Súčasť integračnej politiky predstavujú predpisy upravujúce poskytovanie štátneho občianstva. 1. októbra 2007 nadobudla účinnosť novela zákona č. 344/2007 Z. z.[322] o štátnom občianstve Slovensku republiky. Úprava legislatívy sprísnila proces udeľovania štátneho občianstva predĺžením podmienky trvalého pobytu cudzinca na území Slovenskej republiky z piatich na osem rokov, v prípade žiadateľa o azyl stanovila minimálnu dĺžku pobytu na päť rokov. Novela ďalej sprísnila pravidlá preukazovania znalostí slovenského jazyka ako ďalšej rozhodujúcej podmienky na udelenie občianstva. Okrem uvedených podmienok stanovila povinnosť predkladať aj iné povinné doklady, napríklad potvrdenie daňového úradu, colného úradu a obce o zaplatení daní a poplatkov, alebo rôzne potvrdenia o štúdiu, pracovného pomeru, poberaní dôchodku.

5.2.3.1 MULTIKULTURALIZMUS V PODMIENKACH SLOVENSKA?

Svojou povahou nezodpovedá koncept slovenský integračnej politiky charakteristikám niektorého z ideálnych modelov integrácie – multikultúrneho, asimilačného alebo etnicko-exkluzivistického. Etnicko-exkluzivistický model vylučujem z dôvodu nedostatočného prízvukovania časového obmedzenia pracovnej imigrácie. Práve naopak, slovenská integračná politika je podľa slov riaditeľa odboru migrácie a integrácie cudzincov ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Jozefa Hudeca adresovaná prisťahovalcom so záujmom o dlhodobé zotrvanie na území Slovenska.[323] V dokumente je na migráciu nazerané ako na dlhodobý jav, ktorého intenzita bude na Slovensku postupom rokov narastať. Obmedzenie kontaktu s prisťahovalcami a neistý predpoklad, že sa po určitom čase vrátia do krajiny pôvodu, by tak v budúcnosti mohli viesť k vzniku rôznych

[321] Pozri Vašečka, M. (2009): *Aký postoj máme na Slovensku k migrantom?* On: http://www.cvek.sk/-uploaded/files/IOM_prezentacia_17_12_2009.ppt (29.1.2010).
[322] *Novela Zákona o štátnom občianstve Slovenskej republiky*, 344/2007 Z. z.
[323] Interview s Jozefom Hudecom, riaditeľom Odboru migrácie a integrácie cudzincov pri MPSVR SR, Bratislava 2. marca 2010.

problémových oblastí. Asimilačný model vylučuje úprava poskytovania štátneho občianstva. Naturalizácia cudzincov je v slovenských podmienkach dlhodobým procesom. Úpravou zákona bolo toto obdobie dokonca predĺžené z pôvodných piatich na osem rokov. Prekážka vo forme dlhodobého prístupu k občianstvu vylučuje prisťahovalcov z procesu aktívnej politickej participácie na celoštátnej úrovni. Na cudzincov tak nie je hneď od začiatku nazerané ako na rovnoprávnych občanov s domácim obyvateľstvom. Nakoľko úvodná hypotéza je založená na konštatovaní, že multikulturalizmus existuje len v podobe čiastkových výstupov, venujem sa jeho možnej aplikácii v podmienkach Slovenskej republiky na širšom priestore.

Koncepcia integrácie cudzincov nie je založená ani na cieli vytvárať multikultúrnu spoločnosť. Vo svojom úvode sa hlási k modelu, *„ktorý je založený na obojstrannej adaptácii v integračnom procese, v ktorého rámci cudzinci prispievajú k formovaniu spoločnej kultúry a zároveň ich väčšinová spoločnosť rešpektuje a podporuje ich rôznorodosť.“*[324] Úspešnosť integrácie je meraná schopnosťou dohovoriť sa v jazyku domácej spoločnosti a aktívne pôsobiť na pracovnom trhu. Rovnako sa na cudzinca kladie požiadavka ovládať a osvojiť si kultúru cieľovej krajiny: *„Cudzinec v hostiteľskej krajine by mal poznať normy a hodnoty majoritnej spoločnosti a do istej miery sa s nimi aj stotožniť. K tomu je potrebné, aby s predstaviteľmi domácej komunity nadväzoval kontakty a udržiaval s nimi vzťahy na rôznych úrovniach.“*[325] Napriek slovenskému konceptu integračnej politiky založenom na obojstrannom procese začleňovania cudzincov nachádzame v niektorých dokumentoch štátnych úradov[326] mimo pôsobnosti ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny a ministerstva vnútra, ale aj mimovládnych organizácií, požiadavku na multikultúrny rozmer integrácie. Vzhľadom na absenciu požiadavky integrovať prisťahovalcov podľa modelu multikutluralizmu v koncepcii integračnej politiky, predpokladám, že atomizované zmienky o multikulturalizme sú len reziduálnym dôsledkom doteraz nesystematického nazerania na túto oblasť verejnej politiky. V multikultúrnej spoločnosti štát uznáva legitimitu rozličných kultúr a rovnosť etnických menšín. Zároveň preberá úlohy spojené s integráciou obyvateľov, pričom reflektuje ich odlišný kultúrny a sociálny pôvod.[327] Aj z vystúpenia podpredsedu vlády Dušana

---

[324] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (2009): *Koncepcia integračnej politiky*, s. 8.
[325] Tamtiež, s. 44.
[326] Pozri napr. aj Migračnú úrad: *Súhrnná správa*, s. 12. Záujem o multikultúrnu výchovu obsahuje aj reforma základného a stredného školstva z dielne ministra školstva Jána Mikolaja.
[327] Pozri Stýskalíková, V. (2005): *Der Einfluss des EU-Beitrittes auf die tschechische Integrations- und Migrationspolitik*. In: Salimi-Asl, C.; Wrasse, E.; Schuch, G. (ed.): Die Transformation nationaler Politik. Europäisierungsprozesse in Mitteleuropa. Budapešť: DGAP, s. 137-156, tu s. 139.

Čaplovača na konferencii *„Medzinárodní migrace v európskem kontextu“* v Kolíne 15. mája 2008 evidentne vystupuje do popredia pozitívny sklon k multikulturálnemu modelu slovami: „Treba sa nám venovať vzdelávaniu a výchove vo vzťahu k tým formujúcim sa migračným zoskupeniam, poznávaniu oficiálneho jazyka (úradného jazyka), ale aj uchovávanie materinského jazyka, kultúry a tradícií v procese komplexnej integrácie. Dôležitý bude nielen dialóg kultúr, ale aj náboženstiev.“[328] Praktická realizácia konceptu multikultúrnej spoločnosti v podmienkach Slovenskej republiky nebude jednoduchá a pravdepodobne zmienky o tomto type politiky budú aj naďalej atomizované v čiastkových výstupoch verejnej politiky, pričom v praxi sa nebudú realizovať. Otázne skutočne ostáva, čo si pod pojmom multikultúrna spoločnosť predstavujú orgány štátnej moci. Multikulturalizmus ako model zaobchádzania s prisťahovalcami sa v druhej polovici 20. storočia presadil najmä v krajinách, ktorých spoločnosť nebola vytvorená len z jedného národa resp. etnika alebo jazykovej skupiny (Kanada alebo Veľká Británia). V súčasnosti, vzhľadom na početné konflikty medzi domácim a prisťahovaným obyvateľstvom v štátoch západnej Európy, mnoho autorov upozorňuje na zlyhanie konceptu multikulturalizmu.[329] Podobne ako u Baršovej a Baršu aj podľa slovenskej autorky Silvii Porubänovej je multikulturalizmus prekonaný s tendenciami prikláňať sa viac k novému modelu integrácie, k *„individualizovanej občianskej integrácii“*.[330]

Hoci prezentované postoje vlády Roberta Fica a jeho ministrov uvádzajú zmienky o multikulturalizme, samotné kroky politických aktérov, ale aj postoj verejnosti tomu nenasvedčujú. Spoločnosť na Slovensku síce netvoria len príslušníci jedného národa, ale napriek viac než storočnému spolunažívaniu troch národností (slovenskej, maďarskej a rómskej), existuje medzi nimi permanentné napätie. Prieskum verejnej mienky uskutočnený v roku 2008 dokazuje výraznú mieru antipatie slovenskej mládeže voči obyvateľom Slovenska maďarskej národnosti a Rómom.[331] Podľa viac než 63 percent respondentov by mali Maďari hovoriť na verejnosti výlučne po slovensky a maďarský jazyk by mali používať len doma v súkromí. Za smer od multikulturalizmu k asimilácii sa

---

[328] Čaplovič, D. (2008): *Vystúpenie na konferencii " Medzinárodní migrace v europském kontextu" v Kolíne*. Prezentované na konferencii Univerzity v Kolíne 15.05.2008 , s. 2. On: http://www.caplovic.vlada.gov.sk/-6014/vystupenie-na-konferencii-medzinarodni-migrace-v-europskem-kontextu-v-koline.php, (20.01.2009).

[329] Pozri napr. Hillebrand: *Dicke Luft in Londonistan.*

[330] Pozri Porubänová, S. (2006): *Integrácia migračných skupín - trendy a očakávania*. Prezentované na konferencii "Migračné trendy v SR: otázniky a výzvy" Inštitútu pre výskum práce a rodiny v Bratislave dňa 22.11.2006, s. 3 On: http://www.sspr.gov.sk/texty/File/konfera2/Konferencia/Porubanova/Integracia_migracnych_skupin.pps, (03.02.2009).

[331] Pozri Centrum pre výskum etnicity a kultúry, Nadácia otvorenej spoločnosti (2008): *Postoje žiakov základných škôl ku kultúrne odlišným skupinám*. On: http://www.osf.sk/Documents/tlacove%20spravy/prieskum_zakladne_zistenia.doc (28.8.2008).

začiatkom septembra 2008 vyjadril na pôde Národnej rady SR aj minister školstva Ján Mikolaj, nominovaný Slovenskou národnou stranou, podľa ktorého by príslušníci maďarskej menšiny mali používať svoju rodnú reč výlučne doma a na verejnosti by mali hovoriť len v štátnom jazyku. Protirečil tak novej koncepcii vzdelávania na základných a stredných školách, ktorá si za jeden zo svojich cieľov určila aj multikultúrnu výchovu slovenskej mládeže.

Zaujímavým zistením vyššie citovaného výskumu je pozitívnejšie vnímanie alochtónnych menšín u mladých obyvateľov Slovenska. Výpovednú hodnotu tejto hypotézy ale nemožno podceňovať. Výskum hodnotových orientácií slovenských provoličov uskutočnený Katedrou politológie FF UCM v Trnave v júni 2009[332], na ktorom aktívne participoval autor textu, poukazuje na skutočnosť, že otázky spojené so zahraničnou migráciou si mladí ľudia uvedomujú, hoci patria aj naďalej k marginálnym témam. Z kvantitatívneho výskumu vyplýva, že 31,5 percent mladých respondentov si myslí, že na Slovensku žije veľa migrantov.

Ani medzi politicky aktívnymi organizáciami neexistuje zoskupenie s výraznejšou rezonanciou vo verejnej mienke, zakladajúce svoju politiku na nepriateľstvo voči cudzincom s trvalým pobytom na Slovensku. Len v špekulatívnej rovine tak zostávajú úvahy, ako by vyzerali prieskumy verejnej mienky, alebo podpora niektorých krajne pravicových subjektov, ak by domáce obyvateľstvo z radov Slovákov bolo konfrontované s počtom cudzincov rovnajúcim sa súčasnému počtu obyvateľov maďarskej alebo rómskej národnosti. A to aj napriek konštatovaniu, ktoré vyplýva z uskutočnenému prieskumu, že „čím častejšie sa mladí ľudia s konkrétnymi menšinami stretávajú, tým pozitívnejšie ich vnímajú.“[333] Táto úvaha však nemení nič na skutočnosti, že slovenská spoločnosť zatiaľ nevykazuje predpoklady na úspešnú realizáciu konceptu multikultúrnej spoločnosti podľa pôvodného britského alebo holandského vzoru. Dokazuje to jedna z najreštriktívnejších azylových politík v rámci Európskej únie. Ako už bolo vyššie uvedené, v roku 2006 udelilo Slovensko len osem azylov z celkového počtu 2 871 žiadateľov. V roku 2007 udelilo 14 z 2642, v roku 2008 22 z 909 a do konca júna 2009 7 z 345 žiadostí.[334] Hoci v percentuálnom vyjadrení ide o mierne zlepšenie, Slovensko sa v porovnaní s ostatnými krajinami Európskej únie aj naďalej radí na posledné priečky v počte udelených azylov. Reštriktívne sa Slovensko správalo aj v politike udeľovania štátnych občianstiev. V roku

[332] Pozri výsledky výskumu: Macháček, L. (2010): *Slovenskí študenti ako prvoliči vo voľbách do Európskeho parlamentu 2009*. Trnava: UCM, s. 11.
[333] Pozri Centrum pre výskum etnicity: *Postoje žiakov*.
[334] Pozri Štatistiky Ministerstva vnútra SR (2008). On: http://www.minv.sk (20.8.2998).

2008 získalo občianstvo najmenej cudzincov od vzniku štátu. Ministerstvo vnútra ho poskytlo len 668 osobám, teda o polovicu menej ako rok predtým.[335]

Za nesúrodú s konceptom multikultúrnej spoločnosti možno považovať aj nevýraznú podporu ministerstva výstavby na opravu budov školských inštitúcií. K augustu 2008 pridelilo ministerstvo vedené nominantom Slovenskej národnej strany finančný príspevok z eurofondov zo 110 škôl len jednej s vyučovacím jazykom maďarským.[336] Za ďalší príklad môžeme považovať rezervované postoje domáceho obyvateľstva k prieniku kultúry príslušníkov iných etník, náboženstva alebo celej civilizácie. Ako ilustrácia slúži doteraz neúspešná snaha moslimskej komunity na Slovensku získať povolenie na výstavbu mešity. Vyznávači islamu, ale aj iných nových náboženstiev, sú na Slovensku diskriminovaní dokonca zo zákona. Novelizáciou zákona o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností z roku 2007 sa Slovenská republika zaradila medzi štáty s najprísnejšou normou v Európe.[337] Štát na registráciu novej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti vyžaduje 20.000 plnoletých členov, občanov SR, s trvalým pobytom na území Slovenska (čl. 11). Zároveň však priamo vymenováva 18 registrovaných cirkví, ktoré podľa článku 22 toho istého zákona v deň registrácie túto podmienku splniť nemuseli, napriek tomu, že niektoré z nich rovnako nedisponujú predpísaným počtom členov. Nevylučuje sa preto, že zákon bol prijatý, aby obmedzil právo združovania a právo na vierovyznanie vybranej náboženskej skupine. Zástupca koaličnej Slovenskej národnej strany v Národnej rade SR pri zdôvodnení podpory zákona svoje pohnútky pomenoval priamo: *„Bol ohlásený návrh na registráciu islamu, mám informácie, že sa aktivizuje aj scientologická cirkev na Slovensku. Politici musia na trendy v predstihu reagovať.“*[338] Na porovnanie v Holandsku nepotrebovali cirkvi na ich registráciu v čase prijímanie slovenského zákona spĺňať žiadne špeciálne podmienky. V Poľsku žiadosť o zápis do registra cirkví musí podať najmenej 100 občanov, v Českej republike na získanie prvostupňovej registrácie, resp. právnej subjektivity cirkvi stačí 300 podpisov, na získanie ďalších práv ich je potrebných 10 000.[339] Napriek podaniu generálnej prokuratúry na ústavný súd kvôli presvedčeniu o diskriminačnom charaktere

---

[335] Pozri ČTK (2009): *Občianstvo získalo vlani najmenej cudzincov od vzniku Slovenska*. On: http://www.sme.sk/c/4986394/obcianstvo-ziskalo-vlani-najmenej-cudzincov-od-vzniku-slovenska.html (23.8.2009).

[336] Pozri Petková, Z. (2008): *Janušek šetrí na maďarských školách*. In: Pravda, 13.9.2008. On: http://spravy.pravda.sk/janusek-setri-na-madarskych-skolach-dbz-/sk_domace.asp?c=A080912_191839-_sk_domace_p04 (13.9.2008).

[337] Pozri *Zákon o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností*, 308/1991 Zb.

[338] Rafael Rafaj. In: Uličianska, Z. (2007): *Chcú zastaviť malé cirkvi*. In: Denník Sme, 5.2.2007.

[339] Pozri Ústav pre vzťahy štátu a cirkví. On: http://www.duch.sk (8.9.2008).

prijatej normy a porušení článku 24. Ústavy SR o slobode vyznania a viery, ústavný súd napokon podanie po troch rokoch odmietol. Islam tak na Slovensku nemá právnu subjektivitu vo forme náboženského spoločenstva. Moslimovia nemajú možnosť získať štátny príspevok, nadobudnúť majetok, alebo zakladať organizácie charitatívneho rozmeru.

V rozpore s myšlienkou rovnomerného zaobchádzania so všetkými etnickými a kultúrnymi skupinami žijúcimi na Slovensku tak, ako s väčšinovým obyvateľstvom, je aj novela jazykového zákona z júna 2009, s účinnosťou do 1. septembra 2009.[340] Norma sa dostala do paľby kritiky nielen zo strany predstaviteľov národnostných menšín, maďarskej vlády, ale aj zo strany poslancov Európskeho parlamentu.[341] Podľa novely štátne orgány, orgány miestnej samosprávy a verejnej správy sú povinné ochraňovať štátny jazyk. Napríklad pomníky, pamätníky a pamätné tabule, obsahujúce text v inom, než štátnom jazyku, musia mať aj slovenskú verziu. Text v cudzom jazyku nemôže byť napísaný väčším písmom ako text v štátnom jazyku. Školy s iným vyučovacím jazykom musia viesť všetku dokumentáciu aj v štátnom jazyku. Pôvodný návrh ministerstva kultúry dokonca počítal s vylúčením českého jazyka z úradného styku, hoci spĺňa požiadavku základnej zrozumiteľnosti so štátnym jazykom. K tejto zmene nakoniec nedošlo. Novela predpokladá udeľovanie sankcií. Za porušenie uznesení môže ministerstvo kultúry udeliť pokutu až do výšky 5.000 eur. Hoci niektoré uznesenia nepredstavujú znevýhodnené postavenie národnostných a etnických menšín voči väčšinovému jazyku, už samotná filozofia zákona spochybňuje kultúrnu a jazykovú toleranciu Slovákov. Motiváciu zákonodarcov síce možno nájsť najmä v ich dešpekte voči maďarskej menšine, nič to nemení na fakte, že nekorešponduje s myšlienkou multikultúrnej spoločnosti. Multikulturalizmus tak zostáva na Slovensku len v deklaratívnej podobe. Všeobecne pretrvávajúci odklon od multikltiralizmu s niektorých krajinách západnej Európe môže v budúcnosti poslúžiť politikom ako zdôvodnenie, prečo jeho princípy Slovensko nerešpektovalo. Hoci z histórie by spoločnosť mohla nadviazať na pozitívne príklady. V hlavnom meste Slovenska sa ešte pred II. svetovou vojnou (a aj niekoľko rokov po nej) bežne hovorilo tromi jazykmi, slovenským, maďarským a nemeckým, navyše tu žila početná židovská komunita. Nakoľko ale v súčasnom období nielen predstavitelia politickej elity, ale aj časť verejnosti rezervovane pristupuje ku kultúrnym právam autochtónnej menšiny, neexistujú

[340] Zákon, *ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov*, č. 318/2009 z. Z.

[341] Pozri napr. Mihočková, E. (2009): *Kritik. Interview s Michaelom Gahlerom, nemeckým poslancom Európskeho parlamentu*. In: Plus 7 Dní, s. 34-36.

predpoklady na realizáciu multikultúrnej integrácie prisťahovalcov. Vzhľadom k tomu, že sa postupne od tohto modelu v niektorých krajinách opúšťa, zostáva otázne, prečo ho predstavitelia štátnych inštitúcií uvádzajú ako príklad integrácie cudzincov. Podobné vyjadrenie potom nabádajú k úvahe, že vrcholní predstavitelia slovenskej politiky majú v tejto problematike nedostatočné znalosti.

Proces integrácie si v súlade s prijatou koncepciou integrácie cudzincov vyžaduje ochotu spolupracovať na oboch stranách. Na strane imigrantov pôjde o osvojenie si určitých poznatkov a vedomostí o cieľovej krajine, medzi ktorými na prvom mieste stojí dostatočné ovládanie štátneho jazyka a akceptácia kultúrnych zvykov autochtónnej spoločnosti. Cudzinci sa tak prakticky musia odznova podrobiť procesu kultúrnej socializácie. V súlade s konceptom individuálno-občianskej integrácie sa od nich zároveň očakáva, že budú akceptovať politické a právne inštitúcie prijímajúcej krajiny. Na strane pôvodného obyvateľstva pôjde o ochotu akceptovať cudzincov ako nevyhnutný faktor pre ďalší ekonomický, sociálny ale aj kultúrny rozvoj krajiny. Pôvodné obyvateľstvo by malo pre cudzincov vytvárať adekvátne podmienky na plnenie vznesených požiadaviek. Ide hlavne o sprístupnenie trhu práce a vzdelávacieho systému. Ak spoločnosť potrebuje na uspokojenie svojich základných funkcií pracovníkov z radov prisťahovalcov, nemalo by sa v prípade ich vzdelávania jednať výlučne o osvojovanie si kultúrnych vzorcov väčšinového obyvateľstva. Výchovno-vzdelávacie inštitúcie by sa mali zamerať na výchovu všetkých detí, t.j. tak detí prisťahovalcov, ako aj detí väčšinového obyvateľstva, smerujúcu k rešpektovaní kultúrne odlišných skupín. Už v predškolských zariadeniach by sa mali deti učiť vnímať prisťahovalcov nie ako záťaž, ale ako potenciál, ktorý ich krajina nevyhnutne potrebuje. Samozrejme za predpokladu, že prisťahovalci nebudú vnášať požiadavky na akceptáciu tých inštitúcií, ktoré nie v súlade s kultúrnym a civilizačným systémom cieľovej krajiny.

V blízkej dobe čaká slovenskú integračnú politiku konkretizácia nástrojov na dosahovanie stanovených cieľov. Predstavu o dlhodobejšom vývoji spoločnosti a politiky na Slovensku mal priniesť dokument *Stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti*.[342] Dokument vznikol na objednávku vlády Slovenskej republiky ako vízia pre strednodobé obdobie, resp. do roku 2020. Autormi sú prevažne predstavitelia jednotlivých slovenských univerzitných pracovísk, koordinovaní zástupcami Slovenskej akadémie vied. Napriek vysokej odbornosti autorov je evidentné, že prehnaný počet prispievateľov kvalitný obsah

[342] Šikula, M. a kol. (2010): *Stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti*. Bratislava: SAV.

dokumentu negarantuje, skôr naopak. Vnútorné časti kapitol sú usporiadané nesystematicky, bez vzájomnej nadväznosti. Nedostatok dokumentu sa prejavuje v absencii adresných opatrení pre realizáciu cieľov. Načrtnuté sú možné riešenia budúcich problémov, ale bez ich ďalšej konkretizácie.

Okolnosti zahraničnej migrácie a jej dopadov na rôzne oblasti sú uvádzané na viacerých miestach, čo len potvrdzuje nesystematický charakter celého dokumentu. Samostatnú súčasť tvoria časti o imigrácii, ale taktiež o migrácii a integrácii cudzincov, hoci v dokumente na seba nenadväzujú. Skôr naopak, niektoré formulácie sa opakujú. Strednodobá vízia vychádza z predpokladu, že prisťahovalectvo je stav trvalý a neobíde ani Slovenskú republiku. Preto je potrebné sa sústrediť predovšetkým na otázky integrácie. Vo vízii je na migráciu nazerané ako na možný spôsob riešenia negatívneho demografického trendu a prípadného nedostatku pracovných síl. Podobne ako pri ostatných sociálnych javoch, ani pri otázkach spojených s migráciou nie sú uvádzané konkrétne spôsoby riešenia sprievodných problémov. Vízia predpokladá vytvorenie novej imigračnej politiky smerom k jej liberalizácii, pričom sa odvoláva na princípy Európskej únie. „*Je pravdepodobné, že prísnu slovenskú imigračnú politiku bude potrebné prehodnotiť v prípade, že by u nás i naďalej neželateľne klesal počet ekonomicky činného obyvateľstva.*“ Rovnako upozorňuje, že v prípade vyššieho počtu migrantov môže dochádzať k „*negatívnym vplyvom na demokratický režim, etnické i náboženské zloženie populácie a sociálnopolitickú stabilitu štátu.*“ Ani v tomto prípade nie sú uvádzané konkrétne opatrenia, ako negatívnym dopadom migrácie zabrániť. Napriek tomu, že dokument by mal prinášať vízie na obdobie rokov 2010-2020 v rámci migračnej politiky sú vyjadrenia formulované veľmi vágne.

Stratégia pri formulovaní vízie v oblasti migračnej politiky vôbec nereflektuje dopady finančnej krízy na budúce migračné trendy. V texte sú viaceré pasáže prebraté z dokumentu *Koncepcia integrácie cudzincov v SR* bez ambície predstaviť kritický resp. modifikovaný pohľad na súčasný stav. S prisťahovalectvom sa počíta aj naďalej a hoci dokument vyjadruje predpoklad budúcej regulovanej migrácie, okrem dostatočného vzdelania nepomenúva ďalšie požiadavky kladené na želateľné skupiny migrantov.

Napriek tomu, že vízia v jednej vete spája posilnenie boja s nelegálnou migráciou a snahu čeliť militantnému moslimského radikalizmu, nie je jasné, či práve nelegálni migranti sú tou potenciálnou hrozbou terorizmu. Moslimský radikalizmus by podľa vízie mohol preniknúť na Slovensko z Kosova. Moslimskí radikáli sú ako bezpečnostné riziko vnímaní rovnako ako zástancovia revízie Trianonskej dohody, či zástancovia zrušenia tzv. Benešových dekrétov. Poznámky o moslimskom radikalizme pôsobia ako vytrhnuté

z kontextu a dokazujú nesystematický charakter celej strednodobej vízie. Otázne zároveň zostáva, do akej miery sa budú dokumentu pridržiavať budúce vlády a či jednotlivé výstupy nezostanú vyslovené len v rámci akademickej debaty. Otázky migrácie aj napriek pozitívnym pokusom naďalej zostávajú oblasťou verejnej politiky bez systematickej úpravy. Prospešným by mohlo byť zriadenie jedného štátneho orgánu, ktorý by koordinoval vykonávanie úloh vyplývajúcich či už z koncepcie migračnej politiky alebo koncepcie integrácie. Hoci tento zámer už bol v minulosti schválený, doteraz sa nerealizoval a vzhľadom k proklamovanému šetreniu v štátnej správe, je jeho existencia v blízkej budúcnosti aj naďalej otázna.

6. PODMIENKY PER INTEGRÁCIU CUDZINCOV V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

6.1 METODOLÓGIA VÝSKUMU

Na prehĺbenie vedomostí o cudzincoch žijúcich na Slovensku bola použitá biografická metóda kvalitatívneho zberu informácií. Cieľom výskumu malo byť overenie hypotézy, že štát nebol na poli politiky integrácie cudzincov doteraz výrazne aktívny a cudzinci pomoc štátu výrazne nezaznamenali. Zároveň mal predstaviť situáciu v doterajšom integračnom procese, definovať skupiny, ktoré budú prioritne potrebovať pomoc štátnych alebo mimovládnych organizácií a zároveň upozorniť na prípadné problémové oblasti. Dáta boli zbierané na prelome rokov 2009 a 2010, v mesiacoch december, január a február, formou semištrukturovaných na problém orientovaných rozhovorov (problem-centred interview) [343] s náhodne vybranými prisťahovalcami žijúcimi na území Slovenska minimálne jeden rok. Obdobie jedného roka bolo základným predpokladom výberu respondentov, aby bola naplnená definícia Medzinárodnej organizácie pre migráciu, podľa ktorej možno za migranta považovať štátneho príslušníka s miestom pobytu v inej krajine po dobu minimálne dvanástich mesiacov. Trvalý pobyt v rozmedzí minimálnej jedného roka je zároveň kritériom pre zaradenie cudzinca medzi adresátov integračnej politiky Slovenskej republiky.[344]

Zvolený vedecký postup skúma spoločensky relevantné problémy prostredníctvom biografických individuálnych rozhovorov alebo skupinových diskusií. Rozhovory slúžia na verifikáciu alebo zjednodušenie teoretických poznatkov.[345] Podobne ako pri naratívnych interview základný prostriedok výskumu tvoria rozhovory s respondentmi, ale tieto nie sú jediným zdrojom informácií. Witzel navrhuje doplniť na problém orientované interview inými metódami, napr. prípadovými štúdiami, otvoreným rozhovorom, obsahovou analýzou, skupinovou diskusiou alebo krátkym dotazníkom k základným sociálnym údajom o respondentoch. Doplňujúcou metódou je v tomto prípade analýza koncepcie slovenskej integračnej politiky. Pri na problém orientovaných rozhovoroch „dopytujúci využíva predošlé poznatky o objektívnych rámcových podmienkach skúmaných orientácií

[343] Pozri Witzel, A. (2000): *Das problemzentrierte Interview*. In: Forum: Qualitative Social Research, 1(1), Art. 22.
[344] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (2009): *Koncepcia integračnej politiky*.
[345] Pozri Blatter, J. K.; Janning, K.; Wagemann, C. (2007): *Qualitative Politikanalyse. Eine Einführung in Forschungsansätze und Methoden*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 61-62.

a konaní, aby chápal zmysel rozhovoru a mohol klásť dodatočné otázky orientované na skúmaný problém.“[346] Naratívne elementy sú nevyhnutné, ale na rozdiel od čistých naratívnych rozhovorov v tomto type hrá dopytujúci aktívnejšiu úlohu. Rozhodujúcu úlohu hrá scenár, ktorý je dopĺňaný otázkami vyplývajúcimi z priebehu rozhovoru. Witzel rozlišuje štyri základné prostriedky na problém orientovaných rozhovorov: krátky dotazník, scenár, zvukový záznam rozhovoru a postskriptum. Výhodou úvodného dotazníka je odbremenenie hĺbkového rozhovoru od určitých otázok. Rovnako dokáže odhaliť nezrovnalosti, pokiaľ niektoré otázky, inak formulované, tvoria aj obsah nasledujúceho scenára. Zvukové alebo audiovizuálne zachytenie na rozdiel od písomného protokolu umožní autentický a precízny záznam komunikačného procesu. Vopred pripravený scenár je považovaný za prostriedok vytvorenia predpokladov na následné porovnávanie uskutočnených rozhovorov. Po skončení interview nasledujú poznámky k jednotlivým situatívnym a neverbálnym aspektom celého procesu komunikácie medzi dopytovaným a dopytujúcim.[347]

Rozhovory s prisťahovalcami viedli autor textu a poučení anketári, študenti magisterského stupňa politológie Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Zapojení študenti v danom semestri absolvovali seminár k téme *Politické aspekty migrácie*. Zapojenie väčšieho počtu anketárov sa ukázalo výhodné z dôvodu získania väčšieho počtu respondentov pochádzajúcich z rôznych krajín sveta, rozptýlených do viacerých regiónov Slovenska. K pozitívam patrila aj skutočnosť, že niektorí anketári svojich respondentov poznali dlhšie obdobie, nešlo teda výlučne o náhodne vybraných dopytovaných. Dôvernejší vzťah medzi anketárom a respondentom predpokladá vyššiu mieru ochoty súhlasiť s rozhovorom, zvyšuje pravdepodobnosť pravdivosti poskytnutých informácií a vytvára vhodné podmienky pre prípadné zodpovedanie dodatočne položených otázok. Aj Peter Gavora upozorňuje, že „medzi výskumníkom a skúmanou osobou by mal byť kolegiálny, podľa možností priateľský vzťah.“[348] Negatívom väčšieho výberu anketárov bola neschopnosť časti študentov klásť vhodné doplňujúce otázky a následne rozviesť vybrané okruhy odpovedí detailnejšie. Takéto rozhovory boli nakoniec z výskumu vylúčené. Skúsenosti ale ukázali, že chyba nebola vždy na strane anketárov. Nie všetci prisťahovalci sú napriek súhlasu schopní viesť kvalitný a otvorený rozhovor o svojich skúsenostiach s pobytom na Slovensku.

---

[346] Pozri Witzel: *Das problemzentrierte Interview*, s. 3.
[347] Pozri tamtiež.
[348] Gavora, P. (2007): *Sprievodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 85.

Popri uvedených rozhovoroch sa autor textu v januári 2010 zúčastnil skupinového sedenia s desiatimi štátnymi príslušníkmi Afganistanu. Diskusia o životných podmienkach na Slovensku, pracovných skúsenostiach, kontaktu s úradmi a sprievodných problémoch prebiehala v neformálnom prostredí ubytovne, kde prisťahovalci, v období výskumu všetci žiadatelia o azyl, žili. Rozhovor sa viedol v pôvodnom jazyku a následne bol autorovi sprostredkovaný dlhodobo žijúcim Afgancom, občanom Slovenskej republiky, angažujúcim sa vo vedení krajanskej komunity. Pod angažovanosťou prisťahovalcov sa rozumie aktívne pôsobenie v krajanskej organizácii s cieľom udržiavať pôvodnú národnú alebo etnickú identitu formou diverzných kultúrnych a spoločenských podujatí, poskytovanie poradenstva rôzneho charakteru, vrátane tlmočníckych služieb. Rozhovory s angažovanými prisťahovalcami sa ukázali ako správna voľba. Boli obsahovo bohatšie, nakoľko priniesli informácie nielen o vlastnej situácii respondenta, o podmienkach krajanov, ale aj informácie o forme spolupráce a adresnej pomoci zo strany štátnej orgánov smerujúcej prisťahovaleckým komunitám na podporu ich spoločensko-kultúrnych aktivít.

Divinský s Bargerovou rozlišujú niekoľko kategórií ukazovateľov integrácie prisťahovalcov do autochtónnej spoločnosti. Ide o indikátory: ekonomické, sociálne (zdravotné), vzdelanostné, jazykové, kultúrne a náboženské, rezidenčné (prístup k bývaniu), občiansko-právne, politické a ľudsko-právne.[349] Scenár rozhovoru bol vytvorený tak, aby zachytil informácie najmä o politickej, kultúrnej a náboženskej, pracovnej a občiansko-právnej kategórii integrácie. Obsahuje informácie o motívoch príchodu a zotrvania na Slovensku, procese postupného začleňovania do spoločnosti a možných sprievodných prekážkach, okolnostiach osvojovania si domáceho jazyka, ďalej o pohľadoch na súžitie s autochtónnym obyvateľstvom, o komunikácii so štátnymi orgánmi, o skúsenostiach s rasizmom a šovinizmom, importe iných kultúrnych vzorcov správania, kontaktoch s krajinou pôvodu, politickej a občianskej participácii, skúsenostiach na trhu práce a informácie o prípadnej azylovej procedúre.

Celkový počet použitých rozhovorov bol 58, z toho počas jedného rozhovoru boli spovedaní dvaja respondenti (jeden z Iraku a jeden z Afganistanu). Spočiatku bolo oslovených menej prisťahovalcov, ale nakoľko v priebehu rozhovoru boli otvorené niektoré témy, na ktoré predtým nebolo dostatočne odpovedané, postupne sa počet dopytovaných zvyšoval. Z konečnej výskumnej vzorky sa v 23 prípadoch dopytovaných jednalo o ženy, v 35 o mužov. Všetci respondenti boli v produktívnom veku, najmladší mal

[349] Pozri Divinský; Bargerová: *Integrácia migrantov v Slovenskej republike*, s. 23-26.

21 rokov, najstarší 58. Stretnutia prebehli v rôznych prostrediach – v kaviarňach, v domácom prostredí respondenta alebo dopytujúceho, alebo na pracoviskách. Respondenti boli poučení o zámeroch rozhovorov a ubezpečení, že nahrávky ani údaje z nich nebudú poskytnuté novinárom, polícii alebo iným štátnym orgánom. Pre zabezpečenie anonymity nebola požadovaná celková identifikácia prisťahovalca ale len prvé meno alebo vymyslená prezývka. V ojedinelých prípadoch bola úplná anonymita požadovaná ako podmienka na rozhovor zo strany respondentov. Požiadavka bola rešpektovaná a v texte nie sú označení svojim prvým menom.

Podľa miesta terajšieho bydliska na území Slovenska sa oslovení respondenti zdržiavajú v 16 zo 78 okresov resp. v šiestich z ôsmich krajov. Pôvodom sú z 27 krajín, z toho siedmi zo Srbska, piati z Bosny a Hercegoviny, Ruska a Ukrajiny, traja z Afganistanu, Číny, Francúzska, Iraku a Južnej Kórey, dvaja z Českej republiky, Macedónska a Rumunska, po jednom z Abcházska, Albánska, Egypta, Etiópie, Gruzínska, Chorvátska, Konga, Kosova, Kuby, Maďarska, Nigérie, Poľska, Sýrie, Spojených štátov amerických a Veľkej Británie. Okrem dvoch rozhovorov v angličtine boli všetky uskutočnené v slovenskom jazyku. Až na sedem rozhovorov, kde si respondenti nepriali byť nahrávaní, boli všetky zaznamenané buď formou video- alebo audiozáznamu. Z týchto siedmich rozhovorov otázky obsiahnuté v scenári buď vypĺňali sami prisťahovalci alebo bol vyhotovený protokol o interview s následnou autorizáciou zo strany respondenta. Rozsahom sa rozhovory výrazne líšia. Vyplýva to prevažne z ochoty respondenta vysvetliť určité okolnosti detailnejšie, ale aj schopností viesť vierohodný dialóg a vyjadriť svoje myšlienky v slovenskom jazyku. Najdlhší dosiahol hranicu 100 minút. Väčšina rozhovorov sa pohybovala v rozmedzí 30 až 45 minút. Do tohto času je zahrnutý čistý dialóg, bez času potrebného na získanie kontaktu, dohovore na stretnutí, vytvorení pozitívnej atmosféry medzi jednotlivými účastníkmi, vysvetleniu zámerov dizertačnej práce, prípadne na doplnenia potrebné pre vysvetlenie niektorých sporných pasáží. Z analýzy neboli vylúčené niektoré kratšie rozhovory pohybujúce sa na úrovni pätnástich minút. Hoci sú rozsahom krátke a obsahovo chudobné na informácie, prostredníctvom nich možno potvrdiť trendy vyplývajúce z ostatných rozhovorov, alebo naopak poukázať na určité vychýlenia z načrtnutých smerov.

Rozhovor sa skladal z dvoch častí. V prvej respondenti vypĺňali priložený dotazník, ktorý mal slúžiť pre lepšie spracovávanie a kódovanie získaných dát. Druhá časť sa viedla podľa scenára 19 okruhov otázok. Keďže hlavná metóda výskumu bola založená na metóde na problém orientovaného rozhovoru, jednotlivé odpovede boli ďalej dopĺňané

nadväzujúcimi otázkami. Respondenti boli počas komunikácie povzbudení, aby rozprávali o svojom živote uvoľnene a čo možno detailne. Po skončení dopytujúci samostatne zhodnotil jazykové schopnosti respondenta a popísal situatívne aspekty stretnutia.

Úvodný dotazník okrem základných údajov o respondentovi (pohlavie, vek, náboženská príslušnosť, krajina pôvodu, dôvod príchodu) obsahoval otázky smerujúce k ich voličskému správaniu. Samozrejme len v prípade, ak respondent už disponoval slovenským štátnym občianstvom a bol ochotný svoje politické preferencie prezradiť. Voličské správanie je doteraz neprebádanou oblasťou výskumu politickej a občianskej integrácie prisťahovalcov. Niektoré otázky v oboch častiach boli obsahovo identické, aby sa zvýšila možnosť verifikácie vierohodnosti odpovedí. Uprednostnenie kvalitatívneho pred kvantitatívnym výskumom sa ukázala byť správna z niekoľkých dôvodov. Pri niektorých respondentoch nebol úvodný dotazník vyplnený korektne. Napr., hoci v dotazníku respondent uviedol, že na Slovensko prišiel legálne a individuálne, pri podrobnejšom popise okolností vstupu na slovenské územie sa zistilo, že cez hranice prechádzal za peňažnú odplatu s čiernou páskou na očiach a v uzatvorenej dodávke spolu s ďalšími osobami. Podobne zavádzajúco by sa bez kvalitatívneho výskumu ukázala byť otázka k jazykovým schopnostiach prisťahovalcov. Niektorí respondenti bez zjavnej schopnosti objektívne posúdiť svoju úroveň slovenčiny ohodnotili vlastné znalosti na výbornú, hoci jazyk takmer neovládali a naopak, skromnosť (alebo iné dôvody) u niektorých prisťahovalcov s výbornou slovenčinou viedla k podceňovaniu svojich jazykových znalostí. Otázka o vzdelaní nebola do dotazníka zahrnutá z podobných dôvodov. Na možné podvody v styku s úradmi poukazuje aj Zdenka Patassyová, bývalá riaditeľka personálnej agentúry, v súčasnosti riaditeľka logistiky v jednej súkromnej firme, ktorá od roku 2007 sprostredkúva na Slovensku prácu žiadateľom o azyl: *„... dátum narodenia majú skoro všetci, ktorí si nedonesú doklady, prvého januára ...“* Skúsenosti najmä so žiadateľmi o azyl ukazujú, že dotazník migračného úradu alebo cudzineckej polície pri otázke o vzdelaní nemusí byť vyplnený pravdivo: *„Oni spravidla hovoria, že sú vysokoškoláci, alebo minimálne stredná škola...ale v živote som nevidela žiaden doklad o vzdelaní.“* Veľmi dôležitým argumentom pre uprednostnenie priameho rozhovoru pred kvantitatívnou metódou výskumu je pravdepodobnosť, že niektorí prisťahovalci by kvôli svojim jazykovým nedostatkom nemuseli otázkam dostatočne rozumieť, resp. by mohli zle pochopiť ich význam. Tento predpoklad sa ukázal aj v priebehu rozhovorov, pri ktorých museli byť niektoré otázky jazykovo menej zdatným respondentom vysvetlené dodatočne. Naopak výhodou rozhovorov je priamy kontakt s respondentom, možnosť vybudovania

dôverného vzťahu a z toho plynúce získanie korektnejších informácií a možnosť dodatočného vysvetlenia niektorých odpovedí.

Aby bolo zohľadnené zachovanie viacerých názorov na možnosť integrácie skupiny žiadateľov o azyl, v texte sú odpovede migrantov kombinované s pohľadom už vyššie uvedenej bývalej pracovníčky personálnej agentúry Zdenky Patassyovej, ktorá azylantom sprostredkováva prácu a už viac ako tri roky je v dennodennom kontakte nielen so samotnými prisťahovalcami, ale aj pracovníkmi migračného úradu. K dôležitým zdrojom informácií tejto časti práce patria údaje z rozhovoru s Ing. Jozefom Hudecom, riaditeľom odboru migrácie a integrácie cudzincov Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

V texte sú v dostatočnej miere použité citáty z rozhovorov. Nemeckí autori Jaeggi, Faas a Mruck vo svojich radách pri interpretatívnom vyhodnocovaní rozhovormi získaných dát odporúčajú tento postup pre lepšie znázornenie analyzovaných skutočností. Práve pri kvalitatívnom výskume by mal bádateľ podrobne opísať jednotlivé kroky, aby tak priblížil postupný nárast poznania. Práve z tohto dôvodu by mal byť pri predstavovaní výsledkov výskumu viditeľný aj vzťah k pracovnému materiálu, čo sa dá dosiahnuť práve obohatením textu citovaním myšlienok dopytovaných.[350]

6.2 VYHODNOTENIE VÝSKUMU

Výber rozhovorov za účelom porovnávania závisí podľa Fritza Schützeho od toho, ktorý sociálny fenomén bol v priebehu života dôležitý práve pre príslušnú biografickú analýzu.[351] V tomto prípade boli za určujúce kritéria zvolené časové obdobie a príčiny príchodu. Z analýzy uskutočnených rozhovorov vystupujú do popredia štyri relevantné skupiny prisťahovalcov žijúcich v období výskumu na území Slovenskej republiky: imigranti s dátumom príchodu pred rokom 1989, vojnoví a politickí utečenci, pracovní migranti a prisťahovalci za účelom zlúčenia rodín. Rozdelenie berúce do úvahy najmä okolnosti opustenia krajiny pôvodu a príchodu do cieľového štátu samozrejme nevylučuje, že niektorí migranti budú spadať súčasne do viacerých alebo úplne iných skupín. Ak by bola zvolená kategorizácia podľa národností, mohlo by pri vyhodnocovaní dôjsť ku

[350] Jaeggi, E.; Faas, A.; Mruck, K. (1998): *Denkverbote gibt es nicht! Vorschlag zur interpretativen Auswertung kommunikativ gewonnener Daten*. Berlin:Technische Universität, s. 18-19.
[351] Pozri Schütze, F. (1983): *Biographieforschung und narratives Interview*. In: Neue Praxis, 13(3), s. 283-293, s. 287.

komplikáciám vzhľadom na rôzne obdobia príchodu. Meniace sa podmienky v krajine pôvodu ako aj vzájomný vzťah medzi štátmi ovplyvňuje postavenie cudzinca v cieľovej krajine. Obyvateľ Afganistanu, ktorý na Slovensko resp. do Československa prišiel pred rokom 1989 za účelom vzdelávania, zotrval na území štátu doteraz a získal štátne občianstvo, je v súčasnosti v inom právnom postavení, než žiadateľ o azyl s príchodom v období po páde vlády Talibanu. Na postavenie cudzinca bude rovnako vplývať vstup jednej alebo oboch krajín do Európskej únie. Zvolená kategorizácia prisťahovalcov je preto výhodná pre definovanie podmienok ich integrácie do spoločnosti.

Žiadna skupina nebola vytvorená na základe zaradenia k určitému náboženstvu. Výstupy rozhovorov ukazujú, že aj iné, než kresťanské vierovyznania, nie sú v súčasnosti prekážkou úspešnej integrácie, resp. konfesionálna príslušnosť momentálne nezohráva rozhodujúcu úlohu. Respondent z Afganistanu, na Slovensku vyštudovaný lekár uvádza: „*... viete nemôžete žiť v slovenskej rodine alebo spoločnosti a dodržiavať afganské zvyky. Do určitej miery sa snažíme dodržiavať tie zásadné sviatky, alebo nejaké veci, ktoré vieme, že sú súčasťou našej tradície. Ale nedodržiavam napríklad ramadán, nemodlím sa, pijem alkohol, čo by som nemal. Ale taký je život, ja som rád a nič neľutujem.*“ Ani u ostatných moslimov nebol zaznamenaný výrazne kritický pohľad na spoločnosť, ktorý by vychádzal zo zásad islamu. Náboženstvo je pre nich osobnou záležitosťou, praktizujú ho prevažne v súkromí alebo navštevujú modlitebňu v Bratislave. Hoci vyjadrenia respondentov moslimského vierovyznania zatiaľ nenaznačujú možné konflikty vychádzajúce z odlišných náboženských tradícií, pokusy preniesť importované kultúrne vzorce správania do života na Slovensku boli zaznamenané pracovníčkou sprostredkujúcou prácu azylantom z moslimských krajín. V období ramadánu mali moslimovia záujem pracovať hlavne v noci. Vedenie firmy pre výnimky nemalo pochopenie a prisťahovalci sa museli prispôsobiť podmienkam zamestnávateľa. Na určité odlišnosti od príslušníkov domácej spoločnosti upozorňovali príslušníci pravoslávneho vierovyznania, tieto však súvisia viac s náboženskými obradmi, než s každodenným životom. Náboženské rituály vykonávajú buď v pravoslávnych chrámoch, alebo sa zúčastňujú ekumenických obradov. Náboženstvo vnímajú ako časť svojho súkromia a navonok odlišnosti od väčšinového rímsko-katolíckeho obyvateľstva neprezentujú.

Z uvedených dôvodov boli imigranti pri vyhodnotení získaných údajov rozdelení do štyroch skupín. Prvá skupina je tvorená prisťahovalcami pôvodom z rôznych krajín, najmä Afriky, bývalých krajín socialistického bloku a niektorých ázijských krajín. Do Československa prišli ešte pred systémovou zmenou prevažne za účelom získania

vzdelania alebo pracovných skúseností. V spoločnosti sú pomerne dobre integrovaní, ovládajú spisovný jazyk a nakoľko prvoradým faktorom priťahovania bolo v ich prípade získať vysokoškolské vzdelanie alebo pracovné skúsenosti, zastávajú v súčasnosti kvalifikované pracovné pozície. Časť z nich samostatne podniká a vytvára pracovné pozície pre svojich príbuzných, rodákov ale aj domáce obyvateľstvo. Väčšina disponuje slovenských štátnym občianstvom, hoci nie všetci oň požiadali, aj keď splnili požiadavky. Motiváciou nepožiadať o nové občianstvo je záujem nestratiť to staré. Niektoré krajiny pôvodu neumožňujú dvojité občianstvo: *„Ja by som chcel požiadať o slovenské občianstvo, ale musel by som oficiálne odmietnuť ruské občianstvo. A to by som nechcel.*“ Integrovať do spoločnosti pomáha prisťahovalcom z tejto skupiny najmä skutočnosť, že životných partnerov si našli väčšinou medzi Slovákmi resp. Slovenkami. V tejto skupine sa nachádza najviac jednotlivcov angažovaných v rôznych krajanských združeniach. Prostredníctvom nich udržujú vzájomný kontakt, poskytujú si vzájomnú pomoc, pripomínajú si tradície, uchovávajú svoju kultúrnu identitu, artikulujú svoje požiadavky smerom navonok a prezentujú krajinu pôvodu domácej spoločnosti.

Ďalšiu skupinu tvoria vojnoví a politickí utečenci. Po systémovej zmene prichádzali vo väčšom počte počas vojnového konfliktu v krajinách bývalej Juhoslávie a neskôr z konfliktných krajín ázijského kontinentu, najmä Iraku a Afganistanu, ale aj Číny a Gruzínska. Časť obyvateľov z krajín bývalej Juhoslávie prišla po vypuknutí vojny prevažne ako turisti a o azyl žiadať nemuseli resp. neprihlásili sa ako utečenci. Niektorí z nich boli národnosťou Slováci alebo mali na Slovensku vzdialených príbuzných, čo im výrazne uľahčilo integráciu. Amila z Bosny a Hercegoviny vysvetľuje svoj príchod na Slovensko nasledovne: *„... Nežiadali sme o azyl. My sme prišli s tým, že teda pôvodne to tak bolo, že pôjdeme niekam mimo krajiny len na dva-tri mesiace, na pol roka maximálne, kým sa situácia u nás neukľudní a potom sa vrátime domov. My sme neboli politickí utečenci a my sme vôbec neboli utečenci, my sme prišli a neprihlásili sme sa ako utečenci. Prišli sme ako turisti, lebo sme nevedeli ako to chodí a tým, že sme mali nejaké peniaze, mohli sme si zaplatiť ubytovanie. Keď sme sa dopočuli cez veľvyslanectvo, že je nejaký utečenecký tábor pri Gabčíkove, boli sme sa tam pozrieť, no nemyslím si, že by som tam chcela žiť takým spôsobom, lebo som práceschopná, môžem pracovať a chcem pracovať a vôbec som nerozmýšľala nad tým že pôjdem niekde a budem čakať, že mi niekto dá kúsok chleba.*“

Komplikovanejšiu cestu o získanie povolenia na pobyt musia absolvovať súčasní utečenci z problémových oblastí, najmä Iraku a Afganistanu. Nakoľko Slovensko je vo

svojej azylovej politike značne reštriktívne a koncept integračnej politiky je adresovaný cudzincom s legálnym pobytom, proces ich integrácie je otázny. Po neúspešnom azylovom procese musia opustiť územie republiky s následným zákazom vstupu. Neistota výsledku azylového procesu môže negatívne vplývať na celkovú ochotu učiť sa slovenský jazyk a začleniť sa do spoločnosti. Neochota integrovať sa môže vychádzať aj zo skutočnosti, že nelegálni migranti spravidla nie sú cieľovou skupinou integračnej politiky. Za určitých okolností sa ale môžu stať jej objektom. Platí to najmä v prípadoch imigrantov, „ktorí sa zdržiavajú v krajine dlhodobo nelegálne a sú aktívni na jej pracovnom trhu.“[352] V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že dopytovaní žiadatelia o azyl v uskutočnenom výskume pochádzali výlučne z radov aktívnych účastníkov na pracovnom trhu.

Tretiu silnú skupinu tvoria pracovní migranti. Týchto možno rozdeliť podľa toho, či pochádzajú z pôvodnej pätnástky krajín Európskej únie a investorských neeurópskych krajín ako napr. Južná Kórea a na Slovensku zastávajú prevažne kvalifikované pozície s dobrou úrovňou finančného odmeňovania. Alebo je tvorená obyvateľmi iných štátov predovšetkým nástupníckych štátov Sovietskeho zväzu, najmä Ukrajiny a Ruska, ktorí sem prichádzajú ako reakcia na rozdiely v úrovni priemernej mzdy medzi oboma štátmi. Do tejto skupiny prisťahovalcov sú zaradení aj zamestnanci, ktorých účelom pobytu je podnikanie. Zahraniční zamestnanci veľkých investičných podnikov spravidla neuvažujú o dlhodobom zotrvaní na Slovensku a preto nie sú primárnym adresátom dlhodobej integračnej politiky. Túto skutočnosť prízvukuje aj riaditeľ odboru migrácie a integrácie cudzincov pri ministerstve práce Jozef Hudec, podľa ktorého by mali byť adresátom integračnej politiky len záujemcovia o dlhodobý pobyt na Slovensku schopní kultúrne a jazykovo sa začleniť do autochtónnej spoločnosti.[353] Svojimi skúsenosťami z prvého kontaktu so slovenskou byrokraciou sa zamestnanci zahraničných investorov výrazne odlišujú od iných typov prisťahovalcov, nakoľko mnohé formality spojené s pobytom na Slovensku im vybavujú zamestnávateľské firmy. Aj medzi nimi sa však nájdu jednotlivci, ktorí vyjadrili kritické stanovisko na adresu slovenskej cudzineckej polície. Naopak medzi pracovníkmi a podnikateľmi z nečlenských krajín Európskej únie dominuje záujem zotrvať v krajine buď natrvalo alebo aspoň do dôchodku. Túto skutočnosť ovplyvňuje aj fakt, či na Slovensko prichádzajú so svojou rodinou, alebo sa im podarí nájsť životného partnera z radov príslušníkov domácej spoločnosti. V takomto prípade rastie motivácia usadiť sa natrvalo.

---

[352] Pozri Divinský; Bargerová: *Integrácia migrantov v Slovenskej republike*, s. 17.
[353] Interview s Jozefom Hudecom, riaditeľom Odboru migrácie a integrácie cudzincov pri MPSVR SR.

Napokon silnú a vnútorne heterogénnu skupinu tvoria prisťahovalci, ktorí sa na Slovensku usadili za účelom zachovania partnerstva resp. zlúčenia rodiny. Zámerne bolo zvolené slovo „usadenie“ a nie „prisťahovanie“. To znamená, že prvotný dôvod príchodu na Slovensko mohol byť iný, napríklad práca alebo vzdelávanie, ale dôvodom na dlhodobý pobyt sa neskôr stalo manželstvo. Tento predpoklad nevylučuje skupinu cudzincov, ktorí na Slovensko imigrovali primárne z dôvodu vytvorenia manželského zväzku. Veľká časť spoznala svojich partnerov mimo územia Slovenska. Uvedená kategória prisťahovalcov má vytvorené pozitívne podmienky na rýchlu integráciu, nakoľko primárnu pomoc nachádzajú v osobe svojho životného partnera a jeho blízkej rodiny, ak jeden z partnerov patrí k príslušníkom autochtónnej spoločnosti. V tomto prípade preberá partner/ka a rodina úlohu sprostredkovateľa informácií o kultúre, jazyku, právnych noriem či politickej kultúre cieľovej krajiny. Pokiaľ ani jeden z partnerov nie je občanom Slovenskej republiky, proces zlučovania rodiny je komplikovanejší. Zo strany štátu prisťahovalci narážajú na rôzne byrokratické prekážky, uvedené nižšie v texte. Pod zlúčením rodiny sa nerozumie len spájanie partnerstiev, ale sem patrí aj imigrácia detí za svojimi rodičmi. V takomto prípade je zlučovanie rodiny upravené rovnakými právnymi predpismi.

Špecifickou kategóriou sú prisťahovalci z Českej republiky. Česi patrili dlhodobo k najväčším skupinám prichádzajúcich na Slovensko, pokiaľ ich nepredbehli imigranti z Rumunska. Podobné postavenie majú aj imigranti z Maďarska, pokiaľ sa usádzajú v južných, jazykovo zmiešaných oblastiach. Neznalosť slovenčiny obom skupinám nespôsobuje problémy v procese integrácie. Sú občanmi Európskej únie a ovládajú jazyk, ktorým sa dorozumejú v styku so štátnymi úradmi. Prisťahovalcom z Českej republiky umožňuje používať materinský jazyk zákon o štátnom jazyku. Podľa zákona je možné používať materinský jazyk, ak spĺňa požiadavku základnej zrozumiteľnosti. V prípade maďarčiny na komunálnej a okresnej úrovni, ak v obci alebo v meste žije minimálne 20 percent príslušníkov maďarskej menšiny. K problémom nedochádza ani v akceptovaní kultúrnych vzorcov správania, nakoľko kultúra je prakticky podobná alebo totožná s kultúrou domácej spoločnosti resp. autochtónnej maďarskej menšiny. V prípade Maďarov s pobytom na Slovensku môžu vznikať problémy, s ktorými sa pravidelne stretávajú aj príslušníci autochtónnej maďarskej menšiny. Úprava postavenia Maďarov žijúcich na Slovensku je však zahrnutá do menšinovej politiky, nie do politiky migračnej resp. integračnej. Z týchto dôvodov nebude v ďalšom texte skupina Maďarov ani Čechov vnímaná ako primárny adresát slovenskej migračnej resp. integračnej politiky.

6.2.1 OSVOJOVANIE JAZYKA

Hoci sa Slovensko svojim konceptom integračnej politiky z mája 2009 priblížilo modelu individuálnej občianskej integrácie, ktorý ako jednu z nevyhnutných podmienok začlenenia predpokladá znalosť jazyka autochtónnej spoločnosti, patria práve okolnosti osvojovania slovenčiny doteraz k tým slabším článkom v procese integrácie cudzincov žijúcich na Slovensku. Neznalosť jazyka patrí medzi výrazné prekážky v integrácii a emancipácii s domácim obyvateľstvom: *„....keď som prišiel, tak to bol možno jediný diskriminačný moment. Keď som sa zamestnal, tak my sme sa dohodli na nejakom plate, myslím, že to bolo 10.000 v hrubom, a keď som nastúpil, tak dali mi podpísať zmluvu na osem tisíc a argument majiteľa firmy bol, že Oleg neviete ešte po slovensky...*“ Napriek tomu, že súkromné firmy nemusia vyžadovať od zamestnancov ovládanie jazyka, vyššie uvedený príklad svedčí o možných prípadoch diskriminácie. Ovládanie slovenčiny je však podľa Zákona o štátnom jazyku podmienkou pre zamestnanie alebo vykonávanie funkcie vo verejnoprávnom orgáne, v oblasti dopravy a spojov ako aj v ozbrojených zložkách a hasičských jednotkách.[354]

V krajinách s dlhodobou skúsenosťou s integráciou prisťahovalcov štát pre tento účel vytvára optimálne podmienky. Ako vhodný prostriedok integrácie sa osvedčili jazykové kurzy organizované štátom, resp. samosprávami a mimovládnymi organizáciami s finančnou podporou štátu. Kurzy majú pomôcť cudzincom lepšie sa zorientovať a presadiť sa na trhu práce, vytvárať vzťahy v sociálnom prostredí a napomáhať v procese občianskej a kultúrnej participácie. Otázne bolo, či v tejto oblasti aj Slovenská republika vyvíja aktivity v dostatočnej miere. Z rozhovorov vyplýva skutočnosť, že slovenčinu sa prisťahovalci učili prevažne sami bez pomoci štátnych orgánov alebo mimovládnych organizácií. Výnimku tvoria azylanti v azylových táboroch, kde prisťahovalci môžu navštevovať kurzy slovenčiny a osvojiť si nielen jazyk, ale aj vedomosti o hostiteľskej krajine a pripravovať sa na situácie z bežného života. Problém však je, že vyučovanie nie je povinné a mnohí obyvatelia utečeneckých táborov kurzy slovenčiny nenavštevujú. Jeden z respondentov to vysvetľuje nasledovne: *„Poviem príklad, keď sa dostalo sem 10 000 utečencov ročne a na konci roka ich zostalo len 100 a zvyšok odišiel odtiaľto. Bola to len cesta z Ukrajiny cez Slovensko. A tým pádom sa utečenci zaoberali inými jazykmi ako angličtina a iné.*“ Nízky záujem utečencov o slovenský jazyk nevyplýva teda iba z

[354] Zákon č. **357/2009 Z. z.** o štátnom jazyku Slovenskej republiky.

reštrikčnej azylovej politiky, ale aj z nezáujmu zotrvať v slovenských utečeneckých táboroch resp. na Slovensku. Podmienky v zariadeniach pre utečencov boli opisované prevažne negatívne. *„Boli tam ostnaté drôty na plotoch a ochranka, ktorá nám zakázala svojvoľný pohyb. Tým pádom sme mali pocit, že sme sa uväznili a treba odtiaľ utiecť.*“ V radoch žiadateľov o azyl panuje presvedčenie, že životné podmienky sú na Slovensku nevýhodnejšie než v okolitých štátoch: *„V porovnaní s Rakúskom, kde sme dostávali 350 eur mesačne, tak na Slovensku to bolo 372 korún mesačne.*“ Len v ojedinelých prípadoch boli skúsenosti z pobytu v azylových táboroch popísané pozitívne. Po opustení tábora klesá možnosť využiť pomoc štátu pri osvojení si jazyka autochtónnej spoločnosti. Po získaní pracovného miesta je záujem o vyučovanie minimálny. Ovplyvnený je aj potrebou hradiť si časť nákladov z vlastného rozpočtu: *„Pre mňa, ako ja môžem učiť, ja mam rabota. Ili škola, ili rabota. A kedy bude čas, pôjdem na škola ... Oni povedali, za peniaze ja tože pamôžem. Ja budem zaplatiť a on bude učiť.*“ V takomto prípade nastupuje úloha úzkeho sociálneho prostredia, spolupracovníkov, priateľov a životných partnerov. V niektorých prípadoch bolo vyučovanie opisované ako neefektívne. Väčší dôraz bol položený na učení sa priamo medzi ľuďmi. Ak chce byť štát v integračnej politike úspešný, mal by do budúcna vyvinúť väčšiu snahu o vytvorenie motivácie pre cudzincov osvojiť si jazyk domácej spoločnosti. Nemožno tvrdiť, že u prisťahovalcov chýba motivácia, pretože neovládanie jazyka skupina respondentov sa považuje za výraznú prekážku na trhu práce. Chýbajú však adekvátne podmienky na jej výučbu. V tomto prípade je potrebné prehodnotiť metódy jazykovej prípravy pre cudzincov. Vytvoriť pre tento účel nové učebnice s modernými spôsobmi výučby a rozšíriť okruhy ľudí, ktorí môžu cudzincom poskytovať jazykovú prípravu. Ako dobrý príklad môže poslúžiť Česká republika, kde štát finančne podporuje mimovládne organizácie a samosprávy poskytujúce cudzincom kurzy českého jazyka. Adresnejšou podporou cez granty, o ktoré by sa mohli uchádzať tak samosprávy, mimovládne združenia a rovnako aj vzdelávacie inštitúcie, od rôznych typov stredných škôl po univerzity, by v budúcnosti mohla Slovenská republika aktívne pristúpiť k efektívnejšej realizácii svojej integračnej politiky. Z tohto procesu nemožno vylúčiť ani jednotlivcov. Ak štát dokáže finančne podporovať nezamestnaných prostredníctvom vykonávania prevažne manuálnych aktivačných prác, existuje predpoklad, aby k aktivačným prácam pre nezamestnaných so zodpovedajúcim stupňom vzdelania, učiteliek resp. absolventiek slovenského jazyka na materskej dovolenke alebo na dôchodku s pedagogickým minimom patrilo aj poskytovanie cenovo prijateľnej jazykovej prípravy pre prisťahovalcov. Cenová dostupnosť je dôležitým predpokladom pre úspešné zapojenie

prisťahovalcov, nakoľko vzdelávacie služby si nemôže dovoliť každý, predovšetkým nie nižšie príjmové skupiny a viacčlenné rodiny. Pozitívom je, že prijatá koncepcia integračnej politiky možnosť poskytovania jazykovej prípravy súkromnými osobami predpokladá pri vzdelávaní detí prisťahovalcov. Hlavnú prekážkou takejto formy pomoci zatiaľ tvorí nedostatok finančných prostriedkov.

Výhodné podmienky pre osvojenie jazyka majú zahraniční zamestnanci veľkých investorských podnikov, ktorí sa so základmi slovenčiny zoznámili buď už v domovskej krajine alebo na kurzoch sprostredkovaných zamestnávateľom: *„Ešte pred odchodom na Slovensko som v Kórei študoval na univerzite slovenský jazyk. Študoval som tri mesiace a to každý pracovný deň od ôsmej hodiny do piatej hodiny večer*." Rovnako priaznivé podmienky majú cudzinci prichádzajúci na Slovensko za účelom zlúčenia rodiny, kde práve životný partner a blízka rodina efektívne preberajú funkciu učiteľov jazyka domácej spoločnosti. Medzi výhody patrí aj národnosť prisťahovalca, nejde však o pravidlo. Ak ide o prisťahovalca z Českej republiky, problém v dorozumení sa, či už v styku so štátnymi úradmi alebo s verejnosťou, prakticky neexistuje. Rýchle osvojenie jazyka bolo zaznamenané u cudzincov pôvodom zo slovanských štátov (Chorvátska, Poľska, Srbska, Ukrajiny): *„.... trvalo mi nejaké tri mesiace, kým som sa naučila trošku rozprávať, rozumieť som rozumela, ale s rozprávaním to bolo horšie*."

Problém, kde rodina, spolupracovníci, dokonca ani tlmočník nepomôže, ak cudzinec jazyk neovláda, je získanie slovenského vodičského preukazu. Podľa platných predpisov[355] môžu byť skúšobné testy vydané v štátnom jazyku a jazyku národnostných menšín. Vylučujú sa tak texty v iných jazykoch a rovnako aj možnosť vykonania skúšky s pomocou tlmočníka. Paradoxne tlmočníka je možné použiť v prípade nemých uchádzačov o vodičský preukaz.

Dostatočnú znalosť ovládania domáceho jazyka pre proces integrácie považuje za rozhodujúcu aj riaditeľ odboru migrácie a integrácie. Zároveň poukazuje na ďalšie možnosti, ako v tomto smere postupovať: *„... vidíme to v rámci starých klasických imigrantských krajín ... kde prisťahovalci robia prvé skúšky v zahraničí cez ambasády a úloha ministerstva zahraničných vecí bude musieť byť oveľa výraznejšia ako je ... migrant musí na ambasáde dostať prvé informácie aj o tom, či tá krajina je vhodná pre neho, pre jeho realizáciu ...*" Presunúť časť zodpovednosti za integráciu cudzincov na zastupiteľstvá v zdrojových štátoch je vhodným nástrojom ako zvýšiť pravdepodobnosť

[355] Ministerstvo vnútra SR: *Vyhláška z 20. decembra 2008, ktorou sa vykonáva zákon o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. Zb. z. č. 9/2009.

úspešného presadenia na trhu práce a z toho plynúceho harmonického začlenenia imigrantov do domácej spoločnosti. Problémom tejto predstavy je nedostatočná príprava jednotlivých ministerstiev realizovať uznesenie vlády o integrácii cudzincov a uprednostnenie rady ďalších problémov s vyššou mierou priority než je integrácia cudzincov.

6.2.2 SPOLUNAŽÍVANIE S VÄČŠINOVÝM OBYVATEĽSTVOM

Napriek skutočnosti, že Slovensko v niektorých čiastkových dokumentoch v minulosti prezentovalo záujem o multikultúrny rozmer integrácie prisťahovalcov, nebol tento zámer naplnený ani z pohľadu samotných subjektov integračnej politiky. Cudzinci žijú na Slovensku zväčšia bez aktívneho angažovania na uchovávaní a šírení svojej vlastnej národnej alebo kultúrnej identity. Z pohľadu geografického rozmiestnenia prisťahovalci žijú značne atomizovaní. Nemajú sklony vytvárať do seba uzatvorené komunity, skôr naopak, pomerne vysoký počet cudzincov sa do spoločnosti integruje cez uzatváranie zmiešaných manželstiev. Sobáše s príslušníkmi domácej spoločnosti a difúzne rozmiestnenie prisťahovalcov sú hlavnými prekážkami pre činorodé občianske združovanie. Na Slovensku zatiaľ absentujú veľké uzatvorené a dobre organizované komunity cudzincov, ktoré by vedeli aktívnejšie prezentovať požiadavky adresované štátnym orgánom na podporu svojej kultúry. Na druhej strane je potrebné uviesť, že takéto požiadavky nezazneli ani zo strany dopytovaných prisťahovalcov. Pri otázke ohľadom rešpektovania tradícií respondenti zväčšia upozorňovali na zatiaľ pre harmonické spolunažívanie marginálne rozdiely v podobe iných rituálov počas vianočných a veľkonočných sviatkov, sviatku menim, štátnych sviatkov, odlišného stolovania, kultúry obliekania alebo zvyklostí pri uvádzaní akademických titulov. Reda z Egypta, s občianstvom Holandského kráľovstva, porovnáva aj iné aspekty života na Slovensku: *„Nešlo mi do hlavy napríklad to tu mafiánsky systém, čo vy máte. To tu prvý krát som videl. ... Môj primátor mesta v Holandsku, on príde ku mne ... sedí so mnou, opýta sa, ako sa máte, ako sa darí, čo je nové, čo neni nové a to je demokracia. To neni na Slovensku. Je to tu horšie ako v Afrike. Myslím, ako slovenský systém je veľmi zlý. ... No nepáčil sa mi systém. Nerozumel som tomu. ... Ako politik alebo mafián môže robiť všetko. ... Je normálne, keď príde mafián a ja musím nechať stôl pre neho?“* Niektorí respondenti upozorňovali na príliš materiálny spôsob života a neosobné vzťahy medzi Slovákmi: Podľa Olega z Ukrajiny: *„Skrátka my máme oveľa väčšiu amplitúdu tých ľudských vzťahov, že*

jednoducho, keď niekto ľúbi, tak strašne, keď niekto kamarát, tak strašne, ale na Slovensku sa to zužuje, že čau čau, tak povrchne. Naše vzťahy sa mi zdajú trochu hlbšie ...“ Alebo podľa Oľgy z Rumunska: „*Na Slovensku sa žije takým uponáhľaným životom. Len práca, rýchlo z práce domov, ešte aj domov si nosia robotu z práce, ale nenájdu si chvíľu voľného času, čo by trávili kľudne, pokojne či už doma, ale v kruhu priateľov. Tu na Slovensku je to rarita.*“ Obdobné názory je možné považovať za subjektívne pohľady na spoločnosť a nemožno ich paušalizovať ako názor všetkých prisťahovalcov. Napokon respondentka z Číny by s vyššie citovanými názormi nesúhlasila: „*.... sme cítili, že Slováci sú takí kvalitní ľudia, lebo oni majú veľké srdce*.“ Z rozhovorov vyplýva, že prisťahovalci pôvodom zo štátov s kresťanskou tradíciou, obyvatelia nepraktizujúci náboženstvo a ľudia bez vierovyznania nevnímajú výrazné rozdiely medzi slovenskou a svoju pôvodnou kultúrou. Ak oslovení respondenti poukázali na zásadné rozdiely medzi dvomi krajinami, vzťahovali sa väčšinou na politické aspekty (demokracia vs. diktatúra, mier vs. vojna), na kontakt s úradmi (byrokracia vs. ešte väčšia byrokracia), princípy fungovania ekonomiky (možnosť podnikať vs. obmedzené možnosti podnikania, obchody plné kvalitného tovaru vs. prázdne výklady, flexibilita obchodníkov vs. ťažkopádnosť poskytovateľov služieb) a mieru korupcie. Väčšina uvedených rozdielov nebola zásadného kultúrneho alebo náboženského charakteru. Táto skutočnosť je považovaná za dôležitý predpoklad harmonického spolunažívania medzi Slovákmi a prisťahovalcami s kresťanským vierovyznaním, bez vierovyznania resp. ateistov. Narušené samozrejme môže byť inými skutočnosťami, ktoré ešte budú v texte zmienené.

Zvláštna pozornosť bola pri tejto otázke venovaná respondentom s iným, než kresťanským vierovyznaním, predovšetkým moslimom. Ako už bolo vyššie načrtnuté, moslimovia žijúci na Slovensku sa prevažne vedia prispôsobiť tradíciám slovenskej spoločnosti a buď ich oslavujú spoločne, alebo svoje vlastné tradície dodržujú v súkromí. Pravidelné modlenie v spoločnej modlitebni alebo individuálne počas dňa, odmietanie bravčového mäsa a alkoholu, dôraz na hodnotu vzdelania, úcta k rodičom a vytváranie pevnejších rodinných väzieb nepatria medzi podmienky priečiace sa kultúre domácej spoločnosti, ba naopak, môžu v niektorých prípadoch slúžiť ako obohatenie a príklad pre autochtónnych obyvateľov. Takéto doteraz zväčša harmonické spolunažívanie však v budúcnosti nemusí byť samozrejmosťou. V prípade, ak by sa komunity prisťahovalcov a to nielen z radov moslimov, ale rôznych národností alebo náboženských skupín, v budúcnosti výrazne rozšírili, nemožno vylúčiť radikálnejšiu artikuláciu požiadaviek na uznanie svojej kultúry. Kompetentné orgány štátu by mali sledovať požiadavky iných než

kresťanských náboženských skupín a patrične svoju integračnú politiku modifikovať. V Koncepcii integrácie cudzincov v SR z mája 2009 nie je začleňovaniu príslušníkov náboženských skupín venovaná dostatočná pozornosť, hoci sa v dokumente upozorňuje na nespokojnosť prisťahovalcov moslimského vierovyznania z nemožnosti navštevovať modlitby v mešitách a existujúcich predsudkov domáceho obyvateľstva voči vyznávačom islamu.[356]

S témou dodržiavania tradícií v novom prostredí bola úzko spätá aj otázka spolunažívania s domácim obyvateľstvom a možné prejavy šovinizmu alebo rasizmu. Predpokladom harmonickej koexistencie nie je len rešpektovanie kultúry autochtónnej spoločnosti zo strany imigrantov, ale rovnako akceptovanie prisťahovalectva domácim obyvateľstvom. Osobné skúsenosti s otvoreným rasizmom alebo nepriateľstvom voči cudzincom uviedlo len niekoľko respondentov. Výslovne negatívne skúsenosti má v tomto ohľade obyvateľka pôvodom z Kuby. Napriek svojej bielej pleti jej skúsenosti s *„hlbokými predsudkami, rasizmom a nepriateľstvom*“ domáceho obyvateľstva ju prinútili zmeniť miesto bydliska až za hranice Slovenskej republiky: *„... my decision to move here was the worst decision I ever made*.“ Aj podľa respondentky z Rumunska rasizmus na Slovensku existuje: *„Jeden môj priateľ s Rumunska sa s rasizmom stretol. Je tmavšej pleti, tak si ho pomýlili s Cigáňmi, alebo radšej s Rómami? Musel im vysvetľovať, že on nie je Cigáň, on je len občan Rumunska a chce sa u nich zamestnať*.“ Niektorí respondenti inej, než bielej pleti resp. iných než európskych čŕt tváre, na rasizmus poukazovali ako na prejav určitej skupiny ľudí. Respondentka z Číny a pracovník z Južnej Kórei ich pomenovali priamo: *„Naši dvaja mladí kuchári sa stretli s dvomi mladými skinheadmi*.“ – *„Doteraz nebol veľký problém. Ale niekedy... Poznáte skinheadi, sme stretli jeden krát v centre, začali nás biť. Potom sme utiekli*.“ Hoci s rasizmom časť respondentov mala skúsenosti, nepovažuje ho za generálnu vlastnosť slovenskej spoločnosti. Ako však z rozhovorov vyplýva, určité predsudky voči cudzincom sa môžu prejavovať v inom než rasistickom poňatí. Vyplývajú zo skutočnosti, že cudzinci sú na Slovensku zamestnaní. Na pracovnom trhu tak vystupujú v pozícii konkurencie domácim pracovníkom. V budúcnosti by sa mohli práve pre tento dôvod rozšíriť predsudky voči prisťahovalcom. Voči skupine pracovných migrantov, ktorí sú ochotní pracovať za nižšiu mzdu, než príslušníci autochtónnej spoločnosti. Tento predpoklad môže nadobudnúť reálnejšie kontúry, pokiaľ ponuka pracovnej sily cudzincov bude rásť rýchlejšie, než dopyt na pracovnom trhu. Ak by sa po prekonaní následkov

[356] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (2009): *Koncepcia integračnej politiky Slovenskej republiky*, s. 56.

finančnej krízy rozhodla vláda Slovenskej republiky riešiť ekonomické a demografické problémy práve prisťahovalectvom, bude nevyhnuté pôsobiť smerom na verejnosť pozitívnym vysvetľovaním.

Vzťahy medzi príslušníkmi domácej spoločnosti a prisťahovalcami môžu ovplyvňovať ešte dve skutočnosti: reminiscencie z minulosti a aktuálne bilaterálne vzťahy medzi krajinou pôvodu a Slovenskom. V prvom prípade je v slovenskej politickej mytológii za najväčšieho nepriateľa Slovenska považované Maďarsko. Doteraz však nebola zaznamenaná mohutnejšia imigrácia občanov Maďarskej republiky na územie Slovenska, aj keď Maďari patria do skupiny s vyššou mierou mobility smerom do Slovenskej republiky. Mobilita ľudí medzi obomi krajinami je prevažne cyklická v prípade zamestnaných v blízkosti hraníc alebo krátkodobá v prípade turistov. Vzhľadom na podobné hospodárske podmienky sa výraznejšia migrácia medzi obomi štátmi v najbližšom čase nepredpokladá. Druhý prípad zhoršenia vzťahov môže byť závažnejší. Oleg z Ukrajiny upozornil na zvýšený nárast ironických poznámok spolupracovníkov na svoju adresu v čase konfliktu medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou v otázke železničného skenera a v období plynovej krízy na začiatku roku 2009: *„Uvedomil som si, že bolo len málo treba, aby naštval jeden národ proti druhému národu..... za dva dni 99 percent Slovákov neverí Ukrajincom ... pretože stopli plyn.*“ Zhoršené bilaterálne vzťahy sa tak môžu negatívne odraziť na ochote akceptovať cudzincov na území cieľového štátu domácou spoločnosťou. Na druhej strane zlepšenie medzištátnych vzťahov alebo pozitívny mediálny obraz môže napomôcť harmonickému spolunažívaniu s prisťahovalcami. Napr. po zisku dvoch medailí na Zimných olympijských hrách 2010 pre Slovensko, biatlonistkou Anastaziou Kuzminovou pôvodom z Ruska, sa na najväčšom slovenskom blogovacom serveri objavilo niekoľko článkov podporujúce prisťahovalectvo. Na pohľad autochtónneho obyvateľstva na prisťahovalcov môžu tak pozitívne ako aj negatívne vplývať viaceré faktory. Zhoršiť ju môže zvýšená medializácia kriminality cudzincov alebo odlišné vnímanie importovanej kultúry, napr. islamu. Štát by v súlade s cieľmi svojej integračnej politiky v tomto prípade nemal len hľadať spôsoby, ako cudzincov integrovať, ale mal by vytvárať vhodné prostredie na primeranú akceptáciu inej kultúry zo strany pôvodného obyvateľstva. S predpokladom, že prisťahovalci budú akceptovať kultúru, právne a politické tradície spoločnosti hostiteľského štátu. Politikou zoznamovania s fenoménom prisťahovalectva by štát mal začať už pri mladej generácii na základných a stredných školách. Pre mladého imigranta môže byť frustrujúce a pre jeho ďalší život v novom prostredí rozhodujúce, pokiaľ ho kolektív neprijme len kvôli príslušnosti k inej

národnosti. Evita z Rumunska opisuje svoju negatívnu skúsenosť s prijatím spolužiakov na základnej škole: „*Nakoľko som prišla do základnej školy, do piatej triedy, všetci vedeli že som z Rumunska. Nadávali mi, že som Rumunka. Až na pár jedincov ma do kolektívu neprijali. V podstate až do ukončenia základnej školy, som bola Rumunka ... vysmievali sa, bez toho aby mali nejaké informácie o mne, alebo o krajine. ... Nakoľko ani učitelia mi moc nepomáhali, z jednotkárky v Rumunsku som skončila na trojky, na štvorky, takže to bolo dosť také nepríjemné.*“

6.2.3 SKÚSENOSTI NA TRHU PRÁCE

Jedna z nosných tém rozhovorov sa dotýkala uplatnenia na trhu práce. Slovenská republika sa stala najmä v období svojho ekonomického rastu po nástupe druhej vlády Mikuláša Dzurindu a uskutočnení ekonomických reforiem až do začiatku finančnej krízy atraktívnym prostredím pre časť pracovníkov z krajín, kde bola priemerná mzda na nižšej úrovni. Byť zamestnaný patrí medzi základné piliere úspešnej integrácie prisťahovalcov aj podľa koncepcie slovenskej integračnej politiky. Okrem pravidelného príjmu pôsobí pracovný kolektív ako sprostredkovateľ informácií o spoločnosti hostiteľskej krajiny, ako vhodný priestor na osvojenie jazykových znalostí a prostriedok na vytváranie pevných sociálnych väzieb na domáce obyvateľstvo. Tento predpoklad však neplatí absolútne. Nevzťahuje sa bezvýhradne na vedúcich zamestnancov veľkých investičných podnikov, ktorí sa tak v práci, ako aj vo svojom voľnom čase, pohybujú prevažne medzi krajanmi, ich dorozumievacím jazykom je okrem vlastného najmä angličtina, kontakt s úradmi sprostredkováva firma, v prípade potreby majú k dispozícii tlmočníka a na Slovensku pôsobia len na určité vopred stanovené časové obdobie.

V kontexte pracovnej integrácie sa odpovede respondentov zaradených podľa vyššie uvedených štyroch skupín značne odlišovali. Najrýchlejšie sa na pracovnom trhu uplatňovali už zmienení zamestnanci zahraničných investičných firiem. Hovoriť v ich prípade o úspešnom presadení sa na slovenskom trhu práce je otázne, nakoľko na Slovensko prišli ako pracovníci materskej spoločnosti so sídlom v zahraničí. Svoju pracovnú silu ponúkali pôvodne v krajine pôvodu nie na Slovensku. Výhodnú východiskovú pozíciu mali prisťahovalci zo západnej Európy, ktorí sa na Slovensku usadili v dôsledku zlúčenia rodiny: „*S uplatnením som problém nemal, nakoľko ovládam viacero svetových jazykov, čo na Slovensku v tom čase bola rarita. Bol nedostatok odborníkov, ktorí ovládali aj jazyky.*“ Úspešne na slovenskom trhu práce pôsobia aj prisťahovalci

s príchodom pred rokom 1989. Väčšina z nich disponuje štátnym občianstvom, ovládajú spisovný jazyk a tí, ktorí pricestovali za účelom vysokoškolského vzdelania, vykonávajú kvalifikované profesie (lekári, architekti, univerzitní učitelia) alebo podnikajú. Problém zamestnať sa mali najmä žiadatelia o azyl. Bývalá riaditeľka personálnej agentúry vidí príčinu tohto stavu v neochote slovenských firiem zamestnávať cudzincov bez priznaného azylu: *„... nechceli týchto ľudí vôbec za žiadnu cenu. Slováci majú absolútnu obavu a jednak tu nikto ešte nerobil tak, že by takýchto ľudí dával niekde do fabriky*." Problém s uplatnením sa na trhu práce nespočíva len v negatívnom prístupe domácich firiem v otázke zamestnávania azylantov. Ďaleko závažnejšia je slabá znalosť domáceho jazyka a v neposlednom rade administratívne prekážky. Príklad negatívnych skúseností s byrokraciou predstavuje Roman z Abcházska. Absolventovi bakalárskeho stupňa, ktorého štúdium prerušila vojna, nemôžu na Slovensku uznať diplom o vzdelaní: *„Ja mám kópiu diplomu, ale bez dokladov, kde bude fotka a ďalšie potrebné informácie, nemám možnosť uplatnenia s diplomom, dokonca si nemôžem spraviť ani vodičský preukaz*." Skúsenosť Romana, ale aj niektorých ďalších respondentov, poukazuje na potrebu nájsť spôsoby ako verifikovať doklady o vzdelaní žiadateľov o azyl a zapojiť tak vysokokvalifikovaných pracovníkov do pracovného procesu. Získať zamestnanie je pre nich jednou z mála príležitostí ako opustiť utečenecký tábor a spoznávať realitu v novom prostredí. Pozitívne možno vnímať fakt, že Koncepcia integrácie cudzincov v Slovenskej republike si za jednu zo svojich úloh stanovuje zaviesť „alternatívne postupy uznávania dosiahnutého vzdelania v prípadoch, keď získanú kvalifikáciu nemožno preukázať dokladmi o vzdelaní a odbornej praxi."[357]

Rozmanité skúsenosti s uplatnením na trhu práce má práve skupina pracovných migrantov z iných než členských štátov Európskej únie. Veľká časť poukazovala na lepšie platové podmienky na Slovensku než v krajine pôvodu. Respondentka z Číny za priaznivý faktor považovala vhodné podmienky na podnikanie. V niektorých prípadoch ekonomických migrantov z krajín východnej Európy a Ázie sa ako problém ukázala byť diskriminácia na pracovnom trhu oproti domácemu obyvateľstvu: *„Už v 1993-1994 .... nám na Úrade práce povedali, že my si môžeme vybrať také miesto, ktoré odmietne občan Slovenskej republiky, až potom my môžeme dostať to miesto.*" Časť ekonomických migrantov poukázala na prieťahy v uznávaní dokladov o vzdelaní, ale jednalo sa skôr o ojedinelé prípady: *„Vyštudovala som na Moskovskej univerzite archívnictvo a históriu.*

[357] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (2009): *Koncepcia integračnej politiky*, s. 37.

Veď toto bolo najväčší môj problém, že mi školu nechceli uznať. Že Slovensko neuznáva tituly z tejto univerzity." Väčšina respondentov si prácu našla sama, ale objavili sa už aj prípady, kedy sprostredkovateľ práce bol rodinný príslušník alebo známy pochádzajúci z rovnakej krajiny. Krajania v takýchto prípadoch nevystupujú len ako sprostredkovatelia práce, ale ako kontaktné osoby a tlmočníci v styku so štátnymi úradmi. Z rozhovorov vyplýva, že vplyv sociálnych sietí vytvorených na Slovensku nie je v prípade pracovnej migrácie silný, ale existuje a nemožno vylúčiť, že s nárastom počtu cudzincov sa bude ich význam zväčšovať.

6.2.4 POLITICKÁ INTEGRÁCIA

Jedna z otázok v úvodnom dotazníku smerovala k voličskému správaniu prisťahovalcov. Táto téma vo výskume migrácie zatiaľ výrazne absentuje, ale rastom počtu prisťahovalcov so štátnym občianstvom sa zvyšuje jej význam. Štátna príslušnosť je bazálnou podmienkou pre právo voliť reprezentantov do Národnej rady Slovenskej republiky a právo voliť hlavu štátu. Ostatní migranti sa z pohľadu politickej participácie nachádzajú vo zvláštnej situácii. Na jednej strane nemajú občianstvo, ktoré je základným predpokladom aktívnej účasti na verejnom živote. Na strane druhej disponujú pracovným a pobytovým povolením. Sú závislí na rozhodnutiach politických orgánov, ale nemajú právo byť ich súčasťou.[358] To ale neznamená, že prisťahovalci nemôžu byť inak občiansky alebo politicky angažovaní. Článok 30 Ústavy Slovenskej republiky zabezpečuje cudzincom právo voliť a byť volení do orgánov na komunálnej a regionálnej úrovni. Okrem volebného práva má cudzinec možnosť využívať ostatné politické práva, hoci niektoré len v obmedzenej miere. Ide predovšetkým o právo na slobodné zhromažďovanie a združovanie. Právo združovať sa vytvára priestor na zakladanie rôznych organizácií vo forme občianskych združení. Prostredníctvom organizovaných komunít majú prisťahovalci možnosť efektívnejšie komunikovať so štátom a miestnou samosprávou, ale aj príležitosť uchovávať svoju kultúru, jazyk a náboženstvo. V prípade združovania sa v doteraz neregistrovanej cirkvi je právo združovať sa obmedzené právnou normou, ktorá na registráciu cirkví požaduje 20 000 podpisov členov.

Záujem o kvantitatívny výskum voličského správania naturalizovaných občanov Slovenskej republiky komplikuje absencia štatistických dát. Od roku 2002 žiadna

[358] Pozri Hammar, T. (1985): *Dual Citizenship and Political Integration*. In: International Migration Review, Vol., 19, No. 3, 438-450, tu s. 438.

slovenská štátna inštitúcia na prieskum verejnej mienky nerobila po voľbách tzv. exit poll, pomocou ktorého by mohli byť získané údaje o voličských preferenciách nielen autochtónnych obyvateľov, ale aj cudzincov so získaným štátnym občianstvom. Hoci kvalitatívny výskum nie je primeranou metódou zisťovania voličských preferencií, vzhľadom na charakter práce bola táto otázka položená aj účastníkom výskumu. Prevažná väčšina nemohla na túto otázku odpovedať, nakoľko predpokladom oprávnenia voliť je štátne občianstvo. A tým väčšina respondentov nedisponovala. Počas rozhovoru viacerí respondenti, vrátane tých bez slovenského štátneho občianstva, pri otázke o záujem o politiku na Slovensku reagovalo záporne. Z celkového počtu 58 disponovalo právom voliť 28 dopytovaných. Polovica svoje volebné právo v parlamentných voľbách 2006 ani v prezidentských voľbách 2009 nevyužila. Na jednej strane bol síce zaznamenaný nezáujem o politickú participáciu prisťahovalcov žijúcich na Slovensku, ale v porovnaní s voličským správaním domáceho obyvateľstva netvoria špecifickú skupinu voličov. Z kladných odpovedí na otázku o voličských preferenciách nevyplýva žiadny výrazný sklon k určitej politickej strane. Podporu zaznamenali prevažne Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana a Smer – Sociálna demokracia. Obe strany v dotazníku prevažovali. Táto skutočnosť sa dá vysvetliť na jednej strane tým, že obe strany sú na pravom alebo ľavom spektre dominantné a vykazujú prvky všeľudových strán, ktoré sú svojim programom zrozumiteľné aj pre prisťahovalcov. Na strane druhej respondenti boli oslovení prevažne z bratislavského a trnavského regiónu, kde majú podporu najmä obe uvedené stranícke formácie. Aj v taktom prípade platí téza, že voličské správanie naturalizovaných cudzincov nevykazuje významné posuny v porovnaní s voličským správaním domáceho obyvateľstva. V jednom prípade boli sympatie vyjadrené Slovenskej národnej strane, ktorá na verejnosti pôsobí s antimaďarskou a antirómskou agendou, a rovnako v jednom prípade Kresťansko-demokratickému hnutiu, u ktorého boli v minulosti zaznamenané viaceré negatívne reakcie na alternatívu riešiť demografické a ekonomické problémy európskych krajín prisťahovalectvom. Rôznorodé stranícke preferencie poukazujú na skutočnosť, že prisťahovalci zatiaľ nevnímajú vybrané politické strany ako protiprisťahovalecké a ich volebné rozhodnutie nie je determinované postojom strán k otázke imigrácie. Voličské správanie spolu s ďalšími formami politickej participácie prisťahovalcov ostáva stále neprebádanou témou a ukazuje sa ako biele miesto a zároveň výzva pre ďalší výskum migrácie na Slovensku. Výskum by však mal byť založený na kombinácii kvantitatívneho zberu údajov s následným kvalitatívnym prehlbovaním zistených skutočností.

Súčasť úvodného dotazníka tvorila otázka o občianskej participácii formou formálneho alebo aktívneho členstva v niektorej krajanskej alebo domácej organizácii. Respondenti len v ojedinelých prípadoch uvádzali, že sú členmi politického alebo občianskeho združenia. Členstvo v politickej strane neuviedol nikto. V prípade nízkeho záujmu organizovania v slovenských organizáciách je problém identifikovateľný predovšetkým v podmienkach členstva. Primárnou podmienkou členstva v politických stranách zakotvenou v ústave je štátne občianstvo. Z ostatných slovenských organizácií uvádzali dopytovaní profesijné komory (lekárov a zdravotných sestier), Maticu slovenskú (zahraniční Slováci s návratom na Slovensko) a rôzne združenia športovcov. Spomedzi krajanských organizácií boli respondenti buď formálne alebo aktívne zapojení do Zväzu Afgancov na Slovensku, Zväzu Rusov na Slovensku, Zväzu afrických občanov a do Chorvátsko-slovenskej spoločnosti.

6.2.5 BYROKRACIA

Skúsenosti respondentov so slovenskými úradmi patria medzi najviac kritizovanú oblasť integrácie cudzincov v Slovenskej republike. Úradníci sú v očiach mnohých prisťahovalcov ľuďia na nesprávnych miestach. V styku s úradmi pristupujú s nedôverou. Nicolas z Francúzska videl v byrokracii významnú prekážku pre rozbehnutie svojho podnikania: *„Úrady sú katastrofa! Byrokracia a neochota úradníkov, to som nezažil v žiadnej krajine doteraz. Keď prídete za päť minút dvanásť tak máte smolu, pretože na úrade už nikoho nenájdete.“* Roman z Abcházska čaká niekoľko mesiacov na rozhodnutie Najvyššieho súdu o odvolaní voči rozhodnutiu úradov, ktoré zamietli jeho žiadosť o azyl. Voči schopnostiam advokátok obhájiť ho na súde, ale aj voči celkovému procesu udeľovania azylu, vyjadruje pochybnosti: *„Sú to väčšinou právničky, ktoré nedávno ukončili vysokú školu. Neviem, či to dokážu ovplyvniť právnou cestou, ale v prostredí, v ktorom som už zopár rokov sa nestáva často, aby človek beloch, kresťan dostal azyl na Slovensku. Je to skôr výnimkou.“* Negatívne skúsenosti s úradmi sa objavili vo všetkých štyroch zvolených skupinách. V skupine prisťahovalcov s príchodom na Slovensko pred rokom 1989 sa vyskytli problémy v procese získavania občianstva. V minulosti mohol človek získať občiansky preukaz len v prípade, ak mal niekde uvedené trvalé bydlisko. Pre prisťahovalcov žijúcich v podnájme bola táto prekážka závažným problémom. *„Získal som súhlas od svojej kolegyne na prihlásenie na trvalé bydlisko, čím mi to uľahčila a ja som dostal občiansky preukaz. Nespomínam však na toto obdobie radostne.“* Obzvlášť

negatívne skúsenosti majú prisťahovalci v prípade sobáša a zlučovania rodín, aj napriek tomu, že právo na zlúčenie rodiny patrí k základným ľudským právam. Dosiahnuť zlúčenie rodiny je na Slovensku možné prostredníctvom Zákona o pobyte cudzincov.[359] Norma upravuje možnosti zlúčenia rodiny viacerými spôsobmi, ale nestanovuje na tento akt právny nárok. Paragraf 23 citovaného zákona požaduje, aby cudzinec mal na Slovensku povolenie na prechodný alebo trvalý pobyt a manželstvo trvá minimálne jeden rok. Podobná podmienka na pobyt platí aj v prípade, keď ide o zlučovanie rodín s maloletými deťmi. Vyhovenie žiadosti o zlúčenie rodiny podlieha splneniu ďalších podmienok, ako napr. zabezpečenie ubytovania, finančného krytia pobytu a zdravotného poistenia. Podľa tejto normy „cudzinec, ktorému policajný útvar udelí povolenie na prechodný pobyt na účel zlúčenia rodiny, nemôže počas prechodného pobytu podnikať a vstupovať do pracovnoprávneho alebo obdobného pracovného vzťahu.“ Mimoriadne frustrujúco nazerá na prístup úradov v prípade zlučovania rodiny Anna z Ukrajiny. Pre lepšie znázornenie jej skúsenosti uvádzam odpoveď v plnom znení: *„Úrady nám robili dosť problémy. Aj keď som sa išla vydávať, to bolo neskutočne veľa vybavovania...Toľko dokumentov, toľko papierov, čo sme my museli vybaviť, to bolo neskutočné. Mňa teraz už na eurá vlastne, vtedy ešte boli koruny, tak tridsaťtisíc korún ma to stálo, čo som musela všade kolky platiť a ma preháňali na Ukrajinu...a ešte tento doklad, ešte tento doklad musíte doniesť, ako keby som ... Či som tam bola vydatá. Či tam mám deti, či tam nemám nejaké podlžnosti na Ukrajine, potom výstup z Ukrajiny. Potom vlastne, keď som chcela občianstvo... To už vlastne po piatich rokoch, keď som si robila... Ale pri týchto vybavovaniach si to už všetko ani presne nepamätám, že aké kolky a všetko...náboženstvo, lebo som chcela mať v kostole...No toľko potvrdení chceli o tom, že ja som pravoslávna, pravoslávnej viery a musela som chodiť tam po kostoloch, aby mi potvrdili, že som pokrstená. Samozrejme som to nenašla, lebo...lebo nenašla som, neviem, niekde sa to stratilo, ale...to z dverí do dverí. A posielali ma na Ukrajinu po nejaké dokumenty každý týždeň. Furt im niečo chýbalo, už som mala nervy. Ešte som nevedela dobre po slovensky a som im povedal, že ja nebývam vo Zvolene, ja nejdem do Zvolena, tak mi povedzte naraz všetko, že čo potrebujete, ja vám donesiem, ale veď mňa cesta stojí koľko peňazí...Ale to nikoho nezaujímalo. Jeden úrad chcel to, druhý potrebuje to a preháňali ma...no strašné to bolo. Boli to ťažké časy. Človek ani peniaze nemal, začínal len a keď si na to spomeniem, tak mi je zle.“*

[359] Zákon 48/2002 Zb. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Prisťahovalci musia na získanie rôznych povolení vynaložiť veľké úsilie. Spojené je s nevyhnutným predložením celého radu rôznych zákonom požadovaných dokladov. Pokiaľ sa vo výnimočných prípadoch (napr. reprezentácia v športe) nejedná o skrátené konanie, je úspešnosť kladného vybavenia žiadostí dosahovaná až po niekoľkých mesiacoch. Preto je kontakt s úradmi vnímaný ako šikanovanie zo strany štátu. Prípad Anny z Ukrajiny ukazuje, že byrokraticky sa nespráva len štát ale aj cirkev. Paradoxne práve cirkev je v koncepcii slovenskej integračnej politiky predstavovaná ako aktér hľadania dialógu medzi náboženstvami. Byť úspešný v kontakte s úradmi zároveň znamená vynaložiť nemalé množstvo finančných prostriedkov na vybavenie svojej žiadosti. Spojené sú s cestovaním, hradením rôznych kolkov, poštovným, úradným prekladom. Početné návštevy úradov, vrátane zastupiteľských úradov alebo návštevy úradov v krajine pôvodu sú zároveň náročné na čas, čo sa môže negatívne odraziť v pokuse zaradiť sa na trhu práce. Na udelenie rôznych povolení neexistuje právny nárok. Žiadateľ je tak odkázaný na subjektívne rozhodnutie úradníka. Ak neovláda slovenský jazyk, je komunikácia s úradníkom resp. celým úradom obmedzená. Niektoré tlačivá a návody na ich vyplnenie sú k dispozícii len v úradnom jazyku a časť úradníkov ako aj prisťahovalcov neovládajú na dostatočnej úrovni svetový jazyk. V týchto prípadoch nezastupiteľnú úlohu sprostredkovateľa kontaktu s úradom plní rodina a najbližší priatelia. Pozitívne je, ak ostatné skupiny prisťahovalcov majú vo svojom okolí osobu, cez ktorú môžu komunikovať s úradmi. Napr. dopytovaní žiadatelia o azyl vyjadrili spokojnosť s pracovníčkou personálnej agentúry, ktorá im sprostredkovala prácu.

6.3 ZÁVERY

Výsledky rozhovorov potvrdzujú, že integračná politika Slovenskej republiky pred májom 2009 v praktickej rovine neexistovala. Prisťahovalci boli v predchádzajúcich rokoch odkázaní na seba a na pomoc blízkeho sociálneho okolia. Nakoľko koncepcia integrácie cudzincov žijúcich na Slovensku bola prijatá až v máji 2009, nie je zatiaľ možné vhodne posúdiť, do akej miery sa dopady integračnej politiky prejavili v procese integrácie. Nevyhnutnosť realizovať úlohy vyplývajúce z Koncepcie integrácie cudzincov v Slovenskej republike potvrdzujú výstupy uskutočneného výskumu. Pomerne veľa prisťahovalcov totiž už o návrate do krajiny pôvodu neuvažuje. Nemožno vylúčiť predpoklad, že migranti s dlhodobým pobytom na Slovensku sa v budúcnosti stanú

hlavným motívom pre príchod ďalších rodinných príslušníkov, priateľov a známych a počet migrantov sa v dôsledku mzdových rozdielov a vplyvu sociálnych sietí (faktor priťahovania) bude postupne zvyšovať. Pred integračnou politikou tak aj naďalej stojí niekoľko dôležitých výziev, najmä v oblasti systematického prístupu k výučbe slovenského jazyka a integrácie na pracovnom trhu. V prijatom dokumente si štát stanovuje úlohy s očakávaným pozitívnym dopadom na život prisťahovalcov v novom prostredí a spolunažívania s domácim obyvateľstvom, ale doteraz v tejto oblasti nebol zaznamenaný výrazný posun. Ani podľa výsledkov vyplývajúcich z rozhovorov a rovnako ani podľa vyjadrení riaditeľa odboru migrácie a integrácie cudzincov Jozefa Hudeca k začiatku marca 2010 nebolo plnenie úloh uspokojujúce. Najväčší problém integračnej politiky spočíval v pomalom plnení resp. neplnení úloh jednotlivými štátnymi orgánmi a v nedostatku financií na jej realizáciu.

Z individuálnych rozhovorov vyplýva, že dobre integrovaní sú cudzinci s príchodom na Slovensko pred rokom 1989. Preto nepatria medzi primárnych adresátov integračnej politiky. K motívom príchodu respondentov z tejto kategórie patrilo najmä vzdelávanie, pracovné skúsenosti alebo zlúčenie rodiny. Prevažná väčšina v súčasnosti disponuje štátnym občianstvom, ovládajú domáci jazyk na dostatočnej úrovni a majú vytvorené úzke vzťahy s domácimi obyvateľmi. Integráciu do sociálneho prostredia uľahčujú partnerské (manželské) zväzky, nakoľko väčšina z nich svojich partnerov našla medzi príslušníkmi autochtónnej spoločnosti. Niektorí z nich sa považujú za Slovákov, bez výrazného kontaktu s krajinou pôvodu, naopak niektorí prostredníctvom aktívneho členstva v krajanskej organizácií uchovávajú znaky svojej pôvodnej kultúrnej identity. Len v minimálnej miere uvažujú o možnosti návratu. Rodina a vybudovaná sociálna sieť sú tým najdôležitejším motívom zotrvania na Slovensku. Obdobie možného návratu bolo posúvané až do obdobia dôchodcovského veku.

Najdôležitejšími cieľovými skupinami integračnej skupiny by mali byť obyvatelia tretích krajín vo forme ekonomických migrantov a prisťahovalcov za účelom zlúčenia rodín, pokiaľ preukážu záujem zotrvať na území Slovenska dlhodobo. Pozornosť by mala byť venovaná najmä otázkam osvojovania jazyka. Ovládanie jazyka je primárnym predpokladom úspešnosti na trhu práce, orientácie v právnych predpisoch a v kontakte s úradmi. Je dôležitou podmienkou vytvárania sociálnych interakcií a pocitu vzájomnej dôvery. V konečnom dôsledku je ovládanie jazyka predpokladom neskoršej naturalizácie.

Výzvou pre realizátorov integračnej politiky by malo byť eliminovanie byrokracie. Práve styk s úradmi je podľa respondentov vnímaný prevažne negatívne. Nejde len

o otázku vytvorenia spoločného úradu, ktorý by sa venoval všetkým aspektom migračnej politiky. Štát by mal posúvať jednotlivé kompetencie spolu s uvoľňovaním prostriedkov v oblasti integračnej politiky na komunálnu úroveň. Práve obec resp. mesto, je tým miestom, kde sa na individuálnej úrovni prejavujú dopady integračnej politiky. Okrem miest a obcí by do tohto procesu mali byť viac zapojené mimovládne združenia s možnosťou financovať svoju činnosť z grantov poskytnutých štátom.

Napriek tomu, že koncept integračnej politiky nie je primárne určený žiadateľom o azyl, nemal by túto skupinu prisťahovalcov z integračných úvah vylučovať. Časť nelegálnych migrantov žije dlhodobo v utečeneckých táboroch, ale existuje skupina azylantov, ktorí prejavia záujem o zotrvanie na území Slovenskej republiky a ešte v období čakania na výsledok azylového procesu sa aktívne zapájajú do integračného procesu. Ochotne sa učia jazyk, sú zamestnaní, vytvárajú si hlboké väzby s príslušníkmi autochtónnej spoločnosti. Motiváciu integrovať oslabuje vedomie neúspešného azylového konania, z toho plynúce vyhostenie a následný zákaz vstupu na územie štátu. Túto skupinu respondentov by vedomie možného skoršieho návratu do Slovenskej republiky aj napriek vyhosteniu mohlo motivovať k aktívnejšiemu prístupu v procese integrácie.

Integračná politika Slovenskej republiky zatiaľ nie je vnútorne diferencovaná. Koncept je naformulovaný všeobecne a nerozlišuje prisťahovalcov podľa vybraných kritérií. Z toho vyplýva, že integračnú politiku čakajú v budúcnosti ďalšie modifikácie. Mali by brať do úvahy, že pre časť prisťahovalcov bude integrácia do slovenskej spoločnosti zložitejším procesom. Do tejto skupiny budú patriť prisťahovalci z iných než európskych národov resp. náboženských skupín. Skúsenosti niektorých štátov v západnej Európe ukazujú, že problémy sa objavujú najmä v otázke integrácie obyvateľov moslimského vierovyznania. Uskutočnené rozhovory s moslimami s pobytom na Slovensku problémy s integráciou zatiaľ neavizujú. Je pravdou, že moslimovia importujú iné kultúrne vzorce správania, túžia po vlastnej mešite, majú iné náboženské rituály, iné spôsoby stravovania, ale doteraz nebolo preukázané správanie, ktoré by nebolo v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky. Takéto poznanie nevylučuje potrebu pripraviť sa na prípadné radikalizovanie požiadaviek moslimskej komunity. Štát by mal brániť marginalizácii príslušníkov iných než kresťanských náboženských skupín od začiatku ich pobytu na Slovensku. Zároveň by mal aktívne pristupovať k vytváraniu dostatočných znalostí o autochtónnej spoločnosti, vrátane aktívneho prístupu v procese osvojovania si slovenského jazyka a odstraňovania bariér pre uspokojivé uplatnenie na trhu práce.

7. MIGRÁCIA V POLITIKE STRANÍCKYCH SUBJEKTOV

Koexistencia príslušníkov autochtónnej spoločnosti s prisťahovalcami nie je vždy ideálna, skôr naopak, je živnou pôdou pre vznik problémových oblastí. Vzájomné spolužitie rozličných kultúr hlavne v pôvodne monokultúrnych spoločnostiach, teda v krajinách vytvorených etnickým národom starousadlíkov, je prameňom častých konfliktov medzi oboma skupinami obyvateľstva. Slovenskí autori Ján Liďák s Vierou Koganovou porovnávajú klasické vlny prisťahovalectva v minulých obdobiach so súčasnými migračnými a následne integračnými trendmi. „Zatiaľ čo prisťahovalci sa v minulosti snažili o rýchlu identifikáciu a splynutie s pôvodným obyvateľstvom, v súčasnosti sa príslušníci iných etnických skupín snažia o zachovanie a udržanie etnického pôvodu aj svojho spôsobu života v pozitívnom, ale aj v negatívnom zmysle.“ [360] Vedomí si skutočnosti, že zmena bydliska je trvalá, uchovávajú svoju kultúru aj v nových podmienkach. Tento trend silnie s rozširovaním uzatvorených prisťahovaleckých komunít v európskych veľkomestách. Predstavený smer možno vnímať ako odpoveď na otázku, prečo sa tri pôvodné integračné politiky, uvedené v predchádzajúcich kapitolách, postupne zlievajú do jednej. Nie vždy je tento zámer úspešný. Časť autochtónnej spoločnosti citlivo reaguje na ohrozenie národnej, kultúrnej, či náboženskej identity. Prirodzene sa bráni voči prienikom prvkov iných kultúr a snaží sa svojou integračnou politikou primäť prisťahovalcov k osvojeniu si tradícií cieľovej krajiny. V súčasnosti je vidieť tendenciu vytvárať integračnú politiku založenú na podmienke osvojovania jazyka, hodnôt a princípov právneho systému hostiteľských krajín tak na úrovni Európskej únie, ako aj jej členských štátov.

Obavy domáceho obyvateľstva z negatívneho vplyvu prisťahovalectva na historicky etablované tradície sú mnohokrát kombinované so znepokojením pred stratou pracovného miesta. Problém môže spôsobiť aj nedostatok študijných miest na vysokých školách alebo ubytovacích kapacít na internátoch. Voči cudzincom negatívne naladená spoločnosť v nich najmä v období hospodárskych problémov vidí poberateľov sociálnych dávok, aktérov medzinárodnej kriminality a z nej plynúce bezpečnostné riziko. Negatívne sa môže migrácia prejaviť aj na trhu realít. Na miestach, kde sa ťažko prispôsobiví migranti zvyčajne usádzajú vo väčšom množstve, klesajú ceny nehnuteľností. Nízka cena

[360] Liďák, J.; Koganová, V. (2003): *Migrácia a jej vplyv na vnútornú politiku a medzinárodné vzťahy*. In: II. Kongres českých politologů. Praha Česká společnost pro politické vědy, s. 445-454, tu s. 446.

bytov a znížený dopyt zo strany domáceho obyvateľstva následne rozširuje rady cudzincov v takýchto mestských štvrtiach.[361] Kombináciou uvedených faktorov sa vo verejnosti vytvára dojem, že prisťahovalci sú pre spoločnosť viac záťažou ako prínosom. Dôsledkom je posilňujúce sa nepriateľstvo voči cudzincom, vytváranie predsudkov, nárast nacionalizmu, ale aj vyjadrenie podpory politickým stranám, ktoré svojou populistickou rétorikou reagujú na obavy domáceho obyvateľstva.

Populistické stranícke formácie v krajinách západnej Európy odmietajú prílev nových zahraničných pracovníkov, dlhodobé usádzanie cudzincov, presadzujú reštrikčnú azylovú politiku, kritizujú vlády za ich liberálny postoj k cudzincom, zavrhujú multikulturalizmus, upozorňujú, že prisťahovalci majú väčšie sociálne výhody, než domáce obyvateľstvo. Varujú pred vplyvom iných kultúr, islamizáciou Európy (alebo vlastnej krajiny), pred stratou národnej identity a sami seba vyhlasujú za ochrancov národa. Odmietajú vstup Turecka do Európskej únie tvrdením, že ide o úplne inú civilizáciu s inými hodnotami. Vystupujú proti výstavbe mešít, vytváraniu uzavretých mestských štvrtí, prikrývkam na hlavách a iným symbolom islamskej viery. Islam je najmä po teroristických útokoch z 11. septembra 2001 prezentovaný ako bezpečnostná hrozba.[362] Takto orientované stranícke subjekty získavajú body vo verejnej mienky deklarovaním ochoty bojovať proti kriminalite. Niekedy otvorene, inokedy nenápadne, upozorňujú na kriminalitu cudzincov, predstavujú hororové vízie, ak sa problém nebude riešiť a navrhujú od umiernených po radikálne riešenia, zväčša po až definitívne vyhostenie odsúdeného, vrátane rodinných príslušníkov. V čase hospodárskej krízy, vysokej nezamestnanosti a deficite verejných financií prezentujú jednoduché riešenia na východiská z ekonomickej depresie, ale aj na sprievodné problémy vzniknuté vplyvom imigrácie. Riziko úspechu extrémistov sa zvyšuje s mierou sklamania verejnosti z politiky etablovaných strán. V takomto období môžu populistické strany znamenať nebezpečenstvo, nakoľko pri realizácii svojich návrhov riešení by prekročili princípy demokracie.

Imigrácia sa v súčasnosti stala jednou z aktuálnych tém moderného nacionalizmu, radikalizmu a extrémizmu a z toho plynúceho záujmu politológie o politické strany, ktoré majú na odpore voči migrantom založený svoj program. V centre záujmu politickej vedy stoja prevažne od konca minulého storočia. Aj Rachel K. Gibson upozorňuje, že „strany,

[361] Pozri Liďák, J. (2008): *Migrácia ako fenomén globalizácie*. In: Hirtlová, P.; Liďák, J.; Srb, V. (ed.): Mezinárodní migrace v evropském kontextu. Kolín: Academia Rerum Civilium – Vysoká škola politických a společenských věd, s. 170-19, tu s. 174.

[362] Pozri Hartleb, F. (2004): *Rechts- und Linkspopulismus: Eine Fallstudie anhand von Schill-Partei und PDS*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 120.

ktorým sa vylúčenie alebo obmedzenie prisťahovalcov v spoločnosti stalo hlavným cieľom politiky, sa stali všadeprítomné v demokraciách západnej Európy na konci 20. storočia."[363] Práve potom, ako téma migrácie nabrala na svojom význame aj v diskusii medzi straníckymi subjektmi a následne sa odrazila v rastúcom vplyve pravicových xenofóbnych subjektov.[364] Formácie, ktoré je možné definovať ako radikálne alebo až extrémistické, sa dnes v európskych krajinách s vysokým počtom prisťahovalcov vymedzujú väčšinou ako strany antiimigračné. Napriek jasnému vymedzeniu voči imigrantom, nemožno tieto stranícke formácie považovať po obsahovej stránke za úplne monotematické. Odpor k prisťahovalcom je spravidla len doplňujúcim, aj keď v niektorých prípadoch dosť relevantným, bodom k ostatným témam ako napr. nacionalizmus, boj proti liberalizmu, rezervovaný postoj k európskej integrácii alebo k vojenským alianciám. Na druhej strane prívlastok antiimigračný nepredstavuje zároveň kategórie radikálny alebo extrémistický. To znamená, že niektoré strany z demokratického stredu[365] utilitaristicky preberajú tému rezervovaného postoja k prisťahovalectvu do svojich programov. Motívom môže byť uvedomenie si popularity tejto témy vo verejnosti so snahou rozšíriť svoj voličský elektorát aj na radikálnejšie naladených voličov. Môže sa za ním skrývať i pozitívny úmysel, pokiaľ prebratím témy eliminujú vplyv subjektov krajnej pravice na tvorbu domácej politiky a vhodnými prostriedkami pristúpia k riešeniu vzniknutých problémov. S provokatívnou hypotézou, že antiimigračný znamená zároveň extrémistický, prišiel Steffen Kailitz.[366] Tento nemecký autor kladie antiprisťahovalecký postoj na jednu úroveň s extrémizmom, nakoľko rezervovaný postoj voči migrantom odporuje demokratickému princípu ľudskej rovnosti. Nerozlišuje pritom medzi tým, či strana požaduje odstránenie demokratického poriadku alebo nie. Vôľa zamedziť prisťahovalectvu a vysťahovať všetkých cudzincov do krajiny pôvodu odporuje zásadám ústavného poriadku. Extrémistické teda definuje tie strany, ktoré z rasistických alebo nacionalistických dôvodov pomýšľajú „obmedziť práva alebo vysťahovať z krajiny určitú časť obyvateľstva – predovšetkým cudzincov". Pre všetkých pravicových extrémistov, rasistov a nacionalistov je podľa Kailitza typická snaha o vytvorenie etnicky homogénnej

[363] Gibson, R. K. (2002): *The Growth of Anti-Immigrant Parties in Western Europe*. Lewiston: Edwin Mellen Press, s. 1.
[364] Pozri Strmiska, M. (2001): *Protipřistěhovalecké xenofóbní strany v evropském kontextu*. In: Středoevropské politické studie, č. 3, ročník 3, leto 2001.
[365] Demokratický stred je definovaný ako priestor medzi krajnou pravicou a krajnou ľavicou.
[366] Kailitz, S. (2006): *Das ideologische Profil rechter (und linker) Flügelparteien in den westeuropäischen Demokratien - Eine Auseinandersetzung mit den Thesen Herbert Kitschelts*. In: Backes, U.; Jesse, E. (ed.): Gefährdungen der Freiheit. Extremistische Ideologien im Vergleich. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, s. 283-320, tu s. 306-307.

spoločnosti. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že názory na prisťahovalcov môžu mať rôznu intenzitu. Rovnako odlišne môžu nazerať strany na rôzne typy migrantov. Vysťahovať kriminálnikov z radov nelegálnych prisťahovalcov mimo hraníc národného štátu patrí k akceptovaným a demokracii sa nepriečiacim spôsobom, ako eliminovať sprievodné problémy migrácie spojené s bezpečnosťou vlastných občanov. Na jednej strane síce ide o pomerne citlivú záležitosť, nakoľko prisťahovalcom môže po vyhostení do krajiny pôvodu hroziť prenasledovanie, dokonca až ohrozenie na živote, ale na strane druhej je v hostiteľskej krajine zodpovedný za vlastné správanie. Hrozba vyhostenia tak môže slúžiť ako vhodná prevencia pred nelegálnym konaním.

Dlhé obdobie sa v politologickom výskume venovala pozornosť migrácii a jej odraze v politike straníckych formácií najmä v prostredí krajín západnej Európy.[367] Začiatok tohto obdobia sa datuje predovšetkým do deväťdesiatych rokov 20. storočia, kedy strany s protiprisťahovaleckou tematikou uspeli vo voľbách do národných parlamentov, či dokonca pri tvorbe vládnych kabinetov. To ale neznamená, že otázka prisťahovalcov je v strednej Európe úplne novou témou politického diskurzu. Miroslav Mareš nachádza určité počiatky pravicového extrémizmu založeného práve na antipatii voči cudzincom v Československu už na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov. Mal byť dôsledkom odporu domácich obyvateľov voči pracovníkom a študentom zo spriatelených socialistických krajín (z Vietnamu, arabských krajín, Afriky a Kuby).[368] Nositeľmi xenofóbnych postojov, vyjadrených či už verbálne vo forme rasistických piesní, alebo dokonca pouličnými stretmi s prisťahovaleckými komunitami, boli hlavne skinheadské skupiny. Spočiatku sa jednalo o formácie s veľkým vplyvom nemeckých krajne pravicových hnutí. Svoju inšpiráciu nachádzali aj v anglických a amerických zoskupeniach. Hoci v prípade skinheadských formácií nejde o politické strany, jej piesňové texty[369], v ktorých o. i. vystupujú aj proti prisťahovalcom a niektorým etnickým menšinám (spravidla proti Rómom) mali vplyv na aktivizáciu iných ultrapravicových hnutí.[370]

Nakoľko sa Česká republika postupne zmenila z tranzitnej krajiny na krajinu cieľovú a pozitívne, hoci zatiaľ nepatrné, saldo migrácie možno pozorovať aj v prípade

---

[367] Pozri Mareš, M. (2001): *Přistěhovalectví a krajní pravice v ČR*. In: Středoevropské politické studie, číslo 3, ročník III, leto 2001.
[368] Pozri tamtiež.
[369] K rozboru piesňových textov českej ultrapravice pozri napr. Rataj, J. (2001):*Je pořád hezká, ta naše písnič-ka česká? Ze skinheadské politické voničky*. In: Britské listy. On: http://www.blisty.cz/files/isarc/-0104/20010427h.html (12.3.2009).
[370] Pozri Rataj, J. (2001): *Český nacionalismus a identita v konceptu současných krajně pravicových hnutí v České Republice*. In: Plecitý, V., Danics, S., Porada, V. (ed.): Extremismus. Jeho kořeny, projevy a východiska řešení. Praha: Policejní akademie České republiky, s. 165-195, tu s. 169.

Slovenska, je zaujímavé sledovať súčasný stav politického diskurzu k tejto téme aj v postkomunistickom priestore. V Českej republike sa do diskusii o možnostiach integrácie cudzincov aktívne zapojil prezident Václav Klaus v rámci svojej výzvy o budúcnosti Európskej únie. V roku 2005 odmietol myšlienku vytvárania multikultúrnej spoločnosti, naopak prihlásil sa ku konceptu asimilácie a zároveň podčiarkol dôležitosť rešpektovania princípov autochtónnej spoločnosti. *„Som presvedčený, že obecná ideológia multikulturalizmu, ktorá je antiliberálnou ideológiou, je na výsosť kolektivistická a skupinová, je hlboko mylná. Je tragickým omylom súčasnej západnej civilizácie, bola sem vnesená zvonku a všetci na ňu doplácame. ... Keď niekto chce imigrovať, nech sa prihlási k asimilačnému úmyslu. Ak niekto chce sa stáť občanom tej krajiny so všetkým, čo k tomu patrí, namiesto toho, aby chcel za každú cenu zostať všetkým svojím zakotvením príslušníkom krajiny, ktorú opustil.*“[371] Klausov postoj k migrácii patril v roku 2005 k tým radikálnejším. Pochopenie spomedzi parlamentných strán našiel len u predstaviteľov Občiansko-demokratickej strany. Ostatné strany obavy z prisťahovalcov a importovania nových kultúr do Českej republiky nezdieľali v rovnakej miere ako prezident.

K dôležitým aspektom formovania programových dokumentov politických strán patrí postoj domácej verejnosti. Vo volebných programoch strany predstavujú postoje k najdôležitejším oblastiam domácej a zahraničnej politiky. V reprezentatívnych demokraciách plnia úlohu agregácie „rôznorodých záujmov a nárokov voličov, ktoré postupne transformujú do selektívnych cieľov a návrhov riešenia.“[372] S nimi následne bojujú o priazeň voličov. Pri tvorbe obsahových dokumentov strany citlivo pristupujú k prevažujúcich náladám verejnej mienky. Pokiaľ verejnosť prezentuje k určitej skutočnosti jednoznačný názor, je pravdepodobné, že strany sa jej prispôsobia. Podľa vyššie uvedených výsledkov výskumov verejnej mienky pristupuje česká verejnosť k cudzincom s trvalým pobytom v Českej republike s dešpektom.[373] Otázne ostáva, či sa táto skutočnosť odrazila aj na politike straníckych formácií? V krajinách západnej Európy sa niektoré marginálne strany dostali do centra pozornosti najmä kritikou prisťahovaleckej a integračnej politiky. Spravidla sa jednalo o radikálne strany, nejde však o pravidlo. Protiprisťahovaleckú rétoriku možno pozorovať aj v prípade strán so zastúpením v národných vládach.

---

[371] Šimůnek, P.; Čásenský, R. (2005): *Klaus: Paroubek myslí jen na sebe. Rozhovor s Václavom Klausom*. On: http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A050715_183951_domaci_miz (12.1.2010).
[372] Römmele, A. (2005): *Direkte Kommunikation zwischen Parteien und Wählern. Profesionalisierte Wahkkampftechnologien in den USA und in der BRD*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 52.
[373] Pozri Gabal: *Analýza postavení cizinců*, s. 22.

7.1 ANTIIMIGRAČNÉ STRANY?

Ako teda identifikovať antiimigračné politické subjekty? Existujú vlastne strany, ktoré možno definovať výlučne ako antiimigračné bez toho, aby niesli prívlastok extrémistické? Obľúbeným modelom určenia zaradenia politickej strany do ideologickej rodiny je koncept Klausa von Byemeho[374], ktorý ideologickú príslušnosť strany rozlišuje podľa troch nasledovných kritérií:

- Genéza strany v prostredí sociálnych konfliktov,
- Členstvo v niektorej transnacionálnej federácii politických strán
- Stranícka politika (Party-Policy).[375]

Klaus von Beyme rozlišuje deväť typov straníckych rodín: liberálne strany, konzervatívne strany, agrárne strany, regionálne strany, kresťansko-demokratické strany, sociálno-demokratické strany, komunistov, pravicové extrémistické strany a strany zelených.[376] S podobnou schémou ako u Klausa von Beymeho sa pri typologizácii straníckych rodín v postkomunistických štátoch stretneme aj Paula G. Lewisa, ktorý rozlišuje sedem skupín politických strán: nasledovníkov bývalých komunistických strán, sociálno-demokratické strany, skupinu liberálnych a na trh orientovaných konzervatívnych strán, etnické zoskupenia, agrárne strany, kresťansko-demokratické resp. tradičné konzervatívne strany a konečne nacionalistické strany.[377] Hoci Lewis nerozlišuje krajne pravicové extrémistické subjekty, o ich aktívnej činnosti na českej politickej scéne, aj keď mimoparlamentnej, niet pochýb. Ani jeden z autorov nerozlišuje samostatnú kategóriu antiimigračných straníckych formácií, či už v prostredí západnej Európe alebo nových demokracií v strednej a východnej Európe. Vznik takto poňatej straníckej rodiny do budúcnosti ale nemožno vylúčiť, pokiaľ v Európe s počtom prisťahovalcov bude narastať aj intenzita negatívnych prejavov autochtónnej spoločnosti na prenikanie nových kultúrnych vzorcov správania. Problém s definovaním postkomunistických straníckych systémov spočíva v tom, že nie vždy sa dajú všetky strany zaradiť do uvedených kategórií. Väčšinou ale nejde o relevantné strany. Vzhľadom k vysokej miere volatility a slabej miery inštitucionalizácie straníckych systémov možno predpokladať, že objavením novej

---

[374] Obdobný koncept ponúkajú Gallagher, M.; Laver, M.; Mair, P. (1995): *Representative Government in Modern Europe*. New York: McGraw Hill.
[375] Beyme, K. von (2000): *Parteien im Wandel. Von den Volksparteien zu den professionalisierten Wähler-parteien*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, s. 75.
[376] Pozri tamtiež, s. 79-88.
[377] Pozri Lewis, P. G. (2000): *Political Parties in Post-Communist Eastern Europe*. Londýn, New York: Routledge, s. 56.

témy dokážu v budúcnosti zohrávať dôležitejšiu úlohu. Alebo sa na scéne objavia nové subjekty, síce bez jasného ideového zaradenia, ale s podporou verejnosti.

V prípade postkomunistických systémov by čiastočne profilu antimigračných strán zodpovedala skupina extrémistických a nacionalistických strán. Podľa Michaela Holländera sa okrem partikularizmu, antisemtizmu, antikomunizmu a protizápadnou rétorikou vyznačujú aj xenofóbiou. Pod xenofóbiou v prípade strán strednej a východnej Európy nerozumie ani tak nepriateľstvo voči cudzincom, ako skôr voči rómskemu etniku.[378] V prípade krajín strednej Európy aj voči svojim susedom, pokiaľ je tento vzťah založený na historických krivdách. Lenže podporovať reštrikčnú prisťahovaleckú politiku, alebo nesúhlasiť s modelom multikulturalizmu, neznamená zároveň byť xenofóbny. S protiprisťahovaleckou rétorikou prichádzajú strany s rôznym ideovo-programovým zaradením, s rôznymi tradíciami, takže ich nemožno zaradiť výlučne len do jednej stranícko-ideovej rodiny.[379] Prevažná väčšina týchto strán prináleží práve do rodiny krajne pravicových subjektov alebo do rodiny kresťansko-konzervatívnych strán. Rozdiely medzi obomi rodinami spočívajú najmä v intenzite, s akou túto tému prenášajú do politickej diskusie, ale aj výrazovými prostriedkami, ktoré pri artikulácii svojich tém používajú.

Pri definovaní krajnej pravice je použitie všetkých troch von Beymeho kritérií problematické. V podmienkach postkomunistických straníckych systémov je prakticky vylúčené použitie prvého kritéria: zaradenie strany podľa genézy v prostredí politických a socioekonomických konfliktov. Von Beyme pri svojej typológii vychádzal z konceptu štiepnych línií Seymoura Martina Lipseta a Steina Rokkana.[380] Ich koncepcia vychádza z predpokladu rozčlenenia spoločnosti do rôznorodých sociálnych skupín (napr. robotníci, zamestnávatelia, poľnohospodári, katolíci, evanjelici). Pre vznik štiepnej línie (cleavage) je nevyhnutné vedomie kolektívnej identity vo vnútri sociálnej skupiny. Na základe rozličných záujmov a cieľov jednotlivých sociálnych skupín sa medzi nimi môže vyvinúť antagonistický vzťah, ktorý môže vyústiť do latentných alebo manifestných konfliktov. V prípade, ak majú jednotlivé skupiny zastúpenie v politike, prenášajú sa ich vzájomné rozpory aj na politickú úroveň. Lipset a Rokkan rozlišujú štyri socio-ekonomické štiepne línie: práca vs. kapitál, štát vs. cirkev, mesto vs. vidiek a centrum vs. periféria. Štiepne línie sa vytvorili v procese dlhodobého prirodzeného vývoja spoločnosti. Použitie tohto

[378] Pozri Holländer, M. (2003): *Konfliktlinien und Konfiguration der Parteiensysteme in Ostmitteleuropa 1988-2002*. Norderstedt: Books on Demand, s 56.
[379] Pozri Strmiska: *Protipřistěhovalecké xenofóbní strany.*
[380] Pozri Lipset, S. M.; Rokkan, S. (1967): *Party Systems and Voter Alignments: An Introduction*. In: Lipset, S. M.; Rokkan, S. (ed.): Party Systems and Voter Alignments. Cross-National Perspectives. New York 1967, s. 1-64.

modelu sa preto hodí pre vysvetlenie vzniku a genézy straníckych systémov bez takého zásahu, akým bolo nastolenie komunistických diktatúr v strednej a východnej Európe. Navyše v spoločnostiach so stabilným voličským správaním, ktoré bolo charakteristické skôr pre obdobie pred II. svetovou vojnou, než na konci storočia. Napriek tejto skutočnosti je koncept konfliktných línií, hoci v modifikovanej podobe, používaný aj pri vysvetľovaní formovania straníckych systémov v postkomunistických krajinách. Hlavným atribútom klasických štiepnych línií bola v prvej polovici 20. storočia stabilná väzba sociálnych skupín na politickú stranu. Nové línie transformujúcich krajín sa na rozdiel od tradičných vyznačovali vysokou mierou nestability. Neboli výsledkom heterogénnej sociálnej štruktúry, ale vznikali prevažne pod vplyvom názorových rozporov medzi politickými aktérmi, s ktorými sa následne identifikovali elektoráty jednotlivých politických strán.[381] Tak v Českej republike, ako aj na Slovensku, sa v priebehu dvadsiatich rokov od systémovej zmeny nevytvoril zásadný konflikt, ktorý by spoločnosti výrazne rozdeľoval podľa tém patriacich do ideologického portfólia krajne pravicových subjektov. Použitie konceptu konfliktných línií je pri definovaní krajnej pravice problematické aj z dôvodu, že jej úspech vo voľbách je niekedy spájaný s fenoménom hlasov protestných hlasov. Napriek tomu konštatovaniu v dlhodobejšom horizonte nemožno vylúčiť vytvorenie novej konfliktnej línie, v rámci ktorej by na jednej strane stáli zástancovia proimigračnej politiky a na strane druhej jej odporcovia. Jeho obsahom nebude len názor na cudzincov, ale aj pohľad na zodpovednosť spoločnosti voči chudobným krajinám tretieho sveta i voči politickým, kultúrnym a ekonomickým utečencom. Živnú pôdu pre vznik by našla najmä v krajinách s vysokým počtom prisťahovalcov z iného kultúrneho resp. civilizačného prostredia, než je domáce obyvateľstvo. Možnosť vytvorenia novej konfliktnej línie nemožno vylúčiť, ale v prípade Českej republiky a Slovenska zatiaľ pre jej vznik nie sú vytvorené dostatočné podmienky. Počet prisťahovalcov je nízky (platí to najmä o Slovensku) a vzhľadom na nevýrazný počet moslimov, sociálno-kultúrne zloženie väčšiny cudzincov neodporuje kultúrnych tradíciám domáceho obyvateľstva do takej miery, aby vyústil do otvorených konfliktov medzi cudzincami a domácim obyvateľstvom.

Druhým von Beymeho kritériom je príslušnosť straníckeho subjektu k organizácii združujúcej strany z rôznych štátov. Môže ísť buď o politické strany zoskupené vo frakcii Európskeho parlamentu, alebo o transnacionálnu stranícku federáciu. Problémom tohto kritéria je skutočnosť, že jedna organizácia môže združovať stranícke formácie s rôznymi

[381] Pozri Kopeček, L. (2006): *Demokracie, dikatury a politické stranictví na Slovensku*. Brno: Centrum pro studium demokracie, s. 212.

ideovými koncepciami. Príkladom je Európska ľudová strana (EPP) združujúca tak kresťansko-demokratické, ako aj konzervatívne strany. Naopak výhodou je jasné prepojenie medzi subjektmi pochádzajúce z rôznych štátov. V prípade radikálnych a extrémistických subjektov sa vynára závažný problém. Táto časť politického spektra je značne roztrieštená, strany sú organizované v rôznych transnacionálnych federáciách, väčšina z nich nemá zastúpenie v Európskom parlamente. Ideová nejednotnosť platí aj v prípade ostatných strán s protiprisťahovaleckými náladami.

Napokon až tretie kritérium, t. j. obsahová stranícka politika (party policy), je považované za to s najvyššou mierou relevantnosti. Práve toto meradlo môže určiť, či protiprisťahovalecké strany patria k pravicovým extrémistom alebo ku konformným stranám, resp. či ide o strany protestného charakteru. Pri výskume krajnej pravice je na tomto mieste problematická jej programová rozmanitosť a odlišný postoj k existujúcemu politickému systému. Napr. Stöss navrhuje diferencovať medzi 1) umiernenými nacionalistami a nepriateľmi cudzincov, voči systému skôr konformnými, 2) nacionalistami a neorasistami, voči systému skôr kritickými, a 3) (neo)fašistov a (neo)rastistov, voči existujúcemu systému spravidla nepriateľskými.[382] Cas Mudde rozlišuje medzi dôsledne antidemokratickou extrémnou pravicou a nominálne demokratickou, ale populistickou radikálnou pravicou.[383] Podľa Muddeho, extrémizmus predstavoval pre demokraciu nebezpečenstvo na začiatku 20. storočia, v súčasnom období predstavuje ohrozenie liberálnej demokracie práve pravicový radikalizmu.[384] So striktným odlišovaním extrémizmu od radikalizmu sa pravidelne stretneme vo výskume extrémizmu resp. radikalizmu. Hoci v tejto práci nezohráva významnú úlohu, dôležité je poukázať na Muddeho diferenciáciu medzi neoliberálnym populizmom a radikálnym pravicovým populizmom. Obe skupiny strán v štátoch západnej Európy majú totiž spoločný rezervovaný, kritický a v niektorých prípadoch aj nepriateľský postoj k cudzincom. Zatiaľ čo v prípade neoliberálnych populistov je nepriateľstvo voči cudzincom len vedľajší aspekt ich politiky, ideológia radikálnych pravicových populistov je postavená na kombinácii nativizmu (spojenie nacionalizmu a nepriateľstva voči cudzincom), autoritarianizmu a populizmu.[385]

---

[382] Pozri Stöss, R. (2008): *"Extremistische Parteien" - Worin besteht der Erkenntnisgewinn? Essay*. In: Aus Politik und Zeitgeschichte. Číslo 4.
[383] Pozri Mudde, C. (2007): *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 11.
[384] Pozri Mudde, C. (2008): *Radikale Parteien in Europa*. In: Aus Politik und Zeitgeschichte. Číslo 4.
[385] Pozri tamtiež.

Rovnako i pri hodnotení českej krajnej pravice je v nasledujúcej časti poukázané na jej vnútornú rozmanitosť. V prípade Slovenska je hodnotenie zložitejšie kvôli nevýrazným aktivitám krajnej pravice a absencie témy imigrácie v jej politike. Otázny je aj výber krajne pravicových subjektov. Za krajnú pravicu, niekedy dokonca až za ultrapravicu či extrémistov, je v slovenských podmienkach spomedzi parlamentných formácií označovaná aj Slovenská národná strana. S takýmto označením sa väčšinou stretneme v médiách, ale niekedy aj u zahraničných politológov. V mojom prípade sa zrieknem niekedy až príliš zjednodušeného žurnalistického slovníka, ale aj svojskej interpretácie politických bádateľov. Hoci rétorika národniarov vykazuje znaky xenofóbie a príležitostne aj rasizmu, svoj vplyv na politiku vlády Roberta Fica alebo v minulosti Vladimíra Mečiara zatiaľ nevyužila na realizáciu krokov, ktoré by viedli k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd určitých skupín obyvateľstva. Otázne je i jej zaradenie k pravici, nakoľko ako vládny spojenec Smeru-SD podporila prevažnú väčšinu návrhov sociálno-demokratického kabinetu Roberta Fica. Navyše nacionálny populizmus je dnes na Slovensku v menšej či väčšej miere ad hoc súčasťou politickej komunikácie aj iných straníckych formácií vrátane sociálnych demokratov (hlavne u predsedu vlády Roberta Fica a predsedu Národnej rady Slovenskej republiky Pavla Pašku) a na jar 2009 neobišiel ani predvolebnú kampaň prezidenta Ivana Gašparoviča.

Napriek vyššie uvedenému kritickému pohľadu na stranícku politiku (party policy), je práve toto kritérium vhodným pre kategorizáciu politických strán podľa ideologických rodín. Pri hodnotení postojov straníckych subjektov k prisťahovalcom formou obsahovej analýzy je vhodné oprieť sa najmä o predvolebné programy politických strán z roku 2006 a 2010, ale aj rôzne programové dokumenty, poskytnuté rozhovory, verejné vyhlásenia zverejnené prevažne na webových portáloch. V nasledujúcom texte nie je zahrnuté celé obdobie formovania demokratických straníckych systémov v oboch krajinách, nakoľko ešte v deväťdesiatych rokoch sa návrhy na úpravu problematiky migrácie v straníckych dokumentoch vyskytovali len sporadicky. V predvolebnej tematike sa otázky spojené s migráciou postupne začínajú objavovať v súvislosti s nárastom počtu migrantov a participáciou na spoločnej európskej politike. Platí to najmä v prípade Českej republike. na Slovensku je téma migrácie a migračnej politiky pre politické strany stále marginalizovaným objektom záujmu.

7.2 ČESKÉ POLITICKÉ STRANY ZO ZASTÚPENÍM V POSLANECKEJ SNEMOVNI

Najústretovejší postoj k otázkam migrácie vo svojom predvolebnom programe vo voľbách do Poslaneckej snemovne v roku 2006 ponúkla kozmopolitná Strana zelených. V súlade s postojmi iných európskych zelených strán sa aj českí Zelení postavili k migrácii pozitívne. V programe nielen deklarovali ochotu vykonávať aktívnu migračnú politiku, ale priniesli aj konkrétne stanoviská k jednotlivým aspektom.[386] O. i. riadenou migráciou a začlenením migrantov do spoločnosti navrhli riešiť udržanie dôchodkového a sociálneho systému. V oblasti integrácie cudzincov odmietli reštriktívnu integračnú politiku štátu, ktorá na jednej strane síce vedie k poklesu legálnej migrácii, ale na strane druhej k nárastu počtu nelegálnych prisťahovalcov. Strana zelených zároveň upriamila pozornosť na vlastné projekty v oblasti zmierňovania negatívnych nálad českej verejnosti voči cudzincom. Konkrétne kroky navrhla uskutočniť v oblasti práce a bývania. V týchto dvoch oblastiach videla najväčšie problémy, ktoré zhoršujú kvalitu života cudzincov v Českej republike. Jej ústretová politika sa o. i. prejavila aj v odsúdení politiky štátnych orgánov voči občanovi Vietnamu, Le Kim Thanha, vo februári 2009.[387] Le Kim Thanh legálne pricestoval do Českej republiky, ale vinou sprostredkovateľskej agentúry pracoval nevedomky dva týždne bez pracovného povolenia. Cudzinecká polícia na tento prípad reagovala zámerom Thanha z krajiny vyhostiť. Po prípadnom vyhostení by mu však doma hrozilo prenasledovanie zo strany štátnych orgánov. Strana zelených ústami ministra Michaela Kocába vyzvala k ústretovosti pri riešení problémov prisťahovalcov, ktorí v súvislosti s finančnou krízou prídu o prácu. V auguste 2009 pozitívny postup k imigrácii podporila bývalá ministerka pre ľudské práva za Stranu zelených v druhej Topolánkovej vláde Džamila Stehlíková, politička kazašského pôvodu, žijúca v Českej republike od roku 1988. Štát by podľa Stehlíkovej nemal vytvárať kritériá, z ktorej krajiny bude k prisťahovalcom pristupovať pozitívne a naopak, ale vytvárať vhodné podmienky (výučba českého jazyka, českých reálií a osvojovanie si právneho poriadku) pre ich integráciu.[388] Predstaviteľka Strany zelených svojim postojom reagovala na údajný výrok Jiřího Paroubka. Paroubek mal odmietnuť myšlienku zamestnávania pracovníkov z iných kultúr a podporiť najmä

[386] Pozri Strana zelených (2006): *Volební program. Kvalita života*. On: http://www.zeleni.cz/getfile.php?id-=86-&cid=247 (4.5.2007), s. 58.
[387] Pozri Strana zelených (2009): Kauza Le Kim Thanh: zastavte deportaci. On: http://www.zeleni.cz/12222/-clanek/kauza-le-kim-thanh-zastavte-deportaci/ (14.2.2009).
[388] Pozri Drchal, V.; Bednář, V. (2009): *Paroubek pobouřil Vietnamce žijící v Česku*. In: Zpravodajský server Lidových novin. On: http://www.lidovky.cz/paroubek-pobouril-vietnamce-zijici-v-cesku-fkk-/ln_noviny.asp-?c=A090815_000005_ln_noviny_sko&klic=232896&mes=090815_0 (18.8.2009).

ekonomických imigrantov z krajín východnej a juhovýchodnej Európy. Svoju argumentáciu mal podoprieť rýchlejšou integráciou Európanov do českej spoločnosti. Bývalý premiér mal svoj výrok predniesť na predvolebnej návšteve Úradu práce v Kutnej Hore v rámci diskusie o metódach tchajwanskej firmy, ktorá voľné pozície obsadzuje pracovníkmi z Vietnamu a Mongolska. Hoci predstaviteľ sociálnych demokratov poprel jeho autorstvo, vyvolal značnú mediálnu pozornosť a vniesol tému migrácie do predvolebnej kampane 2009. Pozitívny prístup k prisťahovalcov prezentovala Strana zelených aj vo voľbách do Európskeho parlamentu 2009, keď ako jediná parlamentná strana nominovala na kandidátnu listinu aj dvoch cudzincov – Francúza a Taliana.

Ostatné politické strany zastúpené v Poslaneckej snemovni problematiku migrácie v predvolebných programoch z roku 2006 nereflektovali v dostatočnej miere. Pravicové strany sa k nej postavili viac negatívne ako pozitívne. Vládnuca Občiansko-demokratická strana sa o migrantoch zmienila len v časti venovanej bezpečnostným otázkam. Rýchlejším riešením azylovej politiky plánovala *„zabrániť zneužívaniu pobytu imigrantov* na *páchanie trestnej činnosti a k nelegálnemu zamestnávaniu cudzincov*“.[389] Rezervovaný prístup k prisťahovalcom dokazovali aj niektoré vyjadrenia publikované mimo volebného programu. Počas verejnej diskusie v máji 2006 predseda ODS Mirek Topolánek hovoril o zámere občianskych demokratov vytesniť cudzincov z krajiny vytvorením takých podmienok pre českých nezamestnaných, ktoré by ich motivovali k hľadaniu pracovného miesta a nevyužívaniu sociálnych dávok. Ďalšie opatrenie malo byť sprísnenie postihov za zamestnávanie ilegálnych prisťahovalcov.[390] V čase finančnej krízy v auguste 2009 sa vyslovil za ochranu domácich pracovníkov pred stratou zamestnania, čím prakticky podporil prepúšťanie cudzincov. O niečo konkrétnejšie ako občianski demokrati sa v predvolebnom programe otázkam migrácie venovala KDU-ČSL. Podobne ako jej pravicový koaličný partner sa o nej vyjadruje skôr negatívne.[391] V otázke postoja k cudzincom zohráva dôležitú úlohu ich vzťah ku kultúre autochtónnej spoločnosti. Pre kresťanských demokratov sú totiž vítaní len cudzinci, ktorí *„dodržujú kultúrne a spoločenské pravidlá*“ českej spoločnosti. Zároveň mala v pláne presadzovať *„prísne, kultúrne, transparentné a zásadne nekorupčné povoľovanie pobytov.*“ V otázke integrácie cudzincov vyjadrila predsavzatie podieľať sa aktívne na integrácii *„pracujúcich a dane*

[389] Pozri Občiansko-demokratická strana (2006): *Společně pro lepší život. Volební program 2006*. On: http://www.ods.cz/volby/weby/2006/download/docs/volebni_program_ODS.pdf (14.5.2007), s. 40.
[390] Pozri Zveřina, M. (2006): *Nelegální přistěhovalci ven, makat budou Češi*. In: Lidové noviny. On: http://www.topolanek.cz/nelegalni-pisthovalci-ven-makat-budou-ei.html (12.9.2007).
[391] Pozri KDU-ČSL (2006): *Volební program. Volby 2006*. On: http://www.kdu-csl.cz/videa/Media_15075_-2006_2_27_13_35_22.pdf (14.5.2007), s. 75.

platiacich cudzincov“. KDU-ČSL sa negatívne vyjadrila k cudzineckej polícii, ktorú kvôli vysokému stupňu korupcie vníma ako jeden z najslabších článkov českej polície. Do pozornosti vystúpila jej iniciatíva v júli 2009, keď sa postavila proti vybudovaniu ďalšej mešity v Brne. Svoju argumentáciu oprela o nesúlad kresťanských hodnôt s pravidlami Koránu a zásahy do architektonického vzhľadu moravskej metropoly. Argument o architektonickom vzhľade používajú kresťanskí demokrati aj v západnej Európe. Preto sú zakázané mešity s minaretmi, lebo menia podobu mesta a svojim vzhľadom konkurujú vežiam na kresťanských kostoloch. Iniciatíve kresťanských demokratov nemožno uprieť jej načasovanie do obdobia pred začiatkom oficiálnej predvolebnej kampane pôvodne pripravovaných predčasných volieb. V krátkom časovom rozpätí sa následne objavila informácia o vyššie uvedenom údajnom výroku Jiřího Paroubka na adresu pracovných migrantov z iných kultúr.

Problematika migrácie sa vo volebnom programe ČSSD pre parlamentné voľby 2006 nenachádzala v jednej kompletnej kapitole, ale bola súčasťou viacerých obsahových častí volebného programu, ako bezpečnostných zložiek, otázka zamestnanosti, či poskytovania vzdelania. Sociálni demokrati vyjadrili ochotu bojovať proti nelegálnej migrácii a nelegálnemu zamestnávaniu cudzincov zvýšením efektivity činnosti kontrolných orgánov.[392] K legálnemu zamestnávaniu cudzincov sa postavili pozitívne v prípade, ak by česká spoločnosť nedokázala vyprodukovať dostatok vysokokvalifikovanej pracovnej sily. Ďalšie zamestnávanie cudzincov pripúšťali po zvážení aktuálnych podmienok na pracovnom trhu, hoci sa zároveň vyjadrili aj za zjednodušenie udeľovania pracovných povolení a pokračovanie projektu zamestnávania vysokokvalifikovaných pracovníkov zo zahraničia.[393] V otázkach integrácie cudzincov vyjadrili podporu integrácii rodinných príslušníkov už usadených cudzincov a „*vytvorenie nevyhnutných podmienok pre ich ekonomickú samostatnosť a ochranu pred diskrimináciou.*“ Rovnako podporili rovnocenné zaobchádzanie s cudzincami v procese vzdelávania a v systéme zdravotného poistenia. Podporu vyjadrili aj mimovládnym organizáciám, ktoré sa venujú otázkam integrácie cudzincov do českej spoločnosti.

Spomedzi parlamentných strán venovala migrácii najmenej priestoru Komunistická strana Čiech a Moravy. Komunisti odkazovali na migrantov v časti venovanej demokracii, právnemu štátu a verejnej správy, kde sa zaviazali odstrániť „*všetky formy diskriminácie*

[392] Pozri ČSSD (2006): *Jistoty a prosperita. Volební program ČSSD 2006*. On: http://www.volbycr.cz/-download/Volebni-program-velky.pdf (12.5.2007), s. 69.
[393] Pozri tamtiež, s. 14-15.

menšín a jednotlivcov, vrátane migrantov".[394] Rovnako v kapitole venovanej deťom a mládeži vyjadrili podporu „*multikultúrnej školskej a mimoškolskej výchove a vzdelávaniu a pestovaniu schopnosti vzájomného spolužitia rôznych etník.*" Vlažný postoj, takmer až nezáujem českých komunistov k úprave tejto otázky v predvolebnom dokumente je paradoxný, nakoľko v západnej Európe patria komunistické politické strany k tradičným obhajcom práv prisťahovalcov. Určité vysvetlenie sa dá nájsť vo voličskom elektoráte. V prípade, že komunistov volia predovšetkým pracujúci, môžu títo nazerať na prisťahovalcov ako relevantnú konkurenciu na pracovnom trhu. Postoj českých komunistov k cudzincom sa dá vyvodiť z čiastkových dokumentov alebo z rozhovorov s členmi strany. Z interview s poslancom KSČM Václavom Exnerom vyplýva záujem strany riešiť otázky prisťahovalcov. Nazerať na cudzincov by mal štát rovnako ako na príslušníkov autochtónnej spoločnosti a pri riešení prípadných problémov zachovávať princíp rovnakého prístupu. Bezpečnostné riziko u nezamestnaných cudzincov je podľa komunistického poslanca rovnaké ako u domáceho obyvateľstva. Riešiť otázky sociálnej núdze o cudzincov podporou návratu domov je „minimum", čo môže štát pre cudzincov urobiť.[395]

Miera záujmu o riešenie otázok spojených s migráciou a integráciou cudzincov ako aj názorový posun v predstavení svojich konceptov migračnej politiky u politických stranách bol zaznamenaný v programových dokumentoch k voľbám do Poslaneckej snemovne 2010. Zatiaľ čo v roku 2006 sa otázka prisťahovalectva a integrácie nachádzala v predvolebných programoch prevažne v difúznej podobe, o štyri roky neskôr predstavili najväčšie stranícke formácie postoje k prisťahovalectvu aj samostatne na vyhradených miestach v texte. Občianski demokrati vo svojom dlhodobom programovom dokumente s názvom *Vize 2020*[396] z februára 2010 predstavujú postoje k migrácii a migračnej politike na viacerých miestach, ale téma migrácie tvorí aj samostatnú podkapitolu. V dokumente akceptujú skutočnosť, že migrácia je súčasným globálnym javom, ktorý nemožno odstrániť, ale je ho možné usmerňovať a riadiť. ODS imigráciu absolútne neodmieta, ale zásadne vystupuje proti nelegálnej imigrácii. Pripúšťa riadenú legálnu imigráciu „*...podporujeme príchod slušných imigrantov, ktorí hľadajú v Českej republike obživu*

[394] Pozri KSČM (2006): *Volební program KSČM na období 2006-2010*. On: http://www.kscm.cz/-index.asp?ma-nagepreview=ok&thema=3306&category=&language=1&item=28394 (12.5.2007), s. 2.
[395] Pozri Chrudimský, P. (2007): *Protikrizová opatření vlády neodpovídají vážnosti situace. Rozhovor s poslancom Václavom Exnerom*. In: Haló noviny. On: http://www.kscm.cz/article.asp?thema=3855&-item=41831&category= (11.2.2009).
[396] Občiansko-demokratická strana (2010): *Vize 2020*. On: http://www.vize2020.cz/docs/vize2020final.pdf (16.3.2010).

a zároveň ctia tunajšie zákony...“, avšak zároveň predstavuje možnosti ako eliminovať tak ekonomických ako aj humanitárnych migrantov. V oboch prípadoch vidí ODS riešenie problémov ešte v zdrojových štátoch. Eliminovať zahraničnú migráciu, hoci nie úplne zabrániť, je možné preventívnymi krokmi. Návod na obmedzenie pracovnej migrácie hľadá v možnostiach spolupráce na podpore hospodárstiev krajín pôvodu. V prípade migrácie spôsobenej prírodnými katastrofami by mala česká vláda skoršie a adresnejšie reagovať poskytnutím pomoci postihnutým krajinám. ODS sa negatívne stavia k myšlienke jednotnej imigračnej politike členských štátov Európskej únie. Svoje zdôvodnenie stavia na záujmoch národného štátu: „*Uplatňovanie imigračnej politiky je výsostným právom jednotlivých národných vlád a snahy o jej unifikáciu sú útokom na suverenitu štátu.*“ Na rozdiel od predvolebného programu 2006 občianski demokrati vo svojej vízii pre ďalších desať rokov predstavili základné piliere modelu integrácie cudzincov. Jednoznačne odmietajú multikulturalizmus, „*Multikulturaliumus považujeme za mŕtvy koncept.*“ a vyjadrujú požiadavku rešpektovania demokratických a kultúrnych hodnôt európskej spoločnosti zo strany prisťahovalcov. Možnosť ohrozenia identity európskej civilizácie a zároveň predpoklady na vznik konfliktu medzi princípmi slobody a bezpečnostnými požiadavkami vidia práve vo voľnom pohybe osôb, predovšetkým z islamských a afrických štátov.

Podobne ako pri ODS aj sociálni demokrati predstavujú svoje pohľady na migráciu a migračnú politiku v samostatnej časti resp. častiach svojho dlhodobého programového dokumentu ČSSD – *Otvorenosť novým výzvam, vernosť tradícii*.[397] Vznik tohto dokumentu je datovaný ešte do roku 2003 a hoci sa pohľady sociálnych demokratov už dnes v mnohom odlišujú, naďalej je jeho obsah ponúkaný verejnosti prostredníctvom webového portálu strany. Porovnanie dlhodobej koncepcie politiky českých sociálnych demokratov s aktuálnym predvolebným programom odhaľuje postupnú modifikáciu postoja k integračnej politike. V dlhodobom programovom dokumente tvorí migrácia a migračná politika samostatnú podkapitolu. Osobitná podkapitola je venovaná súžitiu príslušníkov rozličných kultúr. Predstavitelia ČSSD vyjadrili presvedčenie, že medzinárodná migrácia je fenoménom dnešnej doby, nie je ju možné zastaviť, len regulovať. V dôsledku globalizácie očakávajú ďalší rast počtu cudzincov žijúcich v Českej republike a naopak Čechov žijúcich v cudzine. Tento predpoklad možno považovať za rozhodujúci pre zaradenie migračnej politiky do zoznamu významných súčastí verejnej politiky. V prípade

[397] ČSSD: *Dlouhodobý program ČSSD*. On: http://www.cssd.cz/soubory/ke-stazeni/dokumenty/programove-dokumenty/dlouhodoby-program.pdf (16.3.2010).

Českej republiky bola potreba vyrovnávania sa s dopadmi migrácie akútnejšia, nakoľko česká spoločnosť, ako *„národnostne homogénna a v podstate uzavretá pred príslušníkmi iných národností a kultúr*“ doteraz nebola výrazne konfrontovaná s prenikaním iných kultúrnych vzorcov správania. ČSSD videla v prisťahovalectve potenciál na zmiernenie dopadov negatívneho demografického trendu. Na migračnú politiku nazerali sociálni demokrati ako otázku „politickú, ekonomickú, demografickú a bezpečnostnú“. V prípade prisťahovaleckej politiky odmietali nelegálnu migráciu, v prípade pracovnej migrácie si štát mal vymedziť podmienky zahrňujúce kvalifikáciu, vek a kultúrny pôvod. Cieľom integračnej politiky malo byť zabezpečenie adekvátnych podmienok pre prisťahovalcov, ale začleňovanie malo byť založené na požiadavke ovládania českého jazyka, a predovšetkým pochopenia a rešpektovania pravidiel autochtónnej spoločnosti a to je: „dodržiavanie princípu úcty k ľudským právam“. Integrácia mala prebiehať na základe rovnomerného zaobchádzania s menšinami, s cieľom zachovávať u imigrantov *„právo na svoju národnosť a historickú pamäť*“. Uchovanie českej identity však bolo prioritou. ČSSD v dlhodobom dokumente predstavila návod na harmonické spolunažívanie rôznych kultúr formou multikultúrneho modelu integračnej politiky: *„Postupná demokratická integrácia minorít imigrantov (ale aj minorít historických) do našej spoločnosti musí byť založená – v zhode s komunitárnym právom – na multikultúrnej zásade uznania a tolerancie ku kultúrnym odlišnostiam, pri rešpektovaní zákonov integrujúcej krajiny*.“ V multikulturalizme videla ČSSD prevenciu pred vznikom konfliktov medzi príslušníkmi autochtónnej spoločnosti a prisťahovalcami. O multikulturalizme sa zmieňovala ako o podmienke realizovať *„...modernú európsku kultúrnu politiku a zásady OSN o harmonickom vzťahu medzi príslušníkmi rôznych kultúr*“. V dokumente z roku 2003 ČSSD preferovala multikultúrny model integračnej politiky. Významnou modifikáciou prešli predstavy sociálnych demokratov na integračnú politiku. V predvolebnou programe z roku 2010 sa ČSSD odkláňa od pôvodného zámeru implementovať princípy multikulturalizmu. Primárnou podmienkou harmonického spolunažívania domácej spoločnosti a prisťahovalcov je ovládanie českého jazyka a rešpektovanie všeobecných európskych morálnych hodnôt. Táto požiadavka je vyjadrená ďalej v konkretizácii podporovaných typov imigrácie z pohľadu národnej príslušnosti. Odhliadnuc od vysokokvalifikovanej pracovnej sily budú sociálni demokrati podporovať najmä prisťahovalcov zo slovanských krajín južnej a juhovýchodnej Európy. Napriek tomu, že v programe sociálni demokrati nerozlišujú prisťahovalcov z pohľadu náboženstva, takto vyjadrená predstava vyraďuje z okruhu podporovaných imigrantov príslušníkov iných než kresťanských vierovyznaní. Vo

vzťahu k Európskej únii, na rozdiel od ODS, vyjadrila ČSSD ochotu participovať na spoločnej imigračnej a azylovej politike. V oblasti inštitucionalizácie migračnej politiky vyslovila predstavu vytvoriť Imigračný úrad a zjednotiť tak činnosť rôznych orgánov štátnej správy – cudzineckej polície, ministerstva vnútra a ministerstva sociálnych vecí a rodiny, za aktívnej účasti mimovládnych organizácií.

Postupný nárast záujmu o migráciu sa v roku 2010 odrazil aj v predvolebnom programe KDU-ČSL.[398] Podobne ako ostatné strany sa jej venovali na osobitnom priestore, pričom prízvukovali záujem bojovať proti nelegálnemu prisťahovalectvu a zamestnávaniu ilegálnych migrantov. Záujem vyjadrili len o bezúhonných a dane platiacich imigrantov. Kresťanskí demokrati vo vzťahu k integračnej politike vymedzili základné podmienky v rešpektovaní domácej kultúry a v znalosti českého jazyka: *„Domovom sa Česká republika môže stať pre takých cudzincov, ktorí chovajú úctu voči ČR, rešpektujú jej zákony a zriadenie a akceptujú jej kultúru a zvyky, vrátane znalosti českého jazyka.“* V súlade s tradičnými hodnotami kresťanskej demokracie vyjadrili obavy z prenikania iných kultúrnych vzorcov správania do českej spoločnosti, najmä prostredníctvom moslimských prisťahovalcov.

V porovnaní s vyššie menovanými stranami liberálnejšie stanovisko k migračnej politike zaujali predstavitelia Strany zelených. Na migráciu aj naďalej nazerajú pozitívne, ale prízvukujú nevyhnutnosť jej regulácie. V otázke prisťahovaleckej politiky sa rezervovane postavili k možnosti riešiť demografický výpadok imigráciou. Zvýšenie pôrodnosti sa má dosiahnuť podporou *„ekonomickej aktivity o deti sa starajúcich rodičov pestrou ponukou služieb.“* V oblasti integrácie sa postoj strany nemení, akcentuje ale požiadavku ovládania českého jazyka a dôraz kladie aj na vzdelávanie cudzincov: *„Podporíme formou dotácií na konkrétne projekty rozvoj multikulúrnych, komunitných a poradenských centier. ... Bezplatnou podporou vzdelávania cudzincov sa chce Strana zelených zamerať na češtinu ako na kľúčový integračná nástroj.“* Zároveň sa chce sústrediť na boj *„proti klientskému systému a vykorisťujúcim agentúram na sprostredkovanie zamestnania pre cudzincov a proti obchodu s ľuďmi.“*[399] Podobne ako ostatné strany, aj Strana zelených vyslovila záujem efektívnejšie postupovať v prijímaní opatrení v boji proti nelegálnej imigrácii. Napriek tomu, že sa v programe vyjadruje za myšlienku presadenia

[398] KDU-ČSL (2010): *Volební program 2009-2013*. On: http://www.kdu.cz/Kdu/media/Kdu/Volby/KDU_program.pdf (16.3.2010).
[399] Strana zelených (2010): *Volební program Strany zelených. Volby do Poslanecké sněmovny 2010*. On: http://www.zeleni.cz/underwood/download/files/cz-volební-program-2010.pdf (2.4.2010).

multikultrúnej výchovy v českom školstve, v programe jednoznačne neakcentuje požiadavku integrácie cudzincov konceptom multikulturalizmu.

Komunistická strana Čiech a Moravy a ani strana TOP09 do svojich predvolebných programov pre voľby do Poslaneckej snemovne 2010 problematiku migrácie alebo migračnej politiky nezaradila.[400]

Predstavená analýza preukázala postupný nárast významu témy migračnej politiky v predvolebných programoch. Napriek vyššiemu počtu cudzincov žijúcich v Českej republike, finančnej kríze s negatívnym dopadom na pracovný trh a napriek tvorbe spoločnej imigračnej a azylovej politiky Európskej únie nepatrila migrácia medzi prioritné témy ani u jednej relevantnej straníckej formácii. U oboch najväčších stranách, ČSSD a ODS, je na migráciu nazerané ako na sprievodný fenomén globalizovaného sveta bez možnosti zastaviť ho. Uvedomujúc si zmienenú skutočnosť strany prebrali úlohu aktívneho tvorcu migračnej resp. integračnej politiky. Táto skutočnosť zároveň poukazuje na uznanie Českej republiky za krajinu prisťahovaleckú zo strany hlavných politických aktérov. Súčasne je predpokladom, že sa jej bude v budúcnosti venovať dostatočná pozornosť aj na úrovni vlády. V prípade integračnej politiky bol zaznamenaný záujem integrovať cudzincov pod podmienkou ovládania českého jazyka a akceptovaní kultúrnych a právnych tradícií domácej spoločnosti. Obe strany tak neuvažujú o multikultúrnom modeli integrácie. U sociálnych demokratov je evidentný odklon od tohto modelu.

Z analýzy programov ďalej vyplýva vyššia miera špecifikácie vyjadrovacích prostriedkov, ktoré politické strany používajú pri predstavovaní svojich zámerov. Okrem všeobecných formulácií sa v programoch nachádzajú náčrty konkrétnych návrhov riešenia sprievodných problémov. Z porovnania ďalej vyplýva, že politické strany nespájali problematiku migrácie a finančnej krízy do jedného celku. Vo svojich obsahových dokumentoch pre voľby do Poslaneckej snemovne 2010 žiadna parlamentná strana nevyužila príležitosť použiť lacnú pracovnú silu prisťahovalcov, kriminalitu cudzincov alebo prenikanie islamu do českej spoločnosti ako jednoduchý prostriedok mobilizácie voličského elektorátu.

[400] Program strany Veci verejné, ktorá v prieskumoch verejnej mienky prekračovala päťpercentné kvórum, nebol ešte k 4. aprílu 2010 zverejnený. V programových prioritách sa otázky spojené s migráciou nenachádzali.

7.3 VYBRANÉ POLITICKÉ STRANY BEZ ZASTÚPENIA V POSLANECKEJ SNEMOVNI

Kvôli väčšiemu počtu mimomaparlamentných strán[401] sú predstavené len vybrané stranícke subjekty. Nakoľko v západnej Európe sa téma migrácie stala bazálnou súčasťou programov krajne pravicových straníckych subjektov[402], v tejto časti práce bude v centre pozornosti stáť otázka, či sa téma migrácie odrazila aj na koncipovaní volebných programov obdobne orientovaných strán v Českej republike v rokoch 2006 a 2010.[403] Krajne pravicové subjekty nie sú na českej politickej scéne novým fenoménom. Vznikli už v deväťdesiatych rokoch 20. storočia. Ich hlavná pozornosť sa spočiatku nesústredila na prisťahovalcov, ale v prvom rade na rómske etnikum.

Pink so Smolíkom považovali vo svojom texte z roku 2007 za súčasné krajne pravicové subjekty Národnú stranu (NS) a stranu s názvom Právo a spravodlivosť (PaS).[404] Hoci Národná strana po odstúpení vedenia z jesene resp. zimy 2009 nevykazovala aktívnu činnosť, bude zahrnutá do nasledujúcej analýzy. Nakoľko v ostatných dvoch rokoch bola v médiách mapovaná činnosť Robotníckej strany (Dělnická strana), pozornosť je venovaná aj tomuto subjektu, resp. Robotníckej strane sociálnej spravodlivosti (Dělnická strana sociální spravedlnosti). V roku 2006 sa členovia Robotníckej strany o priazeň voličov uchádzali na kandidátke Práva a spravodlivosti. Aktivity strany začali narastať od roku 2007, od kedy usporiadala celý rad demonštrácií o. i. proti komunizmu, členstve krajiny v NATO, proti rómskej menšine a proti vládnej politike Občiansko-demokratickej strany. Medializácia Robotníckej strany súvisela s návrhom ministra vnútra ČR Ivana Langera z novembra 2008 na jej rozpustenie, ktorý našiel podporu aj u predsedu vlády Mirka Topolánka. Prvý pokus pre nedostatočné zdôvodnenie návrhu neprešiel. Až vo februári 2010 Najvyšší správny súd ČR stranu rozpustil pre xenofóbne a šovinistické pasáže straníckeho programu pripomínajúce ideológiu nemeckého nacionálneho socializmu.

Národnú stranu definuje ako ultrapravicovú aj Miroslav Mareš, ktorý sa pri jej zaradení odvoláva na Správu o problematike extrémizmu na území Českej republiky

---

[401] Z 26 politických strán a hnutí zasadlo do lavíc Poslaneckej snemovne po voľbách 2006 päť straníckych subjektov.

[402] Pozri napr. Kopeček, L. (2004): *Imigrace jako politické téma v ČR: analýza postojů významných politických stran*. In: Stredoevropské politické studie, 2-3 / VI / jar-leto 2004, s. 1-18, tu s. 2.

[403] V čase odovzdania dizertačnej práce vybrané politické strany zatiaľ nepredstavili svoje programy pre voľby 2010.

[404] Pozri Pink, M.; Smolík, J (2007): *Komunální volby a krajně pravicové politické strany v České republice v roce 2006*. In: Středoevropské politické studie, roč. IX, č. 1, s. 76-94, tu s. 77.

v roku 2000.[405] Prepracovanejšie znázornenie českej krajnej pravice ponúka Jan Rataj. V organizačne značne roztrieštenej krajnej pravici identifikoval tri prúdy: integrálne národný (reprezentovaný Národnou stranou), integrálne katolícky nacionalistický (Právo a spravodlivosť) a neonacistický.[406] Jeden z podstatných rozdielov prvých dvoch menovaných prístupov je identifikovateľný vo voľbe a riešení politických tém. Zatiaľ čo „katolícky prúd je silne archaizujúci, integrálne nacionalistický prúd, ovplyvnený úzkou spoluprácou s radikálne pravicovými zoskupeniami v západnej Európe, preferuje modernejšie prístupy.“[407] Napriek množstvu programových odlišností sa ich reprezentanti zhodujú na definovaní spoločných nepriateľov. Patria k nim o. i. liberálna demokracia, ľavica, európska integrácia, etablované politické a mediálne elity a multikulturalizmus.[408] Multikultúrna spoločnosť je v prípade českých krajne pravicových strán považovaná za prostriedok odstránenia národnej identity členov národnej spoločnosti. Krajná pravica presadzuje vytváranie homogénnych národných štátov. Národná homogenita je považovaná za dôležitý prostriedok na zachovanie národa.[409]

Tak Národná strana, ako aj Právo a spravodlivosť (spolu s kandidátmi Robotníckej strany) vo voľbách do Poslaneckej snemovne 2006 neprekročili hranicu pol percenta získaných hlasov. Právo a spravodlivosť sa vo svojom programe zamerala na kritiku hlavných straníckych subjektov. Obvinili ich z „*podliehania dlhodobým vplyvom zahraničných mocenských skupín*[410]“ a nedostatočného obhajovania záujmov „*vlastného národa*“. Negatívny postoj k príslušníkom iných národov, či etník zdôrazňovali už vo svojom Manifeste pre voľby 2006, v ktorom vyzdvihli nevyhnutnosť jazykovej a kultúrnej svojbytnosti českého obyvateľstva. Odmietavo sa postavili ku konceptu multikulturalizmu a vyzdvihli myšlienku domáceho vlastenectva. Pod navonok akceptovateľným termínom vlastenectvo sa však ukrýva nadradený pohľad na vlastný národ pri nerešpektovaní rovnosti práv menšín. Vo svojich programových prioritách navrhli radikálne obmedzenie imigrácie do ČR. Nenavrhli tak nulovú toleranciu k migrácii, naopak si ju vedeli predstaviť zavedením výberovej imigrácie s prísnymi podmienkami vrátane jazykovej skúšky a sľubu

---

[405] Pozri Mareš, M. (2003): *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Barrister & Principal Centrum strategických studií, s. 250.
[406] Pozri Rataj, J. (2006): *Vize české nacionální politiky v soudobých konceptech krajní pravice v České republice*. In: Němec, J.; Šůstková, M. (ed.): III. Kongres českých politologů. Praha; Olomouc: Česká společnost pro politické vědy, s. 170-191, tu s. 176-179.
[407] Tamtiež, s. 181.
[408] Pozri tamtiež, s. 176.
[409] Pozri Maršák, J. (2007): *Postavení extrémně pravicových stran ve straníckem systému ČR v letech 1989-2006 a jejich programová východiska*. In: Politologická revue, č. 2, december 2007, s. 3-34, tu s. 20.
[410] Právo a spravodlivosť (2006): *Manifest Právo a Spravedlnost*. On: http://www.pas-strana.cz/-02_manifest.htm (19.5.2007).

lojality.[411] V programe však neuviedli, podľa akých kritérií by mali byť vyberaní imigranti smerujúci do Českej republiky. V časti „*Co odmítame*“ Právo a spravodlivosť vyjadrili negatívny postoj k európskemu superštátu a euroústave, k ideológiám marxizmu a nacizmu a zákonu o registrovanom partnerstve. Informácia o otázkach spojených s migráciou sa v tejto časti nenachádzala.

Jednoznačne negatívnejšie sa k prisťahovalcom postavila Národná strana, ktorá vo voľbách do Poslaneckej snemovne v roku 2006 získala 0,17 percenta hlasov[412]. V úvode svojho webového portálu[413] v roku 2007 dlhodobo oslovovala návštevníkov prezentáciou „*Pomozte nám zajistit vám práci. Podpořte naše ne-imigraci*“. V prezentácii upozorňovala na počet nezamestnaných v ČR (540.000), ktorých dávala do súvislosti s počtom žijúcich imigrantov (580.000 z toho 260.000 legálne). Svoj postoj k prisťahovalcom prezentovala rovnako vo svojom volebnom hesle: „*My jsme tady doma, ostatní jsou hosté – kdo to nebude respektovat, toho nechceme!*“. Práve poukázaním na postoje krajnej pravice k cudzincom (najmä Aziatov a Afričanov) žijúcich v Českej republike odhaľuje Jan Rataj metamorfózy českého nacionalizmu. Súčasný pohľad nacionalistov na národ je podľa neho doplnený o rasové poňatie. Národ je tak vnímaný ako „spoločenstvo krvi“, ku ktorému nie je možné z vlastnej vôle pristúpiť, ani z neho vystúpiť[414]. Rataj zároveň upozorňuje na špecifikum českého nacionalizmu. Zatiaľ čo rasistické prístupy spoza hraníc vyzdvihujú hlavne kultúrne, či náboženské rozdiely, v českom slovníku krajnej pravice nájdeme aj faktor genetickej odlišnosti.[415] Rozdielne pohľady Národnej strany na ľudí podľa ich genetickej výbavy veľmi dobre dokumentujú názory jej členov práve na otázky spojené s prisťahovalectvom.

Vo svojom základnom dokumente Politický program Národnej strany[416] sa imigrantom a národnostným menšinám venovala strana na rovnakom priestore, ako pri iných spoločensko-politických otázkach. NS vystupovala za sprísnenie imigračnej politiky a za jasné pravidlá pri udeľovaní štátneho občianstva, kde podobne ako PaS vyzdvihuje povinnosť absolvovať jazykovú skúšku. Strana rešpektovala vojnových a humanitárnych utečencov, vyjadrila sa ale jednoznačne proti ekonomickej migrácii. Vystupovala za

---

[411] Pozri Právo a spravodlivosť (2006): *Programové priority PaS pro volby v roce 2006*. On: http://www.pas-strana.cz/-02_manifest.htm (19.5.2007).
[412] Český štatistický úrad (2006): V*olby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 2. - 3.6.2006*. On: http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ 20.5.2007).
[413] Národná strana: On: http://www.narodni-strana.cz (4.6.2007).
[414] Pozri Rataj: *Vize české nacionální politiky*, s. 179.
[415] Pozri tamtiež, s. 180.
[416] Národná strana (2006): *Politický program Národní strany, manuál obrany českých národních záujmů*. On: http://www.narodni-strana.cz/program.php#4 (23.5.2007).

sprísnenie podmienok pri zamestnávaní cudzincov a za prísne postihy voči zamestnávateľom imigrantov bez pracovného povolenia. V prípade, ak je cudzinec odsúdený na území ČR, navrhla jeho *„okamžitú deportáciu k výkonu trestu do krajiny pôvodu*“. Tematika migrácie sa pravidelne objavovala aj v komentároch a stanoviskách strany. V migrantoch (predovšetkým v moslimoch) trak strana videla hrozbu nielen pre Českú republiku ale aj Európu[417]. V množstve článkov uverejnených na webovom portáli Národnej strany boli (najmä neeurópski) prisťahovalci spájaní s príčinami rastúcej kriminality, s rastom nezamestnanosti, s terorizmom, so zneužívaním sociálneho systému, s narušením kresťanskej identity. Predstavitelia strany sa však nevyhýbali ani čisto rasistickým vyjadreniam: *„....Dokonalým příkladem R stratégů jsou cikáni. Je to skupina, která společnosti neposkytuje téměř žádné hodnoty, pouze ve většině parazituje na práci jiných..... Život Afričanů se vyvíjel v podobném duchu. Podle mnohých ukazatelů je negroidní rasa tou nejméně inteligentní lidskou rasou vůbec a vykazuje naprosto přesné znaky R strategie... Je nutno říci, že pokud vidíte úspěšného černocha, pak ve většině případů se v jeho příbuzenstvu vyskytují nečerní předkové. Američtí černoši mají asi 25ti procentní podíl bílých genů. Což bylo jistě dáno chováním otrokářů ke svým negerským otrokyním...“.*[418] Mediálnu pozornosť pritiahla v marci 2008 záujmom poskytnúť svoj webový portál na prezentáciu kontroverznej snímky – Fitna, filmu holandského politika a predsedu Strany slobody Geerta Wildersa, ktorý subjektívne kritizuje islam. Koncom augusta 2009 usporiadala Národná strana protestné zhromaždenie proti výstavbe moslimského svätostánku v Brne. Spolu s odmietavými vyhláseniami KDU-ČSL to bol ďalší politický protest proti druhej mešite v Brne krátko pred pôvodne plánovanými predčasnými voľbami do Poslaneckej snemovne.

Podobne aj tretí menovaný subjekt – Robotnícka strana (DS) – pristupoval vo svojich programových dokumentoch voči prisťahovalcom kriticky. V programe strany z roku 2008 navrhla vysťahovať ilegálnych prisťahovalcov. Mierila najmä na imigrantov z krajín bývalého ZSSR, Balkánu, Ázie a Ďalekého východu. Navrhla zrušiť prisťahovalecké tábory a všetky podpory pre imigrantov. Inštitúciu azylu úplne neodmietala, udelenie azylu však podmienila prispôsobením sa národným tradíciám a zvykom väčšinovej spoločnosti, ktoré považovala za podmienku úplnej asimilácie

[417] Pozri napr. Kubík, M. (2007): *Islamský teror v Bruseli*. On: http://www.narodni-strana.cz (2.1.2008).
[418] Pozri Vacek, L. (2007): *Vyzývame k ochraně naší rasy.* On: On: http://www.narodni-strana.cz (2.1.2008).

cudzincov.[419] Na vyjadrenie postojov svojich členov a sympatizantov k prisťahovalectvu venovala priestor vo svojom informačnom médiu – Dělnických listoch. Autori nazerali na imigráciu s dešpektom, odmietali liberálnu prisťahovaleckú politiku, sociálnu podporu štátu, spájali cudzincov s kriminalitou a videli v nich konkurenciu na trhu práce. Niektoré argumenty presahovali rámec bežnej argumentácie. Napríklad Petr Kříž videl v prisťahovalcoch o. i. nebezpečenstvo zavlečenia chorôb, *„o kterých jste se mohli naposledy dočíst v leda tak ve středověkých skriptech.*“[420] Kriticky sa voči imigrácie vymedzuje aj mládežnícka organizácia – Robotnícka mládež (Dělnícka mládež). Mládežníci spájali vo svojom programe cudzincov s konkurenciou domácim pracovníkom a odmieta ich zamestnávanie.[421]

Napriek tomu, že v krajinách západnej Európy si politické strany kritikou migrácie získavajú značnú časť verejnosti, výsledky volieb 2006 do Poslaneckej snemovne ukázali zatiaľ vlažný vzťah obyvateľov Českej republiky k týmto otázkam. A to aj napriek odmietaniu imigrantov českou verejnosťou. Platí tak téza Jana Rataja, že témy nastoľované krajne pravicovými stranami sú spoločnosťou síce považované za skutočné a naliehavé, postoj verejnosti ku krajnej pravici však zostáva vlažný. Napríklad na protestnom zhromaždení Demokratickej strany proti výstavbe mešity v Brne koncom augusta 2009 sa zúčastnilo len osem ľudí. Za hlavné príčiny tohto stavu Rataj považuje „nedostatočnú charizmu vrcholných politikov krajne pravicového spektra, jeho diskreditáciu v českom historickom povedomí, ale aj odmietanie militantných metód a navrhovaných spôsobov riešenia nastolených problémov.“[422] Otázky spojené s migráciou teda stoja v centre pozornosti tak českej verejnosti, ako aj krajne pravicových straníckych subjektov, pretransformovanie problému do celospoločenského politického diskurzu však zrejme ostáva na pleciach relevantných parlamentných strán.

Určitú zmenu vo vnímaní prítomnosti cudzincov by mohli priniesť dôsledky finančnej krízy. Ako prvých začali firmy prepúšťať zahraničných pracovníkov, čo vyvolalo nevôľu samotných cudzincov. Otvorená tak ostáva otázka, či sa cudzinci po prípadnej strate práce vrátia späť do krajiny pôvodu, alebo sa rozhodnú zotrvať a využívať sociálnu pomoc štátu. Práve využitím práva na zlučovanie rodín a využívaním rôznych medzier

---

[419] Robotnícka strana (2008): *Program DS*. On: http://www.delnicka-strana.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=74&Itemid=103 (12.2.2009).
[420] Pozri napr. Kříž, P. (2008): *Invaze migrantů do ČR*. In: Dělnické listy. Ročník VI., číslo 18, s. 3.
[421] Pozri Dělnická mládež (2009): *Program Dělnické mládeže*. On: http://www.delnickamladez.cz//nas-program (2.4.2009).
[422] Rataj, J. (2004): *Politické koncepce a aktivizační témata soudobé české krajní pravice*. On: http://www.svod-cz.info/aktuality/tezeRataj.htm (10.4.2007).

v právnych predpisoch môže očakávaný pokles cudzincov nabrať opačný trend. V takomto prípade bude dôležitú úlohu zohrávať postoj verejnej mienky. Ten môže byť ovplyvnený aj poukazovaním na kriminalitu cudzincov rétorikou krajne pravicových strán.[423] Proticudzinecky zameraný portál *chceteje.cz* pravidelne prináša informácie o násilných trestných činoch spáchaných cudzincami. Vylúčená teda nie je ani radikalizácia názorov časti verejnosti, na ktorú budú musieť následne reagovať aj politické strany so zastúpením v parlamente. Prebratím a vhodným artikulovaním citlivej témy z programu nacionalistov nie je len zárukou racionálneho riešenia vzniknutej situácie, ale zároveň aj chránením svojich pozícií, ktoré by mohla ohroziť iná strana s rýchlym rastom svojej popularity. Tento scenár je však predkladaný ako jedna z krajných možností. Migranti síce pôsobia ako konkurencia domácej pracovnej sile, najväčšie skupiny prisťahovalcov (Ukrajinci a Slováci) sa však svojim spôsobom života výrazne neodlišujú od zvykov a tradícií domáceho obyvateľstva. V tomto období tak nepredpokladám rýchly nárast antiimigračných nálad v českej verejnosti.

7.4. SLOVENSKÉ POLITICKÉ STRANY ZO ZASTÚPENÍM V NÁRODNEJ RADE SLOVENSKEJ REPUBLIKY[424]

Téma migrácie a prisťahovalectva stála na Slovensku dlhé roky mimo hlavnej pozornosti politickej elity a ani dnes nemožno tvrdiť, že by patrila medzi hlavné témy politickej diskusie. Vo väčšej miere sa o migrácii začalo diskutovať až potom, ako niektoré veľké firmy ohlásili nedostatok pracovnej sily a nedostatky začali vypĺňať pracovníkmi zo zahraničia. V polovici októbra 2007 prebehla v jednej zo slovenských súkromných televízií politická debata na doteraz málo diskutovanú tému migrácie resp. prisťahovalectva. Dialóg medzi poslancom Národnej rady Slovenskej republiky Vladimírom Palkom z KDH[425] a poslankyňou Európskeho parlamentu Monikou Flašíkovou-Beňovou z vládnej strany Smer-SD patril na Slovensku k vôbec prvým verejným diskusiám v zaujímavom vysielacom čase medzi predstaviteľmi politickej elity na túto tému. Podnet však nevznikol ako odraz aktuálneho vnútropolitického problému, ale z návrhu európskeho komisára pre

[423] Pozri napr. Kotáb, P. (2009): *Stop kriminalitě přistěhovalců. (Vyhlásenie podpredsedu DS Petra Kotába)*. On: http://www.delnicka-strana.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=375&Itemid=115 (3.4.2009).
[424] K termínu odovzdania dizertačnej práce všetky politické strany ešte nepredstavili svoje predvolebné programy pre voľby 2010.
[425] Dnes predsedom Kresťanských demokratov Slovenska (KDS).

spravodlivosť a bezpečnosť Franca Frattiniho riešiť nedostatok pracovných miest v členských štátoch Európskej únie zriadením tzv. „modrých kariet“, ktoré by po vzore amerických. „zelených kariet“ umožnili vysokokvalifikovaným príslušníkom nečlenských štátov ľahšie uplatnenie na pracovnom trhu. Diskusia potvrdila tradične rezervovaný postoj kresťanských demokratov a neutrálny až ústretový názor sociálnych demokratov k navrhnutému spôsobu riešenia existujúcich problémov. Po už skoršom avizovaní[426] predniesol Frattini svoju myšlienku ministrom vnútra členských štátov 23. októbra 2007 v Lisabone (neskôr schválená Európskym parlamentom). Domácou reakciou na návrh európskeho komisára bola v slovenských podmienkach skutočne ojedinelá verejná debata medzi politickými aktérmi o možnosti využitia ekonomického a demografického potenciálu migrujúceho obyvateľstva.

Napriek existujúcim dokumentom orgánov štátnej správy upravujúcich otázky spojené s migráciou a prisťahovalectvom, v programoch politických strán pre voľby 2006 sa zmienky o medzinárodnej migrácii objavovali len sporadicky. V programoch Ľudovej strany – Hnutia za demokratické Slovensko, a Smere – sociálne demokracii pre voľby do Národnej rady Slovenskej republiky v rokoch 2002 a 2006 sa nenachádza jediná zmienka o zahraničnej migrácii. Slovenská národná strana sa vo voľbách 2006 predstavila prepracovaným programom v oblasti národnostných menšín, jej politika je však dlhodobo nasmerovaná takmer výlučne na otázky spojené s maďarskou menšinou. Otázkam migrácie resp. príslušníkom iných skupín (okrem maďarskej a rómskej) sa prakticky nevenovala. Jednu z mála výnimiek predstavovala tlačová beseda strany 27. januára 2005, na ktorej vedenie ústavami svojho predsedu Jána Slotu a podpredsedníčky Anny Belousovej varovala pred narastajúcou vlnou nelegálnych migrantov. Strana odmietla ústretovú politiku Európskej únie a naopak podporila reštrikčnú azylovú politiku Slovenska.[427] Politika SNS je na rozdiel od populistických národných strán v krajinách západnej Európy, ktoré artikulujú svoj negatívny vzťah predovšetkým k prisťahovalcom a nie k príslušníkom historicky dlhodobo etablovaných menšín, na území daného štátu, postavená na vytváraní obáv spoločnosti s cca. piatimi miliónmi obyvateľmi pred cca. polmiliónovou menšinou resp. jej politickými predstaviteľmi zastúpenými v Strane maďarskej koalície. Ak by počet prisťahovalcov žijúcich na území Slovenska rástol v nasledujúcich rokoch podobne ako v Českej republike, možno predpokladať, že popri

[426] Pozri BBC News (2007): *Migrants are good, says Brussels*. 13. september 2007. On: http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/6993405.stm (23.10.2007).
[427] Pozri SITA (2005): *Slota varuje pred narastajúcou vlnou nelegálnych migrantov*. On: http://www.sns.sk/-clanky/slota-varuje-pred-narastajucou-vlnou-nelegalnych-migrantov-253.html (12.1.2008).

kresťanských demokratoch to bude práve SNS, ktorá sa bude prezentovať anitiimigračnou politikou. Táto hypotéza je založená predovšetkým na neustále kritických postojoch „národniarov“ voči príslušníkom autochtónnych menšín. Pozitívny prístup k prieniku kultúrnych vzorcov importovaných z cudziny nemožno očakávať ani od ostatných koaličných strán Smeru-SD a ĽS-HZDS. Vláda koaličných strán Smer-SD, SNS a ĽS-HZDS, najmä ústami predsedu Robert Fico, bola vo svojom volebnom období voči príslušníkom maďarskej menšiny mimoriadne kritická. Rozvoj maďarského jazyka potláčala a presadzovala politiku slovenčiny na prvom mieste. Ak uvedené tri politické strany pristupujú vo svojej menšinovej politike k právam príslušníkov autochtónnych menšín negatívne, obdobný postup nemožno vylúčiť ani pri koncipovaní straníckych konceptov politiky pre integráciu prisťahovalcov. Zmena menšinovej politiky bude základným predpokladom pre vytvorenie pozitívneho pohľadu strán a ich elektorátov na riešenie niektorých problémov prisťahovalectvom.

Strana maďarskej koalície uvádzala nelegálnu migráciu vo svojom volebnom programe 2006 len ako jeden z príkladov rizík v oblasti bezpečnostnej politiky, ale o migračnej politike sa nezmieňuje. Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana venovala väčší priestor migračnej politike v roku 2002, kedy sa vyslovila za „sprísnenie migračnej politiky“. Pod migračnou politikou však rozumela len azylovú politiku, v rámci ktorej presadzovala prísnejší režim. O integračnej politike prisťahovalcov so získaným azylom nehovorila nič. O štyri roky neskôr stála migračná politika na periférii záujmu. SDKÚ-DS sa priklonila za riešenie národnej migračnej politiky v spolupráci s inými členskými štátmi Európskej únie. Kresťansko-demokratické hnutie sa v roku 2002 venovalo migrácii len v súvislosti s ochranou východných hraníc s Ukrajinou pred príchodom nelegálnych migrantov cez „zelenú hranicu“. O štyri roky neskôr sa v jej predvolebnom programe objavila zmienka o cieli sprísniť udeľovanie azylov, snahe o zachovanie suverenity v azylovej politike a sprísnení pravidiel pri udeľovaní štátneho občianstva. V prípade, ak sa predsa len objaví v slovenských médiách zmienka o migrácii a riešení aktuálnych demografických alebo ekonomických problémov formou pozývania cudzincov, kresťanskí demokrati vystupujú rezervovane alebo úplne odmietavo. Podobne ako pri SNS aj pri KDH sa predpokladá rezervované až kritické stanovisko voči prisťahovalcom v prípade ich budúceho rastu. Takýto postoj môže nabrať na intenzite najmä v prípade, ak imigrácia bude inými straníckymi subjektmi alebo odbornou verejnosťou považovaná za prostriedok riešenia postupného vymierania slovenských obyvateľov. Rovnako kriticky sa kresťanskí demokrati môžu postaviť

k migrantom, ak ich príchod bude spojený s prenikaním nových kultúrnych, najmä náboženských, noriem do kultúry väčšinového obyvateľstva.

7.5 VYBRANÉ POLITICKÉ STRANY BEZ ZASTÚPENIA V NÁRODNEJ RADE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Politické strany kandidujúce vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky v roku 2006 s konečným volebným výsledkom nižším ako päť percent sa postavili k otázkam migrácie podobne ako úspešné strany. Program Komunistickej strany Slovenska[428] neobsahoval jedinú zmienku z oblasti migrácie. Čiastočne sa migrácii venovalo Slobodné fórum, ktoré sa ústami svojich predstaviteľov definovalo ako liberálna formácia zameraná na strednú vrstvu. Vo volebnom programe 2006 prezentovalo svoj zámerom bojovať proti nelegálnemu prisťahovalectvu a vytvoriť migračnú doktrínu Slovenskej republiky.[429] Nepredstavilo však predpokladané nástroje v boji proti nelegálnej migrácii, ani konkrétne zámery v oblasti migračnej politiky. Liberáli z dnes už neexistujúcej a v druhom Dzurindovom kabinete aj vládnucej Aliancie nového občana predstavili svoj zámer *„iniciovať širokú diskusiu na tému azylovej politiky s cieľom prijatia nových legislatívnych pravidiel“*, ktoré by umožnili kvalitatívne lepšiu úroveň života azylantov.[430]

Spomedzi krajne pravicových straníckych subjektov kandidovala vo voľbách 2006 len Slovenská ľudová strana. Ultapravicový subjekt Slovenskú pospolitosť – Národnú stranu rozpustil Najvyšší súd Slovenskej republiky ešte pred začatím predvolebnej kampane 2006, nakoľko vo svojom programe navrhovala zmenu politického systému. Na rozdiel od podobne orientovaných strán v Českej republike sa slovenská krajná pravica neprezentuje témou migrácie resp. azylovej politiky alebo odporu voči prisťahovalcom. Krajná pravica na Slovensku zakladá svoju politiku prevažne na pozitívnej interpretácii odkazu totalitného režimu Slovenskej republiky z rokov 1939-1945 a jej prezidenta Jozefa Tisa. Ďalšími témami sú antisemitizmus, kritika práve vládnucich strán a v neposlednom rade kritické vystupovanie proti príslušníkom autochtónnych menšín (Maďarom a Rómom). Slovenská ľudová strana len v jednom bode presadzuje prísnu reštriktívnu

[428] Pozri Komunistická strana Slovenska (2006): Volebný program 2006. On: http://volby.osobnosti.sk/-dokumenty/KSS/Volebny_program_2006.doc (23.7.2007).
[429] Pozri Slobodné fórum (2006): *Volebný program 2006*. On: http://www.slobodneforum.sk/program/-document.2006-05-15.8987930671 (23.7.2007).
[430] Pozri Aliancia nového občana (2006): *Volebný program 2006*. On: http://www.ano-aliancia.sk/-documents/ANOprogram.doc (23.7.2007).

azylovú povinnosť, ale tam sa zmienka o problematike migrácie a prisťahovalectva začína aj končí.[431] Minimálnu zmienku vo svojom programe malo aj mimovládne združenie Slovenská pospolitosť – Národná strana. V poslednom – siedmom bode programu z januára 2009, ktorý mal byť manifestom obnovenia činnosti združenia ako politickej strany, hovorila o presadzovaní vhodných opatrení, o. i. aj v imigračnej politike. Ich cieľom malo byť zastavenie procesu „straty národnej a rasovej identity slovenského národa“.[432] Mediálnu pozornosť získala v lete 2009 organizovaním protestných pochodov proti Rómom v mestách a obciach prevažne na východnom Slovensku s vyšším počtom príslušníkov rómskeho etnika. Čiastočnú podporu miestneho obyvateľstva našla najmä v regiónoch s preukázateľnou kriminalitou Rómov. Paradoxné je, že Slovenská pospolitosť vo svojich vyhláseniach pravidelne kritizuje politiku Slovenskej národnej strany a jej vedenie vníma ako nepriateľov slovenskej štátnosti.

Z analýzy predvolebných programov vyplýva nedostatočná pozornosť migračnej politike zo strany slovenských politických strán, a to aj napriek upozorneniam migračného úradu na rast miery cezhraničnej mobility európskeho, ale aj neeurópskeho obyvateľstva. Z rozhovoru s riaditeľom odboru integrácie cudzincov na ministerstve sociálnych vecí vyplýva, že tvorcovia integračnej politiky sú najmä predstavitelia uvedeného odboru, akademici, zástupcovia mimovládnych organizácií a reprezentanti niektorých krajanských komunít. Vo volebnej perióde 2006-2010 neprejavil ani jeden poslanec Národnej rady SR zvýšený záujem participovať na tvorbe integračnej politiky.[433] Súčasné politické elity zväčša vnímajú len parciálnu časť migračnej politiky a to politiku azylovú, resp. otázky nelegálnej imigrácie. Prisťahovaleckú politiku resp. politiku integračnú úplne ignorujú. Nedostatok záujmu politických elít o túto oblasť verejnej politiky sa následne prejavuje v nedostatočnej príprave štátnej migračnej politiky. Politikou prisťahovalectva sa v čase hospodárskeho rastu zaoberali najmä veľké priemyselné podniky. Niektoré pozívaním cudzincov riešili výpadok na trhu práce. Aktivity smerujúce k vyvolaniu verejnej diskusie o problémoch spojených s migráciou pochádzajú hlavne z prostredia mimovládnych organizácií alebo priamo z masmédií. Problém migračnej politiky v podmienkach Slovenskej republiky tak spočíva najmä v nedostatočnej artikulácii existujúceho problému aktérmi verejnej politiky, ktorej existenciu, opierajúc sa o francúzskeho autora Padioleaua,

[431] Pozri Slovenská ľudová strana (2006): *Volebný program 2006*: On: http://volby2006.hsls.sk/Program_-web_svA.pdf (23.7.2007).
[432] Slovenská pospolitosť (2009): *Programové ciele Slovenskej pospolitosti – Národnej strany*. On: http://www.pospolitost.org (2.4.2009).
[433] Interview s Jozefom Hudecom, riaditeľom Odboru migrácie a integrácie cudzincov pri MPSVR SR.

vníma Ľuba Kráľová ako jeden zo „základných predpokladov procesu začleňovania sociálneho problému do politickej agendy.“[434] Podobne ako v Českej republike by tento stav mohli zmeniť dlhodobejšie dôsledky finančnej krízy. Počet zahraničných pracovníkov však v porovnaní so západných susedom nebol v takom objeme, aby vzbudil záujem či už verejnosti alebo politickej elity. Slovenská republika si tak zrejme bude musieť počkať na prekonanie dôsledkov krízy a opätovný rast národného hospodárstva, ktorý by na Slovensko pritiahol zahraničnú pracovnú silu. Čiastočne by záujem politickej elity o problematiku migrácie mohli rozprúdiť aktivity príslušníkov iných kultúr, najmä prisťahovalcov z radov moslimského obyvateľstva. Aktivity moslimov sú však na Slovensku vzhľadom na ich malý počet nevýrazné a nepresahujú rámec miestnej politiky. Rovnako zatiaľ v žiadnom slovenskom meste neexistujú do seba uzatvorené komunity cudzincov. Ak bude v najbližšom období migračná politika predsa len zahrnutá do programov politických strán, s najväčšou pravdepodobnosťou pôjde o odpoveď na migračnú politiku Európskej únie a nie o reakciu na podnet vychádzajúci z prostredia domácej politickej elity.

[434] Kráľová, Ľ. (2006): *Aktéri a politické siete v procese tvorby verejnej politiky*. In: Kráľová, Ľ. a kolektív: Aktuálne otázky verejnej politiky. Košice, Typopress, s. 96-113, tu s. 99.

8. ZÁVER A PROGNÓZA

V centre pozornosti dizertačnej práce stálo predstavenie politických aspektov migrácie v Českej republike a na Slovensku. Pojem „politické aspekty“ bol chápaný v dvojakom význame – ako závislá premenná vzťahu medzi migráciou a politikou v podobe migračnej politiky (prisťahovaleckej, azylovej a integračnej) a ako programové výstupy politických strán (party policy). V oboch prípadoch bol sledovaný vývoj migračnej politiky. Zámerom práce bolo potvrdiť hypotézu o posune vo vývoji prisťahovaleckej politiky a v nazeraní na integráciu cudzincov, ktoré sa v priebehu niekoľkých rokov zmenilo od komunitaristicko-multikultúrneho modelu k princípom založených na individuálno-občianskej integrácii. Z uvedeného vyplýva potvrdenie v úvode predstavenej hypotézy rovnako v Českej republike i v prípade Slovenska.

Tak v Českej republike ako aj na Slovensku sa v súčasnosti pri tvorbe migračnej politiky vychádza z rovnakého predpokladu, že migrácia je stav trvalý a neobchádza ani oba uvedené štáty. Uvedomenie zo strany politických aktérov, že migráciu nemožno zastaviť, len ju regulovať, je bazálnym predpokladom, aby migračná politika bola prirodzenou súčasťou verejnej politiky, rovnako ako politika bezpečnostná, hospodárska, rodinná a pod. Obsahovou analýzou a diachrónnou komparatívnou metódou skúmaných dokumentov bolo zistené, že v prípade Českej republiky bola zaznamenaná zmena postoja na viacerých úrovniach migračnej politiky. V prípade prisťahovaleckej politiky sa jedná o modifikáciu názoru na možnosť využívať migrantov pri zapĺňaní medzier na pracovnom trhu. V prípade integračnej politiky bol dokázaný obsahový posun v prístupe k integrácii cudzincov. Zložitejším sa ukázalo sledovať tento vývoj v procese tvorby slovenskej migračnej politiky. Verejná politika v oblasti migrácie a integrácie bola do roku 2009 charakteristická výrazným nezáujmom zo strany štátnych orgánov. Platné dokumenty mali nízku výpovednú hodnotu a nevyjadrovali primeranú reakciu štátnych orgánov na existujúci stav zahraničnej migrácie na území Slovenska. Migráciu ako marginálnu tému vnímajú aj politické strany.

Zo získaných poznatkov vyplýva, že vo vývoji postoja českej vlády k prisťahovalectvu bol v súvislosti s finančnou krízou v roku 2009 zaznamenaný obrat z liberálnej na reštriktívnu imigračnú politiku. Vlády pred krízou reflektovali nepriaznivý demografický vývoj domácej populácie a problémy s nedostatkom pracovnej sily v určitých odvetviach národného hospodárstva. Jedno z prijateľných riešení hľadali práve

v pozývaní prisťahovalcov. Do procesu verbovania zahraničnej pracovnej sily sa aktívne zapojili hlavne súkromné personálne agentúry. Stranícke zloženie vlády nezohrávalo v pohľade na takto zvolený postup riešenia problémov rozhodujúcu úlohu. Podľa výstupov prisťahovaleckej politiky imigranti sa na území Českej republiky nemali usádzať neorganizovane. Naopak bol podporovaný legálny príchod vysokokvalifikovaných odborníkov z niektorých krajín bývalého sovietskeho bloku. Na druhej strane absentovala presná špecifikácia, o akých imigrantov z pohľadu štátnej príslušnosti, náboženstva, veku a vzdelania by mala Česká republika záujem. Z analýzy jednotlivých dokumentov vyplýva, že vláda sa v oblasti imigračnej politiky zameriavala na podporu legálnej vzdelanej pracovnej sily, na boj proti nelegálnemu zamestnávaniu cudzincov a zároveň podporovala aj imigráciu z humanitárnych dôvodov. Napriek ochote zamestnávať prevažne vysokokvalifikovanú pracovnú silu, neubránila sa prívalu Ukrajincov, Vietnamcov, Slovákov a Mongolov, ktorí sa zamestnali na pozíciách vo veľkých priemyselných podnikoch nevyžadujúcich vysoko odborné vzdelanie. Česká republika sa postupne zaradila medzi európske krajiny s najrýchlejšie rastúcim počtom cudzincov a migračná politika sa stala aktuálnym problémom súčasnej verejnej politiky. Zmenený prístup v podpore zamestnávania cudzincov bol zmenený v súvislosti s dopadmi hospodárskej krízy. Na eliminovanie počtu cudzincov, vytvorila vláda koncepty dobrovoľných návratov zahraničných pracovníkov do vlasti a sprísnila postupy pri poskytovaní povolení na pobyt resp. pracovných povolení a povolení na podnikanie. Tento prístup však zatiaľ nevykazuje žiaduce úspechy. Mnohí cudzinci napriek strate práce zostávajú na území Českej republiky, využívajú slabé miesta v legislatíve a svoj pobyt si predlžujú. Počet Vietnamcov sa dokonca v priebehu roku 2009 zvýšil. Motiváciu cudzincov na zotrvanie treba hľadať v neschopnosti vyrovnať svoje finančné záväzky voči agentúram, ktoré im sprostredkovali prácu. Kombináciou nezamestnanosti a finančných dlhov sa ocitajú na hrane chudoby, čím zvyšujú bezpečnostné riziko. Vznikajú tak nové problémy, ktoré predtým Česká republika neriešila.

Prístup od liberálnej k reštriktívnej politike bol zaznamenaný rovnako v oblasti poskytovania azylu. Po systémovej zmene na začiatku deväťdesiatych rokov pristupovala Česká republika k azylantom veľmi otvorene, hoci tento prístup netrval dlho. V priebehu niekoľkých rokov bol jej liberálny prístup vystriedaný reštriktívnou politikou, čoho dôsledkom bol pokles udelených azylov. V súvislosti so vstupom do Európskej únie bolo potrebné harmonizovať predpisy v oblasti azylovej politiky so smernicami únie.

V oblasti integračnej politiky Českej republiky bola v priebehu niekoľkých rokov zaznamenaná výrazná modifikácia. V súčasnosti nemožno hovoriť o multikultúrnom prístupe[435], hoci východiskový dokument z roku 1999 ešte prízvukoval výhody integrácie práve na tomto princípe. Vláda v súčasnosti síce podporuje aktivity občianskych združení, rovnako vyčleňuje finančné prostriedky na integračnú politiku obciam a mestám, jej prístup však nie je založený na integrácii celých komunít, ale naopak na preferovaní občianskej integrácie jednotlivca. Odklon od multikulturalizmu je tu zjavný. Prvoradú podmienku na úspešnú integráciu vidia tvorcovia integračnej politiky v ovládaní českého jazyka. Pre výučbu jazyka domácej spoločnosti využíva vláda celý rad nástrojov a aktívne tak participuje na procese integrácie. V súčasnosti sa negatívne nazerá na správanie cudzincov pokiaľ je nezlučiteľné s českým právnym poriadkom. Na základe uskutočnenej analýzy integračnej politiky možno konštatovať primeranú pripravenosť vlády v tejto oblasti verejnej politiky. Okrem čiastkových konceptov integrácie vybraných miest a obcí, už existujú predstavy o integrácii moslimov. Túto skutočnosť možno hodnotiť vysoko pozitívne, nakoľko v západných spoločnostiach, na rozdiel od vietnamskej komunity, prejavujú moslimovia väčšie problémy v procese začleňovania do autochtónnej spoločnosti. Popri integrácii moslimov bude v nasledujúcich rokoch jednou z veľkých výziev českej integračnej politiky práve integrácia Vietnamcov. Do obdobia vstupu Českej republiky do Európskej únie bol pohľad na Vietnamcov ovplyvnený cez dovtedy vybudované stereotypy. Vietnamci boli vnímaní ako majitelia malých obchodov s tovarom pochybnej kvality a prevádzok rýchleho stravovania. V druhej dekáde nultých rokov 21. storočia však rástol počet Vietnamcov nachádzajúcich uplatnenie v priemysle a to aj napriek dôsledkom finančnej krízy. Práve integrácia tejto skupiny by mala stáť v popredí záujmu integrácie, nakoľko mnohí Vietnamci sa stali obeťami klamlivých verbovacích kampaní českých personálnych agentúr a po strate práce sa môžu ocitnúť v hmotnej núdzi.

Vlády Českej republiky stoja pred veľkou výzvou dnešnej doby. Mali by zaistiť, aby prijatí cudzinci tvorili organickú súčasť českej spoločnosti. Nakoľko koncepcia predpokladá obojstranný prístup k integrácii, cudzinci by mali ovládať jazyk a rešpektovať kultúrne vzorce domácej spoločnosti, ale na druhej strane bez obavy o stratu vlastnej kultúrnej identity v novom prostredí. Vláda odmietla model multikulturalizmu vo svojej čistej podobe, nakoľko skúsenosti zo sveta ukazujú jeho zlyhanie. Multikulturalizmus viedol v mnohých prípadoch k segregácii prisťahovalcov koncentrujúcich sa v mestských

[435] Pozri Barša, P. (2005): *Historie a současnost českého multikulturalismu*. Rozhovor s Pavlom Baršom (26.1.2005). Multikultúrni centrum Praha. On: http://www.migraceonline.cz (12.11.2007).

štvrtiach veľkých miest vo forme komunít bez dostatočného kontaktu s domácim obyvateľstvom. Integračná politika sleduje cieľ, aby cudzinci so zámerom dlhodobého pobytu mali od začiatku priamy kontakt s novým prostredím v podobe vhodných podmienok na rýchle osvojenie si jazyka cieľovej krajiny. Štát tak aktívne podporuje projekty namierené k bezproblémovému začleneniu želaných prisťahovalcov do spoločnosti.

V prostredí Slovenskej republiky je stav migračnej politiky diametrálne odlišný než v Českej republike. Prisťahovalecká politika je spracovaná na nedostatočnej úrovni, azylová politika vykazuje dlhodobo reštrikčný charakter. Z nízkeho záujmu tak politickej elity, ako aj štátnych orgánov, vyplýva rovnako nedostatočne spracovaná téma integrácie cudzincov. Dôkazom bola až do mája 2009 zastaraná koncepcia integrácie cudzincov z roku 1996, ktorá nedokázala pružne reagovať na rýchlo sa meniacu situáciu. Nakoľko Migračný úrad Slovenskej republiky neriešil problematiku integrácie, na Slovensku chýbala inštitúcia koordinujúca kroky jednotlivých štátnych úradov. Vytvorenie spoločného úradu, ktorý by mal vo výlučnej kompetencii otázky spojené so zahraničnou migráciou, zatiaľ vytvorený nebol, hoci rok 2010 bol predpokladaným obdobím jeho existencie. V súčasnosti je integrácia v rukách ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, z disponibilných materiálov ale vyplýva zámer presunúť zodpovednosť aj na iné rezorty. Počiatky slovenskej integračnej politiky sa datujú do obdobia roku 2009, keby bol prijatý dokument upravujúci integráciu cudzincov komplexne. Za pozitívne tak možno považovať uvedomenie si určitých rezerv zo strany zodpovedných orgánov. Negatívom je, že ani v priebehu jedného roka od prijatia dokumentu nevykazuje slovenská integračná politika viditeľné dosahovanie stanovených cieľov.

Doteraz uskutočnené kroky slovenských štátnych orgánov nemožno priradiť ani k britskému modelu multikulturalizmu, ani k francúzskemu republikánskemu konceptu integračnej politiky. Napriek pôvodne deklarovanej ochote štátnych orgánov nazerať na integráciu cudzincov cez optiku multikulturalizmu, reálna politika slovenskej vlády nekorešponduje so zásadami multikultúrnej spoločnosti. V tomto prípade sa jedná len o reziduálne prejavy nesystematicky spracovaného pohľadu na integráciu cudzincov. Úspech konceptu multikulturalizmu by pri súčasných podmienkach Slovenska nebol úspešný, ani keby zo strany tvorcov integračnej politiky z ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny existoval záujem o jeho implementáciu. Na jednej strane neboli zo strany vládnych orgánov uskutočnené dostatočné kroky podporujúce zachovanie a ochranu kultúrnej rozmanitosti alochtónnych skupín, na strane druhej existuje len nízka miera

akceptácie odlišnosti autochtónnych menšín zo strany obyvateľov slovenskej národnosti a niektorých mienkotvorných predstaviteľov politickej elity. Pozitívum je existencia diskusie o potrebe prijímať cudzincov v dôsledku negatívnych demografických zmien a výpadku pracovnej sily v určitých odvetviach národného hospodárstva. Napriek finančnej kríze možno sformulovať hypotézu, že v najbližších rokoch diskusia na tému migrácie cudzincov smerom do Slovenskej republiky naberie na intenzite, čo by sa napokon malo odraziť aj vo zvýšenom záujme tak politickej elity ako aj širokej verejnosti v otázkach ich integrácie. Uvedené skutočnosti by mali byť dostatočnou výzvou pre štátne orgány zodpovedné za prípravu a realizáciu integračnej politiky v podmienkach Slovenskej republiky. Slovensko sa počtom žijúcich cudzincov na jeho území zatiaľ nemôže porovnávať s typicky prisťahovaleckými krajinami, ako sú Švajčiarsko, Nemecko alebo Francúzsko. Ďaleko zaostáva aj za Českou republikou. Nízky počet prisťahovalcov nenúti slovenský ministerský kabinet uvažovať nad ich integráciou do takej miery, ako vlády uvedených štátov. Včasným uvedomením si tohto problému a zodpovedná príprava naň môže vláda predísť sprievodným problémom imigrácie a integrácie cudzincov v novom politickom, sociálnom a kultúrnom prostredí.

Politická, hospodárska a sociálna integrácia prisťahovalcov predstavuje jednu z podstatných úloh, ktoré budú musieť v nasledujúcich rokoch plniť vlády oboch štátov. K tomu je potrebné vedomie politickej elity, ako aj širokej spoločnosti, že migrácia predstavuje vypuklý fenomén dnešnej doby postihujúci oba štáty. Len vtedy môže verejná mienka nazerať na prisťahovalcov pozitívne, nevidieť v nich ohrozenie vlastnej suverenity, ale reálny prostriedok riešenia ekonomických a demografických problémov. A v neposlednom rade môže vnímať prisťahovalcov ako kultúrne obohatenie. Samozrejme pri predpoklade, že kultúra prisťahovalcov nebude vážne v rozpore s tradíciami hostiteľskej spoločnosti. Úspešná integrácia prisťahovalcov si vyžaduje odstránenie niekedy skrytých, niekedy otvorených nálad časti spoločnosti voči niektorým etnickým skupinám. V oboch štátoch je potrebné potláčať prejavy rasizmu voči Rómom, v prípade Slovenska zvlášť aj xenofóbne výpady voči príslušníkom maďarskej menšiny. Pre úspešnú integráciu cudzincov sa javí ako vhodný koncept individuálnej občianskej integrácie. Jeho realizácii by mala predchádzať obojstranná verejná diskusia o tom, ktoré z hodnôt je potrebné uznávať tak zo strany cudzincov ako aj zo strany domáceho obyvateľstva, aby bolo dosiahnuté harmonické spolunažívanie ľudí rôzneho pôvodu.

Overovanie domnienky, že slovenská integračná politika existovala do roku 2009 len v deklaratívnej, ale nie v reálnej podobe, bolo dokazované formou individuálnych, na

problém orientovaných rozhovorov s 58 cudzincami s minimálne ročným pobytom na území Slovenska. Cieľom rozhovorov malo byť zároveň upozornenie na slabé miesta konceptu integrácie a definovanie skupiny, ktorá by mala byť primárnym adresátom štátnej integračnej politiky. Z výskumu vyplýva potvrdenie nedostatočného záujmu zo strany štátu o túto oblasť verejnej politiky. Cudzinci pomoc štátu nepociťovali, odkázaní boli najmä na pomoc blízkeho sociálneho prostredia. Sociálne interakcie sa však vytvárajú predovšetkým po osvojení jazyka resp. v procese jeho osvojovania, preto by práve otázka systematickej výučby slovenčiny mala byť primárnym záujmom a dôležitou výzvou realizácie úloh vyplývajúcich z Koncepcie integrácie cudzincov na Slovensku. V tomto kontexte by ako príklad Slovensku mohla slúžiť Česká republika, ktorá pristupuje k výučbe češtiny pre cudzincov v dostatočnej miere a systematicky. Adresátom integračnej politiky sú predovšetkým obyvatelia so záujmom o dlhodobý pobyt na Slovensku. Takto poňatí adresáti sú široko definovanou skupinou. Z rozhovorov vyplýva, že adresátom integračnej politiky by mali byť predovšetkým obyvatelia nečlenských krajín Európskej únie vo forme ekonomických migrantov a prisťahovalcov za účelom zlúčenia rodín, pokiaľ preukážu záujem zotrvať na území Slovenska dlhodobo. Okrem osvojovania jazyka by cieľom úloh integračnej politiky malo byť zabezpečenie rovnoprávneho prístupu na trh práce a z toho plynúcej ekonomickej sebestačnosti, začleňovanie do sociokultúrnej štruktúry spoločnosti a harmonické vzťahy s príslušníkmi domácej spoločnosti.

Osobitná časť práce bola venovaná analýze migračnej politiky politických strán. Zaradenie problematiky zahraničnej migrácie do obsahových dokumentov straníckych subjektov bol jedným z dôležitých predpokladov o zvýšený záujem politológie o túto oblasť verejnej politiky. Migrácia má v súčasných volebných programoch strán v krajinách západnej Európy svoje samostatné miesto. V niektorých prípadoch možno dokonca hovoriť, že práve negatívny pohľad na imigráciu bol primárnym dôvodom ich volebného úspechu. V tejto časti práce bola sledovaná otázka, či podobne ako vo výstupoch štátnych orgánov, bola modifikácia integračnej politiky zaznamená aj v programových dokumentoch politických strán. Napriek rezervovanému prístupu českej verejnosti najmä k prisťahovalcom z krajín bývalého Sovietskeho zväzu, Balkánu a Ázie sa téma migrácie objavovala pred parlamentnými voľbami v roku 2006 len v programoch niektorých politických strán. Až na výnimku Strany zelených vo väčšine prípadov nešlo o koncepčne prepracovaný postoj. Možno však skonštatovať, že v roku 2006 vystupovali české ľavicové subjekty k migrantom pozitívnejšie, zatiaľ čo pravicovo orientované strany k nim zaujali skôr rezervovanejší postoj. V priebehu volebného obdobia 2006-2010 sa počet

zahraničných pracovníkov znásobil a po vypuknutí finančnej krízy nastal problém s ich zamestnávaním. Pred parlamentnými voľbami v roku 2010 rokov sa téma migrácie objavila ako stabilná téma predvolebných programov väčšiny straníckych subjektov so zastúpením v Poslaneckej snemovne. Najmarkantnejší posun od multikulturalizmu smerom k individuálno-občianskej integrácii bol zaznamenaný u českých sociálnych demokratov. Zatiaľ čo na prelome storočí programové dokumenty ešte obsahovali záujem integrovať cudzincov podľa princípov multikulturalizmu, výrazný odklon od tejto myšlienky je zaznamenaný v roku 2010. Ostatné strany vidia ako základnú podmienku integrácie ovládanie českého jazyka a akceptovanie domácej kultúry a právnych tradícií Českej republiky resp. Európskej únie. Jedine Strana zelených zostala v programe pred voľbami 2010 verná cieľu vytvoriť multikultúrnu spoločnosť.

Z obsahovej analýzy predvolebných programov slovenských straníckych subjektov vyplýva absencia záujmu o migračnú politiku. Súčasné politické elity zväčša vnímajú len parciálnu časť migračnej politiky a to politiku azylovú. Prisťahovaleckej politike resp. integračnej sa nevenujú vôbec. Nakoľko rétorika koaličných strán vo volebnom období 2006-2010 bola vo vzťahu k maďarskej menšine založená na dlhodobo udržiavanom konflikte, nebolo vytvorené priaznivé prostredie na realizáciu ústretovej integračnej politiky voči cudzincom. Ak vláda vyžaduje od príslušníkov maďarskej menšiny používanie štátneho jazyka, na rovnakej podmienke budú zrejme založené východiská straníckych politík integrácie cudzincov. V prípade, že v koaličnej vláde bude zastúpená aj Slovenská národná strana, nemožno predpokladať podporu štátu pri rozvíjaní iných kultúr. Rezervovaný prístup k migrantom je možné predpokladať aj pri vládnej účasti kresťanských demokratov, ktorí vystupujú proti možnosti vyvažovať demografický deficit cudzincami. Aktívnejší prístup v boji proti prisťahovalectvu sa dá očakávať, pokiaľ by sa na území Slovenska zvýšil počet moslimských imigrantov.

Osobitná pozornosť bola venovaná krajne pravicových subjektom. V prípade českých krajne pravicových strán sa vo svojom programe pred voľbami 2006 podrobnejšie migrácii venovala len Národná strana, hoci koncepciu multikulturalizmu odmietla aj Právo a spravodlivosť. Protiimigračne bola naladená rovnako Robotnícka strana. Nízke volebné zisky týchto subjektov poukazujú, že napriek rezervovanému postoju k migrantom, česká verejnosť odmieta riešiť sprievodné problémy radikálnymi spôsobmi. K zmene postoja verejnosti k prisťahovalcom by mohlo dôjsť v prípade dlhodobej ekonomickej recesie v súvislosti s finančnou krízou a s ňou spojenými dôsledkami, najmä v raste nezamestnanosti. Tento predpoklad platí len v prípade, ak cudzinci nevyužijú možnosť

podporovanú českou vládou na návrat do krajiny pôvodu. Cudzinci dlhodobo prichádzali do Českej republiky v prvom rade za prácou. Českú republiku zatiaľ nepostihla vlna príchodu rodinných príslušníkov (manželiek a detí) usadených cudzincov do takej miery, ako západoeurópske štáty v osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch 20. storočia. Ak sa aj napriek pretrvávajúcim dôsledkom finančnej krízy rozhodnú zotrvať, nemožno vylúčiť radikalizáciu domácej verejnej mienky. V európskych krajinách s vysokým počtom prisťahovalcov je bežne rozšírený mýtus o „kradnutí“ práce cudzincami. V prípade vyššieho nárastu miery nezamestnanosti, vrátane nezamestnanosti imigrantov, môže verejnosť podľahnúť popudom, ktoré podporujú ich vysťahovanie. Negatívny vzťah k cudzincom by mohol zosilnieť aj v prípade, ak na území Českej republiky začnú vo zvýšenej miere vykonávať kriminálnu činnosť, alebo tu budú pôsobiť predstavitelia islamistických teroristických hnutí.

Fenomén migrácie, tak ako krajiny západnej Európy, postihuje v súčasnosti rovnako aj Českú republiku a v pomerne menšej miere aj Slovensko. Hoci sa rôzne otázky spojené s migráciou objavujú ako súčasť verejnej politiky oboch vlád niekoľko rokov, politické strany zatiaľ túto tému nereflektujú v dostatočnej miere. Nemožno ale vylúčiť hypotézu, že s nárastom počtu cudzincov a následným prienikom nových zvykov a tradícií, vrátane náboženstva (predovšetkým islamu), do kultúry autochtónnej spoločnosti, bude tento novodobý fenomén rezonovať v spoločenskom diskurze častejšie. V priebehu niekoľkých rokov, za predpokladu, že negatívne dopady finančnej krízy odznejú rýchlo a následne sa podarí naštartovať rast domácej ekonomiky a Európe sa nepodarí kompenzovať demografické straty reprodukciou vlastného obyvateľstva, sa bude migrácia a otázky spojené s ňou objavovať ako pravidelná súčasť volebných programov a možno časom bude práve postoj k prisťahovalcom aj v Čechách a na Slovensku rozhodovať o konečnom výsledku volieb.

Požiadavka zvýšeného záujmu politológie o migráciu a migračnú politiku je legitímna. Okrem toho, že doterajší výskum politických aspektov migrácie vykazuje značné medzery, súčasný trend naznačuje, že v budúcnosti bude mať migrácia vplyv na verejnú politiku Európskej únie i národných štátov, na aktivity mimovládnych organizácií, orgánov samosprávy, politickej diskusie, straníckej súťaže a voličské správanie. Hoci Česká republika ani Slovensko zatiaľ nie sú postihnuté rovnakou intenzitou migrácie ako európske krajiny s vysokým počtom imigrantov (napr. voličské správanie prisťahovalcov s uznaným občianstvom, prenikanie moslimských foriem života do autochtónnej spoločnosti alebo terorizmus prisťahovalcov), nevylučuje to požiadavku

zakomponovať migráciu do aktuálnej súčasti výskumu českej a slovenskej politológie. Úlohou politológie bude skúmať všetky politické aspekty tohto súčasného fenoménu. V centre záujmu politologického výskumu by tak aj naďalej mali stáť otázky vytvárania migračnej politiky a postoj politických strán k prisťahovalectvu a integrácie. Otvorenou zostáva otázka, či postoj k prisťahovalectvu patrí k rozhodujúcim faktorom voličského správania. Napokon výzvou pre výskum zostávajú možnosti a limity občianskej a politickej participácie cudzincov.

9. PRAMENE A LITERATÚRA

PRAMENE

Pološtandardizované rozhovory s 58 prisťahovalcami žijúcimi na Slovensku minimálne jeden rok.

Aliancia nového občana (2006): *Volebný program 2006*. On: http://www.ano-aliancia.sk/documents/-ANOprogram.doc (23.7.2007).

BBC News (2007): *Migrants are good, says Brussels*. 13. september 2007. On: http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/6993405.stm (23.10.2007).

Bericht der Unabhängigen Kommission „Zuwanderung“ (2001): *Zuwanderung gestalten, Integration fördern*. On: http://www.bmi.bund.de/cln_028/nn_165090/-Internet/Content/Common/Anlagen/Themen/-Zuwanderung/-DatenundFakten/Zu-wanderungsbericht__pdf,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/Zuwande-rungsbericht_pdf.pdf (12. .2 2007).

Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung (2008): *Die Demografische Zukunft von Europa. Wie sich die Regionen verändern*. Mníchov: Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung.

Deutsches Bundesministerium der Justiz. *Staatsangehörigkeitsgesetz*.

Centrum pre výskum etnicity a kultúry, Nadácia otvorenej spoločnosti (2008): *Postoje žiakov základných škôl ku kultúrne odlišným skupinám*. On: http://www.osf.sk/Documents/tlacove%20spravy/prieskum_zakladne_zistenia.doc (28.8.2008).

Čaplovič, D. (2008): *Vystúpenie na konferencii " Medzinárodní migrace v europském kontextu" v Kolíne*. Prezentované na konferencii Univerzity v Kolíne nad Rýnom 15.05.2008 v Kolíne nad Rýnom, s. 2. On: http://www.caplovic.vlada.gov.sk/-6014/vystupenie-na-konferencii-medzinarodni-migrace-v-europskem-kontextu-v-koline.php, (20.01.2009).

Čápová, H. (2009): *„Vietnamci nevědí, do čeho jdou“*. In: lidovky.cz, on: http://www.lidovky.cz/-vietnamci-nevedi-do-ceho-jdou-djc-/ln_domov.asp?c=A-090214_114136_ln_domov_mtr (14.2.2009).

Český štatistický úrad (2006): V*olby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 2. - 3.6.2006*. On: http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=-CZ (20.5.2007).

Český štatistický úrad (2010): *Cudzinci v ČR*. On: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/-kapitola/ciz_pocet_cizincu (12.3.2010).

Čeština pro cizince: On: http://cestina-pro-cizince.cz/?hl=cs_CZ (12.4.2009).

ČSSD (2006): *Jistoty a prosperita. Volební program ČSSD 2006*. On: http://www.volbycr.cz/download/-Volebni-program-velky.pdf (12.5.2007).

ČTK (2009): *Občianstvo získalo vlani najmenej cudzincov od vzniku Slovenska*. On: http://www.sme.sk/c/4986394/obcianstvo-ziskalo-vlani-najmenej-cudzincov-od-vzniku-slovenska.html (23.8.2009).

ČSSD: *Dlouhodobý program ČSSD*. On: http://www.cssd.cz/soubory/ke-stazeni/dokumenty/programove-dokumenty/dlouhodoby-program.pdf (16.3.2010).

Drchal, V.; Bednář, V. (2009): *Paroubek pobouřil Vietnamce žijící v Česku*. In: Zpravodajský server Lidových novin. On: http://www.lidovky.cz/paroubek-pobouril-vietnamce-zijici-v-cesku-fkk-/ln_noviny.asp?c=A090815_000005_ln_no-viny_sko&klic=232896&mes=090815_0 (18.8.2009).

Dublinský dohovor (1990): On: http://www.unhcr.ch/include/fckeditor/custom/File/Pro-tection/EU%20Allemand/EU_Asyl_Dublin.pdf (23.2.2008).

Dublin II. (2003): On: http://www.unhcr.de/fileadmin/unhcr_data/pdfs/rechtsinformatio-nen/476.pdf (23.2.2008).

Eberlová, T.; Kavalír, A.; Kratochvílová, N.: *Komunitní plán rozvoje sociálních služeb města Plzně na období 2008-2015*. CPKP: Plzeň, s. 197-206. On: http://www.pl-zen.eu/public/1b/27/ff/32375_74541_komunitni_plan.pdf (14.2.2009).

Chrudimský, P. (2007): *Protikrizová opatření vlády neodpovídají vážnosti situace. Roz-hovor s poslancom Václavom Exnerom*. In: Haló noviny. On: http://www.kscm.cz/-article.asp?thema=3855&item=41831&category= (11.2.2009).

Interview s Borisom Vaňom z Výskumného demografického centra. In: Pravda, 11.12.2009. On: http://peniaze.pravda.sk/do-troch-rokov-bude-na-slovensku-viac-dochodcov-ako-deti-pjv-/sk_dochodky.asp?c=A091211_094756_sk_dochod-ky_p01 (12.12.2009).

Interview s Janom Schrothom (Medzinárodná organizácia pre migráciu): *Tschechien wird zum Zuwanderungsland*. In: Radio Praha, Český rozhlas 7, 5.12.2007. On: http://www.radio.cz/de/artikel/98337 (3.1.2008).

Interview s Jozefom Hudecom, riaditeľom Odboru migrácie a integrácie cudzincov pri MPSVR SR, Bratislava (2.3.2010).

Interview s Martinou Málikovou z marketingového oddelenia firmy Coca-Cola ČR a SR Senec (23.12.2008).

Interview so Zdenkou Patassyovou, riaditeľkou personálnej agentúry, Senec (19.1.2010).

IOM: *About Migration*. On: http://www.iom.int/jahia/Jahia/lang/en/pid/3 (12.3.2007).

IOM (2005): *World Migration 2005: Costs and benefits of international migration*. Medzinárodná organizácia pre migráciu, Ženeva.

IOM (2005): *Migrant population*. On: http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/-facts-and-figures/regional-and-country-figures (12.3.2008).

KDU-ČSL (2006): *Volební program. Volby 2006*. On: http://www.kdu-csl.cz/videa/Media_15075_2006-_2_27_13_35_22.pdf (14.5.2007).

KDU-ČSL (2010): *Volební program 2009-2013*. On: http://www.kdu.cz/Kdu/media/Kdu/-Volby/KDU_program.pdf (16.3.2010).

KOM: *Haagsky program: Desať priorít na nasledujúcich päť rokov Partnerstvo pre európsku obnovu v priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti*, 184, 2005. On: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005PC0184:-SK:HTML (22.4.2008).

Komisia európskych spoločenstiev (2005): *Spoločný program pre zahrnutie Rámec pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín do Európskej únie*. On: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&type_doc=COMfinal&an_doc=2005&nu_doc=389&lg=sk (4.8.2009).

Komisia európskych spoločenstiev (2008): *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov - Posilnenie globálneho prístupu k migrácii: viac koordinácie, súdržnosti a synergií*. On: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008DC0-611:SK:NOT.

Komisia európskych spoločenstiev (2008): *Zhodnotenie vytvorenia Európskeho systému hraničného dozoru (EUROSUR)*. On: http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.-do?reference=MEMO/08/86&format=HTML&aged=1&language=SK&guiLanguage=en.

Komisia Ministerstva vnútra ČR (2003): Analyza situace a postavení cizinců dlouhodobě žijúcích na území České republiky. On: http://www.mvcr.cz/azyl/integrace2/-koncepce/zajisteni/ukoly/analyza03.pdf (11.4.2007).

Kotáb, P. (2009): *Stop kriminalitě přistěhovalců*. (Vyhlásenie podpredsedu DS Petra Kotába). On: http://www.delnicka-strana.cz/index.php?option=com_content&task-=view&id=375&Itemid=115 (3.4.2009).

Kříž, P. (2008): *Invaze migrantů do ČR*. In: Dělnické listy. Ročník VI., číslo 18, s. 3.

KSČM (2006): *Volební program KSČM na období 2006-2010*. On: http://www.kscm.cz/index.asp?managepreview=ok&thema=3306&category=&-language=1&item=28394 (12.5.2007).

KSS (2006): Volebný program 2006. On: http://volby.osobnosti.sk/-dokumenty/KSS/Volebny_program_2006.doc (23.7.2007).

Kubík, M. (2007): *Islamský teror v Bruseli*. On: http://www.narodni-strana.cz (2.1.2008).

Malíková, J. (2009): *Hospodářská krize a propouštění zahraničních pracovníků*. MV ČR. On: http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vyber-z-programu-jednani-vlady-9--unora-2009-53374/ (10.2.2009).

Mesto Plzeň (2008): *Projekt Plzně má zlepšit situaci cizinců*. On: http://www.pl-zen.eu/cz/aktuality/Projekt_na_zlepseni_situace_cizincu_20080926_01.html (14.2.2009).

Mihočková, E. (2009): *Kritik. Interview s Michaelom Gahlerom, nemeckým poslancom Európskeho parlamentu*. In: Plus 7 Dní, s. 34-36.

Miloslav Kardinál Vlk (2009): *Bilanční rozhovor*. On: http://www.kardinal.cz/index.php?-cmd=article&articleID=397 (12.1.2010).

Ministerstvo vnútra SR (2008): *Najvýraznejším úspechom MV SR v oblasti migračnej politiky je vstup SR do Schengenu*. 13.6.2008. On: http://www.minv.sk/?tlacove-spravy-6&sprava=najvyraznejsim-uspechom-mv-sr-v-oblasti-migracnej-politiky-je-vstup-sr-do-schengenu (2.9.2008).

Migračný úrad Ministerstva vnútra SR (2007): *Súhrnná správa o stave plnenia úloh vyplývajúcich z rozpracovania Koncepcie migračnej politiky Slovenskej republiky na podmienky jednotlivých rezortov za rok 2007*. On: http://www.minv.sk/ (2.9.2008).

Ministerstvo práce a sociálnych vecí ČR: *Pilotní projekt Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků*. On: http://imigrace.mpsv.cz/ (12.11.2007).

Ministerstvo práce a sociálnych vecí ČR (2007): *Zpráva o realizaii Koncepce integrace cizinců v roce 2006 a návrh dalšího postupu*. On: http://www.cizinci.cz/files/-clanky/423/koncepce.pdf (10.5.2007).

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (2009): *Koncepcia integračnej politiky Slovenskej republiky.*

Ministerstvo vnútra Českej republiky: *Počet žadatelů o mezinárodní ochranu podle roků a měsíců zahájení řízení (červenec 1990 - prosinec 2008).* On: http://www.mvcr.cz/-clanek/mezinarodni-ochrana-983545.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d (21.2.2009)

Ministerstvo vnútra Českej republiky*: Přístup České republiky k legální migraci*. On: http://www.mv-cr.cz/azyl/migrace.html#legalni (12.4.2007).

Ministerstvo vnútra Českej republiky: *Štatistické údaje MV ČR*. On: http://www.mvcr.cz/-clanek/mezinarodni-ochrana-983545.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d (21.2.209).

Ministerstvo vnútra Českej republiky: *Zásady koncepce integrace cizinců na území ČR*. On http://www.mvcr.cz/azyl/integrace2/zasady/zasady.pdf (12.4.2007).

Ministerstvo vnútra Českej republiky *Zásady politiky vlády v oblasti migrácie cudzincov*. On: http://www.mv-cr.cz/azyl/migrace.html#zasa-dymp (12.4.2007).

Ministerstvo vnútra Českej republiky (2006): *Zpráva o situacii o stave migrace na území České republiky za rok 2005*. S. 58. On: http://www.mvcr.cz/dokument/2006/-migrace05.pdf (16.4.2007).

Ministerstvo vnútra Českej republiky (2009): *Zpráva o realizaci Koncepce integrace cizinců v roce 2008 a návrh dalšího postupu*. On: http://www.cizinci.cz/files/-clanky/537/usneseni16022009.pdf (12.1.2010).

Ministerstvo vnútra Českej republiky: *Třetí etapa přesídlování krajanů*. On: http://www.mvcr.cz/mvcren/article/treti-etapa-presidlovani-krajanu.aspx (13.4.2009).

Ministerstvo vnútra Českej republiky (2010): *Návrh zákona o pobyte cudzincov, ktorým sa mení zákon č. 326/1999 Zb., o pobyte cudzincov na území Českej republiky*

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky: *Vyhláška z 20. decembra 2008, ktorou sa vykonáva zákon o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. Zb. z. č. 9/2009.

MV SR, ÚHCP (2010): *Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike za rok 20*09.

Národná strana (2006): *Politický program Národní strany , manuál obrany českých národních záujmů*. On: http://www.narodni-strana.cz/program.php#4 (23.5.2007).

Novela Zákona o štátnom občianstve Slovenskej republiky, 344/2007 Z. z.

Občiansko-demokratická strana (2006): *Společně pro lepší život. Volební program 2006*. On: http://www.ods.cz/volby/weby/2006/download/docs/volebni_program_ODS-.pdf (14.5.2007).

OECD (2008): *International Migration Outlook 2008*. Paríž.

OSN (1951): *Convention relating to the Status of Refugees*. On: http://www.unhchr.ch/-html/menu3/b/o_c_ref.htm (21.5.007).

Otvorený list vietnamskej komunity. On: http://www.klubhanoi.cz/zdroj/otevrenydopis.pdf (14.2.2009).

Pařízková, L. - ČTK (2008): *Z propuštěných Vietnamců se na Plzeňsku stávají bezdomovci*. On: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/cizinci-v-cesku/z-propustenych-vietnamcu-se-na-plzensku-stavaji-bezdomovci_97475.html (12.4.2009).

Pecina, M.; Haišman, T. (2009): *Dobrovolné návraty*. On: http://www.mvcr.cz/clanek/-pokracovani-projektu-dobrovolne-navraty-cizincu.aspx (3.8.2009).

Petková, Z. (2008): *Janušek šetrí na maďarských školách*. In: Pravda, 13.9.2008. On: http://spravy.pravda.sk/janusek-setri-na-madarskych-skolach-dbz/sk_domace.asp-?c=A080912_191839-_sk_domace_p04 (13.9.2008).

Petr, M. (2009): *Z dělníků z ciziny se v Česku stávají podnikatelé*. In: Online zprávy Hospodářských novin, 1.8.2009. On: http://ekonomika.ihned.cz/c1-37944990-z-delniku-z-ciziny-jsou-podnikatele (4.8.2009).

Poslanecká snemovňa (2007): *Novela zákona, ktorým sa mení zákon č. 326/1999 Zb., o pobyte cudzincov na území Českej republiky*. Parlament Českej republiky.

Právo a spravodlivosť (2006): *Manifest Právo a Spravedlnost*. On: http://www.pas-strana.cz/02_manifest.htm (19.5.2007).

Právo a spravodlivosť (2006): *Programové priority PaS pro volby v roce 2006*. On: http://www.pas-strana.cz/-02_manifest.htm (19.5.2007).

Presse- und Informationsamt der Bundesregierung (2008): *Böhmer begrüßt Deklaration der EU-Integrationsminister*. On: http://www.bundesregierung.de/nn_56680/Content/DE/Pressemitteilungen/BPA/2008/11/2008-11-04-boemer.html (12.3.2009).

Rat der Europäischen Union (2008): *Schlussfolgerungen des Vorsitzes – Brüssel 15./16. Oktober 2008*. On: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/de/ec/103446.pdf (12.3.2009).

Robotnícka strana (2008): *Program DS*. On: http://www.delnicka-strana.cz/index.php?-option=com_content&task=view&id=74&Itemid=103 (12.2.2009).

Ross, A. (2009): *„Eine Waffe im Krieg der Islamisierung“. Interview mit Geert Wilders*. In: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 20. März 2009. On: http://www.faz.net/s/-RubFC06D389EE76479E9E76425072B196C3/Doc~E496C12DB3D6C404B910185ACA79BEF49~ATpl~Ecommon~Scontent.html (30.9.2009).

Schengener Durchführungsübereinkommen. On: http://www.aufenthaltstitel.de/schengeneruebereinkommen.html (20.2.2007).

SITA (2005): *Slota varuje pred narastajúcou vlnou nelegálnych migrantov*. On: http://www.sns.sk/clanky/slota-varuje-pred-narastajucou-vlnou-nelegalnych-migrantov-253.html (12.1.2008).

SITA (2007): *Českí poslanci sprísnili azylový zákon*. In: SME (31. októbra2007).

Slobodné fórum (2006): *Volebný program 2006*. On: http://www.slobodneforum.sk/-program/document.2006-05-15.8987930671 (23.7.2007).

Slovenská ľudová strana (2006): *Volebný program 2006*: On: http://volby2006.hsls.sk/Program_-web_svA.pdf (23.7.2007).

Slovenská pospolitosť (2009): *Programové ciele Slovenskej pospolitosti – Národnej strany*. On: http://www.pospolitost.org (2.4.2009).

Statistisches Bundesamt (2007): *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit. Bevölkerung mit Migrationshinter-grund –Ergebnisse des Mikrozensus 2005.*

Strana zelených (2006): *Volební program. Kvalita života*. On: http://www.zeleni.cz/getfile.php?id=86-&cid=247 (4.5.2007).

Strana zelených (2009): *Kauza Le Kim Thanh: zastavte deportaci*. On: http://www.zeleni.cz/12222/clanek/kauza-le-kim-thanh-zastavte-deportaci/ (14.2.2009).

Strana zelených (2010): *Volební program Strany zelených. Volby do Poslanecké sněmovny 2010*. On: http://www.zeleni.cz/underwood/download/files/cz-volební-program-2010.pdf (2.4.2010).

Šikula, M. a kol. (2010): *Stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti*. Bratislava: SAV.

Šimůnek, P.; Čásenský, R. (2005): *Klaus: Paroubek myslí jen na sebe. Rozhovor s Václavom Klausom*. On: http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=-A050715_183951_domaci_miz (12.1.2010).

TASR (2008): *V Kanade požiadalo o azyl 267 českých Rómov*. In: Denník SME, 9.5.2008.

Topinka, D. (ed.) (2006/2007): *Integrační proces muslimů v České republice – pilotní projekt*. Ostrava: VeryVision.

Uličianska, Z. (2007): *Chcú zastaviť malé cirkvi*. In: Smer, 5.2.2007.

Úrad Vlády SR: *Spoločná informácia ministra vnútra Slovenskej republiky, ministra zahraničných vecí Slovenskej republiky, riaditeľa Slovenskej informačnej služby a podpredsedu vlády Slovenskej republiky P. Csákyho o opatreniach proti obmedzeniu odchodu Rómov do zahraničia na základe zistení, ktoré predložil riaditeľ Slovenskej informačnej služby Osobitnému kontrolnému výboru NR SR na kontrolu činnosti Slovenskej informačnej služby*. On: http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/80CF4B01478D9FCDC1256A53004C4FAA/$FILE/Zdroj.html (27.5.2007).

UNO-Abteilung für Bevölkerungsfragen (2000): *Ohne Einwanderung wird die Bevölkerung in fast allen europäischen Ländern schrumpfen*. On: http://www.un.org/esa/population/publications/migration/pressger.pdf (12.1.2010).

Úradný vestník Európskej únie. *Lisabonská zmluva*. On: http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?-uri=OJ:C:2007:306:SOM:SK:HTML (12.4.2008).

Vacek, L. (2007): *Vyzýváme k ochraně naší rasy.* On: On: http://www.narodni-strana.cz (2.1.2008).

Vašečka, M. (2009): *Aký postoj máme na Slovensku k migrantom?* On: http://www.cvek.sk/uploaded/files/IOM_prezentacia_17_12_2009.ppt (29.1.2010).

Vláda Českej republiky (1999): *Zásady koncepce integrace cizinců.* Uznesenie č. 689 z dňa 7. 7. 1999. On: http://racek.vlada.cz/usneseni/usnweb.nsf/0/C0665259AEE14CA4-C12571B6006D8A70 (11.3.2009).

Vláda Českej republiky: *Koncepce integrace cizinců na území ČR. On*: http://www.mvcr.cz/dokumenty/integrace/-koncepce.pdf (12.4.2007).

Vláda Českej republiky (2007): *Programové prohlášení vlády*. On: http://www.vlada.cz/scripts/-detail.php?id=20840 (18.4.2007).

Vláda Českej republiky (2008): *Usnesení vlády České republiky ze dne 14. května 2008 č. 538 k Systému výuky českého jazyka a zkoušek pro cizince jako jedné z podmínek pro udělení trvalého pobytu.*

Vláda Českej republiky (2009): *Programové prohlášení vlády*. On: http://www.vlada.cz/-assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/PVV-cerven-2009.pdf (29.8.2009).

Vláda Českej republiky (2007): *Uznesenie Vlády ČR z dňa 23. mája 2007 č. 538 k Správe o realizácii pilotného projektu Výber kvalifikovaných zahraničných pracovníkov v roku 2006 a návrhu ďalších zmien*. On: http://kormoran.vlada.cz/usneseni (12.11.2008).

Vláda Českej republiky (2008): *Uznesenie vlády ČR, č. 543 o zabezpečení integrácie azylantov a osôb užívajúci doplnkovú ochranu v roku 2008 a v rokoch nasledujúcich*. On: http://www.kr-kralovehradecky.cz/assets/SIP_Usneseni.pdf (20.2.2009).

Vláda Slovenskej republiky (2008): *Koncepcia štátnej politiky starostlivosti o Slovákov žijúcich v zahraničí do roku 2015.*

Zákon, *ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov*, č. 318/2009 z. Z.

Zákon o azyle, č. 325/1999 Sb. On: http://www.mvcr.cz/azyl/azyl/325_99.pdf (21.5.2007).

Zákon o azyle, 480/2002 Z.z.

Zákon o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, 40/1993 Sb.

Zákon o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, 308/1991 Zb.

Zveřina, M. (2006): *Nelegální přistěhovalci ven, makat budou Češi*. In: Lidové noviny. On: http://www.topolanek.cz/nelegalni-pisthovalci-ven-makat-budou-ei.html (12.9.2007).

LITERATÚRA

Alí, A. H. (2008): *Rebelka*. Praha: Ikar.

Angenendt, S. (2004): *Problembereiche von Migration*. Berlín: DGAP. On: http://www.weltpolitik.net/Sachgebiete/Globale%20Zukunftsfragen/Migration/Analysen/Fortsetzung%202%3A%20Problembereiche%20von%20Migration.html (12.10.2008).

Bargerová, Z.; Divinský, B. (2008): *Integrácia migrantov v Slovenskej republike. Výzvy a odporúčania pre tvorcov politík*. Bratislava: IOM.

Baringhorst, S.; Hunger, U.; Schönwälder, K. (2006): *Staat und Integration. Forschungsperspektiven zur politischen Intervention in Integrationsprozesse von MigrantInnen*. In: Baringhorst, S.; Hunger, U.; Schönwälder, K. (ed.): Politische Steuerung von Integrationsprozessen. Intentionen und Wirkungen. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 9-26.

Barša, P. (2005): *Historie a současnost českého multikulturalismu*. Rozhovor s Pavlom Baršom (26.1.2005). Multikultúrni centrum Praha. On: http://www.migraceonline.cz (12.11.2007).

Baršová, A. (2005): *Integrace přistehovalců v Evropě: od občanské intregrace k multikulturalismu a zpět?* Konference Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit, s. 1. On: http://www.varianty.cz/download/doc/texts/4.pdf (20.12.2007).

Baršová, A. (2007): *Role Evropské unie v řízení ekonomické migrace. Současný stav a výhledy*. In: Mezinárodní vztahy, 3/2007, s. 31-53.

Baršová, A., Barša, P. (2005): *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.

Bauböck, R. (2003): *Migrationsforschung aus der Sicht der Politikwissenschaft*. In: Bauböck, R.; Perchinig, B. (ed.): Migrations- und Integrationsforschung in Österreich – Ansätze, Schnittstellen, Kooperationen. Working Paper Nr. 1. Wien: Kommission für Migrations- und Integrationsforschung , s. 30-34.

Bendel, P. (2006): *Neue Chancen für die EU-Migrationspolitik? Die Europäische Union im Spagat zwischen Sicherheits-, Entwicklungs- und Außenpolitik*. In: Butterwegge, Ch.; Hentges, G. (ed.): Zuwanderung im Zeichen der Globalisierung. Migrations-, Integrations- und Minderheitenpolitik. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 123-134.

Beyme, K. von (2000): *Parteien im Wandel. Von den Volksparteien zu den professionalisierten Wählerparteien*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.

Bilsborrow, R. E. (1998): *The State of the Art and Overview of the Chapters*. In: Bilsborrow, R. E. (ed.): Migration, Urbanization and Development: New Directions and Issues. New York: UNPF a Kluwer Academic Publishers, s. 1-56.

Birsl, U. a kol. (2003): *Migration und Interkulturalität in Großbritannien, Deutschland und Spanien. Fallstudien aus der Arbeitswelt*. Opladen: Leske+Budrich.

Blatter, J. K.; Janning, K.; Wagemann, C. (2007): *Qualitative Politikanalyse. Eine Einführung in Forschungsansätze und Methoden*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.

Brettell, C. B.; Hollifield, J. F. (ed.) (2000): *Migration Theory*. New York; Londýn: Routledge.

Brouček, S. (2003): *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.

Brouček, S. (2005): *Historie imigrace z Vietnamu do českých zemí*. Klub Hanoi. On: http://www.klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2005040901#1989 (23.12.2008).

Burcin, B.; Drbohlav, D.; Kučera, T. (2008): *Možnosti migračního řešení perspektívního úbytku a demografického stárnutí obyvatelstva České republiky*. Sociologický časopis, Vol. 44, No. 4, s. 653-682.

Currle, E. a kol. (2004): *Migration in Europa. Daten und Hintegründe*. Stuttgart: Lucius & Lucius.

Divinský, B. (2005): *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Stav, trendy, spoločenské súvislosti*. Bratislava, FES – SFPA.

Divinský, B. (2007): *Vybrané problémy zahraničnej migrácie v Slovenskej republike v súčasnosti*. On: migraceonline.cz - http://aa.ecn.cz/img_upload/-79a33131c9c4293e0fcefb50bfa263ef/BDivinsky_VybraneproblemyzahranicnejmigracievSR.pdf. (23.4.2008).

Divinský (2009): *Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ (2004-2008).* Bratislava: IOM.

Drbohlav, D. (1990): *Migrační motivace, regionální a sídelní preference obyvatelstva – teoretická východiska v československé a zahraniční literatuře*. In: Sociologický časopis, 1990, č. 5, s. 358-374.

Drbohlav, D. (1994): *Hlavní důvody a důsledky mezinárodní migrace obyvatelstva*. Sborník České geografické společnosti, zväzok 99, č. 3, s. 151–162.

Drbohlav, D. (2000): *Die Tschechische Republik und die internationale Migration*. In: Fassman, H.; Münz, R. (ed.): Ost-West-Wanderung. Viedeň/ Kolín/ Weimar: Böhlau Verlag, 163-181.

Drbohlav, D. (2001): *Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt (Alenka v kraji divů).* In: Šišková, T. (ed.): Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikultúrní společnosti 21. století. Praha: Portál.

Drbohlav, D. (ed.) (2008): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Unverzita Karlova v Praze.

Düvell, F. (2006): *Europäische und internationale Migration. Theorie, Empirie, Geschichte*. Münster: Lit.

Engler, M. (2007): *Frankreich. Länderprofil*. In: Focus Migration, č. 2, marec 2007. On: http://www.focus-migration.de/uploads/tx_wilpubdb/LP02_Frankreich_v2_01.pdf (20.8.2008).

Ersanili, E. (2007): *Niederlande. Länderprofil*. In: Focus Migration, č. 11, november 2007. On: http://www.focus-migration.de/uploadds/tx_wilpubdb/LP11_Niederlande.pdf (20.8.2008).

Evropský rok mezikulturního dialogu. *Vietnamská kulúrni identita*. On: http://www.mezikulturnidialog.cz/vietnamska.html (4.10.2008).

Faist, T. (2004): *Staatsbürgerschaft und Integration in Deutschland: Assimilation, Transstaatlichkeit und kultureller Pluralismus*. In: Bizeul, Y. (ed.): Integration von Migranten. Französische und deutsche Konzepte im Vergleich. Wiesbaden: Deutscher Universitäts-Verlag.

Feldmann-Wojtachnia, E. (2007): *Mittelosteuropa: Jugend zwischen Mobilität und Migration*. On: http://www.cap.lmu.de/download/2007/2007_Mobilitaet.pdf (12.7.2008).

Fijalkowski, J. (1997): *Integrationspolitik im europäischen Vergleich*. In: Angenendt, S. (ed.): Migration und Flucht, Aufgaben und Strategien für Deutschland, Europa und die internationale Gesellschaft. München, s. 154-169.

Freeman, G. P. (1992): *Migration Policy and Politics in the Receiving States*. In: International Migration Review. Vol. 26, Nr. 4., s. 1144-1167.

Freeman, G. P. (1995): *Modes of Immigration Politics in Liberal Democratic States*. In: International Migration Review, Nr. 4, Vol 29., s. 881-902.

Freeman, G. P. (2004): *Political Science and Comparative Immigration Politics*. In: Bommes, M.; Morawska, E. (ed.): International Migration Research: Constructions, Omissions and the Promises of Interdisciplinarity. Aldershot, s. 111-128.

Gabal, I. (2004): *Analýza postavení cizinců dlouhodobě žijících v ČR a návrh optimalizačních kroků*. Praha: Ivan Gabal Analysis and Consalting, s. 22. Pracovná verzia dostupná na: http://www.gac.cz/documents/-Analyza.doc (12.10.2007).

Gallagher, M.; Laver, M.; Mair, P. (1995): *Representative Government in Modern Europe*. New York: McGraw Hill.

Galtun, J. (2006): *Globale Migration*. In: Butterwegge, Ch.; Hentges, G. (ed.): Zuwanderung im Zeichen der Globalisierung. Migrations-, Integrations- und Minderheitenpolitik. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 9-22.

Gavora, P. (2007): *Sprievodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. Bratislava: Univerzita Komenského.

Geddes, A. (2003): *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: SAGE.

Geldmacher, F.; Rauch, A. (2008): *Das Ende der multikulturellen Gesellschaft. Rechtspopulismus der Niederländer*. In: Die neue Ordnung, 1/2008, s. 65-72.

Gibson, R. K. (2002): *The Growth of Anti-Immigrant Parties in Western Europe.* Lewiston: Edwin Mellen Press.

Hamar, E.; Szaló, C. (2007): *Osm migrujúcich žen a jejich transnacionální sdílený svět*. In: Sociologický časopis. Volume 43, č. 1, s. 69-88.

Hammar, T. (1985): *Dual Citizenship and Political Integration*. In: International Migration Review, Vol., 19, No. 3, 438-450.

Hansen, R. (2007): *Vereinigtes Königreich. Ländeprofil*. In: Focus Migration, č. 12, december 2007. On: http://www.focus-migration.de/uploads/tx_wilpubdb/LP_12_-Vereinigt_Koenigreich.pdf (20.8.2008).

Hanzelová, E.; Kostolná, Z.; Reichová, D. (2008): *Migračné sklony absolventov vysokých škôl za prácou do zahraničia*. In: Academia. Ročník XIX, 1-2/2008, s. 33-40.

Hartleb, F. (2004): *Rechts- und Linkspopulismus: Eine Fallstudie anhand von Schill-Partei und PDS*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Heckmann, F.; Tomei, V. (1997): *Zur Dialektik von Kooperation und Nicht-Kooperation in der internationalen Migrationspolitik.* In: Angenendt, S. (ed.): Migration und Flucht. Aufgaben und Strategien für Deutschland, Europa und internationale Gemeinschaft. München: Oldenburg Verlag, s. 223-229.

Heckmann, F.; Tomei, V.: *Europäisierung und nationalstaatliche Souverenität: Das Beispiel der Migrationspolitik.* Efms Paper Nr. 34, s. 6. On: http://web.uni-bamberg.de/~ba6ef3/pdf/efms_p34.pdf (12.3.2008).

Heckmann, F. a kol. (2000): *Integrationspolitische Aspekte einer gesteuerten Zuwanderung*. Bamberg: Europäisches Forum für Migrationsforschung.

Heiduk, G. S. (2005): *Außenwirtschaft. Theorie, Empirie und Politik der interdependenten Weltwirtschaft*. Heidelberg: Physica-Verlag.

Hellová, D. (2008): *Integrácia imigrantov. Analýza multikultúrneho modelu vo Veľkej Británii*. In: Středoevropské politické studie. Ročník X., č. 2-3, s. 113-132.

Herbert, U. (2003): *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

Hillebrand, E. (2006): *Dicke Luft in Londonistan*. Informationen der Friedrich-Ebert-Stiftung. Mai 2006. On: http://library.fes.de/pdf-files/bueros/london/03686.pdf (20.6.2008).

Hirt, T. (2005): *Svět podle multikulturalismu*. In: Hirt. T.; Jakoubek, M. (ed.): Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., s. 9-76.

Hirt, T. (2007): *Přehled myšlenkových proudů a kritik multikulturalismu*. In: Rosůlek, P. a kol.: Politická filozofie. Aktuální problémy. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 42-62.

Hirt, T. (2008): *Multikulturalimus: uzavřená kapitola, nebo aktuální politická vize?* In Šubrt, J. a kol.: Soudobá sociologie III. Praha: Karolinum, s. 294-315.

Hirtlová, P.; Liďák, J.; Srb, V. (ed.) (2008): *Mezinárodní migrace v evropském kontextu*. Kolín: Academia Rerum Civilium – Vysoká škola politických a společenských věd, s.r.o.

Holländer, M. (2003): *Konfliktlinien und Konfiguration der Parteiensysteme in Ostmitteleuropa 1988-2002*. Norderstedt: Books on Demand.

Hollifield, J. F. (2000): *The Politics of International Migration: How Can We 'Bring the State In'?* In: Brettel, C. B. ; Hollifield, J. F. (ed.): Migration Theory: Talking Across Disciplines. New York a Londýn: Routledge, s. 137-185.

Horáková, M.: *Obyvatelstvo, trh práce a migrace v České republice*. On: http://www.vupsv.cz/montreal_cz.pdf, (20.12.2006).

Horáková, M. (2002): *Srovnávací analýza migračních politik*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. On: http://www.cizinci.cz/files/clanky/110/SrovAn.pdf (20.12.2008)

Huntington, S.P. (1996): *Střet civilizací*. Praha: Rybka Publishers.

Jaeggi, E.; Faas, A.; Mruck, K. (1998): *Denkverbote gibt es nicht! Vorschlag zur interpretativen Auswertung kommunikativ gewonnener Daten*. Berlin:Technische Universität.

Janků, K. (2006): *Moderní migrace. Stěhování se zvláštním výrazem*. In: Sociální studia, 1/2006, s. 13-27.

Jurásková, M. (2003): *Rómovia na ceste do Európskej únie*. In: OS, jún, č. 6.

Kailitz, S. (2006): *Das ideologische Profil rechter (und linker) Flügelparteien in den westeuropäischen Demokratien - Eine Auseinandersetzung mit den Thesen Herbert Kitschelts*. In: Backes, U.; Jesse, E. (ed.): Gefährdungen der Freiheit. Extremistische Ideologien im Vergleich. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, s. 283-320.

Kocourek, J. (2006): *Vietnamci v ČR*. In: Leontiyeva, Y. (ed.): Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, s. 46-62.

Kolb, H. (2003): *Die „gap-Hypothese“ in der Migrationsforschung und das Analysepontential der Politikwissenschaft: eine Diskussion am Beispiel der deutschen „Green Card“*. In: IMIS-Beiträge, 22/2003, s. 13-38.

Kopeček, L. (2004): *Imigrace jako politické téma v ČR: analýza postojů významných politických stran*. In: Stredoevropské politické studie, 2-3 / VI / jar-leto 2004, s. 1-18.

Kopeček, L. (2006): *Demokracie, dikatury a politické stranictví na Slovensku*. Brno: Centrum pro studium demokracie.

Kotvanová, A.; Szép, A. (2002): *Rómovia v strednej Európe*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií.

Kráľová, Ľ. (2006): *Aktéri a politické siete v procese tvorby verejnej politiky*. In: Kráľová, Ľ. a kolektív: Aktuálne otázky verejnej politiky. Košice, Typopress, s. 96-113.

Kritz, M. M. (1987): *International Migration Policies: Conceptual Problems*. In: International Migration Review, zima 1947, 947-964.

Landman, N. (2005): *Westeuropa*. In: Ende, W.; Steinbach, U. (ed.): Der Islam in der Gegenwart. Mníchov: C.H. Beck, s. 560-571.

Langthaler, M.; Hornof, S. (2008): *Braindrain und seine Auswirkungen auf Entwicklungsländer*. Workingpaper 20. Wien: Österreichische Forschungsinstitut für internationale Entwicklung.

Lebhart, G. (2002): *Internationale Migration*. In: Demographie aktuell, číslo 19, Berlín.

Lee, E. S. (1972): *Eine Theorie der Wanderung*. In: Széll, G. (ed.): Regionale Mobilität. Mníchov: Nympfenburger Verlagsanstalt, s. 115-129.

Leontiyeva, Y.; Vojtková, M. (2007): *Výzkum migrantů v ČR – víme jak na to?* In: Sociologický webzin, 12/2007. On: http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie-&shw=253&lst=115 (2.1.2008).

Letavajová, S. (2004): *Etnické a náboženské stereotypy*. In: Lenč, J. a kol. (ed.): Perspektívy štúdia a výskumu v spoločenských vedách. Trnava: UCM, s. 110-116.

Lewis, P. G. (2000): *Political Parties in Post-Communist Eastern Europe*. Londýn, New York: Routledge.

Liďák, J.; Koganová, V. (2003): *Migrácia a jej vplyv na vnútornú politiku a medzinárodné vzťahy*. In: II. Kongres českých politologů. Praha Česká společnost pro politické vědy, s. 445-454.

Liďák, J. (2008): *Medzinárodná migrácia v Európe v jej historickom kontexte*. In: Almanach. Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky. Ročník III, číslo 2, s. 14-31.

Lipset, S. M.; Rokkan, S. (1967): *Party Systems and Voter Alignments: An Introduction*. In: Lipset, S. M.; Rokkan, S. (ed.): Party Systems and Voter Alignments. Cross-National Perspectives. New York 1967, s. 1-64.

Lupták, M. (2009): *„Push“ faktory pracovní migrace do zahraničí z území dnešní Ukrajiny*. In: Drbohlav, D. (ed.) (2008): Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). Praha: Unverzita Karlova v Praze, s. 225-232.

Mackert. J. (2006): *Staatsbürgerschaft. Eine Einführung*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.

Macháček, L. (2010): *Slovenskí študenti ako prvoliči vo voľbách do Európskeho parlamentu 2009*. Trnava: UCM.

Mammey, U. (2005): *Der Integrationsbegriff in der Sozial- und Politikwissenschaft.* In: Hauf, S.; Diehl, C. (ed.): Aspekte der Integration. Eingliederungsmuster und Lebenssituationen italienisch- und türkischstämmiger junger Erwachsener in Deutschland. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 23-49.

Mareš, M. (2001): *Přistěhovalectví a krajní pravice v ČR.* In: Středoevropské politické studie, číslo 3, ročník III, leto 2001.

Mareš, M. (2003): *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR.* Barrister & Principal Centrum strategických studií.

Maršák, J. (2007): *Postavení extrémně pravicových stran ve straníckem systému ČR v letech 1989-2006 a jejich programová východiska*. In: Politologická revue, č. 2, december 2007, s. 3-34.

Martinielli, M. (2005): *Political Participation, Mobilisation and Representation of Immigrants and their Offspings in Europe*. Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations, 1/05, Malmö University.

Martínková, Š. (2008): *Vietnamská komunita v ČR a její proměna v roce 2008*. In: Krebs, M.; Pechová, E.: Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách. Praha: La Strada, s. 7-14.

Massey, D. S. a kol. (1993): *Theories of International Migration. A Review and Appraisal*. In: Population and Development Review. Volume 19, číslo 3. September 1993, s. 431-466.

Mintzel, A. (1997): *Multikulturelle Gesellschaften in Europa und Nordamerika*. Passau: Wissenschaftsverlag Rothe.

Mudde, C. (2007): *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mudde, C. (2008): *Radikale Parteien in Europa*. In: Aus Politik und Zeitgeschichte. Číslo 4.

Neubert, S.; Roth, H.-J.; Yildiz, E. (2002): *Multikulturalismus – ein umstrittenes Konzept*. In: Neubert, S.; Roth, H.-J.; Yildiz, E. (ed.): Multikulturalität in der Diskussion. Neure Beiträge zu einem umstrittenen Konzept. Opladen: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 9-30.

Nuscheler, F. (2004): *Internationale Migration. Flucht und Asyl*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.

Oberndörfer, D. (2001): *Integration der Ausländer im demokratischen Verfassungsstaat: Ziele und Aufgaben*. In: Rat für Migration (RfM) (ed.): Integration und Illegalität in Deutschland. Onstabrück: Selbstverlag, s. 11-29.

Oucho, J. O. (1998): *Recent Internal Migration Processes in Sub-Saharan Africa: Determinants, Consequences, and Data Adequacy Issues*. In: Bilsborrow, R. E. (ed.): Migration, Urbanization and Development: New Directions and Issues. New York: UNPF a Kluwer Academic Publishers, s. 89-120.

Özcan, V. (2007): *Deutschland. Ländeprofil*. In: Focus Migration, č. 1, máj 2007. On: http://www.focus-migration.de/uploads/tx_wilpubdb/LP01_Deutschland_v2.pdf (20.8.2008).

Pavlík; Z., Kučera, M. (2002): *Populační vývoj České republiky 1990-2002*. Praha, Katedra demografie a geodemografie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karolova v Prahe.

Pechová, E. (2007): *Migrace z Vietnamu do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování*. Praha: La Strada.

Pink, M.; Smolík, J (2007): *Komunální volby a krajně pravicové politické strany v České republice v roce 2006*. In: Středoevropské politické studie, roč. IX, č. 1, s. 76-94.

Porubänová., S. (2006): *Integrácia migračných skupín - trendy a očakávania.* Prezentované na konferencii "Migračné trendy v SR: otázniky a výzvy" Inštitútu pre výskum práce a rodiny v Bratislave dňa 22.11.2006, s. 3. On: http://www.sspr.gov.sk/texty/File/konfera2/Konferencia/Porubanova/Integracia_migracnych_skupin.pps, (03.02.2009).

Pries, L. (2001): *Internationale Migration*. Bielefeld Transcript Verlag.

Prins, B. (2005): *Konec nevinnosti. Úskalí multikulturního soužití v Nizozemsku*. Brno: Barrister & Principal.

Rataj, J. (2001): *Český nacionalismus a identita v konceptu současných krajně pravicových hnutí v České Republice*. In: Plecitý, V., Danics, S., Porada, V. (ed.): Extremismus. Jeho kořeny, projevy a východiska řešení. Praha: Policejní akademie České republiky, s. 165-195.

Rataj, J. (2001): *Je pořád hezká, ta naše písnička česká? Ze skinheadské politické voničky*. In: Britské listy. On: http://www.blisty.cz/files/isarc/0104/20010427h.html (12.3.2009).

Rataj, J. (2004): *Politické koncepce a aktivizační témata soudobé české krajní pravice*. On: http://www.svod-cz.info/aktuality/tezeRataj.htm (10.4.2007).

Rataj, J. (2006): *Vize české nacionální politiky v soudobých konceptech krajní pravice v České republice*. In: Němec, J.; Šůstková, M. (ed.): III. Kongres českých politologů. Praha; Olomouc: Česká společnost pro politické vědy, s. 170-191.

Romancov, M. (2005): *Utečenestvo a vnútorné presídlenie – príčiny, dopady a perspektívy*. In. Waisová, Š. a kol.: *V tieni modernity – Perspektívy a problémy rozvoja*. Plzeň: Aleš Čeňek.

Rommelspacher, B. (2002): *Anerkennung und Ausgrenzung. Deutschland als multikulturelle Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Campus.

Römmele, A. (2005): *Direkte Kommunikation zwischen Parteien und Wählern. Profesionalisierte Wahkkampftechnologien in den USA und in der BRD*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.

Runblom, H. (1994): *Swedish Multiculturalism in a Comparative European Perspective*. In: Sociological Forum, Vol. 9., Nr. 4, s. 623-640.

Sartori, G. (2005): *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha: Dokořán.

Seifert, W. (2000): *Geschlossene Grenzen, offene Gesellschaften? Migrations- und Integrationsprozesse in westlichen Industriestaaten*. Frankfurt am Main: Campus.

Schütze, F. (1983): *Biographieforschung und narratives Interview*. In: Neue Praxis, 13(3), s. 283-293.

Stöss, R. (2008): *"Extremistische Parteien" - Worin besteht der Erkenntnisgewinn? Essay*. In: Aus Politik und Zeitgeschichte. Číslo 4.

Strmiska, M. (2001): *Protipřistěhovalecké xenofóbní strany v evropském kontextu*. In: Středoevropské politické studie, č. 3, ročník 3, leto 2001.

Stýskalíková (Stojarová), V. (2004): *Modely integrace imigrantů a jejich projevy v české politice*. In: Středoevropské politické studie, 2-3/VI., jar-leto 2004.

Stýskalíková (Stojarová), V. (2005): *Der Einfluss des EU-Beitrittes auf die tschechische Integrations- und Migrationspolitik*. In: Salimi-Asl, C.; Wrasse, E.; Schuch, G. (ed.): Die Transformation nationaler Politik. Europäisierungsprozesse in Mitteleuropa. Budapest DGAP, s. 137-156.

Štefančík, R. (2005): *Schweizerische Volkspartei – Ursachen der Wahlerfolge*. In: Slovenská politologická revue, číslo 3, ročník 2005.

Štefančík, R. (2007): *Migrácia vo volebných programoch straníckych subjektov v Čechách a na Slovensku*. In: Slovenská politologická revue, číslo 3, ročník 2007, s. 71-82.

Štefančík, R. (2007): *Zákon o prisťahovalectve v legislatívnom procese Spolkovej republiky Nemecko*. In: Sociálne a politické analýzy, číslo 2, ročník 1, s. 46-62.

Štefančík, R. (2009): *Professionalisierter Wahlkampf in der Slowakei. Präsidentschaftswahlen 2009*. In: Slovenská politologická revue, ročník IX., číslo 3, s. 31-53.

Taam, M. A. (2007): *Deutsche Sicherheit im Spannungsfeld des internationalen Terrorismus und der Weltordnungspolitik*. Hamburg, Münster: Lit Verlag.

Taylor, Ch. (2001): *Politika uznání*. In: Gutmanová, A. (ed.): Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání. Praha: Filosofia, s. 41-90.

Thränhardt, D. (1997): *Zuwanderungspolitik im europäischen Vergleich*. In: Angenendt, S., (ed.): Migration und Flucht, Aufgaben und Strategien für Deutschland, Europa und die internationale Gesellschaft. München, Bundeszentrale für politische Bildung, s. 137-153.

Thränhardt, D. (2003): *Der Nationalstaat als migrationspolitischer Akteur*. In: Thränhardt, D.; Hunger, U. (ed.): Migration im Spannungsfeld von Globalisierung und Nationalstaat. Sonderheft 22/2003, s. 8-34.

Thränhardt, D. (2005): *Integrationspolitik richtet sich nach der Tradition*. In: Tera cognita, 7/2006, s. 88-93.

Tibi, B. (1995): *Die Revolte gegen den Westen in der neuen internationalen Umwelt: Das Beispiel der islamischen Zivilisation*. In: Kaiser, K.; Maull, W. (ed.): Deutschlands neue Außenpolitik. Band 2 Herausforderungen. Oldenbourg: DGAP, s. 61-80.

Treibel, A. (2003): *Migration in modernen Gesellschaften. Soziale Folgen von Einwanderung, Gastarbeit und Flucht*. Weinheim: Juventa Verlag.

Uherek, Z.; Černík, J. (2004): *Výzkumné zprávy a studie o integraci cidzinců na území České republiky*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Uherek, Z. (2005): *Integrace cizinců z hlediska etnického a etického*. S. 2. On: http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcefb50bfa263ef/ZUherek_Integrace_cizincu.pdf (3.10.2008).

Uherek, Z. (2005): *Migrace a formy soužití v cílových prostorech*. In: Hirt, T.; Jakoubek, M. (ed.): Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., s. 258-274.

Uherek, Z. (2007): *Romské migrace ze Slovenska v kontextu evropských migračních trendů*. In: Sociologický časopis, Vol. 43, č. 43, s. 747-774.

Vašečka, I. a kolektív (2000): *Sociálna a ekonomická situácia potencionálnych žiadateľov o azyl zo SR*. Bratislava: Medzinárodná organizácia pre migráciu.

Vašečka, M. (2002): *Rómovia*. In: Kollár, Miroslav; Mesežnikov, Grigorij: Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 213- 247.

Velikonja, J. (1958): *Postwar Population Movements in Europe*. In: Annals of the Association of American Geographers. Vol. 48, No. 4, (December 1958), s. 458-472.

Vogel, D. (1994): *Sozialpolitische Integration als zuwanderungspolitisches Steuerungsinstrument*. In: Forum Demographie und Politik, Nr. 5, s. 132-155.

Yuzyk, P. (1965): *Canada: A Multicultural Nation*. In: Canadian Slovonic Papers VII. Uverejnené pre Canadian Association of Slavists by the University of Torono Press. Millwood; New York: Kraus Reprint 1976, s. 23-31.

Vaňo, B. a kol. (2007): *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2006*. Bratislava: Infostat.

Vintr, V. (2008): *Úloha neziskového sektoru v oblasti nelegální migrace a nelegální práce migrantů*. In: Drbohlav, D. (ed.): Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). Praha: Unverzita Karlova v Praze, s. 193-200.

Wagner, M. (1989): *Räumliche Mobilität im Lebensverlauf: Eine empirische Untersuchung sozialer Bedingungen der Migration*. Stuttgart: Enke.

Weiner, M. (1992-1993): *Security, Stability, and International Migration*. In: International Security, Vol. 17, Nr. 3, s. 91-126.

Witzel, A. (2000): *Das problemzentrierte Interview*. In: Forum: Qualitative Social Research, 1(1), Art. 22.

Wöhlcke, M. (2001): *Grenzüberschreitende Migration als Gegenstand der internationalen Politik*. In: Politik und Zeitgeschichte, č. 43, ročník 2001, s. 31-39.

10. ZOZNAM SKRATIEK

ANO – Aliancia nového občana

ČSSD – Česká strana sociálno-demokratická

ČR – Česká republika

DS – Dělnícka strana (Robotnícka strana)

EU – Európska únia

KDH – Kresťansko-demokratické hnutie

KDU-ČSL - Kresťanská a demokratická únia - Československá strana ľudová

KSČM – Komunistická strana Čiech a Moravy

KSS – Komunistická strana Slovenska

ĽS-HZDS – Ľudová strana - Hnutie za demokratické Slovensko

NR SR – Národná rada Slovenskej republiky

NS – Národná strana

OSN – Organizácia spojených národov

PaS – Práca a spravodlivosť

PS PČR – Poslanecká snemovňa parlamentu Českej republiky

SF – Slobodné fórum

SDKÚ – Slovenská demokratická a kresťanská únia

SDKÚ-DS – Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana

Smer-SD – Smer – sociálna demokracia

SMK – Strana maďarskej koalície

SNS – Slovenská národná strana

SR – Slovenská republika

11. ZOZNAM TABULIEK, GRAFOV A SCHÉM

		Strana
Tabuľka 1:	Témy záujmu v oblasti výskumu migrácie	37
Tabuľka 2:	Štyri modely národnej identity	50
Tabuľka 3:	Sťahovanie cez hranice Slovenskej republiky	88
Tabuľka 4:	Prehľad dobrovoľných návratov za obdobie rokov	90
Tabuľka 5:	Prehľad o povolených pobytoch platných k 31. 12. jednotlivých rokov	91
Tabuľka 6:	Najdôležitejšie zdrojové štáty prisťahovaných cudzincov v rokoch 2004-2008	92
Tabuľka 7:	Prehľad o počte nelegálnych migrantov za obdobie rokov	93
Tabuľka 8:	Tabuľka X: Rozmiestnenie cudzincov s povoleným pobytom na Slovensku v rokoch 2004 a 2008 podľa krajov	93
Schéma 1:	Oblasť migračnej politiky národných štátov	51
Graf 1:	Trvalo a dlhodobo usadení cudzinci v ČR 1993-2010 k 31.12. daného roku	85
Graf 2:	Zdroje krajiny cudzincov s pobytom v Českej republike k 31.12.2008 a k 28.2.2010	86
Graf 3:	Prehľad o povolených pobytoch platných k 31. 12. jednotlivých rokov	92

12. ZOZNAM PRÍLOH:

Príloha 1: Dotazník k rozhovoru

Prvé meno prisťahovalca (prezývka):				
Vek:				
Pohlavie	Muž	Žena		
Krajina pôvodu:				
Rodinný stav:	Slobodný /á	Ženatý /vydatá	Rozvedený /á	
Ženatý/rozvedená:	Z ktorej krajiny pochádza manžel/ka?			
Náboženstvo?				
Forma imigrácie:	Individuálna	Kolektívna (viac ako traja)		
Spôsob prekročenia hranice:	Legálne	Ilegálne		
Dôvod prisťahovania:				
Rok prisťahovania:				
Na akej úrovni ovládate slovenský jazyk?	Neovládam	Čiastočne	dobre	Veľmi dobre
Kto Vám najviac pomohol pri osvojení si slovenčiny?				
Ste držiteľom štátneho občianstva SR? :				
Áno:	Zúčastnili ste sa parlamentných volieb?	Áno	Nie	
Áno:	Koho ste volili?		Neodpovie	
	Volili ste v prezidentských voľbách?	Áno	Nie	
Áno:	Koho ste volili?		Neodpovie	
Nachádzajú sa na území SR aj členovia Vašej rodiny?	Ak áno, ktorí?			Nie
Organizujete sa v nejakej krajanskej organizácii?	Nie	Áno? Akej?		
Ste členom nejakej slovenskej organizácie?	Politickej strany	Mimovládnej organizácie	Inej, akej?	Žiadnej
Plánujete sa niekedy natrvalo vrátiť domov?	Áno	Nie		
Áno:	V akom časovom horizonte?			

Príloha 2: Scenár rozhovoru

1. Vysvetlite dôvody vášho rozhodnutia opustiť krajinu, kde ste sa narodili?
2. Prečo ste si vybrali práve Slovensko?
3. Žil na Slovensku pred vašim príchodom niekto z vašich príbuzných alebo známych z vašej krajiny?
4. Museli ste požiadať o azyl? Ak áno, dostali ste azyl, po akej dobe. Kto Vám najviac pomohol v azylovom procese? Ak nie, aké boli dôvody, prečo ste ho nedostali?
5. Aké boli vaše prvé skúsenosti po príchode na Slovensko?
6. Existujú určité prekážky v procese vašej integrácie?
7. Odkiaľ získavate najviac informácií o skutočnostiach, ktoré by vám uľahčili pobyt na Slovensku?
8. Pociťujete pomoc štátu pri vašom pobyte na Slovensku. Ak áno, v akej oblasti?
9. Mali ste problém osvojiť si slovenský jazyk?
10. V čom vidíte najväčšie rozdiely medzi vašou krajinou a Slovenskom (kultúrne, politické, právne)?
11. Čo vám najviac vadí na majoritnom (slovenskom) obyvateľstve?
12. Existujú určité tradície, ktoré boli pre váš život v domovskej krajine dôležité, ale na Slovensku ich z rôznych dôvodov nedodržiavate? Aké?
13. Aké máte skúsenosti s uplatnením sa trhu práce? Vykonávate prácu podľa profesie (vzdelania), ktorú ste osvojili (získali) v domovskej krajine, alebo po príchode na Slovensko?
14. Žijete na Slovensku so svojou rodinou (manželka, deti)?
15. Udržiavate na Slovensku kontakty s niekým z vašej domovskej krajiny? Akú intenzitu majú tieto kontakty?
16. Udržiavate kontakty s vašou domovskou krajinou?
17. Navštívili ste už od príchodu na Slovensko vašu domovskú krajinu?
18. Máte osobné skúsenosti s rasizmom alebo xenofóbiou slovenských občanov voči vašej osobe?
19. Ako sa s odstupom času pozeráte na slovenskú spoločnosť? Bol Váš príchod na Slovensko správnou voľbou?